

**T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK LİSANS
ESKİ TÜRK EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**ABDÜLMECİD BİN ŞEYH NASÛH BİN İSRÂİL ET-
TOSYEVÎ'NİN İRŞÂDÜ'T-TÂLİBİN Fİ-TA'LİMİ'L-
MÜTEALLİMİN'İ**

(İNCELEME-TENKİTLİ METİN)

Mansur Ahmet AKBULUT

**Danışman
Prof. Dr. Kenan ERDOĞAN**

MANİSA-2020

**T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK LİSANS
ESKİ TÜRK EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**ABDÜLMECİD BİN ŞEYH NASÛH BİN İSRÂİL ET-
TOSYEVÎ'NİN İRŞÂDÜ'T-TÂLİBİN Fİ-TA'LİMİ'L-
MÜTEALLİMİN'İ**

(İNCELEME-TENKİTLİ METİN)

Mansur Ahmet AKBULUT

**Danışman
Prof. Dr. Kenan ERDOĞAN**

MANİSA-2020

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans olarak sunduğum “Abdülmeçîd Şeyh Nasûh bin İsrâîl et-Tosyevî'nin İrşâdü't-Tâlibîn fi-Ta'limi'l-Müteallimîn'i (İnceleme-Tenkitli Metin)” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../2020

Mansur Ahmet AKBULUT

ÖZET

İRŞÂDÜ'T-TÂLİBÎN Fİ-TA'LÎMÎ'L-MÜTEALLİMÎN

Neyi ne kadar, nasıl okumak ve öğrenmek gerektiği, bunun için gösterilen çabanın nasıl olması gerektiği ile ilgili öğrenciye rehber olmak, önemli ve büyük bir iştir. Asıl adıyla “Ta’lîmü'l-Müte'allim ” isimli kitap yüzyıllarca bu vazifeyi yerine getirmiş nadide eserlerden biridir. “Ta’lîmü'l-Müte'allim” İmâm Zernûcî tarafından 12. yüzyılın başında yazılmıştır. Üzerinde çalıştığımız tercümesi ise yani müellifin verdiği adla “İrşâdü't-Tâlibîn” 1556 yılında yazılmıştır. Buna rağmen günümüz ilim taliplilerine eğitim öğretim hakkında bilhassa İslâmi ilimleri öğrenenler için vereceği çok bilgi vardır.

Ta’lîmü'l-Müte'allim'in günümüzde birçok tercümesi vardır. Fakat İrşâdü't-Tâlibîn ilk Türkçe tercümedir. Müellifi Abdülmecîd Şeyh Nasûh b. İsrâîl Tosyevî; tercümeyle bazı eklemeler yapmıştır. Asıl eserdeki şiirleri şiir şeklinde tercüme etmiş, esere edebi bir zevk ve nitelik kazandırmıştır.

Bu çalışmanın amacı; İrşâdü't-Tâlibîn adlı eseri transkribe edip günümüz insanına ulaştırmak, diğer tercümelerin yanına bir yenisini eklemektir.

Bu çalışmanın bölümlerinde, Abdülmecîd Şeyh Nasûh b. İsrâîl Tosyevî'nin Hayatı ve eserleri, İrşâdü't-Tâlibîn adlı eserin özellikleri, metni yer almaktadır.

Sonuç itibari ile İrşâdü't-Tâlibîn adlı eserin aslına uygun olarak çeviriyazısı yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ta’lîmü'l- Müte'allim'in Tercümesi, Abdülmecîd Şeyh Nasûh b. İsrâîl Tosyevî, İrşâdü't-Tâlibîn, İmâm Zernûcî, Ta’lîmü'l-Müte'allim.

ABSTRACT

It is an important and great task that guiding to student about how much, how to read and learn, how much the effort should be. The book, it's principal name is Ta'lîm al-Müteallim, is one of the rare works that have discharge this task for centuries. "Ta'lîm al-Müteallim" was written by İmâm Zernuci in the early 12th century. The translation we were working on, "İrşâd al-Talibin" (the name given by the author) was written in 1556. Nevertheless, there is a lot of information available for today's sciences learners, especially for Islamic sciences students.

Today, Ta'lîm al-Müteallim have many translations, however İrşâd al-Talibin is first translations. Author Abd al-Mecîd Şeyh Nasûh b. İsrâîl Tosyevî made some additions to the translation He translated poems in original work as poems, and gave a literary taste and quality to the work.

The aim of this study istranscript of the work named İrşâd al-Talibin, to bring it to today's people and add a new one to other translations.

In the chapters of this study, there are Abd al-Mecîd Şeyh Nasûh b. İsrâîl Tosyevi's life and works and İrşâd al-Talibin's features and text.

As a result; transcriptionof İrşâd al-Talibin was made faithfully.

Keywords: Translate of Ta'lîm al-Müteallim, Abd al-Mecîd Şeyh Nasûh b. İsrâîl Tosyevî, İrşâd al-Talibin, İmâm Zernûcî, Ta'lîm al-Müteallim.

TEŞEKKÜR

Çalıőmamın her aőamasında bana destek olan, bilgi ve deneyimleri ile yol gösteren danışman hocam Sayın Prof. Dr.Kenan ERDOĞAN'a, bilgileri ve tecrübeleri ile lisansüstü öğrenim hayatımın tüm zorlu aőamalarında maddi manevi her yönden yardımcı olan, tecrübeleri ile beni aydınlatan ve desteğini hiç eksik etmeyen bütün hocalarıma, kendileriyle yol arkadaőlığı yaptığım öğrenci arkadaşlarıma, öğrenim hayatım boyunca beni maddi ve manevi olarak destekleyen ve hep yanımda olan aileme yürekten teşekkür ederim.

Mansur Ahmet AKBULUT
Manisa, 2020

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	V
ÖZET.....	VI
ABSTRACT.....	VII
TEŞEKKÜR.....	VIII
İÇİNDEKİLER.....	IX
KISALTMALAR DİZİNİ.....	IX
TRANSKRİPSİYON HARFLERİ.....	XI
ÖN SÖZ.....	XII
GİRİŞ	1
İmâm Burhâneddin-i Zernûcî ve Ta'limü'l-Müte'allim.....	2
1. ABDÜLMECİD İBNÜ'Ş-ŞEYH NASÛH BİN İSRÂÎL'İN HAYATI VE ESERLERİ	5
2. İRŞÂDÜ'T-TÂLİBİN'İN ÖZELLİKLERİ	8
2.1. Eserin Adı, Yazım Tarihi ve Sebebi.....	8
2.2. Eserin Muhtevası.....	9
2.3. Eserin Edebi Yönü.....	11
2.4. Eserin Dil ve Üslubu.....	12
3.NÜSHA TAVSİFLERİ	13
4.METİN TESİSİ İLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR	16
5. METİN-İRŞÂDÜ'T-TÂLİBİN	17
5.1. Bâb-ı Evvel: Haqîkat-i İlmi ve Fazilet-i Fıkhî Beyân Eyler.....	19
5.2. Bâb-ı Şâni: Niyyeti Beyân Eyler.....	39
5.3. Bâb-ı Şâliş İhtiyâr-ı İlmi Nâfi'yi Beyân İdüp İttihâz-ı Üstad-ı Kâmilî 'Ayân Eyler ve dahi Şürekâ ile Kıra'atı ve Taşşil-i İlmi Şebâti Bildürür.....	56
5.4. Bâb-ı Râbi 'İlme Ta'zîmi Beyân ve Ehline Tekrîmi 'Ayân Eyler.....	67
5.5. Bâb-ı Hâmis Cidd ü Muvâzebeti ve Himmet ü Mülâzemeti Beyân Eyler.....	77
5.6. Bâb-ı Sâdis Bidâyet-i Sebakı Beyân ve Miqdâr-ı Tertîbini 'Ayân Eyler.....	107
5.7. Bâb-ı Sâbi' Haq Te'âlâ Hazretlerine Tevekkülü ve Taleb-i İlmi Tevekküle Tevessülü Beyân İder.....	125
5.8. Bâb-ı Şâmin Vaqt-i Taşşilî Beyân ve Zamân-ı Şuğlî 'Ayân Eyler.....	131
5.9. Bâb-ı Tâsi' Naşihat ü Şefkati ve Muhabbet ü Merhameti Beyân Eyler.....	133
5.10. Bâb-ı 'Aşir İstifâdenüñ Fazlını Beyân ve Nefini 'Ayân Eyler.....	143
5.11. Bâb-ı Hâdiye 'Aşer Hîn-i Ta'allümde Fazilet-i Vera'î Beyân Eyler.....	147
5.12. Bâb-ı Şaniye 'Aşer Mürîş-i Hıfzı ve Mürîş-i Nisyânı Beyân Eyler.....	162
5.13. Bâb-ı Şâlişe 'Aşer Rızkı Celb ü Cem' İdeni ve Def ü Men' İdeni Beyân ve 'Ömri Ziyâde ve Nokşân Eyleyeni 'Ayân Eyler.....	169
6. SONUÇ	180
7.KAYNAKÇA	182

KISALTMALAR DİZİNİ

b.	bin (oğlu)
bz.	bakınız
çev.	çeviren
Fak.	Fakóltesi
H. No.	Hadis Numarası
haz.	hazırlayan
Hz.	Hazret-i
H.	Hicri
M.	Miladi
No.	Numara
ö.	ölümü
s.	sayfa
ss.	sayfalar
TDV	Türk Diyanet Vakfı
Üni.	Üniversitesi
vb.	ve benzeri
vr.	varak
YL.	Yüksek Lisans

TRANSKRİPSİYON HARFLERİ

اَ	a, ā	ص	ş
اِ	a, e, ı, i, u, ü	ض	ž, đ
ب	b, p	ط	t
پ	p	ظ	z
ت	t	ع	‘
س	s	غ	ğ
ف	c, ç	ق	f
ك	ç	ك	k
گ	ğ	گ	k, g, (ñ)
ن	h	ن	ñ
د	d	ل	l
ذ	z, d	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ج	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ي	ş	ى	y, ı, i, ĩ
		ء	’

ÖN SÖZ

Eğitim ve öğretim şüphesiz zamanın öncesinden bu yana insan için önemini yitirmemiş bilakis onun önemi her geçen gün artmıştır. İlim yolunda onun taliplilerine yol göstermek büyük bir görevdir. Çünkü ilmin sınırlarını belirlemek mümkün değildir. Neyi ne kadar, nasıl okumak ve öğrenmek gerektiği, bunun için gösterilen çabanın nasıl olması gerektiği ile ilgili öğrenciye rehber olmak önemli ve büyük bir iştir.

Tez mevzumuz “İrşâdü’t-Tâlibîn”in aslı tam adıyla “Ta’lîmü’l-Müte’allim Tarîka’t-Tea’llüm”¹ yüzyıllarca bu vazifeyi yerine getirmiş nadide eserlerden biridir. Ta’lîmü’l-Müte’allim bütün İslâm coğrafyasında meşhur ve yüzyıllarca istifade edilen bir eserdir ve bu eserin günümüze kadar birçok çevirisi ve baskısı yapılmıştır. Son dönem Osmanlı medreselerinde bu kitabın okutulması - Meşrutiyet sonrası Arapça şerhleri okutulmuştur- onun İslâm eğitim-öğretiminde önemli bir yerinin olduğunu göstermektedir.

“Ta’lîmü’l-Müte’allim” İmâm Zernûcî tarafından 12. yüzyılda yazılmıştır. Üzerinde çalıştığımız tercümesi ise yani müellifin verdiği adla “İrşâdü’t-Tâlibîn” 16. yüzyılda yazılmıştır. Buna rağmen günümüz ilim taliplilerine eğitim öğretim hakkında bilhassa İslâmi ilimleri öğrenenler için vereceği çok bilgi vardır. Bununla birlikte diğer ilimlerle uğraşanlar da bu eserde çok hikmetler ve kendilerine yararlı bilgiler bulabilirler.

Ta’lîmü’l-Müte’allim’in günümüzde birçok tercümesi olduğunu söylemiştik. Fakat İrşâdü’t-Tâlibîn ilk Türkçe tercümedir. Miladi 1556 yılında yazılmıştır. Müellifi Abdülmecîd Şeyh Nasûh b. İsrâîl’dir ve müellif asıl eserdeki Arapça ve Farsça şiirleri, bazı hadisleri şiir şeklinde tercüme etmiş, tercümeyle edebi bir zevk ve nitelik kazandırmıştır.

Bu eseri transkribe edip günümüz insanına ulaştırmak bu çalışmamızın en önemli gayesidir. Diğer tercümelerin yanına bir yenisini eklemek benzer bir şeyi

¹ Mehmet Faruk Bayraktar, “Zernûcî”, **İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Ankara, 2013, Cilt 44, ss 294-295.

farklı bir tatla ele alan bu eseri ortaya çıkarmak bizim için çalışmanın mükâfatı olacaktır.

Çalışmayı inceleme-metin olarak düşündük. Metinden önce Ta'limü'l-Müte'allim ve İrşâdü't-Tâlibîn adlı eserler ve müellifleri ile ilgili bilgiler verdik.

Eserin tespit ettiğimiz beş nüshası var. Bunlardan birinde ferağ kaydı mevcuttur. Bu nüsha Süleymaniye Kütüphanesi Murad Molla Bölümü no. 1241'de kayıtlı bulunan nüshadır. Bazı kaynaklarda müellif hattı olduğu yazan bu nüshayı diğer nüshalarla kıyaslarken bazı eksiklikler fark ettik. Bu eksiklikler sebebiyle tenkitli bir metin ortaya koymayı uygun gördük. Süleymaniye Kütüphanesinde Hacı Mahmud Efendi Bölümü no. 1911'de kayıtlı diğer nüshada eserin başı ve sonu tam olmakla birlikte eserin ortalarında birçok eksiklik fark ettik. Eksiklerin çok ve önemli olması sebebiyle bu nüshayı tenkitli metne dahil etmedik. Başka bir yazma İstanbul Belediye Kütüphanesi Muallim Cevdet Yazmaları no. 165'te kayıtlıdır. Bu nüshanın son bölümlerinin eksik olması sebebiyle bu nüshadan istifade etmekle birlikte tenkitli metne dahil etmedik. Diğer nüsha ise Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde no. 775'te kayıtlıdır. Amasya Yazma Eserler Kütüphanesinde no. 65'de bir nüsha daha vardır. Kaynaklarda Ankara Milli Kütüphane no. 1963'te kayıtlı bir nüsha daha vardır ve Abdülmecîd Şeyh Nasûh b. İsrâîl'e ait olduğu yazmaktadır fakat incelediğimiz eserlere baktığımızda içeriklerin farklı olduğunu gördük. Ankara'daki nüsha Ta'limü'l-Müte'allim'in tercümesidir fakat incelediğimiz eserlerle içerik yönünden uyuşmamaktadır.

Murad Molla, Kastamonu ve Amasya nüshalarını kıyaslayarak tenkitli bir metin oluşturduk. Transkribe ederken transkrip harfleri kullandık, eserin aslına uygun çeviriyazısını yapmaya gayret ettik. Yazıldığı yüzyıla ait imlaya göre çevrilmesine özen gösterdik.

Bu çalışmamıza başlamadan önce eseri tanımāmıza ve bu çalışmayı yapmamıza vesile olan hocalarıma ve öğrenci arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım. Özellikle danışman hocam Prof Dr. Kenan Erdoğan'a katkılarından dolayı şükranlarımı arz ederim.

GİRİŞ

İslâm'ın eğitim ve öğretime verdiği önem herkesin malumudur. İlk emri “oku” olan bir din için de bundan başkası düşünülemez. İslâm ortaya çıktığı andan bu yana her türlü cehaletle mücadele etmiş, birçok ilmin doğmasına sebep olmuştur. İlmin önemi gerek Kur'an'da gerekse hadislerde zikredilmiş ve Müslümanlar ilme teşvik edilmiştir.

Zamanla ilimler gelişmiş ve yayılmış, eğitim ve öğretimin daha verimli hale getirilmesi için bu alanda bazı çalışmalar yapılmıştır. İslâmın ilk zamanlarından itibaren Zernûcî gibi İslâm dünyasında birçok kişi eğitime katkı sağlamış ve bu konuda eser telif etmiş ya da eserlerinin bir bölümünü eğitim-öğretim mevzusuna ayırmıştır. Müstakil eserlerin yanı sıra hadis, fıkıh, tasavvuf kitapları da eğitim, öğretim ve ahlak gibi konuları ele almıştır.

İslâm eğitiminde öğretmen ve öğrenci ilişkilerini ve terbiye kurallarını düzenleyen disipline âdâb-ı ders² denmektedir. Şüphesiz Zernûcî'nin eseri Ta'limü'l-Müte'allim bu ilimle ilgili eserlerin en meşhurlarındandır. Bunun yanında İslâm dünyasında yazılmış eğitim-öğretim ile ilgili eserlerden bazıları şunlardır:

İbn Sahnûn (ö. 870) - Âdâbü'l-Mu'allimîn: Temel dini eğitimin usul ve gayesini, öğretmen-öğrenci ilişkisinin fıkhi ve örfi yönünü ele almakla birlikte genel eğitim usulleri, eğitim ve öğretimde uyulması gereken prensipler, öğrencilere verilmesi gereken bilgiler, öğretmenin hak ve sorumlulukları gibi konularda da genel bir çerçeve çizmektedir.³ *Câhiz (ö. 866) - Risâletü'l-Mu'allimîn*: Öğretmenlerin sınıfları, müderrislerin sosyal durumları hakkında bilgi veren müstakil bir eser özelliği taşımaktadır.⁴ *Kâbisî (ö. 1012) - Ahvâlü'l-Müte'allimîn ve Ahkâmü'l-Mu'allimîn*: İbn Sahnûn'un Âdâbü'l-Mu'allimîn'inden büyük ölçüde yararlanan bu eser Kâbisî'ye ün kazandırmıştır. Öğretmen-öğrenci, öğretmen-veli ilişkilerini açıklamıştır. *İbn Cemâa (ö. 1333) - Tezkiretü's-Sâmi ve'l-Mütekellim fî Edebi'l-Âlim ve'l-Müte'allim*: Dönemin eğitim anlayışını yansıtan eser ilim-amel, öğrenci-

² Mustafa Çağrı, “Âdâb-ı Ders”, **İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, 1988, Cilt 1, s. 335.

³ Ali Bakkal, “İbn Sahnûn”, **İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, 1999, Cilt 20, s.301.

⁴ Mehmet Tütüncü, **Türk-İslâm Eğitimsi Zernuci**, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir, 1991, ss. 26-27.

öğretmen ilişkisi, kitaplardan ve kütüphaneden yararlanma yollarını ele almıştır. *Mâverdü (ö. 1058) Edebü'd-Dünyâ ve'd-Dîn*: Eğitim-öğretim metodları, öğrenci-öğretmen ilişkisi, ilim-din ve ilim-amel münasebeti yanında birçok konuyu ele almıştır. *İbn Abdilberr (ö. 1071)–Câmi'ü Beyâni'l-İlm*: İlmin mâna ve ehemmiyeti, ilim yolunda sarf edilen çabaların değeri, tartışmanın ilmîliği gibi konuları ele almıştır.

İsimlerini kısaca yazdığımız bu yazar ve eserlerin yanında âdâb-ı ders üzerine yazılmış bazı eserleri ve bu eserlerin yazarlarını şu şekilde zikredebiliriz: *Abdüllatif el-Kudsî (el-Makdisî ö. 1449) -Şifâü'l-Müte'allim fi Âdâbi'l-Mu'allim ve'l-Müte'allim, Zileli Şeyh Muharrem Efendi (ö. 1575) - Terğîbü'l-Müte'allimîn, Tâceddin b. Zekeriyâ (ö. 1640) - Âdâbü'l-Mürîdîn*, ayrıca *Minhacü'l-Müte'allim* isimli bir eser daha vardır fakat eserin müellifi belli değildir, *Keşfü'z-Zünun*'da Gazâlî'ye ait olduğu belirtilmiştir.⁵

İşte Ta'lîmü'l-Müte'allim burada zikredilen eserler arasında çok önemli bir konumdadır. Kendisinden sonraki yazarları da etkilemiş bir eser olarak İslâm coğrafyasında ve Batı'da hak ettiği mevkiyi kazanmıştır.

İMÂM BURHÂNEDDİN-İ ZERNÛCÎ VE TA'LÎMÜ'L-MÜTE'ALLİM

Hakkında fazla bilgi bulunmayan Zernûcî, Burhâneddin ve Burhânülİslâm lakaplarıyla anılır. Zernuc'ta doğduğu sanılmaktadır. Kâmusu'l-Âlâm'da Zernuc ya da Zernuk'un Türkistan'da Hucend'in ötesinde meşhur bir kasaba olduğu belirtilmiştir. Hucend Tacikistan'ın önemli bir şehridir. İslâm Ansiklopedisi'nde Zernuc'un bugünkü Kazakistan'ın güneyinde Kızılkum ilçesinin Mayakum köyünden kuzeye doğru 5 km uzaklıkta bulunduğu 1-15. yüzyıllarda mevcut olduğu ifade edilmiş. Zernûcî'nin yaşadığı yıllarda Zernuc'un Türk yurdu olması ve Türk hâkimiyetinde bulunması onun Türk asıllı olabileceğini akla getirmektedir. Kimi kaynaklarda Arap asıllı olduğu söylenmiştir⁶.

⁵ Tütüncü, ss 25-31; Çağrııcı, "Âdâb-ı Ders", s. 335.

⁶ Bayraktar, s.294.

İmâm Zernûcî 12. Yüzyılda yaşamış, Hanefî mezhebine mensup bir alimdir. Vefat tarihinin 12. Yüzyılın sonu veya 13. Yüzyılın başı olduğu sanılmaktadır. Talimü'l-Müteallim'deki kayıtlardan hocaları olduğu anlaşılan Kâdî Hân (ö. 592/ 1196), Burhâneddin el-Merginânî (593 / 1197) gibi alimlerin vefat tarihleri dikkate alınarak böyle bir sonuca ulaşılmıştır⁷.

İmâm Burhâneddin-i Zernûcî'nin adı konusunda da farklı görüşler mevcuttur. Hediyyetü'l-Arifin'de İbrahim ez-Zernûcî şeklinde geçmektedir.⁸ Kâmusu'l-A'lâm'da Zernûhî (زرنوحى) olarak, ayrıca incelediğimiz eser İrşâdü't-Tâlibîn'de Şeyhülislâm, Burhânülislâm, Burhâneddin lakaplarıyla birlikte Zernûhî (زرنوحى) olarak geçmektedir. Nüshalarda imla hatası olabileceğini düşündüğümüz ve Burhâneddin-i Zernûcî adıyla maruf ve meşhur olduğu için Zernûcî demeye devam edeceğiz.

Zernûcî'nin bilinen tek eseri tam adıyla Ta'lîmü'l-Müte'allim Tarîka't-Te'allüm'dür. Bu eser eğitim ve öğretimle ilgili olarak İslâm tarihinde büyük izler bırakmıştır. Sade bir Arapça ile yazılan eser birçok dile çevrilmiş, üzerine birçok şerh yazılmış, hem Batı hem İslâm dünyasının ilgisini çekmiştir. Ayrıca II. Meşrutiyet sonrası Osmanlı medreselerinde ders kitabı olarak okutulmuştur.

Türkçe tercümelerinden bazıları şunlardır: *İrşâdü't-Tâlibîn*, Abdülmecîd b. Nasûh b. İsrâîl tarafından H. 964- M. 1556 yılında yazılmıştır. *Tefhîmü'l-Mu'allim*, Ahmet Lütfî Efendi (ö. 1907), *Din Öğrencilerine Rehber* (Mustafa Özcan, İstanbul, 1966), *Ta'lîmü'l-Müte'allim: İslâmda Eğitim-Öğretim Metodu*, (Yunus Vehbi Yavuz, İstanbul, 1980), *Ta'lîm Müte'allim: İlim Öğrenme Adabı* (Birecikli Abdullah Naim Şener, İstanbul 1979, şiirler tercüme edilmemiştir.) *İslâm'da Eğitim Öğretim Metodu* (Seyfettin Oğuz, İstanbul, Furkan Yayınları). Mehmet S. Hatipoğlu da eserin Türkçe bir özetini Eğitim Hareketleri dergisinde yayımlamıştır. *Ta'lîmü'l-Müte'allim Tercüme ve Arapçası* (Mustafa Köseoğlu, Kitap Kalbi Yayıncılık, 2015, İstanbul), *Ta'lîmü'l-Müte'allim Medrese Usûlü Kelime Manalı* (Ali Kara, Şifa

⁷Bayraktar, s. 294

⁸Ufuk Hayta, Abdülhamit Birişik, **Hayatı ve Eserleriyle Abdülmecîd b. Şeyh Nasuh Tosyevi ve Cevahirü'l-Kur'an ve Zevahirü'l-Furkan Adlı Tefsir Risalesinin İlmî Değeri**, UÜ-İlahiyat Fak. Dergisi, Cilt 16, Sayı 2, ss. 343-367.

Yayınevi, İstanbul), Ta'limü'l-Müte'allim Öğretmen-Öğrenci İlişkileri, Ömer Faruk Kasadar, Ravza Yayınları), Ta'limü'l-Müte'allim Tercemesi, (Mikail Adıgüzel, Yasin Yayınevi), Ta'limü'l-Müte'allim Tercümesi (Taha Hakan Alp, Yasin Yayınları).

Yazılan bazı şerhler: İbn İsmail tarafından yapılan şerh, (H. 996, M. 1580; Arapça) diğeri *Tefhîmü'l-Müfehîm alâ-Ta'limi'l-Müte'allim*, İsmail b. Osman b. Bekir Osmanpazarî tarafından Arapça olarak yazılmıştır, en meşhur şerhtir.⁹ Nev'î de (ö.1599) -asıl adı Yahya b. Ali b. Nasûh er-Rumi'dir- 3. Murad'ın çocukların eğitimi ile görevlendirdiği zaman Ta'lim-i Müte'allim'e şerh yazmıştır.

Zernûcî ile ilgili yapılan akademik çalışmalar da şunlardır: *Mehmet Tütüncü, Türk-İslâm Eğitimcisi Zernûcî, Dokuz Eylül Üniversitesi, doktora tezi, 1985; Hayati Tetik, Zernûcî ve Ta'limü'l-Müte'allim'de Eğitim-Öğretim, Marmara Üniversitesi, yüksek lisans tezi, 1991; Ruken Yaşlı, Eğitim İlke ve Yöntemleri Bakımından Zernûcî'nin Ta'limü'l-Müte'allim Adlı Kitabının Değerlendirilmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, yüksek lisans tezi, 2007.*

Ta'limü'l-Müte'allim'in girişinde müellif, ilim yolcularının gayret gösterdiği halde ulaşmak istedikleri ilme ulaşamadıklarını ve bazı şartları terk ettiklerini gördüğünü, bunun için ilim yolcularına öğrenmenin yollarını anlatmayı amaç edindiğini ifade etmiştir¹⁰. Kitabını on üç bab şeklinde, ayet ve hadislerin ışığında yazmıştır. Bunun yanında kitapta şiirler, hikmetli sözler, birtakım faydalı bilgiler mevcuttur.

Kitap yalın bir Arapça ile kaleme alınmış bu sebeple de öğrencilerin anlayabilmesini ve istifadesini kolaylaştırmıştır. Kısıtlılığına rağmen ihtiva ettiği bilgi ve hikmetler, ilk devir alimlerinin eğitime bakışlarını örnek ve onların sözleriyle anlatması ilgi görmesine ve şöhret bulmasına sebep olmuştur. Geçmiş ve geleceği bu açıdan birbirine bağlayan bir köprü vazifesi görmüş, önceki alimlerin ilme verdiği

⁹ Mustafa Köseoğlu, *Ta'limü'l-Müte'allim Terceme ve Arapçası*, Kitap Kalbi Yayıncılık, İstanbul, 2017, ss. 28, 29, 30, 31.

¹⁰ Yunus Vehbi Yavuz, *Talimü'l-Müteallim (İslâm'da Eğitim-Öğretim Metodu)*, Sahhaflar Kitap Sarayı, İstanbul, 2015, s. 27.

önemi göstermiş, ilmin mahiyetini ve önemini muhtelif yerlerde ısrarla vurgulamıştır.

Kitapta bilgiler ayet ve hadislerle desteklenmiş sahih hadislerin yanında kaynağına ulaşılamayan birçok hadis de yer almıştır. Kitabın içinde birçok şiirin yer alması ona edebi bir nitelik kazandırmıştır. Kitapta özellikle Hanefi alimlerinin isimleri dikkati çekmektedir, bunun yanında bazı sahabilerin ve meşhur kişi ve alimlerin adı geçmektedir, az da olsa Yunan filozoflarından alıntı yapılmıştır.

1.ABDÜLMECİD İBNÜ'Ş-ŞEYH NASÛH BİN İSRÂİL'İN HAYATI VE ESERLERİ

Abdülmeçid Efendi, Kanuni Sultan Süleyman devrinde yaşamış önemli bir müellif ve müfessirdir. Başta tefsir olmak üzere hadis, fıkıh, kelam tasavvuf, İslâm tarihi, biyografi, eğitim ve psikoloji gibi birçok alanda ellinin üzerinde eser yazmıştır.¹¹ Kendini eserlerinde Abdülmeçid İbnü'ş-Şeyh Nasûh bin İsrâil¹² olarak tanıtmıştır.¹³ Bunun yanında kaynaklarda et-Tosyevî, el-Amasyavî, er-Rumî, el-Hanefî, es-Sufî gibi isimlerle de anılmıştır.¹⁴ Abdülmeçid Efendi tefsir ilmine büyük önem vermiş ve bu konuda birçok eser yazmıştır. Kur'an'ın doğru anlaşılması, halkın irşat edilmesi için eserler vermiş; özellikle halkın en çok okuduğu sureleri tefsir etmiştir. Bu eserlerin çoğunda işarî tefsir metodunu kullanmıştır.¹⁵ Bu eserlerinde diğer tefsirlerden alıntılar, hikmetli sözler, menkıbeler ve faydalı bilgiler ve şiirler bulunmaktadır.

¹¹ Emannullah Polat, **Tosyevi'nin "el-Havf ve'l-Hüzün" Adlı Risalesinin Tahkiki ve Değerlendirilmesi**, Bingöl Üni. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2014, Sayı 3, ss. 183-204

¹² Abdülmeçid Efendi **Menakıbü'l-Evliya** adlı eserinde (vr. 37a) dedesini İsrail Dede olarak tanıtmıştır. İsrail Dede'nin Kadiri tarikatından icazet almış keramet sahibi veli bir zat olduğunu ifade etmiştir.

¹³ Abdülmeçid İbnü'ş-Şeyh Nasûh Bin İsrâil, **İrşâdü't-Tâlibîn**, Süleymaniye Kütüphanesi, Murad Molla Bölümü, vr. 1b.

¹⁴ Hayta, Birışık, ss. 343-367.

¹⁵ Ufuk Hayta, Abdülhamit Birışık, Muammer Erbaş, **Bir Osmanlı Müfessiri: Abdülmeçid, b. Eş-Şeyh Nasuh b. İsrail ve Eserleri**, DEÜ- İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 14, İzmir, 2006, ss. 161-186.

Abdulmecîd Efendi, Risaletü'l- Edviye fi't-Tarîkati'l Muhammediyye ve Risâle-i Âdâbiyye gibi iki eser sahibi, Zeyniyye¹⁶ tarikatına şeyhlik yapmış Şeyh Nasûh Efendi'nin oğludur. Şeyh Nasûh Efendi alim, hafız, hattat, şair tasavvuf ehli bir zattır. Zikredilen eserlerinde müridin mürşidine karşı davranışları ve tarikat adabından bahsetmiştir. Şeyh Nasûh küçük yaşta Tosya'ya gelmiş, Amasya ve Tokat'ta eğitim görmüş ve Tosya'da vefat etmiştir. Şeyh Nasûh Efendi Zeyniyye tarikatının piri Zeyneddin Hafi'nin baş halifelerinden Abdullatif Kudsi halifesi Tacüddin Karamani'den (ö. 1467/68) hilafet almıştır ve Zeyniye tekkesinde üç yıl (1513-1516) postnişinlik makamında oturduktan sonra yerini halifesi Muallimzade Mustafa Efendi'ye (ö. 1523 veya 1527) bırakarak Bursa'daki Zeyniyye tekkesinden memleketi Tosya'ya dönmüştür.¹⁷

Zeyniyye tarikatının gölgesinde yetişen Abdülmecîd Efendi eserlerinde bu düşünce tarzını yansıtmış ve eserleriyle bu kültürün yayılmasına katkıda bulunmuştur.¹⁸ Doğum yeri Amasya'nın Lâdik kasabasıdır. Bir ara İstanbul'da bulunmuş, ömrünün büyük kısmını Tosya'da geçirmiş ve burada vefat etmiştir. Hem babasının hem kendisinin kabri şu an Tosya'da bulunmaktadır. Vefat tarihi kaynaklarda birbirinden farklı olarak verilmiştir. Müellif el-Matlabu'l-A'la fi-Şerhi Esmâ'illahi'l-Hüsna adlı eserinin zahriyesinde oğlunun doğum tarihini H. 973 olarak belirtmiş, Riyazu'n-Nasihin ve Tefsiru Sûreti'l-Mülk'ü H. 986'da; Kıssa-i Çoban ve Münacat'ı H. 988'de ve Tercemetü'l-Levayih'i H. 989'da telif etmiş olması kaynaklarda verilen tarihlerden en geç olan H. 996/ 1588¹⁹ tarihinin daha makul olduğunu göstermektedir.²⁰

¹⁶ Zeyniyye Tarikatı, silsilesi Sühreverdi'ye dayanan Zeynüddin Hafi'nin kurduğu ve adıyla anıldığı 15. yüzyılda varlık gösterip kısa sürede üç kıtaya yayılan aydınların ilgi duyduğu buna rağmen iki asır sonra etkisini yitirmiş bir tasavvuf ekolüdür. (Öngören, **Tarihte Bir Aydın Tarikatı Zeyniler**), İnsan Yayınları, İstanbul, 2003, Önsöz ve Giriş Bölümü.

¹⁷ Reşat Öngören, **Tarihte Bir Aydın Tarikatı Zeyniler**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 110-111; Fatma Zehra Pattabanoğlu, **Abdülmecîd b. Şeyh Nasuh Tosyevi'nin "Fezailü'l-İlm ve'l-Alim" Adlı Risalesi ve Transkripsiyonu**, EKEV Akademi Dergisi, Yıl 20, Sayı 66 (Bahar 2016); Hayta, Birişik, ss. 343-367.

¹⁸ Mustafa Kara, **Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler**, Sır Yayıncılık 2. Baskı, İstanbul, 2001, Cilt 1, ss. 110-111.

¹⁹ Babanzade Bağdatlı İsmail Paşa, **İzahü'l-Meknun Fi'z-Zeyl ala Keşfi'z-Zünun**, Tetkik eden Kilisli Rifat Bilge, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi, Ankara, 1972.

²⁰ Hayta, Birişik, Erbaş, ss. 161-186

Müellifin Şerh-i Pend-i Attar, Kıyafetnâme gibi manzum eserler yazmış olması ve İrşâdü't-Tâlibîn adlı tercüme eserinde hadislerin birçoğunu, bazı ayetleri ve tercüme ettiği kitabın aslındaki şiirleri nazmen tercüme etmesi onun şiire verdiği önemi ve şairliğini göstermektedir. Örneğin “İçinde suret ve köpek olan eve melekler girmez.” hadis-i şerifini şu şekilde tercüme etmiş ve şiirleştirmiştir:

Buyurdı bunu ol şâh-ı risâlet
Şol evde kim ola yâ kelb ü şüret

Hz̄azer idüp melâ'ik aña girmez
Çıkar kelbi evüñden bul kerâmet

Gider hem mâsivâ naşını dilden
Şıfât-ı nâ-sezâdan eyle hâlvet

Ki tâ mağzen olup hüsn-i şıfâta
Bulasın iki 'âlemde sa'âdet²¹

Abdülmeccîd Efendi Arapça, Farsça ve Türkçe olmak üzere üç dilde ve İslâmi ilimlerde birçok eser vermiştir. Kaynaklarda belirtilen eserleri şunlardır: Tefsir alanındaki eserleri: *Tefsîru Sûreti'l-İnsân* ²², *Cevâhiru'l-Kur'ân ve Zevâhiru'l-Furkân* ²³, *el-Havf ve'l-Hüzn* ²⁴, *el-Hüdâ ve'l-Felah* ²⁵, *Tefsîru Sûreti'l-Fatiha*, *Tezkirü'n-Nasin fi-Tefsîri Sûreti'l-Yâsin*, *Tefsîru Sûreti'l-Mülk*, *Risale fi-Tefsîri'l-Âyâti'l-Müte'allika bi't-Temsîl*, *Tezkîratü Uli'l-Elbâb*, *el-Fevzü'l-Azîm*. Tasavvuf ve ahlak alanındaki eserleri: *Riyâzü'n-Nâsihîn*, *Kenzü'l-Fevaid*, *Arafatü'l-Ârifîn fi Tercemeti Hadis-i Erbain*, *Mutaibetü'l-Kulûb bi-Muhatabeti'l-Mahbûb*, *Menâkıb-ı Evliya*, *Menâkübü'l-Ârifîn ve Kerâmetü'l-Kâmilîn*, *Kıssa-i Çoban ve Münâcât*,

²¹ İrşâdü't-Tâlibîn, vr. 33a-33b.

²² Muammer Erbaş, **Abdülmeccid b. Nasuh b. İsrail et-Tosyevî, Tefsiru Surati'l-İnsan**, İzmir, 2008.

²³ Hayta, Birışık, ss. 343-367.

²⁴ Polat, ss. 183-204

²⁵ Ufuk Hayta, **Abdülmeccid B. Nasuh Tosyevî'nin (ö. 1588) Hayatı, Eserleri Ve El-Hüdâ Ve'l-Felah Adlı Tefsir Risâlesinin Tahkiki**, YL Tezi, Uludağ Üni., 2008; Harun Uluğ, Abdülmeccid b. Eş-Şeyh Nasuh b. İsrail'in 'el-Hüda ve'l Felah' isimli eserinin edisyon kritiği ve tanıtımı, YL Tezi, N. Erbakan Üniversitesi, 2009.

Levâihu'l-Kulûb ve Revâiyhü'l-Mahbûb, Nahvü'l-Ârifîn, Nasihatnâme, Ucaletü Muhtasaratün mine't-Tasavvuf, Esrarü'n Necat ve'n-Necah, Kenzü'l-Fevâid, Lâyiha-i Ruhâniye ve Lâmia-i Nurâniye. Fıkıhla ilgili eserleri: Tevakkühü'l-Fukaha ve Telezzüzü'l-Üdeba, Tuhfetü'l-Ahbâb, İsrâfilzâde Risâlesi, Risâle ala Kavli Sahibi't-Tenkîh Fasl fî't-Ta'n. Hadisle ilgili eserleri: Süruru'n-Nâzirîn²⁶, Safâü's-Sâlihîn, Risâle mine'l-Ehâdisi'l-Kutsiyye²⁷, Tekmîletü'l-Beyân. Tercüme Eserleri: İrşâdü't-Tâlibîn (Talimü'l-Müteallim'in Tercümesi), Risâletü'l-Muhtasar bi'l-Lemhat fî Tercemeti'l-Lemeat, Tercemetü'l-Levâiyh, Şerh-i Pendnâme li'l-Attar (Pend-i Attar'ın Tercümesi). Diğer Eserleri: Matlabü'l-A'la fî Şerhi Esmâ'llahi'l-Hüsna²⁸, Ravzatü'l-Ezhâr ve Cennetü'l-Esmâr, Kıyafetnâme, Fezâilü'l-İlm ve'l-Âlim²⁹, Menâkıbü'l-Kurrâi's-Seb'a ve's-Şâtıbî, Me'debül-Füdalâi'l-Ârifîn fî Menâkıbi'l Hülefâi'r-Râşidîn, Mecmâü'l-Fezâil ve Menbâü'l-Hasâil, Risâletü'l-Mevâiz ve'd-Duâ, Muhtasaru'l-Muhtasar, el-İstifâ fî Menâkıbi'l-Mustafâ, Risâle fî Beyâni Ekâvilis-Sekât fî Tahkîkil-Avâlim mine'l-Arz ve's-Semakât, Risâletül-Eizzâi ve Erbâbil-İşarât fî'n-Nahv, Münâcâtü Levâhibin-Necât, Ta'rifâtun Mâ'rifetuhâ.

Sonuç olarak, Abdülmecîd b. Şeyh Nasûh b. İsrâîl Tosyevî birçok eseri bulunan hayatı hakkında kaynaklarda az bilgi olmakla birlikte son yıllarda eserleriyle ilgili çalışmalarda artış olan önemli bir alimdir.

2.İRŞÂDÜ'T-TÂLİBİN'İN ÖZELLİKLERİ

2. 1. ESERİN ADI, YAZIM TARİHİ VE SEBEBİ

Kaynakların genelinde eserin adı İrşâdü't-Tâlibîn fî Ta'lîmi'l-Müte'allimîn olarak geçmektedir fakat müellif eserine İrşâdü't-Tâlibîn diye isim verdiğini eserinin başında ifade etmiştir.³⁰

²⁶İsmet Aktürk, **Abdülmecîd b. Nasûh'un hadisçiliği ve Süruru'n-Nâzirîn Adlı Risalesindeki Hadislerin Tahrici**, YL tezi, N. Erbakan Üniversitesi, 2013.

²⁷Serhat Küçük, **Şeyh Nasuh Efendi ve Hadis Risalesi Üzerine, Sufi Araştırmaları- Sufi Studies**, Sayı 8, ss. 49-64.

²⁸Ekrem Sakar, **Abdülmecîd b. Nasuh Tosyevî ve Matlab-ı A'lâ Adlı Esmâ-i Hüsna Şerhi**, YL Tezi, Marmara Üni., 2016.

²⁹Fatma Zehra Pattabanoğlu, **Abdülmecîd b. Şeyh Nasuh Tosyevi'nin "Fezailü'l-İlm ve'l-Alim" Adlı Risalesi ve Transkripsiyonu**, EKEV Akademi Dergisi, Yıl: 20, Sayı: 66, Bahar 2016.

³⁰**İrşâdü't-Tâlibîn**, vr. 2b.

Müellif eserinin sonundaki ferağ kaydında “964 Muharrem ayının başlarında Pazar günü ikinci vaktinde” eserini tamamladığını söylemiştir. Miladi olarak bu tarih 1556 yılıdır.³¹

Eserin yine başında müellif eseri yazma sebebini ifade etmiş ve Zernûcî'nin Ta'lîmü'l-Müte'allim'de belirttiği yazma sebebini tekrarlamıştır. Abdülmecîd Efendi, Ta'lîmü'l-Müte'allim'i yazma eserler arasında gördüğünü, onu eserine kattığını, ilmi talep edip hedefine ulaşamayanlara yol göstermek amacıyla eserini yazdığını ve gücünü Allah rızası için bu yolda harcayacağını ifade etmiştir. Bu kitabı okuyan ilim taliplerinden hayır dua beklemektedir.³²

2.2. ESERİN MUHTEVASI

Müellif kitabına Allah'a hamd ve resulüne salat ve selamla başlıyor. İlk sayfada kendi adını ve kitabı yazış amacını zikrediyor ve eserinde Tâlimü'l-Müteallim'i derc ettiğini yani içine aldığını ifade ediyor. Eserin sahibi Burhâneddin-i Zernûcî (Zernûhî şeklinde) olduğunu ve istihareden sonra kitaba İrşâdü't-Tâlibîn diye isim verdiğini söylüyor. Bu sayfalardan ve eserden şunu anlıyoruz ki müellif Ta'lîmü'l-Müteallim'i esas alıp hem bu kitabı tercüme ediyor hem de kendi muradını esere eklemeler yaparak dile getiriyor. Örneğin Ta'lîmü'l-Müte'allim'de Zernûcî, kitabında zamanındaki ilim taliplerinin ilmi talep edip gayret gösterdikten sonra ona ulaşamadıklarını bu yüzden onlara ilme ulaşmanın yollarını göstermeyi amaç edindiğini söylüyor. İrşâdü't-Tâlibîn'in müellifi de kitabının başında aynı gayeden bahsedip şöyle diyor: “Ma'lûm ola ki ben za'îf ü zelîl 'Abdü'l-mecîd ibnü's-şeyh Naşûh bin İsrâ'îl 'aleyhimi'r-raḥmeti ve'l-mağfireti mina'llahi'l-Vâhibi'l-Celîl. Zamâne tâlib-i 'ilmlerinden niçe kimseleri gördüm ki taḥşîl-i 'ilme cidd ü cehd iderler. Ammâ ki şeref-i 'ilm ile müşerref olmazlar yâḥud şemere-i 'ilm-i nâfî' ki anuñ ile 'amel-i şâlih taḥşîl idüp bilmeyenlere ta'lîm itmekdür, andan maḥrûm olurlar. Zîrâ ki ṭarâ'ik-i 'ilme sülûkı berk itmeyüp şerâ'itini terk iderler. Lâ-cerem maḥşûdlarına belâğ bulmadın ve mertebe-i kemâl ü ikmâle irişmedin ferâğ-ı fûrcelerine firâr idüp

³¹İrşâdü't-Tâlibîn, vr.98a-98b.

³²İrşâdü't-Tâlibîn, vr. 1b-2a.

cehālet ü batālet gūşelerinde karar iderler. Pes ben haķır u kalilü'l-bizā'a ve keşirü'l-izā'a diledüm ki bi-ķadri'l-vüs'î ve'l-istiā'a tarīķ-i ta'allümi zümre-i tālībīne ta'līm ve müte'allimīn-i rāģībīne tebyīn ü tefhīm idem." Aslında burada tercüme yapıldığını görmekteyiz fakat daha önce söylediğimiz gibi Abdülmecīd Efendi esere başka hadisler, şiirler, hikmetli sözler, alıntılar ekleyerek eserin içeriğini zenginleştirmiştir.

Kitabın aslında olduğu gibi bu eser de on üç kısma ayrılmıştır. Giriş bölümünde daha önce bahsettiğimiz gibi eserin yazarı, yazılış amacı, hangi eseri içerdiği yani tercüme edilen eserin adı ve kime ait olduğu gibi bilgiler var. 1. bab ya da kısımda ilim ve fikhın fazileti, hangi ilmi niçin öğrenmek gerektiği gibi konular var. 2. babta ilimde niyetin önemi, sultanlara yani devlet başkanlarına yakın olmanın ilim adamı için doğru olmadığı, ilmin lezzeti, tevazu ve istiğnanın önemi, dünyaya iltifat etmemek gerektiği gibi konulardan bahsedilmiş. 3. babda hangi ilmi ve hocayı seçmemiz gerektiği, müşaverenin önemi, karar kıldığı hocada sebat ve kararlılık gibi konular üzerinde durulmuş. 4. babda ilme, alime ve kitaba saygı ve ilim ehline ikram etmenin önemi anlatılmış. 5. babda ilimde cehd ve gayretin, devamlılık ve sebatın bununla beraber nefse ağır yük yükletmemek, himmeti âli tutmak gerektiğinin, tembelliğe sebep olan durumların, az yemek gerektiğinin bahsi geçmektedir. 6. babda derse çarşamba günü başlamanın faziletinden, ders tekrarının nasıl yapılacağından, müzakere, mübahese ve münazaranın öneminden, rızık için çalışmanın ilme mani olmadığından, ilim talibinin insanlara tama etmemesi gerektiğinden, fetret zamanında ilme devam edip Allah'tan başka kimseden korkmamak gerektiğinden bahsedilmiştir. 7. babda rızık için tevekkül etmek gerektiği, ilim seferinin zor ve yorucu olduğu, aynı zamanda ilmin lezzetli olduğu dile getirilmiş. 8. babda ilim öğrenmenin vakti anlatılmıştır. 9. babda hasetten kaçınmanın, şefkat merhamet ve muhabbet sahibi olmak gerekliliği üzerinde durulmuş. 10. babda ilimde istifade ederken yazmanın öneminden, ilim talebinde meşakkate katlanmak gerektiğinden, aziz olmak için ilim yolunda zillet çekmek gerektiğinden bahsedilmiştir. 11. babda günah ve isyandan kaçınmanın; köy yerine şehirde ikamet etmenin ve ilmin önemsenmediği yerden ilmin daha revaçta olduğu bir mekâna hicret etmenin; az yemenin, az uyumanın, az konuşmanın önemi üzerinde durulmuştur. 12. babda ezberlemeyi kolaylaştıran, unutkanlığı artıran sebepler söylenmiş. 13. babda rızka

vesile olan ve onu kaçırın sebepler, ömrü artıran veya eksilten durumlar ve son kısımda kısa bir münacat verilmiş.

Eserde birçok hadis ve bazı ayetlerden nakiller mevcuttur. Konuyla ilgili olarak nakledilen hadislerin bir kısmının kaynağını bulamadık. Hadislerin kaynakları dipnotta belirtilmiştir. Kaynağı bulunamayan hadisler dipnotta belirtilmemiştir. Kitapta Ta'lîmü'l-Müte'allim'de bulunan hadislerin dışında birçok hadis nakledilmiştir. Bu hadislerin büyük bir kısmı müellif tarafından tercüme edilmiş bazıları da şiir şeklinde tercüme edilmiştir.

Eserde konuyla ilgili olarak kitabın son bölümlerinde asıl kitapta bulunmayan "Faide" başlıklı bazı faydalı bilgiler verilmiştir. Bu bilgileri müellif Arapça olarak yazmıştır.

2.3. ESERİN EDEBİ YÖNÜ

İrşâdü't-Tâlibîn'de müellife ait birçok şiir mevcuttur. Ta'lîmü'l-Müte'allim'deki şiirler Arapça aslıyla yazılmış ve bu şiirler şiir şeklinde Türkçeye tercüme edilmiştir hatta bazen birden fazla şiir tercümesi yapılmıştır. Bunun yanında Arapça bazı ifadeleri de şiir şeklinde tercüme etmiş ve konuyla ilgili olarak farklı şairlerden alıntılar da yapmıştır ve kısmen Farsça beyit ve mısralara, örneğin Mevlana, Sadi Şirazi gibi zatların şiirlerine yer vermiştir. Müellifin şairlik yönüne örnek olarak Arapça bir şiiri nasıl tercüme ettiğine dair bu şiiri örnek verebiliriz:

رَأَيْتُ أَحَقَّ الْحَقِّ حَقَّ الْمُعَلِّمِ
وَأَوْجَبَهُ حِفْظًا عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ³³

لَقَدْ حَقَّ أَنْ يُهْدَى إِلَيْهِ كَرَامَةً
لِتَعْلِيمِ حَرْفٍ وَاجِدٍ أَلْفِ دِرْهِمٍ³⁴

Tercüme:

³³ Gördüm ki muallimin hakkı her müslümanın koruması gereken en büyük hakktır.

³⁴ Öğrettiği bir harf için onun kerametine binaen ona bin dirhem hediye edilse hakkıdır.

Huķūkuñ bil ki ğāyetde eħaķķı
Mu'allim ħaķķıdır gel añla ey yār

İderse saña ol ta'līm bir ħarf
Revādur sen viresin niçe dinār

Diğer bir örnek olarak müellifin İmām-ı Azam'ın sözünü şöyle tercüme ettiğini ifade edebiliriz: ³⁵ *لَا تُقْرِمُطُ خَطَّكَ إِنْ عَشْتِ تَنْدَمَ و إِنْ مَتَّ تُسْنَمُ* Tercüme-i kıavlü'l-İmām Ebī Ħanīfe raħimehu li-mü'ellifihī:

Gördi bir kātibi İmām-ı A'zam
İnce ve şık yazar kitābetini

Didi şık yazma tā ki görmeyesin
Pīr olduķda sen nedāmetini

Olıcak daħi bulmayasın anuñ
Ħalkdan ta'n ile şemātetini

Müellif cümlelerinde seci sanatını sıklıkla kullanmış, örneğin: “Ya'nī 'ilm öğrenmek her müslim ü müslime üzerine farīzadır, ya'nī lāzimedür zımmetinde ve vācibedür 'uhdesinde terki birle āşım olup günahkār olur ve yevm-i 'uķbāda sebab-i terkinden istifsar olur ve cevāba iktidārı olmazsa menzil ü me'vāsı ka'r-ı nār olur.” Ayrıca eserde “Latife” başlığıyla kısa bir hikāye nakledilmiştir.

2.4. ESERİN DİL VE ÜSLUBU

Eserin çok büyük bir kısmı Türkçedir. Arapça yazılan kısımların çoğu Ta'līmü'l-Müte'allim'de vardır. Müellifin eklediği bazı Arapça bölümler de mevcuttur. Kısmen Farsçaya da yer verilmiştir. Farsça yazılan bölümler genellikle beyit ve mısradan ibarettir. Osmanlı Türkçesi ile yazılan bölümler çoğu zaman sade

³⁵ Yazını sık yazma yaşarsan pişman olursun, ölürsen söverler.

bir dil ile yazılmış olmakla birlikte yer yer orta nesir örneği teşkil etmektedir. Ayrıca Arapça cümle yapısından örnekler vardır: “Ebū Ḥanīfe ḥazretleri raḥimehu’llāh buyurdu ki ‘ilme yetişmedüm illā cehd-i firāvān ve şükr-i yezdān ile irişdüm.” Dięer bir örnek: “Ya’nī Allāh bendesine ‘ilm i’tā itmedi illā zamān-ı şebābda ya’nī tāzeligi zamānında iḥsān eyledi.”

3. NÜSHA TAVSİFLERİ

Eserin tespit edebildiğimiz beş nüshası vardır.

3.1. Süleymaniye Kütüphanesi Murad Molla Bölümü No. 1241:

185x130-135x65 mm ölçüsünde 98 yaprak 17 satırdır. Nesih hattıyla yazılmıştır. Mikleplidir, iç sayfada ebru deseni vardır. Kitabın vikaye yaprağında kitabın ve yazarının adı geçmektedir. Zahriyede yine kitabın adı ve vakıf mührü vardır.

Bütün yapraklar kırmızı cedvelle çizilmiştir. Bölüm başları kırmızı mürekkeple diğer kısımlar siyah mürekkeple yazılmıştır. Bazı ayet, hadislerin ve Arapça ibarelerin üstüne kırmızı mürekkeple çizgi çekilmiştir. Birkaç yerde sahh kaydı vardır. Bütün sayfalarda rekabe kaydı vardır.

Başı: Ḥamd ü şenā ol pādiřāh-ı Vāhibü’l-ālā’i ve’n-ni’am ve şehinřāh-ı řāhibü’ş-řerā’i ve’l-ḥikem ḥazretine lāyık u müsellemdür ki benī ādemi ‘ilm ü ‘aql ile mu’azzez ü mükerrrem idüp a’māl-i řāliḥāt ile sār maḥlūkātından mufazżal u muḥterem eyledi.

Sonu: هر که خواند دُعا طمَع دارم
زانکه مَن بنده کنه کارم

3.2. Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü No. 1911:

205x135-135x65 mm ölçüsünde 60 yaprak 19 satırdır. Nesih hattıyla yazılmıştır. Serlevhası altın rengindedir. Ayrıca cedveller de altın rengindedir. Bölüm başlıkları ve bazı ifadeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bazı ayet, hadis ve

Arapça ifadelerin üstü kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Bazı sayfalarda sahh kaydı ve eserin genelinde rekabe kaydı vardır.

Baş: Ḥamd ü şenā ol pādīşāh-ı Vāhibü'l-ālā'i ve'n-ni'am ve şehinşāh-ı şāhibü'ş-şerā'i ve'l-ḥikem ḥazretine lāyık u müsellemdür ki benī ādemi 'ilm ü 'aql ile mu'azzez ü mükerrerem idüp a'māl-i şālīḥāt ile sār maḥlūkātđan mufazżal u muḥterem eyledi.

Sonu: و قد وقع من تحرير هذه النسخة الصحيحة الشريفة على يد عبد الضعيف علي ثابت عن شاكردان كاتبان دفتر خاقاني تحرير السادس و العشر من شهر جمادى الاولى لسنة اثنى و سبعين و المئة و الف

3.3. Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi No. 775

175x105-120x50 mm ölçüsünde 146 yaprak 15 satırdır. Söz başları kırmızı, cedveller yeşil, kopuk mıklebli, zencirekli, gömme şemseli, kahverengi meşin ciltlidir. Nesih hattıyla yazılmıştır. Kâğıdı ay yıldızlı taç filigranlıdır. Derkenarlarında açıklamalar, metinle ilgili hadisler, şiirler yer almaktadır. Derkenarda Mecidi mahlasıyla yazılmış birçok şiir vardır. Ayrıca metnin sonunda ferağ kaydından sonra 10 sayfa kadar şiirler, faydalı bilgiler, münacat ve dualar yer almaktadır.

Baş: Ḥamd ü şenā ol pādīşāh-ı Vāhibü'l-ālā'i ve'n-ni'am ve şehinşāh-ı şāhibü'ş-şerā'i ve'l-ḥikem ḥazretine lāyık u müsellemdür ki benī ādemi 'ilm ü 'aql ile mu'azzez ü mükerrerem idüp a'māl-i şālīḥāt ile sār maḥlūkātđan mufazżal u muḥterem eyledi.

Sonu: الله اعلم بالصواب

3.4. Amasya Yazma Eserler Kütüphanesi No. 65

212x155-162x97 mm ölçüsünde, 98 yaprak 15 satırdır. Vişne rengi meşin, şemseli cilt içindedir. Cetveller, bölüm başları ve söz başları kırmızı mürekkeple yazılıdır. Nesih hattıyla yazılmıştır. Kâğıdı üç ay damgalıdır. Eserin sonunda 96b - 98b arasında İbn Abbas'tan alınmış Zebur'dan bir bölüm vardır. En sonda istinsah tarihi ve müstensihin adı yazılmıştır. Eserin vikaye yaprağında eserin adı ve “ya

kebikeç ya hafız” yazmaktadır. Zahriyede kitabın ve yazarın adı ayrıca bütün bölüm başlıkları yazmaktadır. Bazı yapraklarda olmamakla beraber genellikle rekabe kaydı yer almaktadır.

Başı: Ḥamd ü ṣenā ol pādiṣāh-ı Vāhibü’l-ālā’i ve’n-ni’am ve şehinṣāh-ı ṣāhibü’ṣ-ṣerā’i ve’l-ḥikem ḥazretine lāyık u müsellemdür ki benī ādemi ‘ilm ü ‘aql ile mu’azzez ü mükerrerem idüp a’māl-i ṣālīḥāt ile sār maḥlūḳātından mufazżal u muḥterem eyledi.

Sonu: قد وقع الفراغ من تنميته اليوم الثالث من شهر رمضان المبارك لسنة تسع و خمسين و الف
بقسطنطينية المحمية صانها الله تعالى عن البلية بيد العبد الضيف احمد بن محمد النحيف الهم اغفر له و لوالديه
وللمصنف و الشارح و جميع الامة آمن

3.5. İstanbul Belediye Kütüphanesi Muallim Cevdet Yazmaları No. 165:

180x120-160x100 mm ölçüsünde 17 satır 80 yapraklı Nesih hattıdır. Şemseli, zencirekli, koyu kahverengi deri ciltli bir eserdir. Kitabın vikaye yaprağında eserin adı yazmaktadır. Zahriyede yine kitabın adı yazmaktadır. Sayfaların köşelerinde cedvel yoktur. Ayet ve hadisler ve bazı ifadeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eserin son çeyrek kısmı eksiktir.

Başı: Ḥamd ü ṣenā ol pādiṣāh-ı Vāhibü’l-ālā’i ve’n-ni’am ve şehinṣāh-ı ṣāhibü’ṣ-ṣerā’i ve’l-ḥikem ḥazretine lāyık u müsellemdür ki benī ādemi ‘ilm ü ‘aql ile mu’azzez ü mükerrerem idüp a’māl-i ṣālīḥāt ile sār maḥlūḳātından mufazżal u muḥterem eyledi.

Sonu: Dirīga fevt-i fırşat üzre cefā

Ki her fā’it degül mā fāte vācid

Daha önce de belirttiğimiz gibi bu nüshaların dışında kaynaklarda Ankara Milli kütüphanede kayıtlı bir nüshadan daha söz edilmişse de içerik olarak İrşādü’t-Tālibîn’den farklı olduğunu gördük fakat bu eser yine Ta’līmü’l-Müte’allim’in bir tercümesi olduğunu söyleyebiliriz.

Altı nüshadan sonu eksik İstanbul Belediye Kütüphanesindeki yazmayı ve başı-sonu tam olmakla birlikte içinde önemli eksikler tespit ettiğimiz Süleymaniye Kütüphanesindeki Hacı Mahmud Efendi Bölümündeki yazmayı ve Ankara Milli Kütüphanedeki içeriği farklı nüshayı tenkitli metne dahil etmedik.

Tenkitli metinde Süleymaniye Kütüphanesindeki Murad Molla nüshasını “M” harfi ile, Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesindeki yazmayı “K” harfi ile Amasya Yazma Eserler Kütüphanesindeki yazmayı da “A” harfi ile gösterdik.

K nüshasında ferağ kaydından sonraki kısım ve derkenarda -metne dahil olduğunu diğer nüshalardan tespit ettiğimiz az bir kısım hariç- yer alan kısımları tenkitli metne dahil etmedik.

4. METİN TESİSİ İLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Metnin çeviriyazısında İsmail Ünver’in bu konudaki tekliflerine bağlı kalmaya çalıştık.

Özel şahıs isimlerini yazarken özel isimle birlikte özel ada dahil olduğunu düşündüğümüz imām, ebî, ebû gibi isimleri büyük harfle yazdık. Ebû Hanîfe, Ebû Hureyre gibi...

Tenkit ettiğimiz yazmalarda kırmızı mürekkeple yazılan yerlerde birlik olmadığı için genellikle kırmızı yazılmış “Şi’r, Beyt” gibi kelimeler ve bölüm başlıkları koyu yazıldı.

Metnin varak geçişleri köşeli parantezle ve kalın gösterildi. Metinde belirtilen varak numaraları M diye kısalttığımız Süleymaniye Kütüphanesindeki Murad Molla 1241’de kayıtlı yazmaya aittir, diğer yazmaların varak geçişleri dipnotta belirtilmiştir.

Metnin aslına ait olduğunu düşündüğümüz derkenarda yazılan kısımlar metne dahil edildi. Özellikle Amasya nüshasında derkenarda yazılmış birçok şiir var. Bu durum dipnotlarda belirtildi. Kastamonu nüshasında ise müstensihin eklemeleri olduğunu düşündüğümüz açıklamalar ve Amasya ile Kastamonu nüshalarının

sonunda birbirinden farklı metinler çeviriyazısını yaptığımız metne dahil edilmedi. Asıl metinden bağımsız olduğunu düşündüğümüz için böyle yapıldı.

Okuduğumuz şüpheli kelimeler dipnotta aslına uygun şekilde belirtildi.

Mensur kısımlarda anlamayı kolaylaştırmak için noktalama işareti kullanıldı.

Metnin bütününde ayet ve hadisler, Arapça ve Farsça şiir ve alıntılar transkribe edilmedi; sadece ayet, hadis ve şiirlerin aslıyla karışmaması için çokça tekrarlanan “ve kâd kâle ba’du’ş-şu’arâ” ya da “ve ruviye ‘ani’n-nebiyyi” gibi kısımlar transkribe edildi. Arapça söz, cümle ve metinlerin tercümeleri dipnotta belirtildi. Arapça şiirler ve çok az yer alan Farsça beyitler tercüme edilmeyerek aynen yazıldı.

Farsça terkiplerde eş, yakın ve zıt kelimeleri birbirine bağlayan vav (و) “vu vü” diye okundu Türkçe ifadelerde ise “ve” kullanıldı.

Arapça ve Farsça kelimeler kendi imlasına uygun olarak kullanıldı. Örneğin müsâfir, ḥâce, kâmrân, şâdmân gibi...

Ortasında hemze (ء) bulunan fakat hemze yerine ye (ي) yazılmış Arapça kelimeler aslına uygun hemzeli yazıldı. Örneğin “tarâyiğ” kelimesi “tarâ’iğ” şeklinde yazıldı.

Arapça ve Farsça kelimelerin uzatmaları aslına uygun yazılırken Türkçe kelimelerde uzatma işareti kullanılmadı. Örnek olarak “bâzâr”, “çarşû” gibi... Türkçe “dahi” gibi kelimeler farklı şekillerde yazılmış olmasına rağmen yazım birliğine gidildi.

5. METİN

İRŞÂDÜ’T-TÂLİBİN

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

[1^b] Hâmd ü şenâ ol pâdişâh-ı Vâhibü’l-âlâ’i ve’n-ni’am ve şehinşâh-ı şâhibü’ş-şerâ’i ve’l-hikem hâzretine lâyiğ u müsellemdür ki benî âdemi ilm ü ‘aql ile

mu'azzez ü mükerrerem idüp a'mâl-i şâlihât ile sâ'ir maḥlûkâtdan mufazẓal u muḥterem eyledi ve şalât u selâm ol bânî-i mebânî-i ḳavâ'id-i İslâm a'nî Muḥammed Muştafâ 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm ḥazretine lâyıḳ u revâdur ki Perverdigâr-ı a'zam zât-ı şerîfini seyyid-i evlâd-ı âdem idüp ümmetini ḥayru'l-ümem eyledi ve âl ü aşḥâbını dahi 'ulûm u ḥikem ile muḥkem eyleyüp şeref-i dîn-i İslâm ile³⁶ eşref-i ehl-i³⁷ 'âlem eyledi. Ammâ ba'dü ma'lûm ola ki ben za'îf ü zelîl 'Abdü'l-mecîd ibnü's-şeyḫ Naşûḥ bin İsrâ'îl 'aleyhimi'r-raḥmeti ve'l-mağfireti mina'llahi'l-Vâhibi'l-Celîl.³⁸ Zamâne tâlib-i 'ilmlerinden niçe kimseleri gördüm ki [2^a] taḥşîl-i 'ilme cidd ü cehd iderler.³⁹ Ammâ ki şeref-i 'ilm ile müşerref olmazlar yâḥud şemere-i 'ilm-i nâfi' ki anuñ ile 'amel-i şâlih taḥşîl idüp bilmeyenlere ta'lîm itmekdür, andan maḥrûm olurlar. Zîrâ ki tarâiḳ-i⁴⁰ 'ilme sülûkı berk itmeyüp şerâ'itini terk iderler. Lâ-cerem maḳşûdlarına belâğ bulmadın ve mertebe-i kemâl ü⁴¹ ikmâle irişmedin ferâğ-ı fûrcelerine firâr idüp cehâlet ü baḫâlet gûşelerinde ḳarâr iderler. Pes ben ḥaḳîr u ḳalîlü'l-bizâ'a ve keşîrü'l-izâ'a diledüm ki bi-ḳadri'l-vüs'î ve'l-istiḫâ'a tarîḳ-i ta'allümi zümre-i tâlibîne ta'lîm ve müte'allimîn-i râğîbîne tebyîn ü tefhîm idem. Aḥbâr u âşârda gördüğüm ve muşannefât-ı aḥyârda bulduğüm üzre ḥuşuşâ ki Ta'lîm-i Müte'allimîn⁴² ismiyile müsemmâ kitâbında⁴³ Bürhânü'l-İslâm⁴⁴ İmâm Zernüci⁴⁵ ki şeyḫü'l-e'immeti Bürhanü'd-dîn şâhibü'l-Hidâye'nün⁴⁶ telâmîzindendür, zîkr itmişdür, anı dahi derc idüp vüs'imi rızâ'en-li'llâh bu yolda ḥarc idem. Ümmiddür ki iḥlâş ile taḥşîl-i 'ilme râğîb olan tâlibler bu kitâba nazar itdükde bu faḳîri⁴⁷ ḥayr du'âyile yâd idüp⁴⁸ rûḥ-ı revânını şâd ideler. [2^b] Âmîn yâ Rabbe'l-âlemîn ve Ḥaḳ te'âlâ⁴⁹ ḥazretine istihâreden soñra bu kitâba İrşâdü't-Tâlibîn diyü ad virüp on üç bâb üzre bünyâd

³⁶ ile M, K: -A.

³⁷ ehl-i M, A: -K.

³⁸ K 2a.

³⁹ A 2a.

⁴⁰ tarâiḳ M, K: tarîḳ A.

⁴¹ ü M, A: -K.

⁴² Ta'lîm-i Müte'allimîn M, K: Ta'lîm-i Müte'allim A.

⁴³ kitâbında A, K: kitâbından M.

⁴⁴ K 2b. Bürhânü'l-İslâm M, K: Bürhânü'l-ârifin el-İslâm A.

⁴⁵ Tenkitini yaptığımız bütün nüshalarda ve tenkitli metne dahil etmediğimiz diğer nüshalarda Zernühi olarak yazılmıştır. Bunun bir müstensih hatasından kaynaklandığını düşünerek hepsini Zernüci olarak yazmayı uygun gördük.

⁴⁶ şâhibü'l-Hidâye'nün A, K: şâhibü'l-Hidâye M.

⁴⁷ faḳîri M, A: faḳîr K.

⁴⁸ A'da burada "ve" kelimesi var.

⁴⁹ A 2b.

eyledüm. Mercüdur ki Hâk sübhānehū ve te'ālā ben bende-i saḥīkine tevfiḳini refīḳ
idüp tarīḳ-ı reşādı bu za'if ü⁵⁰ nātüvān ḳulına irşād ü iḥsān ide آمين يا مُجيب المتضرّعين
عليه تَوَكَّلْتُ و اليه انيب و هو حسبنا و نعم المجيب⁵¹

Bāb-ı Evvel: Hāḳīḳat-i 'İlmi ve Fazīlet-i Fıḳhı⁵² Beyān Eyler

Hāzret-i Resūlu'llāhdan şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem mervīdür, böyle
buyurmışlardır ki طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ و مُسْلِمَةٍ⁵³ Tercemetü'l-ḥadīşi li-
mü'ellifihī: Didi bunı Muştafā 'ilmi taleb eylemek, oldı ḳamu müslim ü müslimeye
farz-ı 'ayn, ya'nī şalāt u zekāt nice aña farz ise farzdurur 'ilm-i ḥāl bilen anı buldı
zeyn.⁵⁴ Ya'nī 'ilm öğrenmek her müslim ü müslime üzerine farīzadur, ya'nī lāzimedür
zimmetinde ve vācibedür 'uhdesinde terki birle āşım olup günahkār olur ve yevm-i
'uḳbāda sebab-i terkinden istifsār olur ve cevāba iḳtidārı olmazsa menzil ü me'vāsı
ḳa'r-ı nār olur. ⁵⁵ Ammā⁵⁶ ma'lūm ola ki bu
ḥadīş-i şerīfūn taḥḳīḳinde erbāb-ı⁵⁷ 'irfān böyle beyān itmişlerdür ki her müslim ü
müslime üzerine her 'ilmüñ taḥşīli farz u lāzım degüldür, belki farz u vācib olan 'ilm-i
ḥāldür. Nitekim⁵⁸ dinilmişdür أَفْضَلُ الْعِلْمِ عِلْمُ الْحَالِ و اَفْضَلُ الْعَمَلِ حِفْظُ الْحَالِ Terceme li-
mü'ellifihī:

'İlmüñ oldı efḳali bil 'ilm-i ḥāl
Hem dahi efḳal 'ameldür ḥıfz-ı ḥāl

Hāl 'ilmini bilen bulmaz vebāl
Hālını ḥıfz eyleyen bulur kemāl.⁵⁹

⁵⁰ ü M, K: -A.

⁵¹ Āmin, Ey yalvaranların duasına icabet eden, O'na tevekkül ettim ve O'na tevbe ettim, O bize yeter
ne güzel icabet edendir.

⁵² K 3a.

⁵³ İbn Mace, **Sünen-i İbni Mace Tercemesi ve Şerhi**, (Çev. Haydar Hatiboğlu) Kahraman Yayınları,
İstanbul, 1982, H. No: 224; Köseoğlu, s.35; Kara, s. 19.

⁵⁴ A'da "Tercemetü'l-ḥadīşi li-mü'ellifihī...zeyn" kısmı derkenarda yazılmış, sondaki "zeyn" kelimesi
yerine "zerrīn" yazılmış.

⁵⁵ Allahım bizi cehennem ateşinden koru ve bizi iyilerle beraber cennete koy.

⁵⁶ Ammā K, A: -M.

⁵⁷ K 3b.

⁵⁸ A 3a.

⁵⁹ A'da "Terceme li-mü'ellifihī...kemal." kısmı derkenarda yazılmış.

Ya'nî efdal 'ilm hâl 'ilmini bilmekdür ve efdal 'amel hâlini hıfz itmekdür ve her müslim ü müslimeye vâcibdür ki el-ân kendünün üzerine lâzım olur, anı bilüp anuñ ile 'amel eyleye. Meşelâ kaçan vaqt-i şalât gelse⁶⁰ üzerine lâzımdur ki şalâtını şıhhat ile edâ idecek miqdârı 'ilm ögrene, şavm u zekât ve hacc u cihâd ve sâ'ir 'ibâdât u mu'amelât dahi buña kıyas olına, harâmı helâlden fark⁶¹ idecek miqdârı, her birinden⁶² 'ilm lâzımdur.⁶³ İmâm Muhammed bin el-Hasan eş-Şeybânî ki imâm-ı şânîye şânîdür, anlara dinildi ki: Niçün zühd hakkında bir kitâb taşnîf [3^b] itmedüñ? Böyle buyurdılar ki:⁶⁴ Büyü'dan bir kitâb te'lîf ü inşâ eyledüm ve anuñ ile zühdden iktifâ eyledüm ya'nî bu ma'nâya işâret eylediler⁶⁵ ki zâhid ü muttaķî şol merd-i taķidür ki ihtirâz eyleye şübehâtdan ve perhîz eyleye mekrühâtdan ticârât ve sâ'ir mu'amelâtda,⁶⁶ ya'nî zühd hemân 'ibâdâta maḥşuş degüldür, belki her kimse⁶⁷ ki bir şeye iştiğâl eyleye, lâzımdur ki ol şeyde harâmdan ictinâb eyleyüp helâli iktisâb eyleye ve dahi üzerine lâzımdur ki⁶⁸ aḥvâl-i ḳalbi dahi bilüp tevekkül eyleye⁶⁹ mevlâsına⁷⁰ ve şükr eyleye na'mâsına ve şabr eyleye belvâsına ve râzî ola ḳazâsına⁷¹ ve dahi bilgil ki pertev-i 'ilm bir nûr-ı celîdür ki hîçbir eḫada mestûr u ḫafî degüldür, zirâ ki 'ilm münevver insâna maḥşuş bir gevherdür ki nev'-i beşer sâ'ir eşyâdan anuñ ile mu'ayyen ü mümtâz olup belki melâ'ikeden dahi mufaẓzal u mu'teber olur zirâ ki cemî'-i ḫişâl-i ḫamîde ve fi'âl-i pesendîde ḫaşlet-i 'ilmden mâ'adâ insân ile sâ'ir ḫayvân ol ḫişâlde bile müştereklerdür, şecâat ü ḳuvvetde⁷² cür'et ü şefḳatde ve bunuñ emşâli sâ'ir [4^a] ḫaşletde Ḥazret-i Melik-i 'Allâm faẓl-ı Ādem'i 'aleyhi's-selâm melâ'ike-i kirâm üzre 'ilm ile⁷³ izhâr u i'lâm eyledi ve eger 'âlemde 'ilmden aḫsen, bir nesne dahi olaydı müstaḫsen Perverdigâr-ı zi'l-minen faẓl-ı Ādem'i melâ'ike üzre anuñla mübeyyen ü mu'ayyen eylerdi. Çünki Ḥazret-i Ādem 'ilm-i esmâyle

⁶⁰ gelse M, K: gele A.

⁶¹ K 4a.

⁶² birinden M: birinde K, birine A.

⁶³ A'da burada " ammâ" kelimesi var.

⁶⁴ ki K, A: -M

⁶⁵ eylediler M, K: eyledi A.

⁶⁶ A'da burada "ve" kelimesi var.

⁶⁷ kimse K, A: kimseye M.

⁶⁸ A 3b.

⁶⁹ A'da burada "ve dahi üzerine lâzımdur ki aḫvâl-i mevlâsına sipâriş eyleye" kısmı var.

⁷⁰ mevlâsına M, K: -A.

⁷¹ K 4b.

⁷² A'da burada "ve" kelimesi var.

⁷³ İle M, K: -A.

melâ'ikeden⁷⁴ a'lem oldıysa lâ-cerem Perverdigâr-ı 'Allâm melâ'ike-i kirâma secde ile emr eyledi Âdem 'aleyhi's-selâma,⁷⁵ eger su'âl olınırsa ki şıfat-ı 'ilm bu şeref ile müşerref olmağa bâ'ış nedür ve hikmet ne nesnedür? Cevâb böyle virilür ki: Zîrâ 'ilm vesîledür taqvâya ve vâsıtadur vuşlat-ı mevlâya, 'abd-i mü'min anuñ ile müsteħak olur nezd-i Raħmân'da kerâmete⁷⁶ ve bāğ-ı cinânda sa'adete ve ħulūd-ı mü'ebbed ile nâz u ni'mete ve 'izz u devlete. Nitekim Muħammed ibnü'l-Ĥasan eş-Şeybânî⁷⁷ ħazretlerine 'ulemâ'-ı rabbâniden ba'zı 'ilme tergîban ve teşvîkan bu şîri inşâ eyledi

Şîr:

تَعَلَّمْ فَإِنَّ الْعِلْمَ زَيْنٌ لِأَهْلِهِ
و فَضْلٌ وَ عُنْوَانٌ لِكُلِّ الْمُحَامِدِ

و كُنْ مُسْتَفِيداً كُلَّ يَوْمٍ زِيَادَةً
مِنَ الْعِلْمِ وَ اسْتَبِخْ فِي بُحُورِ الْفَوَائِدِ

تَفَقَّهُ فَإِنَّ الْفِقْهَ أَفْضَلُ قَائِدٍ
[4^b] إِلَى الْبِرِّ وَ التَّقْوَى فَأَعْدِلْ قَاصِدِ

هُوَ الْعِلْمُ الْهَادِي إِلَى سُنَنِ الْهُدَى
هُوَ الْحِصْنُ يُنْجِي مِنْ جَمِيعِ الشَّدَائِدِ

فَإِنَّ فِقْهِيهَا وَاجِداً مُتَوَرِّعاً⁷⁸
أَشَدُّ عَلَى الشَّيْطَانِ مِنْ أَلْفِ عَابِدِ

Terceme: و قد انشأ المؤلف الضعيف في ترجمة هذا الشعر الشريف⁷⁹

'Ālim ol kim 'ilm ehlin zeyn ider
Fażl u 'unvānile eyler kāmṛān

⁷⁴ K 5a.

⁷⁵ A 4a.

⁷⁶ kerâmete K, A: kerâmetine M.

⁷⁷ eş-Şeybânî K, A: -M.

⁷⁸ K 5b.

⁷⁹ Zayıf müellif bu yüce şîrin tercemesini yazmıştır.

Müstefid ol turma her gün 'ilmile
Tā olasin 'izzetiyle şadmān

Birr ü taqvāya budur bilgil sebīl
Hem bunuñla bulunur bāğ-ı cinān⁸⁰

Hışn-ı müncīdür şedā'idden kamu
Virür ehline cehennemden emān

'Ālim ol kim 'izzet ehl-i 'ilmedür
Bulmadı 'izz ü sa'adet cāhilān

Bir faḳīh azdurmada 'acizdurur
Azdurur biñ 'ābidi şeyṭān hemān

Ve kezālike fī'l-aḫlāḳi⁸¹, ya'nī yine geçencileyin 'ilm-i aḫlāḳı dahi bilmek farzdur buhl u seḫāvet ve cūbn ü şecā'at ve bunlara beñzer şıfāt-ı mütezādde ki rezā'ilinden ihtirāz u ictināb idüp fezā'ili ile ittişāf u iktisāb eyleye ve bu iktisāb u ictināb fazīle ve rezīleye marifetden soñra müyesser olur ve bu zıkr olan⁸² eşyāyı [5^a] ya'nī bilmesi lāzım olan 'ulūmı 'alā-sebīli'l-icāz ve'l-icmāl⁸³ ya'nī ikāmeti şahīḫ olacak miḳdārı bilmek farz-ı 'ayndur, herkese lāzımdur ve 'alā-sebīli't-tafşīli ve'l-kemāl ya'nī süneni ādābı ile bilmek farz-ı kifāyedür ba'zısını bilmeklik ile ba'zısı⁸⁴ üzerinden sākıt olur yāḫud ba'zı nās bilmek ile ba'zısından sākıt olur,⁸⁵ sā'ir furūz-ı kifāyāt gibi ve ehl-i kelāmuñ ĩmān-ı icmālīnūñ derecesi ĩmān-ı tafşīlīnūñ derecesinden muḫāṭ olmaz⁸⁶ didüklerinūñ ma'nāsı bundandır ve dahi dinildi ki şol

⁸⁰ A 4b.

⁸¹ Ahlakta da böyledir.

⁸² olan M, K: olinan A.

⁸³ K 6a.

⁸⁴ ba'zısı M, K: ba'zı A.

⁸⁵ K'de burada "ve" var.

⁸⁶ olmaz M, K: olinmaz A.

‘ilm ki kişiye⁸⁷ cemî-i evkâtde lâzım olur, menzile-i ta‘âmdadır, her vaktde bilmesi lâzımdur, ta‘âmuñ her vaktde yimesi lâzım olduğu gibi ve şol ‘ilm ki ahyānen lâzım olur, devā gibidür ahyānen bilmesi lâzımdur, devānuñ ahyānen lâzım olduğu gibi ve ammā ‘ilm-i nücüm menzile-i maraždadır, ta‘allümi harāmdur marazı ziyāde iden şeye tenāvül harām⁸⁸ olduğu gibi. Zîrā ‘ilm-i nücümü bilmemek ile insāna zararı şāmil olup [5^b] bilmek ile nefi kāmil olmaz. Kazā vü kaderden firār hüd şî‘ar-ı ulü’l-ebşār degüldür. Pes lâyıķ budur ki ‘akıl olan cemî-i ahvālde zikru’llāha ve du‘āya meşğül olup tazarru‘-ı mevlā ide ve kırā‘at-ı Qur‘ān idüp şadaķāt u ihsāna iştiğāl eyleye ve Hāk te‘ālā hazretinden dünyā vü ahiretde ‘afv u ‘āfiyet üzre olmasın istid‘ā ide, tā ki Perverdigār-ı biçün dünyā vü ‘ukbāda āfāt u ‘ahātđan maħfūz u maşūn eyleye zîrā şol kimseye ki bāb-ı du‘ā meftūh u müyesserdür, ķabūl olması dahi⁸⁹ mercū vü muķarrerdür kemā ķāle⁹⁰ *مَنْ رَزَقَ الدَّعَاءَ لَمْ يَحْرَمِ الْإِجَابَةَ* ve *كَادَ كَالَةَ رَبِّكَ* *اِدْعُونِي* }⁹¹ *أَسْتَجِبْ لَكُمْ* }⁹² *يَا نَبِيَّ زَمَانَ*-ı şihhatde siz du‘āya meşğül oluñ ta ki evān-ı miħnetde⁹² ben dahi⁹³ du‘ānuzı ķabūl⁹⁴ idem eger belā muķadder ise bî-şübhe insāna irer, anı def idemez hîle ve hāzer. Kemā ķāle’n-nebiyyü şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem *لَنْ يَنْفَعَكَ حَذْرٌ عَنَّا* ve *كَادَ كَالَةَ رَبِّكَ* *لَا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا* }⁹⁵ ve lākin bu ķadar var ki eger mü’mine belā irerse Hāk te‘ālāya du‘ası bereķātı birle [6^a] yine ol ķulına Raħmān dünyāda şabrı āşān idüp ahiretde dahi anuñ muķābelesinde niçe ihsān eyler. İllā meger ki ‘ilm-i nücümdan ķible ‘ilmini ve evķāt-ı şalavātı bilecek miķđarı ögrene. Bu miķđār ögrenmek cāizdür ve ammā ‘ilm-i tıbbı bilmek şer‘î ve müsteħābdur zîrā ki⁹⁷ def-i maraża sebebdür ve Resūlu’llāh dahi şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem tedāvî ya’nî def-i maraż için ilāc itmişlerdür Hāzret-i Şāfi‘î buyurmuşdur: *الْعِلْمُ عِلْمَانِ عِلْمُ الْفَقْهِ لِلدُّنْيَانِ*⁹⁸ و *عِلْمُ الطَّبِّ لِلدُّنْيَانِ* Terceme ķavlü’l-İmām eş-Şāfi‘î raħimehu⁹⁹ li-mü’ellifihî:

⁸⁷ A 5a.

⁸⁸ K 6b.

⁸⁹ dahi K, A: -M.

⁹⁰ Kim dua ile rızıklanırsa icabetten mahrum olmaz.

⁹¹ Mü’min Suresi 40/60; “Bana dua edin size icabet edeyim.”

⁹² K 7a.

⁹³ dahi M, K: -A.

⁹⁴ A 5b.

⁹⁵ Nureddin el- Heysemi, **Mecmau’z-Zevaid ve Menbau’l-Fevaid**, (Çev.Adem Yerinde), Ocak Yayıncılık, İstanbul 2012, Cilt 12, H. No: 11904; “Kaderden kaçmak fayda vermez.”

⁹⁶ Tevbe Suresi 9/51; “De ki Allah’ın bize yazdığından başkası isabet etmeyecek.”

⁹⁷ ki M, A: -K.

⁹⁸ K 7b.

⁹⁹ raħimehu K: -M, K.

Rivāyetdür ki buyurmuş bunu bil Şāfi'ī, taḥkīk
Ki 'ilm iki bölük oldı gel anı diñle kıl iz'ān,

Birisi 'ilm-i fikh oldı anuñla biline edyān,
Birisi 'ilm-i tıb oldı anuñla hıfz ola ebdān.¹⁰⁰

Ya'nī 'ilm ikidür, 'ilm-i fikh edyān içündür ya'nī dīn taḥşil itmek içündür ve 'ilm-i tıb ebdān içündür ya'nī bedeni marazdan berī itmek içündür ve dahi [6^b] ma'lūm ola ki zümre-i 'ulemā 'ilmi ta'rīf u tefsīr¹⁰¹ idüp böyle taḥrīr u taştīr eylediler ki 'ilm bir şıfatdur ki anuñ ile mezkūr-ı mütecellī olur¹⁰² ma'lūm¹⁰³ u meşhūr olur ve fikh deḡā'ik-i ḥikemi¹⁰⁴ nev'-i 'ilāc ile bilmekdür ve Ebū Ḥanīfe ḥazretleri raḥimehu¹⁰⁵ böyle buyurdılar ki fikh ma'rifet-i nefsdür, mā-lehā ve mā-'aleyhāsı¹⁰⁶ ile¹⁰⁷ ya'nī nefsi bilmekdür, nefse nāfi' olan ve muzırr¹⁰⁸ olan nesneleri bilmek ile. Ve dahi buyurdı ki 'ilm degüldür illā anuñ ile 'ameldür ve anuñ ile 'amel dahi degüldür illā terk-i 'ācildür, taḥşil-i ācil için ya'nī 'ilm ile 'amel itmek dünyā-yı fāniyi 'uqbā-yı bākī için terk idüp ḥabl-i ḡanā'ata temessükünü berk eylemekdür. Pes merd-i 'ākile lāyık oldı ki ḡāfil olmaya nefsenden ya'nī nefesine¹⁰⁹ nāfi' olana iştiḡāl idüp dārr olandan ictināb eyleye, ta ki 'akl u 'ilmi hüccet olmaya 'aleyhisine ya'nī zararına, belki bürhān ola lehsine ya'nī fāidesine, ta ki 'azāb-ı nār-ı caḥīmden¹¹⁰ necāt bulup şevāb-ı dār-ı na'īm ile derecāta irişe اللهم اجرنا من النار و ادخلنا الجنة [7^a] مع الابرار بحق حبيبك محمد سيد الاخير و شفيع المذنبين و الاشرار¹¹¹ ve ammā ta'allūm-i 'ilm-i mantıḡ ḥarām idüğine¹¹² 'ulemānuñ bu ḡavli nāḡıkdur ki **Şīr**:

¹⁰⁰ A'da "Terceme-i...ebdān." kısmı derkenarda yazılmış.

¹⁰¹ tefsīr M, K: ta'bīr A.

¹⁰² olur M, A: olup K.

¹⁰³ ma'lūm M, K: -A.

¹⁰⁴ A 6a.

¹⁰⁵ raḥimehu K: raḥmetu'llahi 'aleyh A, -M.

¹⁰⁶ 'aleyhā M, K: 'aleyhāsı A.

¹⁰⁷ ile M, K: -A.

¹⁰⁸ K 8a.

¹⁰⁹ nefesine M, K: nefse A.

¹¹⁰ caḥīmden M, K: cehennemden A.

¹¹¹ Allahım; hayırlı olanların efendisi, günahkarların ve şerirlerin şefâat edeni habibin Muhammed hakkı için bizi cehennem ateşinden korusun ve iyilerle beraber cennete koy.

¹¹² K 8b.

Terceme li-mü'ellifihî¹²⁰:

İlm-i dīn fiḫ oldu tefsīr ü ḥadīs
Oldı bunuñ ğayrısı¹²¹ şuğl-ı ḥabīs

Ve kütüb-i fetāvīnūñ ba'zında mezkūrdur ki eger bir kimse vaşıyyet idüp şu¹²² miḫdār mālumu a'lem-i nāsa virüñ dise lāzımdur ki erbāb-ı fiḫha ve aşḫāb-ı tefsīr ü ḥadīse vireler ki a'lem-i 'ulemā bunlardır ve eger echel-i nāsa virüñ dise ḥafāza-ı Ḳur'ān'a vireler ki echel-i cūhelā bunlardır. Zīrā kelāmu'llāhuñ lafzını hıfz ile kanā'at idüp ma'nāsını bilmeden ferāğat eylediler ve Resūlu'llāhuñ şalla'llāhu¹²³ 'aleyhi ve sellem¹²⁴ كَادَ حَمَلَةُ الْقُرْآنِ يَكُونُوا أَنْبِيَاءَ إِلَّا أَنَّهُمْ لَا يُوحَى إِلَيْهِمْ Tercemetü'l-ḥadīs¹²⁵:

Yaḳīn oldu ki bilgil ehl-i Ḳur'ān
Şerefde enbiyā gibi olalar

Velī bunlara vahy itmedi Allāh
Nebīlerden ki tā mümtāz olalar¹²⁶

diyü buyurduklarından murād ma'nā-yı Ḳur'āna ḳādir olan erbāb-ı [8^a] 'irfandur ve şāriḫ-i Müslim İmām Nevevī¹²⁷ ḥazretleri Minhāc adlu kitābında buyurdı ki aşḫāb-ı ulūm-ı şer'iyyeden murād erbāb-ı tefsīr ü ḥadīs ü fiḫhdur, muḳrī vü edīb ü mu'abbir ü ṭabīb degüldür. Fevā'id-i Bedriyye'de mezkūrdur ki ḳıra'at-ı fiḫhuñ taḳdīmi vācibdür her ḫalde, sā'ir kütüb üzerine ḥadīs ü tefsīr ü ḳıra'at-ı Ḳur'ān'dan ve¹²⁸ ma'lūm ola ki ṭaleb-i fiḫ ve anuñ ile 'amel itmek ḳaçan niyyet-i şaḫīḫaya muḳarin olsa a'māl-i şāliḫanuñ cemī'isinden efḫal ve sıfāt-ı ḥamīdenüñ cümlesinden ekmeldür. Nitekim

¹²⁰ A'da burada "raḫimehu'llāh" var.

¹²¹ A'da "ğayrı" şeklinde.

¹²² A 7a.

¹²³ A'da burada "te'ālā" kelimesi var.

¹²⁴ K 9b.

¹²⁵ Tercemetü'l-ḥadīs M, A: Tercemetü'l-ḥadīs-i li-mü'ellifihî K.

¹²⁶ A'da "Tercemetü'l-ḥadīs" ile başlayan şiir derkenarda verilmiş.

¹²⁷ A'da burada "raḫmetu'llāhi 'aleyh" kısmı var.

¹²⁸ K'de burada "dahi" kelimesi var.

مَا عُبِدَ اللَّهُ¹³⁰ تَعَالَى بِشَيْءٍ أَفْضَلَ مِنْ رَسُولِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ¹²⁹ ‘aleyhi ve sellem buyurmuşdur
Tercemetü'l-ḥadīsi li-mü'ellifihī¹³² ففهُ فِي الدِّينِ¹³¹

Ḥazret-i Ḥaḳḳa 'ibādet gerçi gāyet çokdurur
Fıḳh-ı fi'd-dīn itmeden efḍal 'ibādet yokdurur¹³³

kezā fi't-tecnīs ve ḳad ḳāle'ş-şā'iru Şîr:

و خَيْرُ عُلُومٍ عِلْمُ فِقْهِ لِأَنَّهُ
يَكُونُ إِلَى ظِلِّ الْمَعَالِي تَوْسِلًا

فَإِنَّ فِقْهًا وَاحِدًا مَتَوَرَّعًا
عَلَى الْفِ ذِي زَهْدٍ عَلَا وَ تَفَضَّلَا

Terceme li-mü'ellifihī:

Ulūmuñ efḍali fıḳh oldı zīrā
Olur zıll-i me'ālīye tevessül

Muḳarrer bir faḳīh-i ehl-i perhīz
İder biñ zāhid üstine tefaḍḍul¹³⁴

[8^b] ve ḳad ḳāle'ş-şā'iru eyzan Şîr:

فَكَلَّ الْعِلْمِ مَحْمُودٌ وَلَا كُنْ
تَعَالَتْ رُتْبَةُ الرَّجُلِ الْفَقِيهِ

¹²⁹ A'da burada “te'ālā” kelimesi var.

¹³⁰ A 7b.

¹³¹ İbni Hacer Askalani, **Metalib'ül- Aliye**, (Çev. Ahmet Yerinde), Ocak Yayıncılık, İstanbul, 2012, Cilt 4, H. No: 3069; “Allah'a dinde fıkihtan daha faziletli bir şeyle ibadet edilmedi.”

¹³² K 10a.

¹³³ M ve A'da “Tercemetü'l-ḥadīsi li-mü'ellifihī... yokdurur” kısmı yok.

¹³⁴ A'da “Terceme li-mü'ellifihī... tefaḍḍul” kısmı derkenarda yazılmış

بهذا العلم يوجد كل شيء
من القرآن و الجاه الوجيه

Terceme:¹³⁵

‘Ulūmuñ cümlesi gerçi ḥasendür
Cemī’isinden aḥsendür faḳāhet

Kişi bunuñla bilür cümle aḥkām
Bunuñla hem bulur faẓl u kerāmet¹³⁶

ve ḳad ḳāle’ş-şā’iru eyẓan **Şir:**

كل العلوم سوى القرآن متغلّة
ألا الحديث و الفقه في الدين

العلم ما قيل فيه حدّتنا
و ما سوى ذلك وسواس الشياطين

Terceme li-mü’ellifihî:

‘Ulūmuñ cümlesi şuğl oldı ancak¹³⁷
Degül ammā ḥadīṣ ü fiḳh u Ḳur’ān

Ki ‘ilmüñ enfa’ı oldur duyasın
Ḥaber virdi nebī buyurdı Raḥmān

Pes imdi himmetüñ bunlara şarf it
Bularuñ¹³⁸ ğayr olur vesvās-ı şeytān¹³⁹

¹³⁵ Terceme M: Terceme li-mü’ellifihî K, A.

¹³⁶ A’da “Terceme...keramet” kısmı derkenarda yazılmış.

¹³⁷ K 10b.

¹³⁸ bularuñ M, K: bunlaruñ A.

¹³⁹ A’da “Terceme-i... şeytān.” kısmı derkenarda yazılmış.

Ve dahi malūm ola ki cemī-i ‘ilmī ihāṭaya insānuñ¹⁴⁰ iktidārı yoqdur, zīrā ‘ilm bir baħr-i bī-kerāndur ki kenārı yoqdur. Pes ‘āqıle sezā budur ki her¹⁴¹ ‘ilmüñ aħsen ü evlāsını iħtiyār ide, kemā kıle **Şır**:

ما حَوَى الْعِلْمَ جَمِيعاً احَادٌ
هُوَ لَوْ مَارَسَهُ الْف سَنَةً [9a]

انما الْعِلْمُ كَثِيرٌ جَمْعُهُ
فَخُذُوا مِنْ كُلِّ عِلْمٍ أَحْسَنَهُ

Terceme li-mü’ellifihî:

İtmedi ‘ilmüñ ihāṭa cümlesin
Bir eħad biñ yıl oqursa ber-ķarār

Cümlesi ‘ilmüñ firāvāndur velī
Aħsenin it imdi anuñ iħtiyār

Belki taħsīl-i ‘ilmiden maqşūd-ı aşlī ve murād-ı küllī budur ki¹⁴² aħlāķ-ı ħamīde ile müteħallik olup şifāt-ı cemīle ile müteħaķķik olmaqdur, mücerred ‘ulūm-ı zāħire ile tefāħur degüldür¹⁴³, nitekim Ĥazret-i ‘Alī buyurmuşdur **Şır**:

يَا مَنْ تَقَاعَدَ عَنْ مَكَارِمِ خُلُقِهِ
لَيْسَ الْمَفَاخِرُ بِالْعُلُومِ الزَّاجِرَةِ

مَنْ لَمْ يَهْدَبْ عِلْمَهُ أَخْلَاقَهُ
لَمْ يَنْتَفِعْ بِعُلُومِهِ فِي الْآخِرَةِ

Terceme li-mü’ellifihî:

Olan fāriğ eyā ħulķ-ı ħasenden
Degüldür ‘ilm-i fāħir bil mefāħir

¹⁴⁰ insānuñ K, -M,A.

¹⁴¹ her M, K: -A.

¹⁴² K 11a.

¹⁴³ A 8a.

Şunuñ kim hulķı ‘ilmin itmedi hūb
Degüldür ‘ilmi nāfi‘ evvel āhir¹⁴⁴

ve ķad ķale ba‘du’ş-şā’iri fi-hāze’l-maķām¹⁴⁵ Şir:

قُلْ لِلَّذِينَ تَكْفُرُوا حَمْلَ الْهَوَىٰ
وَتَحْيِرُوا لِلدَّرْسِ أَلْفَ مُجَدِّدٍ

لَا تَحْسِبُوا كَحْلَ الْجُنُونِ بِحِيلَةٍ
إِنَّ الْمَهَالِمَ تُكْتَحَلُ بِالْأَثْمَدِ

Ve Firdevs-i A’lāda mezkūrdur ki ‘Abdullāh ibn Ömer¹⁴⁶ rađıya’llāhu [9b] ‘anh rivāyet eyler, Resūlu’llāh şalla’llāhu¹⁴⁷ ‘aleyhi ve sellem buyurdılar ki مَنْ كَانَ فِي طَلْبِهِ تَرْجَمَتُ الْعِلْمِ كَانَتْ الْجَنَّةُ فِي طَلْبِهِ وَ مَنْ كَانَ فِي طَلْبِ الْمَعْصِيَةِ كَانَتْ النَّارُ فِي طَلْبِهِ Tercemetü’l-ħadīs:

Didi Aħmed her ki ide ‘ilm¹⁴⁸ ĩaleb
Olur anuñ tālibi dārü’l-ķarār

Her ki ammā ma’siyet ide ĩaleb
Olur anuñ tālibi bil k’ar-ı nār¹⁴⁹

Ya’nī şol kimse ki ĩaleb-i ‘ilmde ola, cennet dahi anuñ ĩalebinde olur ve şol kimse ki ĩaleb-i cehlde ola cehennem dahi anuñ talebinde olur ve bu ĩadīs-i şerīfde Resūlu’llāh şalla’llāhu¹⁵⁰ ‘aleyhi ve sellem cehtden ma’siyyet ile ta’bīr idüp ve men

¹⁴⁴ A’da “Terceme-i... āhir” kısmı derkenarda yazılmış.

¹⁴⁵ Bu makamda bazı şairler söylemiştir.

¹⁴⁶ K 11b.

¹⁴⁷ A’da burada “te’ālā” kelimesi var.

¹⁴⁸ ide ‘ilm M, K: ‘ilm ide A.

¹⁴⁹ K’de “tercemetü’l-ħadīs... k’ar-ı nār” kısmı “ve firdevs-i a’lā... فِي طَلْبِهِ” kısmından önce yazılmış. M’de önce hadis sonra tercemesi verilmiş. Yani K’de ĩadīsten önce ĩadīşin tercemesi var. A’da ise şir derkenarda yazılmış fakat “tercemetü’l-ħadīs” kısmı yok.

¹⁵⁰ A’da burada “te’ālā” kelimesi var.

kāne fī-ṭalebi'l-cehli maḳāmında ve men kāne fī-ṭalebi'l-ma'siyyeti diyü buyurdılar ve bu nükteye işāret eylediler ki cehl 'ayn-ı ma'siyyetdür, yāḥud cehle ma'siyyet lāzımdur. Pes zıkr-ı¹⁵¹ lāzım ve irāde-i melzūm ḳabilinden oldı ve cehlūn ma'siyyet idüğine delīl-i ḳavīdūr, enbiyānuñ isti'āze idüp böyle¹⁵² buyurdıkları ki اللهم اِنِّي اعوذ بك ve Şaḥīḥ-i Buḥārī'de geldi ki Ebū Zerr Ğıfārī raḳıya'llāhu 'anhu rivāyet eyler ki [10^a] Resūlu'llāh şalla'llāhu¹⁵⁴ 'aleyhi ve sellem buyurdılar ki مَنْ سَلَكَ مِنْ سَلَكَ طَرِيقاً يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْماً سَهْلاً لِلَّهِ لَهُ بِهِ طَرِيقاً إِلَى الْجَنَّةِ¹⁵⁵ Tercemetü'l-ḥadīs:

Her ki bir yola gide kim anda 'ilm ide recā
Cennetüñ yolın anuñla sehl ide aña Ḥudā¹⁵⁶

Terceme-i dīġer li-muḥarririḥi:

Her kim iderse bir sebīle sülūk
K'anda 'ilm ü 'amel ola maḳsūd
Ol sebīl ile sehl ide aña
Cennetüñ ḳapusın Ḥudā-yı Vedūd¹⁵⁷

ve ḳad ḳale'ş-şā'iru Şīr:

حَيَاةُ الْقَلْبِ عِلْمٌ فَأَعْتَنَّمْهُ
و مَوْتُ الْقَلْبِ جَهْلٌ فَأُجْتَنِّبْهُ
و خَيْرُ الزَّادِ النَّقْوَى فَرِّدْهُ
كَفَى بِكَ مَا وَعَظْتِكَ فَاتَعَطَّه

¹⁵¹ A 8b.

¹⁵² K 12a.

¹⁵³ Allah'im cahillerden olmaktan sana sığınırım.

¹⁵⁴ A'da burada "te'ālā" kelimesi var.

¹⁵⁵ İmām Buhari ,**Sahihi Buhari**, (Çev. Mehmet Sofuoğlu), Ötügen Yayınları, İstanbul,1987, Cilt 1, İlim 11, s.228; **Sahihi Müslim Muhtasar**,(Çev. Hanefi Akın), Karınca ve Polen Yayınları, İstanbul, 2008, H. No: 2445; Ebū Davut, **Sünen-i Ebi Davut ve Tercemesi**, (Çev. İbrahim Koçaşlı), Erkam Yayınları, İstanbul, 2018, H. No: 3643; **Sünen-i Tirmizi**, H. No: 2646.

¹⁵⁶ A'da "Tercemetü'l-ḥadīs... ḥudā" kısmı yok.

¹⁵⁷ A'da "Terceme-i dīġer li-muḥarririḥi... Vedūd." derkenarda verilmekle birlikte mısraların ilk kelimeleri mikrofilmde görünmemektedir.

Terceme li-mü'ellifihî:

‘İlim ƙalbũñ ƙayâtıdur gel eyle ‘ilm ile ihyā
Cehil cānuñ memātıdur pes andan ictināb¹⁵⁸ eyle

Kişiye çünki taƙvā ƙayr-ı zād oldı taƙī ol sen¹⁵⁹
Yeter va‘z u naşīhat saña bu gel iktisāb eyle¹⁶⁰

Firdevs-i A‘lāda mezkūrdur ki Resūlu‘llāh şalla‘llāhu [10^b] ‘aleyhi ve sellem buyurmışlardur ¹⁶¹لَا يَسْبِقُونَ عَلَى أَهْلِ الْعِلْمِ وَالْأَدَبِ مَا يُفْسِدُ أَكْثَرَ مِمَّا يُصْلِحُ ya‘nī kaçan bir cāhilũñ ‘ibādeti müctehidīn ‘ibādetinden evfer olsa ifsādı işlāhından ekşer olur, kemā ƙile Şīr:

الجاهلون و إن أعمالهم كثرت
لأ يسبقون على أهل العلم و الأدب

إن الكلاب و لو البستهم ذهباً
فلئیس كالاسد العارى من الذهب

Terceme li-mü'ellifihî:

‘Amelleri cühelānuñ ne deñlü olsa keşīr
Degüldürür ‘ulemāya berāber ü yeksān

Eger libāsı kilābuñ olursa da altun
Mehābet-i esed ile olamaz ol aƙrān¹⁶²

Terceme-i diğer li-mü'ellifihî:¹⁶³

¹⁵⁸ ictināb M, K: ƙazer A.

¹⁵⁹ K 12b.

¹⁶⁰ A‘da “Terceme li-mü'ellifihî... iktisāb eyle” kısmı derkenarda yazılmış.

¹⁶¹ Askalani, Cilt 4, H. No: 2769.

¹⁶² A‘da “Terceme li-mü'ellifihî... aƙrān.” kısmı derkenarda yazılmış.

¹⁶³ Terceme-i diğer li-mü'ellifihî M: Terceme li-mü'ellifihî K, A.

A 9a ve K 13a.

A‘māli cāhilūnuñ ne deñlü olsa efzūn
Sābıķ olamayalar zī-‘ilm ü zī-‘edebden

Altun olursa dahi şāhum libāsı kelbūñ
Şīr-i dilīre dönmez olsa beri zehebden¹⁶⁴

ve ķad ķāle’ş-şā’iru Şīr:

خوا هي كه همیشه شاد و خرم باشی
هر جا كه روی فرید عالم باشی

تكرار كُن و جهد كن و علم آموز
تا تاج سر بزیر¹⁶⁵ كان ادم باشی

Terceme li-mü’ellifihi:

Ger ister iseñ ‘ayş ile hoş hürrem¹⁶⁶ olasın
Her yerde sözün diñlene hūb-ādem olasın[11^a]

Maķbūl u müselleme olasın iki cihānda
Cehd eyle ki ‘ilm ü ‘amele hemdem olasın

ve ķad ķāle’ş-şā’iru eyzan¹⁶⁷Şīr:¹⁶⁸

خواهی كه تودر زمان شادمان باشی
تحصیل بكن علم كه سلطان باشی

امروز بیاموز و كر نه در فردا
بیچاره و مسكین و پشیمان باشی

Terceme:¹⁶⁹

¹⁶⁴ “A‘māl-i cāhilūnūñ... zehebden” kısmı K’de bir önceki şiirden önce verilmiş yani şiirlerin sıralaması değişik.

¹⁶⁵ بزیر M, K: -A.

¹⁶⁶ hoş hürrem M, K: hoş u hürrem A.

¹⁶⁷ eyzan M, K: -A.

¹⁶⁸ K 13b.

Dilerseñ dünyede sultān olasın
Yüri var ‘ālim ol kim hān olasın

Bugün dünyāda ‘ilm ile ‘amel kı
Cinān bāğında tā mihmān olasın

ve ƙad ƙāle ba‘du’l-‘ārifin raḥimehu Şîr:

مَهَابَتْ جَمَشِيدٍ وَ مَلَكْتُ قَيْسِرٍ
وَ تَرَوُهُ قَارُونَ وَ جُرْءُهُ رُسْتَمِ

إذا اجتمعت في المرء و المرء جاهل
فليس له وزنٌ بمقدار دِرْهَمِ¹⁷⁰

ve ƙad ƙāle’l-mü’ellifü Şîr¹⁷¹:

طَلَبُ الْعِلْمِ جَمَالٌ وَ كَمَالٌ
وَ هَوَى النَّفْسِ وَبَالٌ وَ ضَلَالٌ

فأطلب العلم تفز بالمقصود
وأترك الجهل تنل بالآمال

ve ƙad ƙāle’ş-şā’iru raḥimehu¹⁷²Şîr:

جمالُ الفتى علمٌ و حلمٌ و حكمةٌ
و ما جازها إلا النفوسُ الكوامل

Terceme li-mü’ellifihî:

‘İlm ü ḥilm ile ḥikmet oldı şehā
Zīnet ü zīver ü cemāl-i fetā

¹⁶⁹ Terceme M, A: Terceme li-mü’ellifihî K.

¹⁷⁰ “ve ƙad ƙāle ba‘du’l-‘ārifin... بمقدار دِرْهَمِ” kısmı K: -M, A.

¹⁷¹ A 9b ve K 14a.

¹⁷² raḥimehu K: -M, A.

Her ki cem' ola anda bil bu iřāl
İre nefsi kemāle bula 'aā¹⁷³

Ve ad ale'ř-řā'iru eyzan

ليس الجمال بالاثواب زينتها
[11b] إنَّ الجمالَ جمالُ العلمِ و الأدبِ

ليس اليتيم من ماتت والدته
إنَّ اليتيمَ يتيمُ العلمِ و الأدبِ

Terceme li-mü'ellifihī:

Degüldür cemāli ādemüñ bil sevb-i fāhirle
Cemāl ü hüsni insānuñ bil oldı 'ilm ile ādāb¹⁷⁴

Degüldürür yetim ol kim gide ata vü anası
Yetim oldur ki 'ilm ile edebden oldı ol der-hāb¹⁷⁵

Ve 'ilminden murād 'ameldür ve şol 'ilm ki 'amele muārin olmaya mühmeldür,
nitekim dinilmiřdür¹⁷⁶ **Şir:** ve ad ale'ř-řā'iru eyzan fī-hāze'l-

مَا يَنْفَعُ الْعِلْمَ انْ لَمْ يَصْلِحِ الْعَمَلُ
فَاعْمَلْ بِعِلْمِكَ يَا مَنْ خَلَقَهُ الْاَجَلِ

العلمُ نورٌ و الجهلُ نارٌ محرقَةٌ
و آفةُ العلمِ جُرُصٌ دونه الأمل

Terceme li-mü'ellifihī:

'İlmüñ ola mı nef'i eger olmasa 'amel
'İlm ile 'āmil ol yüri irişmeden ecel

¹⁷³ A'da "Terceme li-mü'ellifihī... 'aā." kısmı derkenarda yazılmış.

¹⁷⁴ K 14b. ādāb M, A: edeb K.

¹⁷⁵ A'da "Terceme li-mü'ellifihī... der-hāb." kısmı derkenarda yazılmış.

¹⁷⁶ K, A: ثمره M. "Amelsiz ilim meyvessiz aa gibidir."

Cehl oldı nār-ı muḥriḳa vü ‘ilim oldı nūr
Ḥırş oldı ‘ilmüñ āfeti vü hem dahi emel

ve ḳad ḳale’ş-şā’iru bi’l-Fārisī eyzan **Şîr**:

عالمی کزوی نمی خیزد عمل
علم لا ینفع در و کردد خلل

پرتو علمش نمی تابد مکر
پر رهادرپیشدارد از امل¹⁷⁷

Ve dahi tālib-i ‘ilme lāyīḳ u erzān¹⁷⁸ budur ki şoḥbet-i nādāndan girizān olup cūhelāyla muḳārenet ü muvānesetden nefret eyleye [12^a] ve ‘uḳalāyla muḥālaṭāt u murafaḳāt idüp şuleḫayla mücāleset ü muşāḫabet eyleye, zīrā ki şoḥbet-i cūhelā semm-i ḳātil ve zehr-i helāhildür, şoḥbet-i ‘uḳalā ḫayāt-efzā ve ‘ayn-ı şifādur¹⁷⁹. Nitekim ḫiredmendān böyle beyān itmişlerdür ki **Ḳıṭ’a**:

خردمندان عالم رامقا لیست
ازین بیچاره میباید شنیدن

بناخن سینۀ خود پاره کردن
بدست خود سرخود را بریدن

بر هنه پای رفتن تا که قاف
و زانجا سنک صدمن اوریدن

ازان بدتر بود نزد خردمند¹⁸⁰
که روی جاهلی از دور دیدن¹⁸¹

¹⁷⁷ A 10a ve K 15a.

¹⁷⁸ erzān M, K: erzānı A.

¹⁷⁹ şifādur M, K: şifa A.

¹⁸⁰ K 15b.

¹⁸¹ Son dize A’da yok.

Terceme:

Hiredmendān-ı ‘ālem didiler kim
İşit anı ki¹⁸² erzāndur işitmek

Eliyle kendü başın kişi kesmek
Dahi tırnaqla gögsün pāre itmek

Baş açık yalın ayak Kāf’a varup
Ki yüz batman taşı andan getürmek

Bunuñ mecmū’ısından¹⁸³ yaramazdur
Ki bir cāhil yüzine nazar itmek¹⁸⁴

¹⁸⁵Kesb-i kemāl ü ‘irfān fazlını beyān eyler **Şîr**:¹⁸⁶

كسب كمال هيچ نيزرد عزيز من
كسب كمال كن كه عزيز جهان شوى

Terceme li-mü’ellifihî **Şîr** ¹⁸⁷: [12^b]

‘Azîz olmağ dilersen ey bürāder
İki ‘ālemde gel kesb-i kemāl it

Seni ‘irfān için halk itdi Allāh
Dimedi ‘ilmi ço var kesb-i māl it

ve kaç kâle ba‘du’l-‘ulemā’ raḥimehu’llāh **Şîr**:

¹⁸² ki K, A: -M.

¹⁸³ mecmū’ısından M, K: mecmū’ından A.

¹⁸⁴ A 10b.

¹⁸⁵ K’de “Kesb-i kemāl ü ‘irfān...” kısmına geçmeden önce M’de bir sonraki sayfada “ve kaç kâle ba‘du’l-‘ulemā’” diye başlayan kısım ve arkasından gelen şîr burada yazılmış.

¹⁸⁶ K 16a.

¹⁸⁷ Şîr M, K: -A.

مالی که تراز غم رھاند علمست
مالی که¹⁸⁸ ز تو کس نستاند علمست

جز علم طلب مکن که اندوردو جهان
چیزی که بمقصود رساند علمست¹⁸⁹

ve emirü'l-mü'minîn Ḥazret-i 'Alī raḍıya'llāhu anh buyurmışdur ki Şîr:

الناس مِنْ جِهَةِ التَّمَثَالِ أَكْفَاءِ
أَبُوهُمْ آدَمُ وَ الْأُمُّ حَوَّاءُ

ما الفضلُ إلا لِأهلِ العلمِ إنَّهم
على الهدى من استهدى أدلاء

Terceme bi'l-Fārisiyyeti li-mü'ellifihî Şîr:

در صورت انسان همه¹⁹⁰ یکسان بودند¹⁹¹
زیرا که پدر ادم و ما درشده حوّا

کس را بنود فضل و شرف بر کس دیگر
الا که بود باعمل و علم و نهی

Terceme-i dīger bi't-Türkiyyeti Şîr:

Şüretde oldı insān biri biriyle yeksān
Vālid bulara Ādem üm dahi oldı Ḥavvā

¹⁸⁸ M, A: -K.

¹⁸⁹ A'da “ ve kaç kâle” diye başlayan Farsça beyitler yok.

¹⁹⁰ M, K: هم A.

¹⁹¹ K 16b.

Biri birinden aṣlā olmadı bunlar eṣref
İllā ki itdi efḍal ‘ilm ü ṣalāḥ u taḳvā

Vaḳtāki feza’il-i ‘ilmde vārid olan aḥbār u āṣār bī-ḥadd ü bī-ṣūmār oldı ise bu miḳdār ile¹⁹² iktifā olunup bāb-ı ṣāniye ibtidā¹⁹³[13^a] olındı و الله ولي الإعانة¹⁹⁴

Bāb-ı Ṣāni: Niyyeti Beyān Eyler

Ma’lūm ola ki ṭālib-i ‘ilme evvelā¹⁹⁵ ta’allūm-i ‘ilmde niyyet-i ṣaḥīḥadan lābüddür, zīrā niyyet aṣl-ı cemī’-i a’māldür¹⁹⁶ ve mebnā-yı cümle-i efāldür ve niyyetsiz ‘amel rūḥsuz cesed gibidür meṣelde,¹⁹⁸ ائماً الأعمال بالنيات¹⁹⁷ ḥadīṣ-i ṣaḥīḥ-i seyyid-i kā’inātdur, a’māl-i ṣāliḥadan çok ‘amel vardur ki şūret-i dūnyāda ṣādır olur ammā hüsn-i niyyet ile a’māl-i āḥiretden olur, fevḳa’ş-şib’ ekl-i ṭa’am itmek gibi i’ānet-i ṣavm için ve çok ‘amel var ki şūret-i āḥiretden ṣādır olur ammā su’-i niyyet ile a’māl-i dūnyādan olur, riyā’en ṣadaḳa virmek gibi. Pes müte’allime lāyık budur ki ṭaleb-i ‘ilmde niyyeti rızā’ullāḥ olup dār-ı āḥirete isti’dād ola ve nefsinden cehli izāle idüp iḥyā’-ı dīn ve ibḳā’-i ṣer’-i mübīn ola taḥḳīḳan beḳā-yı İslām müyesser olmaz illā ‘ilm ile ve zühd ü taḳvā ṣaḥīḥ olmaz cehl ile. Nitekim İmām Zernūcī buyurdu ki:¹⁹⁹Baḥā inṣād eyledi üstādım şeyḫü’l-e’immeti ve’l-müslimīn Şeyḫ Burhānū’d-dīn ṣāhibü’l-Hidāye **Şîr: [13^b]**

فسادٌ كبيرٌ 200 عالمٌ متهتك
و اكبرٌ منه جاهلٌ مُتَنَسِّك

هما فتنةٌ في العالمين عظيمةٌ
لمن بهما في دينه يتمسك

¹⁹² ile M, K: -A.

¹⁹³ A 11a.

¹⁹⁴ Yardım eden Allah’tır.

¹⁹⁵ ṭālib-i ‘ilme evvelā M, K: ṭālib-i ‘ilm olana A.

¹⁹⁶ K 17a.

¹⁹⁷ ائماً M, K: -A.

¹⁹⁸ **Sahihi Buhari**, Cilt 1, Vahy, H. No: 1; **Sahihi Müslim**, Cilt 6, H. No: 1907; **Sünen-i Ebi Davut**, H. No: 2201; **Sünen-i Tirmizi** H. No: 1647; **Sünen-i Nesai**, H. No: 74. “Ameller niyetlere göredir.”

¹⁹⁹ K 17b.

²⁰⁰ A 11b.

Terceme li-mü'ellifî:

Ġāyet büyük günehdür 'ālim k'ide tehettük
Andan dahi büyükdür cāhil k'ide tenessük

Bu iki fırka oldı bil 'ālemine fitne
Kim bunları görüp nās uyar idüp temessük

Ya'nî şol 'ālim ki 'ilmi ile 'āmil olmayup irtikāb-ı menāhī birle zālīm ola ve perde-i şer'î hetk ü ħark idüp ħaqqı bātıldan fark itmeye, anuñ fesādı fesād-ı keşirdür²⁰¹ zīrā ħükemā dimişdür ki ²⁰²فساد العالم فساد العالم و صلاحه صلاحه **Şîr:**

Fesādı 'ālimüñ ey dil fesād-ı 'ālemdür
Ki muqtedā-yı enām u imām-ı ādemdür

Şalāhı dahi sebebdür şalāhına ħalkuñ
Sa'ādet ol kişinüñ kim şalāħa hemdemdür

Ve şol cāhil ki 'ibādete şāğil ola anuñ fesādı 'ālim-i zālīm fesādından ekberdür zīrā ki dālālet cehl ile eğall ü ebterdür²⁰³ ve islāħından ifsādı ekşer ü evferdür. Nitekim dinilmişdür ²⁰⁴العلم بلا عمل و العمل بلا علم لا يكون ve kıle وبال علم بلا عمل وبال ²⁰⁵والعلم بلا عمل و العمل بلا علم ضلال ²⁰⁶ve dahi lāyık budur ki tālīb-i 'ilmüñ niyyeti şükr ola ni'met-i 'akl üzre [14^a] ki ecell-i ni'amdur²⁰⁶ ve şıĥhat-i beden üzre ki aqşā-yı keremdür²⁰⁷ bunuñ ile niyyet eylemeye iqbāl-i enāma ve akrān-ı²⁰⁸ emşāli arasında imtiyāz ü ihtirāma ve kaşdı olmaya isticlāb-ı ħuṭām-ı dünyā ve taḥşil-i menāşib-ı 'ulyā ve nezd-i sultānda kerāmet ü 'izzet ve devlet ü rifat, nitekim Firdevs-i A'lā şāhibi rivāyet eyler Ebū Hureyre'den rağıya'llāhu anh ve ol dahi rivāyet eyler Resūlu'llāhdan şalla'llāhu

²⁰¹ fesād-ı keşirdür M, K: fesād-ı kebīr (K 18a.) ve günahı günah-ı keşirdür A.

²⁰² Alimin fesadı (bozulması) alemin fesadı, salahı (doğruluğu) salahıdır.

²⁰³ ebterdür M: ebter K, A.

²⁰⁴ Amelsiz ilim deliliktir, ilimsiz amel olmaz.

²⁰⁵ Amelsiz ilim vebaldır, ilimsiz amel dalaldır. (yoldan çıkmadır)

²⁰⁶ A 12a.

²⁰⁷ A' da burada "ve" var.

²⁰⁸ K 18b.

يُوشك ان يأتي على الناس زمانٌ يسْكُرُ الرَّجُلُ من كذا²⁰⁹ ki²¹⁰ böyle buyurmuşlar ki غير شرابٍ تَرَهَقُ قُلُوبُهُمْ و أَسْمَاعُهُمْ فَتَصِيرُ مَنكُوسَةً تَسْكُرُ الْأَبْصَارُ من حُبِّ الدُّنْيَا و تَقْسُو القُلُوبَ بِالعَبْرَةِ على ve dahi Ebū Hureyre من اثر الدنيا على الآخرة خسرهما جميعاً و من آثر الآخرة على الدنيا اصابهما جميعاً ki²¹² rivāyet eyledi ki Resūlu'llāh şalla'llāhu²¹³ 'aleyhi ve sellem buyurdu ki فلا تركنوا الى الدنيا فإنها آذنت بفراقها و دَعَت²¹⁴ الى²¹⁵ غرورها فَاخْذَرُوا²¹⁶ فجعتها،²¹⁷ كذا فى الفردوس الأعلى و قد قال النبي صلى الله عليه و سلم اتقوا الدنيا فولذي نفسي بيده انها لا سحر من هاروت و ماروت²¹⁸ كذا فى تفسير العلامى رحمة الله²¹⁹ [14b] و روى إن الله تعالى قال لداود عليه السلام يا داود لا تسألن عن ve kad enşede'l-İmām eş-Şāfi' rahimehu'llāh Şi'r²²¹:

الا يَا نَفْسُ ان تَرْضَى بقوت²²²

فانت عزيزةٌ أبداً غنية

دعى عنك المطامع و الاماني

فكم امنيةٌ جلبت²²³ منية

²⁰⁹ şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem M, K: 'aleyhi's-selām A.

²¹⁰ ki M, K: -A.

²¹¹ İnsanların üzerine bir zaman gelmesi yakındır ki adam içmeden sarhoş olur, kalplerini ve kulaklarını sarar, sonra ters yüz olmuş olur, dünya sevgisinden gözler büyülenir, kalpler aldatıcı dünya metayı üzerine öğütlerle katılaştır, kim o gün onlardan bir kişi olarak ölürse dünyada ihtiyacına ulaşamadığı sırada hasretle ölür.

²¹² K 19a.

²¹³ A'da burada "te'ālā" var

²¹⁴ M. دوعت K, A: و دَعَت²¹⁴

²¹⁵ M. على K, A: الى²¹⁵

²¹⁶ -M. فَاخْذَرُوا K, A:

²¹⁷ M'de "فاجعلتها" şeklinde.

²¹⁸ İmām Celalettin Suyuti, **Camiü's- Sağır Muhtasarı Terceme ve Şerhi**, (Çev.İsmail Mutlu, Şaban Döğen, Abdülaziz Hatip), Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2008, H. No: 245; Beyhaki, **Şuabu'l iman**, (Çev.Hüseyin Yıldız, Hasan Yıldız ve Zekeriya Yıldız), Ocak Yayınları, İstanbul, 2015, Cilt 10, s.99, H. No: 10022.

²¹⁹ A'da burada "te'ālā" var.

²²⁰ " Kim dünyayı ahirete tercih ederse ikisini de tamamen kaybeder, Kim de ahireti dünyaya tercih ederse ikisinin tamamına ulaşır. Dünyaya meyiletmeyin çünkü onun ayrılığı yakındır, aldatmaya, kibre çağırır, onun tamahkarlığından sakının."Fırdevs-i Ala'da olduğu gibi Nebi sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Dünyadan sakının, nefsim kudret elinde olana yemin olsun ki o Harut ve Marut'tan daha büyüleyicidir. Allami tefsirinde geçtiği gibi -Allah rahmet etsin- rivayet edildi ki Allah teala Davud aleyhi's-selama dedi ki: Ey Davud dünya sevgisi kendisini sarhoş etmiş alime kesinlikle sorma, onlar kullarımı yolundan kesenlerdir.

²²¹ Şi'r M, K: -A.

²²² K 19b.

²²³ A. جلبت M, K: جلبت²²³

Terceme:

Eger rāzī olasın k̄ūta ey nef̄s
Olursun ʿizz ile dāʿim ġaniyye

Ṭamaʿdan fāriġ ol itme emānī
Ki çok ümniyye cezb eyler meniyye

ve k̄āle emīrūʿl-mūʿminīn ʿAlī raḍīyaʿllāhu ʿanh **Şīr**:

إِنَّ الْفَنَاعَةَ عَزُّ لِلَّذِي قَنِعَا
وَالْحَرِصُ بِالذَّلِّ مَقْرُونٌ لِمَنْ طَمِعَا

لَا تَجْزُ عَنْ لَشِيءٍ فَاتٍ مَطْلَبُهُ
فَمَا يَرُدُّ لَشِيءٍ فَاتٍ مَنْ جَزَعَا

ضع الجميل ولو في غير موضعه
فلا يضيع جميل اين ما وضعاً²²⁴

واصحب اخا العلم و الادب²²⁵ تخط
فانما المرء معرُوفٌ بمن تَبِعَا

ve k̄ad k̄āle baʿḍu ekābiriʿl-ʿAcem **Şīr**:

قانع بيبك استخوان چوكر كس بو دن
بهتر كه طفيل نان ناكس بودن

با قرص جوین خویشتن بهتر ازان
كه آلوده پالوده²²⁶ هر خس بودن²²⁷

[15^a] Terceme:

²²⁴ K 20a.

²²⁵ A. الاداب M, K: الاداب.

²²⁶ M. آلوده K, A: آلوده پالوده²²⁶

²²⁷ A 13a.

Ḳānī' ol bir üstühāne baḳ ğinā-yı kerkese
Tek esīr olma yūri 'ālemde nān-ı nākese

Eyleyüp nān-ı cevīn ile ḳanā'at rāzī ol²²⁸
Olma tek ālūde-i pālūde ṣāhum her ḥase

ve ḳad ḳīle **Beyt:**²²⁹

و خير رداء یرتديه ابن حرّة
سلامة عرض لم يدنس بمطعم²³⁰

Terceme:

Cihānda geymek umarsa kiṣi libās-ı²³¹ ṣerīf
Şiyāb-ı ırzını levṣ-i ṭama'dan itsün pāk

Ṭama' işitdü ki Ḳārūni itdi ḳar-ı ḳarīn
Ḳanā'at itdi Mesīhūñ maḳāmını eflāk

ve ḳad²³² ḳāle ba'du'ş-şu'arā **Şir:**

ان لله عبادة فطنا
تركوا الدنيا و خافوا فطنا
جعلوها لجة و اتخذوا
صالح الاعمال فيها سؤنا

Terceme li-mü'ellifihī:

Fitesinden ḥavf idüp dünyānuñ itdiler ferāğ
Şol 'ibādullāh kim anlar durur ehl-i ledün

Bahra teşbīh eyleyüp anlar bu dünyā dārını
Eylediler şālih a'māli anuñçün süfun²³³

²²⁸ ol M, K: ola A.

²²⁹Beyt M, K: Şir A.

²³⁰ K 20b.

²³¹ libas K, A: -M.

²³² ḳad A: -M, K.

Terceme²⁵⁴:

Şol ki ‘ilmi ögrene ‘uḳbāyiçün
Fevz ile²⁵⁵ iḥsān olur aña naşīb

Şol ki ammā ögrene dünyāyiçün
Haybet ü ḥüsrān olur aña naşīb²⁵⁶

من اتَّخذ مجلساً من العِلْمِ و هو ناظر لما في ايدي²⁵⁷ Ve ḳad ḳāle ba’du’l-meşāyih raḥimehu²⁵⁷
259 نور الأيمان من قلبه²⁵⁸ illā meger ki murādı taleb-i cāh u ‘izzetden emr-i
ma’rūf ve nehy-i münker ile ‘ibādet ola²⁶⁰ ve dahi iḥyā’-i şer’-i Muḥammedī ve ibḳā-yı
dīn-i Aḥmedī ola, hevā-yı nefsi içün olmaya. Bu taḳdirce taleb-i dünyā cā’iz olur,
emr-i ma’rūf ve nehy-i münker itmege istiḫā’at ü ḳudret miḳdārı ve dahi tālib-i ‘ilme
lāyık budur ki tefekkür eyleye ki ne deñlü belā-yı bisyār ve mücāhede-i bī-şümār ile
taḫşīl-i ‘ilm itmişdür, pes²⁶¹ şarf eylemeye cevher-i ‘ilm-i girān-māyeyi cīfe-i dünyā-
yı denī ve fāniye. Kemā ḳāle’n-nebiyyü şalla’llāhu²⁶² ‘aleyhi ve sellem طالِبُهَا
الدُّنْيَا جِيفَةٌ و طالبُهَا
263 كَلَابٌ ve ḳad ḳāle’ş-şā’iru **Şir:**

إذا ابيضَّ شعر المرء و اسودَّ لونه

تتغصَّ من أيامه مُستطابها²⁶⁴ [17a]

و لذة عيش المرء قبل مشيبيه

فلا خير في عيش تولَّى شبابها²⁶⁵

²⁵⁴ Terceme M, A: Terceme li-mü’ellifihî K.

²⁵⁵ ile M, K: eylese A.

²⁵⁶ A 14b.

²⁵⁷ raḥimehu K: -M, A.

²⁵⁸ K 23a.

²⁵⁹ “Kim insanların elinde olana baktığı halde ilimden bir meclis edinirse Allah kalbindeki iman nurunu söndürür.”

²⁶⁰ ola M, K: -A.

²⁶¹ pes M, K: -A.

²⁶² A’da burada “te’ālā” var.

²⁶³ Dünya bir leştir, onun talibi de köpeklerdir.

²⁶⁴ K 23b.

²⁶⁵ A 15a.

فلا تمشين في منكب الأرض فاحراً
فعماً قريبٍ يحتويك ثرابها

و ما هي الأ جيفةً مستحيلة
عليها كلاب همهن اجنذأبها

فان تجتنبها كنت سلماً²⁶⁶ لأهلها
و ان تجنذبها نازعتك كلابها²⁶⁷

ve k̄āle ‘aleyhi’s-selām²⁶⁸ حبُّ الدنيا رأس كلِّ خطيئةٍ و تزكُّها رأس كلِّ عبادة

Şîr:

هي الدنيا أقلّ من القليل
و عاشقها ادلّ من الدليل
تصمّ بسخرها قوماً و تُغمى
فهم متحيرون بلا دليل

Terceme li-mü’ellifihi:

Bil bu dünyā oldı ednā vü qalīl²⁶⁹
Hem dahi ‘āşıkları ħor u zelīl

Niçesin siħrle ider a’ma aşamm
Ĥayret içre qalır anlar bî-delīl²⁷⁰

Terceme:²⁷¹

²⁶⁶ M, K: مسلما A.

²⁶⁷ A’da “k̄ad k̄āle’ş-şā’iru” diye başlayan Arapça şiir bir sonraki “هي الدنيا” diye başlayan şiirden sonra yazılmış.

²⁶⁸ “حبُّ الدنيا رأس كلِّ خطيئةٍ” kısmı hadis olarak geçmektedir. İbrahim Canan, **Kübüb-i Sitte Terceme ve Şerhi**, Akçağ Yayınları, İstanbul, 1988, Cilt 7, H. No: 1969. “Dünya sevgisi her hatanın başıdır, terki de her ibadetin başıdır.”

²⁶⁹ K 24a.

²⁷⁰ A’da bu iki beyitlik şiir beş beyite tamamlanmış ve derkenarda yazılmıştır. Beşinci yani son beyitte Mecîdî mahlası vardır. (A 14a) Mecîdî Kastamonu nüshasının müstensihidir. Kastamonu nüshasında Mecîdînin derkenarda birçok şiiri vardır.

²⁷¹ Terceme M: Terceme-i diğeri K, -A.

Bu dünyā oldu bil ednādan ednā
Cehennem oldu ‘uṣṣākına me’vā

Hezārān sihr idüp t̄aliblerine
Aşamm eyledi vü hem dahi a’mā

Ebu’d-Derdā ḥazretleri raḍıya’llāhu anh buyurdu ki Resūlu’llāh şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem²⁷²²⁷³ بِصَمِّ الشَّيْءِ يُعْمَى وَ يَصَمُّ ya’nī senūñ umūr-ı dünyeviyyeden bir şeye muḥabbet eylemeñ seni ḥaḳḳı görmeden [17^b] a’mā ve ḥaḳḳı işitmeden aşamm eyler²⁷⁴ ﴿وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَى فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى﴾ ve dahi²⁷⁵ ehl-i ‘ilme erzānı budur ki nefsinin²⁷⁶ zelil itmeye tama’-ı ḥām ve su’al-i ḥarām ile ve ihtirāz eyleye ‘ilm ve ehline mezellet ü menkaşat viren nā-sezā şıfatdan, nite ki²⁷⁷ ḥükemā buyurmuşdur وکلّ عالم لم يعمل بعلمه فهو و الحمار سواء و كل حر تملق لأجل لقمه فهو و الكلب سواء²⁷⁸ ve ḳad ḳāle’ş-şā’iru²⁷⁹ fī-faḍli’l-ḳanā’ati **Şîr:**

قناعه انسانٍ بخبزٍ مكرّج
ألدُّ و أشهى من خبيص الاراذل

وَأصْعَبُ من سمِّ الأراقم كلّها
سؤال فتى من اردل غير باذل²⁸⁰

Şîr:

كُن بالقناعة و احتمل اعباءها
فالعزّ في الدنيا لمن هو قانع

²⁷² şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem M, K: şalla’llāhu te’ālā A.

²⁷³ **Sünen-i Ebi Davut**, H. No: 5130.

²⁷⁴ İsrā Suresi, 17/72. “ Burada kör olan ahirette de kördür.”

²⁷⁵ K 24b.

²⁷⁶ nefsinin M, K: nefsi A.

²⁷⁷ nite ki A: nite M, K.

²⁷⁸ İlimiyle amel etmeyen her âlim eşekle birdir, bir lokma için yaltaklanan her hür de köpekle birdir.

²⁷⁹ A 15b.

²⁸⁰ A’da bu şiir bir önceki varakta 14b’nin derkenarında yazılmış. Ayrıca baştaki “ve ḳad ḳāle’ş-şā’iru fī-faḍli’l-ḳanā’ati Şîr” kısmı yok.

العزّ في وجه القناعة لامع
والذل مقرون لمن هو طامع²⁸¹

Ve enşede ‘Alī ibni Ebī Tālib raḍīya’llāhu ‘anh Şīr:

رضيتُ من الدنيا بأقمةٍ يابس
و لبس عباءٍ لا أريد سواهما
فاني رأيتُ الدهر لئسَ بدائم
و دهري و عمري فانيان كلاهما

ve ḵad kāle ‘Alī raḍīya’llāhu²⁸² ‘anh Şīr:

يا طالب الرزق في الأفاق مجتهداً
قصر عنانك أنّ الرزق مقسوم [18^a]
لا تحرصنّ على ما لست تُدرکه
انّ الحريصنّ على الدنيا لمحرور

ve kāle’l-İmāmü’ş-Şāfi’ī eyzan²⁸³Şīr:

فلو كانت الدنيا تنالُ بجحمة²⁸⁴
و فضلٍ و عقلٍ نلتُ اعلى المطالب
و لکنما الأرزاق تأتي بقسمة
و حُکم ملیک لا بحيلة طالب²⁸⁵
رأيتُ الغناً و الفقر حظین قسماً

²⁸¹ K 25a.

²⁸² A’da burada “te’ālā” var.

²⁸³ eyzan M: raḥimehu K, -A.

²⁸⁴ بجحمة M, K: -A.

²⁸⁵ K 25b.

فيحرم مُحْتَالٌ و ذو العي كاسب

فيكسب اموالاً و ما تمه حيلة
و ذو حيلٍ ضاقت عليه المذاهب²⁸⁶

اللهم اذِفْ في قلبي رجاك واقطع رجائي و اقطع رجائي و اقطع رجائي و اقطع رجائي و اقطع رجائي
ve kad kale'n-nebiyyü şalla'llāhu²⁸⁷ 'aleyhi ve sellem و اقطع رجائي و اقطع رجائي و اقطع رجائي و اقطع رجائي و اقطع رجائي
Beyt²⁸⁹: عمن سواك حتى لا ارجو احداً غيرك²⁸⁸

در كوشه قناعت نان پاره جوينه
در نزد اهل معنى بهتر ز صد خزينه

ve kad kale'n-nebiyyü 'aleyhi's-selām²⁹⁰ 291 عِرُّ الْمُؤْمِنِ اسْتَعْنَاؤُهُ عَنِ النَّاسِ 292 294 ve kale 'aleyhi's-selām²⁹⁵
293 منه فَأَنْتَ شريكه و من طمعت فيه فانت اسيرُه 292 294 ve kale 'aleyhi's-selām²⁹⁵
ve Resūlu'llāhdan 296 مِنْ طَمَعٍ يَهْدِي إِلَى طَبَعٍ اي يودى الى 297 شين و عيباستعيدُوا²⁹⁶
من اصبح اماً فى سربه مُعَافاً فى 298 'aleyhi ve sellem²⁹⁹ mervīdūr ki buyurmuşlar
ya'nī bir kimse ki vaqt-i şabāha dāhil 300 عِنْدَهُ قَوْتٌ يَوْمَهُ فَكَأْتُمَا حيزت له الدنيا بحذافرها
olsa evinde emīn olduğı hālde ve bedeni belādan berī olduğı [18^b] hīnde ve katında
ķuvvet-i yevmiyyesi dahi olsa gūyā ol kimsede dūnyānuñ cem'isi cem' olmuş gibidür
مُلُوكِ اهلِ الْجَنَّةِ مِنْ أُمَّتِي 302 ve kād kale ba'ḍu'ş-şu'arā
min-tefsīri'l-medāriki't-tenzīli³⁰² بالقوت يوماً فيوماً³⁰¹
rahimehu'llah³⁰³ Şir:

²⁸⁶ A'da dört beyitlik bu şiir derkenarda yazılmış.

²⁸⁷ A'da burada "te'ālā" var.

²⁸⁸ Allah'ım kalbime recānı koy, senden başkasından istemeyinceye kadar senden başkasından umudumu kes.

²⁸⁹ Beyt M, K: Şi'r A.

²⁹⁰ 'aleyhi's-selām M, K: şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem A.

²⁹¹ Heysemi, **Zevaid**, Cilt.17, H. No.17644; "Mü'minin izzeti başkasından istememesidir."

²⁹² 'aleyhi's-selām M, K: şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem A.

²⁹³ استغيت M, K: استغيت M.

²⁹⁴ Bir kimseye ihtiyaç duymazsan ona ortak olursun, tamah edersen de onun eseri olursun.

²⁹⁵ 'aleyhi's-selām M, K: şalla'llāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem A.

²⁹⁶ Taba'ya yani ayıp ve kusura sebep olan açgözlülükten Allah'a sığınm.

²⁹⁷ A 16a.

²⁹⁸ A'da burada "te'ālā" var.

²⁹⁹ K 26a.

³⁰⁰ **Sünen-i İbni Mace**, H. No: 4141.

³⁰¹ Ümmetimin cennet melikleri günlük yiyeceğe kanaat edenlerdir.

در دهر کسی نیم نانی دارد
وز بهر سکون اشیانی دارد

نه خادم کسی بو دونه مخدوم کسی
به زان که بود که خوش جهانی دارد³⁰⁴

Terceme:

Cihānda şol kişi kim nīm-nāna mālik ola
Dahi mekīn olacağ bir mekāna mālik ola

Ne ğayra hādīm ola vü ne hod ola maḥdūm
Kim ola andan³⁰⁵ eyü hānumāna mālik ola

Şi'r li-mü'ellifihî:

فتوقعی من الانسان قد انسانی
و تملقی للاعبان قد اعیانی

فترکتهم و رجعت الی الرحمن
فانه الوهاب و معطي الامانی³⁰⁶

ve eyzan lehu:

نظری الی الادانی قد اذانی
و طمعی من الاعالی قد جفانی

فتبت الی الله الملك المستعان
فائه هو حسبی و قد كفانی³⁰⁷

ve kad qale's-şā'iru eyzan Şir: [19^a]

³⁰² Neseфі, Medārikü't-Tenzil ve Hakāikü't-Te'vıl isimli tefsir. Ayrıca A'da "ruviye... tenzili" kısmı derkenarda yazılmış.

³⁰³ rahimehu'llāh" K: -M, A.

³⁰⁴ K 26b.

³⁰⁵ andan M, K: -A.

³⁰⁶ Şi'r-i li-mü'ellifihî diye başlayan iki beyitlik Arapça şiir A'da 12a'nın derkenarında yazılmış.

³⁰⁷ K 27a. Ayrıca "ve eyzan leh" diye başlayan iki beyitlik Arapça şiir A'da 12a'nın derkenarında yazılmış.

کر نیست تراز کیدشمن بیمی
و زنان چو³⁰⁸ سوخته داری نیمی

فارغ بنشین با عزلت خوش
زنهار مخو رغم که نداری سیمی³⁰⁹

Terceme:

Eger olmaya saña hıvaf-ı düşmen
Buluna dahi dāruñda yarım nān

Ḳanā'at eyle ol hoş fāriğü'l-bāl
Dime şaḳın ki mālum yoḳ firāvān

ve ḳad ḳāle'ş-şā'iru eyzan Şîr:

کرت نزهت همی خواهی بصرای قناعت شو
که انجا باغ در باغست و خوان در خوان و وادروا
وراز زحمت همی ترسی زنا اهلان ببر صحبت
که از دام³¹⁰ زیون کیران بعزلت رسته شد عنقا³¹¹

Terceme:

Eger ni'met dilerseñ sen ḳanā'at ihtiyār eyle
Ki ni'met bil ḳanā'atda efendim bî-nihāyettür

Ve ger 'izzet dilerseñ sen 'azîzüm 'uzlet-i nās it
Ki nā-ehlān ile şoḥbet ḥasāret birle āfetdür

ve ḳad³¹² ḳīle fî-hāze'l-ma'nā³¹³ Şîr: الْقِنَاعَةُ كُنْتُ لَا يَفْنَى

³⁰⁸ چو M, K: جر A.

³⁰⁹ A 16b.

³¹⁰ دام M, K: دارم A.

³¹¹ K 27b.

³¹² ḳad M, K: -A.

Ger ḥalāş olmak dilerseñ vesves-ı ḥannāsdan
İhtiyār-ı ‘uzlet it kaṭ-ı nazar kıl nāsdan

Görmek isterseñ haḳīkat cān göziyle ḥaḳkı sen³¹⁴
Gel gönül mīr’atını pāk eyle imdi pāsdan³¹⁵

Şîr:

دو پاره نان کراز کندم است ویا از جو
سه پاره جامه اکر کهنه باشدت³¹⁶ یا نو

بچار گوشه دیوار خود بخاطر جمع
که کس نکوید ازینجا³¹⁷ بخیز وانجا رو [19^b]

هزار بار نکو تر³¹⁸ بنزد دانا یان
زفر مملکت کیقباد و کی خسرو

Terceme:

Bir iki pāre etmek yā gendüm ola yā cev³¹⁹
Üç pāre dahi kaftān yā köhne ola yā nev

Dört gūşelü bir evde gūşe-nişin olup hoş
Tā saña dimeyeler zīn-cā be-ḥiz u ān rev

Biñ kerre yegdurur bu dānā³²⁰ ḳatında taḥḳik
Ez-milket-i Ferīdün ve’z cāh-ı şāh-ı Hüsrev³²¹

ve ḳad ḳile fī-hāze’l-ma’na Beyt:

³¹³Kanaat bitmeyen bir hazinedir.

³¹⁴ K 28a.

³¹⁵ A’da “Şîr... pāsdan.” arasındaki iki beyit yok.

³¹⁶ باشدت M, K: باشد A.

³¹⁷ بچار M, A: بچار K.

³¹⁸ تر A, K: -M.

³¹⁹ A 17a.

³²⁰ dānā M, K: dā A.

³²¹ K 28b.

درویش و بو ریا و کدایی و خواب امن
کین عیش نیست لایق اورنک خسروی

Şîr li-mü'ellifihî:

İtme dünyā-yı denīnūñ devletine iltifāt
Ey gönül 'anķā gibi 'ālemde 'ālī himmet ol

Eyleyüp kûta kanā'at keşrete kılma heves
'Uzlet-i nās eyleyüp 'ālemde ehl-i 'izzet ol³²²

ve ķad ķīle eyzan fi-hāze'l-ma'nā **Beyt:**

دلا کدایی و رندی زیادشاهی به
دمی فراغت خاطر زهرچه خواهی به

Ve dahi tālib-i 'ilme lāyık budur ki tevāzu' u meskenet ehli ola, kibriyā vü 'azamet ehli olmaya ki Ḥaķ te'ālā celle ve 'alā buyurmuşdur الكبرياء ردائي و العظمة ازاري
323 ya'nī kibriyā vü 'azamet baña maḥşuş şıfatdur kim ki bu
iki ḥaşlet ile baña şirket eylese taḥķīķan anı nāra idḥāl idüp [20^a] bedḥāl iderüm ve
taḥķīķan buyurmuşdur Resūlu'llāh şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem³²⁴ رفعه الله و
من تواضع³²⁵ ammā lāzımdur ki tevāzu' tekebbür ile mezellet meyānında ola
326 ya'nī ziyāde tevāzu' itmeye ki³²⁷ mezellet nefse yetişe zīra ki كدمه كدّمه
mü'minūñ 'ırzı şıyānetde demi ile berāberdür ihānetde, ya'nī tevāzu' ehl-i tevāzu'ya
sezādur ammā ki kibriyā ehline kibriyā revādur, nitekim denilmişdür التكبّر على المتكبر
328 ve Resūlu'llāh şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem³²⁹ dahi bu ma'naya işāret

³²² A'da “Şîr li-mü'ellifihî... ehl-i 'izzet ol.” kısmı 16a'nın derkenarında yazılmış.

³²³ **Sahihi Müslim**, Cilt 8, H. No: 2620, **Sünen-i Ebi Davut**, H. No: 4090; **Sünen-i İbni Mace**, H. No: 4174.

³²⁴ şallāllāhu 'aleyhi ve sellem M: şallāllāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem A, -K.

³²⁵ K 29a.

³²⁶ Yakın mana ifade eden hadis için bz. **Sünen-i İbni Mace**, H. No: 4176; Köseoğlu, s. 53. “Kim tevazu gösterirse Allah onu yükseltir, kim de kibirlenirse Allah onu alçaltır.”

³²⁷ A 17b.

³²⁸ Kibirli olana kibir sadakadır.

تواضع زکردان فرازان نکوست
کدا کر تواضع کند خوی اوست

Ve şeyh Sa'dī Şirāzī ḳuddise sırruhu³³⁷ buyurmuşdur **Bejt:**

شرف نفس بجودست و کرامت بسجود
هر که این هرد و ندارد عد مش به زوجود

Ve Ebū Ḥanīfe ḥazretleri radiya'llāhu 'anh³³⁸ aşhābına emr idüp böyle buyurmuşlardur ki عَظَمُوا عَمَائِمَكُمْ و وَسِعُوا أَكْمَامَكُمْ ya'nī dülbendlerünüzi büyük idüp النَّاسُ مع 'avām-ı enām مع النَّاسِ مع 'avām-ı enām olan 'avām-ı enām suret³³⁹-bîn olan 'avām-ı enām feḥvāsınca 'ulemādan idigünüzi bilüp 'ilme ve ehline istihfāf u istihkār itmeyeler ve dahi tālib-i 'ilme lāyık budur ki İmām-ı A'zam şūfī Ebū Ḥanīfe-i Kūfī ki ba'zı telāmizesine ḥizmet-i şerīflerinden rücu'ı zamānında vaşiyetnāme yazmışlar idi, anı bulup [21^a] ve yazup yāḥud şatun alup kendüden ayırmaya ki taḥşīl-i kemālāta ve tekmīl-i³⁴¹ sa'ādāta ehemmi mühimmātdandur اللهم ارزقنا و للطالبين³⁴² و جَدَانَهَا وَالْعَمَلُ بِمَا فِيهَا إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ و مُعْطِي الْأُمْنِيَّاتِ³⁴³

Bāb-ı Sālīs İhtiyār-ı 'İlm-i Nāfi'yi Beyān İdüp İttihāz-ı Üstād-ı Kāmili 'Ayān Eyler³⁴⁴
ve Dahi Şürekā ile Ḳırā'atı ve Taḥşīl-i 'İlmde Şebātı Bildürür:

Tālib-i 'ilme lāyık budur ki her 'ilm³⁴⁵den aḥsenin ihtiyār idüp umūr-ı dīniyye ve dünyeviyyesinde enfa'ını³⁴⁶ iṣār eyleye, tā ki emr-i ḥālī ma'mūr olup vaḳt-i me'ālede

³³⁵ A'da burada "ki" var.

³³⁶ bejt M: şir K, A.

³³⁷ ḳuddise sırruhu M, K: ḳaddesa'llāhu sırrahu A.

³³⁸ radiya'llāhu 'anh M, K: raḥimehu'llāh te'ālā A.

³³⁹ K 30b.

³⁴⁰ İnsanlar elbisesiyle beraberdir.

³⁴¹ A 18b.

³⁴² اللهم ارزقنا و للطالبين M, K: -A.

³⁴³ Allah'ım bizi ve talebeleri vicdan (şuur, algı) ve amelle rızıklandır.

³⁴⁴ K 31a.

³⁴⁵ 'ilm³⁴⁵den M, K: 'ilmde A.

³⁴⁶ enfa'ını M, K: enfa'ı A.

mesrūr ola ya'nī ācil ü ācilde müşāb u me'cūr olup dünyā vü 'uqbāda sürūr u huzūra iriše ve dahi taqđīm eyleye 'ilm-i tevḥīdi ki 'ilm-i itikāddur ki müsem mādur kelām ile ve uşul-i dīn ile tā ki vaḥdāniyyet-i melik-i celīli burhān ü delīli ile bile ki imānı imān-ı kāmīl ola. Egerçi ki³⁴⁷ bizüm 'ulemāmuz katında muḳallidūñ imānı şahīḥdür ve lākin terk-i istidlāl itmek ile āşım olur ve İmām Ebū Ḥanīfe ḥazretlerinūñ raḍıya'llāhu anh³⁴⁸ Fıḳh-ı Ekber ismi ile müsem mā³⁴⁹ kitābına dahi mütāla'a³⁵⁰ eyleye ki bāb-ı itikādiyyātda [21^b] ehemmi mühim māt dandır اللهم يسر الطالبين وجدانه³⁵¹ ve dahi 'ilm-i atīḳi ya'nī 'ilm-i ḳadīmi 'ilm-i ḥādīs ü cedīd üzerine ihtiyār eyleye ki dinilmişdür المحدثات عليكم بالعتيق و اياكم ya'nī sizūñ üzeriñüze olsun 'ilm-i ḳadīmi³⁵² iştiğāl idüp 'ilm-i ḥādīsden perhīz ü itizāl itmek zīrā ki uşul-i felsefiyyāt ile ḳīl ü ḳāl ve firāḳ-ı dālle ile ceng ü cidāl ekābir-i 'ulemā-yı selef-i kibāruñ inḳirāzından soñra zuhūr bulmuşdur, pes anlar ile ceng ü cidāle iştiğāl kemālāt-ı 'ilm-i fıḳhiyye ile taḥşil-i kemāl itmeye mānī' olup ömr-i nefsi zāyi' eyley ve müslimān arasında vaḥşet ü 'adāvete ve firḳat ü melālete bā'iş olur ve ḥazret-i risālet şalla'llāhu³⁵³ 'aleyhi ve sellem³⁵⁴ eşrāt-ı sā'at ya'nī 'alāmet-i ḳıyāmetdendür diyü buyurmışdur ve 'ilmüñ irtifā' ve fıḳhuñ inhidāmına sebebdür dimişdür ve dahi tālib-i 'ilme lāyık budur ki üstāduñ a'lem ü evrā'ın ve esenn ü etkāsın ihtiyār eyleye, nitekim³⁵⁵ ḥazret-i Nu'mān'dan³⁵⁶ te'emmül-i firāvāndan soñra Ḥammād bin Süleymān ḥazretini ihtiyār eyledi, hattā anuñ ḥaḳḳında buyurdı ki şeyḫ vaḳūr u ḥalīm u şabūr buldum [22^a] ve dahi buyurdı ki عند حماد فثبت³⁵⁷ ya'nī مَن ثَبَّتَ ثَبَّتَ³⁵⁸ feḥvāsınca ḥazret-i Ḥammād katında şābit olup³⁵⁹ fezā'il-i 'ilmiyye ve 'ameliyye³⁶⁰ ile³⁶¹ nābit oldum, ya'nī 'ilm ü ḥikmet ile³⁶² zuhūr buldum ve dahi müşāvere eyleye

³⁴⁷ K'de "ki" yok.

³⁴⁸ raḍıya'llāhu anh M, K: raḥimetu'llāhi 'aleyh A.

³⁴⁹ A 19a.

³⁵⁰ K 31b.

³⁵¹ Allah'ım tāliplerin anlamasını kolaylaştır.

³⁵² ḳadīmi M: ḳadīme K, A.

³⁵³ A'da burada "te'ālā" var.

³⁵⁴ K 32a.

³⁵⁵ A 19b.

³⁵⁶ Nu'mān'dan M, K: Nu'mān A.

³⁵⁷ Ḥammād'ın yanında sebat etti ve yetişti.

³⁵⁸ Kim sebat ederse yetişir.

³⁵⁹ olup M, A: -K.

³⁶⁰ 'ameliyye M, K:-A.

³⁶¹ ile K, A: -M.

³⁶² ile M, A: -K.

taleb-i 'ilmde müslimîn ile. Nitekim Haq te'âlâ celle ve 'alâ habîbi Muḥammed Muştafâ'ya şalla'llāhu³⁶³ 'aleyhi ve sellem müşāvere ile emr idüp buyurmuşdur ki ³⁶⁵ ﴿ وَشَاوَرُهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ³⁶⁴ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴾ ve Resūlu'llāhdan a'lem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem bir eḥad yog iken yine aşḥābı birle müşāvere eylerdi cemî'-i umūrında, ḥattā ḥavā'ic-i beytinde ve ḥadīs-i şerīfde vārid olmışdur ki ³⁶⁶ ما يَأْتِيكُم مِّن شَيْءٍ فَخَبِّرُوا بَيْنَ يَدَيْهِمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ و ما تَدِيمَ مَن اسْتَشَارَ³⁶⁶ ve müşāvere iden kimse peşimān olmadı ḥattā dinildi ki eger Ādem 'aleyhi's-selām dār-ı selāmda müşāvere ideydi³⁶⁷ melā'ike-i kirām ile tenāvül-i ekl-i ḥarām itmede pes menhīye mürtekb olmayup cennetde muḥalled ḳalaydı ammā ḥikmet-i ilāhiyye birle³⁶⁸ müşāvereyi nisyān idüp bāğ-ı cināndan iḥrāc eylediler ve ḥazret-i 'Alī [22^b] raḍıya'llāhu 'anh³⁶⁹ buyurmuşdur ki ما هَلَكَ امْرُؤٌ عَنْ مَشُورَةٍ إِلَّا كَمَا هَلَكَ امْرُؤٌ عَنْ عِلْمٍ يَأْتِيهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِحَقِّهِ وَلَا يُلَاقِيهِ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَخْتَارُ³⁷⁰ ya'nī müşāvereden ḥiçbir eḥad helāk olmadı, belki helāk olanlar istiḥāre vü istiḥāreyi terk idenlerdür ve كَيْلٌ وَ رَجُلٌ وَ نَصْفُ رَجُلٍ وَلَا شَيْءٌ فَالرَّجُلُ مَن لَّهُ رَأْيٌ صَائِبٌ وَ يَشَاوُرُ وَ نَصْفُ رَجُلٍ مَن لَّهُ رَأْيٌ صَائِبٌ وَ لَآكُنْ لَا يَشَاوُرُ نَصْفُ رَجُلٍ وَلَا شَيْءٌ فَالرَّجُلُ مَن لَّهُ رَأْيٌ صَائِبٌ وَ يَشَاوُرُ وَ نَصْفُ رَجُلٍ مَن لَّهُ رَأْيٌ صَائِبٌ وَ لَآكُنْ لَا يَشَاوُرُ ya'nī nās üç kısım üzeredür, biri bütün ādemdur ve biri yarım ādemdur ve biri ḥiç ādem degöldür; bütün ādem re'y-i şāyib ile müşāvere idendür ve yarım ādem re'y-i şāyibi olup müşāvere itmeyendür yāḥud müşāvere idüp re'yi olmayandur ve ḥiç ādem olmayan re'yi ve müşāveresi olmayandur ve ḳad enşe'nā fī-hāze'l-ma'nā bi't-Türki³⁷⁰ Şir:³⁷¹

Nās üç kısım üzredür biri tamām

Biri nākış birisi lā-şey ḥarāb

Merd-i tām oldur ki ide meşveret

Hem dahi re'yi anun ola şavāb

³⁶³ K 32b.

³⁶⁴ A'da “بعد المشاورة” kısmı var.

³⁶⁵ Al-i İmran, 3/159. “İşinde onlara danış karar verince de Allah'a tevekkül et Allah tevekkül edenleri sever.”

³⁶⁶ Heysemi, **Zevaid**, Cilt 13, H. No: 13157; Köseoğlu, s. 57.

³⁶⁷ A 20a.

³⁶⁸ birle M, K: bir A.

³⁶⁹ K 33a.

³⁷⁰ Bu manada Türkçe ile nazmettik.

³⁷¹ K 33b.

Nāqış oldur meşveret ide velī
Olmaya re'yinde ol merd-i müşāb

Lā şey olan ādem oldur itmeye
Meşveret hem re'yi olmaya şavāb³⁷²

[23^a] ve qarībün min-hāze mā kāle ba'dü'ş-şu'arā³⁷³ Şi'r³⁷⁴.

مرد بود آنکه نکفت و بکرد

هر که بگوید بکند نیم مرد³⁷⁵

هر که بگوید نکند زن بود

آن به ازان کس که نکفت و نکرد

Terceme:

Erdür o kim dimez ve ammā ider

Didügün iden kişidür yarum er

Her ki diye itmeye zendür velī

Yegdurur andan ki ne dir ne ider

Ve Ca'fer-i Şādık hazretleri rağıya'llāhu 'anh Süfyān-ı³⁷⁶ Şervī'ye didi ki و
لَّ جَلَّ ya'nī emründe müşāvereti erbāb-ı diyānet ve
aşhāb-ı haşyet ile eyle ehl-i hevā vü ma'şiyet ile eyleme ta ki müşāvereñde menfa'at
bulasın³⁷⁷ ve maqsūduña vāşıl olasın vaqtā ki taleb-i 'ilm a'la-yı murādāt ve evlā-yı
irādātdan oldıysa lā-cerem ol huşūşda müşāvere ehemmi mühimmātdan oldı ve bazı
'ulemā didi ki kaçan Buḥārā'ya varsañ taḥşīl-i 'ilm itmek için zinhār meclis-i
'ulemāya ta'allüm için ta'cīl eyleme, belki bir iki ay te'emmül ü tefekkür eyle tā ki bir

³⁷²A'da "ve kad enşe'nā... şavāb." kısmı derkenarda 20b'de yazılmış.

³⁷³Bazı şairlerin söylediği yakın manalı...

³⁷⁴Şi'r A: -M,K.

³⁷⁵A 20b.

³⁷⁶K 34a.

³⁷⁷bulasın M, K: bulup A.

üstād-ı vefî bulasın ki ‘ilm ü taqvâda qavî olup³⁷⁸ meclisinden [23^b] ferâgât idüp bir âhâr üstâda mürâca‘at lâzım gelmeye. Zîrâ eger ‘acele idüp bir üstâda³⁷⁹ varsañ³⁸⁰ tamam-ı ahvâlin ve iktidârın bilmedin cā’izdür ki ta‘lîmine râzî olmayup meclisini terk idesin ve bir âhâr üstâda gidesin. Pes bu taqdirce anuñ hâtırı senden rencîde olup ol âhâr üstâda varduğun saña mübârek olmaz, pes evvel te‘emmül ü tedârik ile bir üstâd bul ki hizmetinde qarâr u şebât üzere olasın, egerçi ki³⁸¹ 382 بَرَكَاتٍ بِرَكَاتٍ ammâ ki emr-i ta‘allümde müte‘allime lâzım nezd-i mu‘allimde qarâr u şebâtdur taḥkîkan şabr u şebât cemî‘-i umürda aşl-ı kebîr u celîldür ammâ ki enâm arasında vucûdu nâdir u qalîldür kemâ kıle **Şîr**:

لِكُلِّ إِلَى شَأْنِ الْعُلَى حَرَكَاتٍ
وَلَاكِنْ عَزِيْزٌ فِي الرِّجَالِ نُبَاتٍ

Ve qad kıle³⁸³ سَاعَةً صَبْرُ الشَّجَاعَةِ pes talib-i ‘ilme lâyık budur ki üstâdı qatında şebât u qarâr idüp anuñ üzerine bir üstâd-ı âhâr ihtiyâr itmeye ve dahi kitâbı üzerine şabr u şebât idüp itmâmına sa’y-ı tamâm ide ve dahi [24^a] fen üzerine şebât eyleyüp cân u dilden iştiğâl eyleye tâ ki tamâm anda istiḥkâm hâşıl olmadan bir âhâr fenne intikâl itmeye³⁸⁴ ve dahi beled üzerine şebât u qarâr idüp³⁸⁵ bir âhâr beledde dahi firâr u güzâr itmeye tâ ki evkâtını tazyî‘ idüp umürünü tefriq etmek lâzım gelmeye illâ meger ki bu beledde olan üstâddan ol beledde olan üstâd a‘lem ü aqvâ ola ‘ilm ü taqvâda ve dahi şabr eyleye nefis-i hevâsına ve mutî‘ ola mevlâsına tâ ki bâğ-ı cinânda müstağraq ola na‘mâsına, kemâ kıle ‘llâhu³⁸⁶ ﴿ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْآلَاءِ ﴾ ve qad kıle’n-nebiyyü ‘aleyhi’s-selâm هَوَائِكَ دَاكٌ وَ مَخَالَفَتُكَ هِيَ الْمَأْوَى ﴾³⁸⁷ فَاِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَى ﴾³⁸⁸ ve qad kıle‘ş-şāiru rahimehu’llāh³⁹⁰ **Şîr**:³⁸⁹ دَوَاكٌ

³⁷⁸ ‘ilm ü taqvâda qavî olup M, K: ‘ilm ü taqvâ olup A.

³⁷⁹ A 21a.

³⁸⁰ K 34b.

³⁸¹ ki M, A: -K.

³⁸² Her hareketin bereketi vardır.

³⁸³ Şecaat bir saat sabretmektir.

³⁸⁴ A 21b.

³⁸⁵ K 35a.

³⁸⁶ kıle ‘llâhu A: kıle M, K.

³⁸⁷ K 35b.

eylediler ki hevā nedür?³⁹⁸ Buyurdı ki hevā hevāndur ki nūnı seriķa olınmıřdur kemā
ķāle’ş-şā’iru **ŞİR:**

تُونُ الهوان مَسْرُوقَةٌ من الهوى
و أسيرُ كَلِّ هَوًّا سير هوان³⁹⁹

ve ķad ķāle’ş-şā’iru eyzan **ŞİR:**⁴⁰⁰

إنَّ الهوى لهو الهوان بِعَيْنِهِ
فاذا هويت فقد لقيت هوانا

فاذا هويت فقد تعبدك⁴⁰¹ الهوى
فأخضع لحبك كائناً من كاناً

ve ķad⁴⁰² ķāle ‘Abdullāh İbn Mübārek raḥimehu⁴⁰³ **ŞİR:**

و من البلاء للبلاء علامة
ان لا يرى لك عن هواك نزوع [25^a]

العبد عبد النفس في شهواته
والحرّ يشبع تارةً و يجوع

Ve ķad ķāle’n-nebiyyü ‘aleyhi’s-selām الْمَوْتِ لِمَا بَعْدَ الْمَوْتِ وَعَمِلَ لِمَا بَعْدَ نَفْسِهِ وَغَمِلَ لِمَا بَعْدَ الْمَوْتِ
405 اللّٰه عَلٰى الْعَبْدِ
406 Mużariķārī⁷⁴⁰⁶ ḥazretleri buyurdı ki taḥķiķan
cibāli⁴⁰⁷ ezāfir ile yerinden ķal‘ u ķam‘ itmek ehven ü āsāndur muḥālefet-i hevādan,
ķaçan nefis-i insānda hevā temekkün⁴⁰⁸ ve tavatṭun eylese ve⁴⁰⁹ ķāle’n-nebiyyü

³⁹⁸ nedür M, K: ne A.

³⁹⁹ A’da tek beyitlik şiir yok.

⁴⁰⁰ K 36b.

⁴⁰¹ تعبدت M, A: تعبدك K.

⁴⁰² ķad M: - K, A.

⁴⁰³ raḥimehu K, A: -M.

⁴⁰⁴ المعاجز M, A: العاجز K.

⁴⁰⁵ **Sünen-i Tirmizi**, H. No: 2459. “Gerçekten zeki ve akıllı kişi nefsinin kötü arzularına hakim olup ölümden sonrası için çalışandır, aciz kişi ise nefsinin her arzusuna uyarak hayatını devam ettiren ve Allah’tan her şeyi arzulayan kişidir.”

⁴⁰⁶ مضرقاري ?

⁴⁰⁷ cibāli M, K: tağı A.

⁴⁰⁸ K 37a.

Çatumuzda bil belā gevherdurur
Her kişi gevher ‘aṭāsın bulmaya⁴¹⁹

Kemā ḳāle’llāhu te’ālā⁴²⁰ البلاء ve ḳad ḳīle⁴²¹ البلاء
422 البلاء ve ḳāle emīrū’l-mūminīn ‘Alī ibn Ebī
Ṭalīb⁴²³ raḳıya’llāhu ‘anh **Şīr**:

أَلَا لَا تَنَالُ الْعِلْمَ إِلَّا بِسِنَّةٍ
سَأْنِيكَ عَنْ مَجْمُوعِهَا بَيَانٌ

دَكَاءٌ وَ حِرْصٌ وَ اصْطِبَارٌ وَ بُلْعَةٌ
وَإِشَادٌ أُسْتَادٌ وَ طُولٌ زَمَانٌ

Terceme li-mü’ellifihī:

‘İlme vāşıl olamazsın lākin altı şey ile
Anların mecmū’ısın diñle sañā idem beyān

Zīreki vü hırş u şabr oldı vü dördinci⁴²⁴ ğınā
Hem dahi ta’līm-i üstād-ı vefī ṭul-i zamān

[26^a] ve ḳad ḳāle’l-İmām Ebū Ḥanīfe raḳımehu’llāh **Şīr**:

كُنْزَةُ الْمَكْتِ 425 فِي الْمَنَازِلِ دُلُّ
فَاعْتَنَّمْ غُرْبَةً وَ لَا تَحْبَسْ

أَوَّلُ الْمَاءِ فِي الْغَدِيرِ زَلَالٌ
فَإِذَا طَالَ مَكْتُهُ يَتَدَنَسُ 426

⁴¹⁹ A’da “Terceme li-mü’ellifihī” diye başlayan iki beyitlik şiir derkenarda yazılmış.

⁴²⁰ Bela hazinelerimden bir hazinedir, onu veli olmayana vermem.

⁴²¹ ve ḳad ḳīle K, A: ve ḳīle M.

⁴²² Bela, sıkıntı ve bela üzerine kaderin hazinelerinden bir hazinedir.

⁴²³ K 38a.

⁴²⁴ dördinci M, K: -A.

⁴²⁵ المکت K, A: -M.

⁴²⁶ A 23b. Ayrıca “Ve ḳad ḳāle’l-imām Ebū Ḥanīfe” diye başlayan iki beyitlik şiir A ve K’de bir sonraki şiir yani Hz. Ali’nin (r.a) şiirinin tercemesinden sonra yazılmış.

Ve dahi vaṭanından ‘uzlet idüp ihtiyār-ı gurbet eyleye ki müfāraḳat-ı evṭān ṭālib-i ‘irfāna ehemmi-mühimmātdandır. Nitekim ḫāzret-i ‘Alī raḳīya’llāhu ‘anh buyurmuşdur **Şîr**:

تغرب عن الاوطان في طلب العلى⁴²⁷
فسافر فإن في الأسفار خمس فوائد

تفرّج همّ و اكتساب معيشة
و علم و اداب و صحبة ما جد

Terceme li-mü’ellifihî:

‘Ulā ister iseñ terk eyle evṭānı⁴²⁸
Müsāfir ol bulasın biş fezā’ıl

Gide hemm ü ğamuñ gele ma’işet
Edeble ‘ilm ü şöḫbet bā-efāzıl⁴²⁹

Ve dahi ṭālib-i ‘ilme lāyık budur ki şürekādan ihtiyār eyleye⁴³⁰ ehl-i vera’ı ve taḫşîl-i ‘ilme mücidd ü muḳîmi ve şāḫib-i ṭab’-ı müstaḳîmi ve firār eyleye kevden ü keslāndan ve mu’aṭṭal u fettāndan ki⁴³¹ bunlar ile şirketden ziyān ve şöḫbetden ḫüsrān ḫāşıl olur kemā ḳīle **Şîr**:

عن المرء لا تسأل و سل عن⁴³² قريته
فإن القرين بالمقارن يقندي

فإن كان ذا شرّ فجانبه سرعة
و إن كان ذا خير فقارنه يهندي

[26^b] Terceme li-mü’ellifihî:

⁴²⁷ K 38b.

⁴²⁸ Vezin bu mısradaki aksamaktadır.

⁴²⁹ A’da “Terceme li-mü’ellifihî... bā-efāzıl” kısmı derkenarda yazılmış.

⁴³⁰ Ve dahi ṭālib-i ‘ilme lāyık budur ki şürekādan ihtiyār eyleye K, A: -M.

⁴³¹ K 39a.

⁴³² عن A: - M, K.

Kişiden şorma sor ammā qarīne
Qarīn eyler qarīne iktidāyı

Eger şer ehliyse varma sen aña
Ve ger hayr ehliyse var bul Hüdāyı⁴³³

ve qad qāle’ş-şā’iru raḥimehu’llāh⁴³⁴Şīr:

لا تَصْحَبِ الْكٰسِلَانَ فِيْ حَالَاتِهِ
كَمْ صَالِحٍ بِفَسَادٍ آخِرٍ يُفْسِدُ

عَدُوِّ الْبَلِيدِ إِلَى الْجَلِيدِ سَرِيْعَةً⁴³⁵
كَالْجَمْرِ يُوضَعُ فِي الرَّمَادِ فَيَحْمَدُ

Terceme li-mü’ellifihī:

İtme şöhet key şaḳın keslān ile
Tā saña ‘udvān sirāyet itmeye

Kevdenüñ ‘advası tizdür zīreki
Ehl-i ‘aql olan ‘adāvet itmeye

كُلُّ مَوْلُوْدٍ يُوْلَدُ عَلَى فِطْرَةٍ ۖ اَلَيْهِ وَ سَلَامٌ ۗ كُلُّ مَوْلُوْدٍ يُوْلَدُ عَلَى خَلْقَةِ الْاِسْلَامِ ثُمَّ اِنْ كَانَ اَبَوَاهُ يَهُودًا نَحْرَانِيَةً وَ يُنَصِّرَانِيَةً وَ يُمَجِّسَانِيَةً⁴³⁷

⁴³³ A’da “Terceme li-mü’ellifihī... hüdāyı” kısmı derkenarda yazılmış.

⁴³⁴ raḥimehu’llāh M, K: -A.

⁴³⁵ K 39b.

⁴³⁶ A’da burada “te’ālā” var.

⁴³⁷ **Sahihi Müslim**, Cilt 8, H. No: 2658; **Sünen-i Tirmizi**, H. No: 2138; **Sünen-i Ebi Davut**, H. No: 4714. “Her doğan İslām fitratı üzerine doğar sonra ebeveyni onu Yahudi, Hristiyan, Mecusi yapar.”

يَهُودِيًّا يَجْعَلَانِي يَهُودِيًّا وَإِنْ كَانَ نَصْرَانِيًّا يَجْعَلَانِي نَصْرَانِيًّا وَإِنْ كَانَ مَجُوسِيًّا يَجْعَلَانِي مَجُوسِيًّا⁴³⁸ ve k̄ad⁴³⁹
k̄āle bi'l-fārisiyyeti yar bd tr az mar bd ve k̄āle'ş-şā'iru raḥimehu⁴⁴⁰ Şîr:

إِنْ كُنْتَ تَبْتَغِي الْعِلْمَ وَ أَهْلَهُ
أَوْ شَاهِدًا يُخْبِرُ⁴⁴¹ عَنْ غَائِبٍ [27^a]

فَاعْتَبِرِ الْأَرْضَ بِسَكَّانِهَا
وَاعْتَبِرِ الصَّاحِبَ بِالصَّاحِبِ

Bāb-ı Rābi' İlme Ta'zîmi Beyān ve Ehline Tekrîmi 'Ayān Eyler

Ma'lûm ola ki taḥkîkan ṭālib-i 'ilm 'ilme vāşıl olup anuñla menfa'at ḥāşıl eylemez illā 'ilme ta'zîm idüp ve 'ulemāya tekrîm⁴⁴² itmek ile ve üstādına tevķîr-i kebîr ve ihtirām-ı keşîr itmek ile vāşıl olur, nitekim dinildi مَا وَصَلَ مَنْ وَصَلَ إِلَّا بِالْحُرْمَةِ و ve k̄āle' ş-şā'iru raḥimehu⁴⁴³ ya'nî menfa'at-ı ḥurmet ḥayırludur ṭā'atden görmez misin ki taḥkîkan insān kāfir olmaz ma'şiyet ile ammā ki kāfir olur terk-i ḥurmet ile meşelā bir kimse bir ṭālib-i 'ilme suḥtecuk dise eger taşgirden taḥkîr murād idinse taḥkîkan tekfîr olunır ve ta'zîm murād idinse tekfîr olunmaz cemî-i 'ulemā ḳavlince, ve ta'zîm-i 'ilmdendür ta'zîm-i mu'allim nitekim ḥazret-i 'Alī raḳıya'llāhu 'anh buyurdu ki و انا عبدٌ لمن علمني حرفاً واحداً إن شاء باع و ان شاء و انا عبدٌ لمن علمني حرفاً واحداً إن شاء باع و ان شاء⁴⁴⁴ ve ḳarībun min-hāze⁴⁴⁵ mā k̄āle'l-İmāmi'l-A'zam Ebū Ḥanīfe raḥimehu'llāh⁴⁴⁶ [27^b] مَنْ عَلَّمَنِي حَرْفًا صِرْتُ لَهُ عَبْدًا أَنْ شَاءَ⁴⁴⁷ اِغْتَنِي و اِنْ شَاءَ بَاعَنِي⁴⁴⁸ ve k̄ad nezamnā fī-hāze'l-ma'nā Şîr:

⁴³⁸ Her doğan İslām hilkati üzerine doğar, eğer ebeveyni Yahudi ise onu Yahudileştirir; Hristiyan ise Hristiyanlaştırır; Mecusi ise Mecusileştirir.”

⁴³⁹ k̄ad M, K: -A.

⁴⁴⁰ raḥimehu A: -M, K.

⁴⁴¹ A 24a.

⁴⁴² K 40a.

⁴⁴³ Ulaşan yalnızca saygıyla ulaştı, düşen de yalnızca saygıyı terk ile düştü.

⁴⁴⁴ Bana bir harf öğretenin kölesiyim Beni dilerse satsın dilerse köle etsin.

⁴⁴⁵ K 40b.

⁴⁴⁶ raḥimehu'llāh M, K: raḥmetu'llāhi 'aleyh A.

⁴⁴⁷ A 24b.

⁴⁴⁸ Bana bir harf öğretenin kölesi olurum, beni ister azat etsin ister satsın.

Baṅā bir ḥarf taʿlīm itse üstād
Ben anuñ ḳuliyem bī-ḥayf u bī-dād

Benüm emrümde taḥḳīḳ oldı muḥtār
Diler şatsun dilerse itsün āzād

Ve Resūlu'llāhdan şalla'llāhu⁴⁴⁹ 'aleyhi ve sellem mervīdür ki buyurmuşdur مَنْ
استخفت استاده ابتلاه الله تعالى بثلاثة اشياء نسي ما حفظه و كلّ خاطره و افتقر آخر الوقت
Tercemetü'l-ḥadişi li-mü'ellifihī:

Buyurmuşdur bunı ol faḥr-i 'ālem
Ne dir işit bürāder ol ḥayr-ı dār⁴⁵⁰

Şu kim üstādını taḥfīf ide
Anı üç derde Ḥaḳ eyler giriftār

Biri ḥıfz itdügini ide nisyān
İkinci ḥātırın sust ide efkār

Üçüncü oldurur kim pīr olıcaḳ
Faḳīr olup ola dervīş ü nāçār

Ya'nī bir kimse üstādını taḥfīf idüp ta'zīmī emrini ḥafīf itse Ḥaḳ te'ālā ḥazreti
anı üç belāyla mübtelā eyler. Evvelkisi ḥıfz itdüğü 'ilmi nisyān ide, ikincisi⁴⁵¹ ḥātırı
sust u perīşān ola, üçüncüsü⁴⁵² āḥir 'ömründe faḳīr olup dervīş-i dilrīş ola ve ḳad
ḳāle'ş-şā'iru raḥimehu⁴⁵³ [28^a] Şīr:

⁴⁴⁹ A'da burada "te'ālā" var.

⁴⁵⁰ K 41a.

⁴⁵¹ ikincisi M, K: ikinci A.

⁴⁵² üçüncüsü M, K: üçüncü A.

⁴⁵³ raḥimehu M, K: -A.

رَأَيْتُ أَحَقَّ الْحَقِّ حَقَّ الْمُعَلِّمِ
وَأَوْجَبَهُ⁴⁵⁴ حِفْظاً عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ⁴⁵⁵

لَقَدْ حَقَّ أَنْ يُهْدَى إِلَيْهِ كَرَامَةً
لِتَعْلِيمِ حَرْفٍ وَاجِدٍ أَلْفِ دِرْهَمٍ

Terceme:

Huķūķuñ bil ki ğāyetde ęhaķķı
Mu'allim ęaķķıdır gel añla ey yār

İderse saña ol ta'līm⁴⁵⁶ bir ęarf
Revādur sen viresin niçe dinar

Nitekim İmām Ebū Ħanīfe ęazretlerinden rağıya'llāhu anh⁴⁵⁷ mervīdür ki vaķtā ki Ħammād-ı nām oğlına ħācesı sūre-i Fātiĥayı tamām itdürdiyse ana biş yüz dirhem i'tā vü in'am eyledi⁴⁵⁹ فَإِنَّ مَنْ عَلَّمَكَ حَرْفًا وَاحِدًا مِمَّا تَحْتَاجُ⁴⁵⁸ إِلَيْهِ فِي الدِّينِ فَهُوَ ابْنُكَ فِي الدِّينِ⁴⁵⁹ ve İmām Sedīdü'd-dīn Şīrāzī ęazretleri ķuddise sırruhu didiler ki meşāyihimiz didi ki bir kimse ki oğlı 'ālim olmaķ dilese ol kimseye⁴⁶² lāyık budur ki ri'āyet eyleye 'ulemā-yı ğurabāya ve fuķarā-yı fuķahāya ta'zim eyleye i'tāyile ve tekrīm eyleye ihdāyile eger ibni 'ālim olmazsa ĥafīdi ya'nī ibninüñ ibni 'ālim olur. [28^b] Ve mu'allime ta'zīmdendür önünçe şākirdi yürümemek ve mekānunda oturmamaķ ve andan öñdin kelāma ibtidā itmemek⁴⁶³ illā meger ki izni ile ide ve dahi ğüftārı ķatında bisyār itmemek ve dahi ĥīn-i melāletinde su'āl itmemek ve ķapusını ķaķmamaķ ve kendü beytinden ęıkınca şabr itmek ve eğlendüğüne bī-ĥuzūr olmamaķ ve evķātını ri'āyet

⁴⁵⁴ M, A: و واجبه K.

⁴⁵⁵ A 25a ve K 41b.

⁴⁵⁶ saña ol ta'līm M, K: ta'līm saña ol A.

⁴⁵⁷ rađıyallāhu anh M: raĥmetu'llāhi 'aleyh A, -K.

⁴⁵⁸ M, K: يَحْتَاجُ A.

⁴⁵⁹ K, A: -M. ابوك في الدين فهو

⁴⁶⁰ K, A: -M. و

⁴⁶¹ K 42a. "Dinde kim sana muhtaç olduğun bir harf öğretse o dinde senin babandır, Kim sana dini yakınlıkta sana yakın olmuşsa soy bakımından sana yakın olandan daha büyük ve daha öncedir."

⁴⁶² bir kimse ki oğlı 'ālim olmaķ dilese ol kimseye M, K: bir kimseye A.

⁴⁶³ A 25b.

itmek⁴⁶⁴ ve rızasını talep etmek ve sahatından ictināb eylemek ve emrine imtişāl eylemek, ma'şiyetu'llāhuñ ğayrında, zīrā cā'iz degüldür maḥlūka itā'at ḥālīka ma'şiyetde. Nitekim Resūlu'llāh şalla'llāhu⁴⁶⁵ 'aleyhi ve sellem buyurdu إِنَّ شَرَّ النَّاسِ مَنْ⁴⁶⁶ يَأْتِي دِينَهُ لِيُذْهِبَ بِهِ دِينَهُ لِدُنْيَا غَيْرِهِ⁴⁶⁶ ya'nī nāsuñ yaramazı oldur ki kendü dīnini ḥarāb eyleye āharuñ dūnyāsını ta'mīr etmek için kādīlarun nā'ibleri ve begleruñ 'āmilleri gibi ve dahi üstāda ta'zīmdendür evlād u ensābına ta'zīm ve aqraba vü aşḥābına tekrīm ve İmām Zernūcī raḥimehu'llāh buyurdu ki üstādum şeyḥu'l-İslām⁴⁶⁷ Burhānu'd-dīn şāḥibü'l-Hidāye ḥazretleri ḥikāyet eylerdi ki e'imme-i Buḥāra'nuñ kibārından biri meclis-i dersde culūs iderdi, ḥilāl-i dersde [29^a] aḥyānen kıyām idüp yine ku'ud iderdi⁴⁶⁸ ve aña telāmizesi bu ḥuşūşdan suāl⁴⁶⁹ itdükde böyle cevāb virdi ki üstādım oğlı şıbyān ile sūqda oynardı, aḥyānen bāb-ı mescide gelüp geçerken gördükde üstādıma ikrāmen kıyām iderdüm nazar eyle göre selef-i 'izāmuñ üstādlarına ikrām u ihtirāmlarında ikdām u ihtimāmları ne mertebede daḳīk ve ta'zīm u tekrīme ne dā'irede ḥaḳīkler imiş, raḍıya'llāhu te'ālā 'anhüm ve şekera'llāhu sa'yehüm ve kādī İmām Faḥru'd-dīn Ersābendī ki raḥimehu'llāh⁴⁷⁰ e'imme-i Merve re'isi idi ve zamānesi sultānı aña ğāyet ihtirām ile ikrām idüp envā'-ı in'ām u iḥsān iderdi ḥattā buyururlardı⁴⁷¹ ki ben bu 'izzet ü devlete yetişmedim illā üstāduma kemāl-i ri'ayet ü ḥizmet ile irişdüm zīrā üstādum kādī Ebü Yezīd Debūsī⁴⁷² ḥazretlerine raḥimehu'llāh⁴⁷³ ḥizmet iderdüm⁴⁷⁴ ve ta'āmlarını bişirürdüm ammā ḥiçbir loḳmasını yimezdüm tā ki ḥizmetüm ücret ile olmayup ihlāş-ı ḥāş ile ehl-i ḥalās⁴⁷⁵ olaydum ve şeyḥü'l-İmāmü'r-Rabbānī şemsü'l-e'immeti el-Ḥalavānī ḥazretleri raḥimehu'llāh [29^b] Buḥāra'dan çıkup ba'zı ḳurāda ḳarār eyledi. Niçe eyyām ve telāmizesi⁴⁷⁶ cümle

⁴⁶⁴ K 42b.

⁴⁶⁵ A'da burada "te'ālā" var.

⁴⁶⁶ **Sünen-i İbni Mace**, H. No: 3966; Suyuti, **Camii's- Sağir**, H. No: 2201, Köseoğlu, s.65.

⁴⁶⁷ şeyḥu'l-İslām M, A: şeyḥu'l-imām K.

⁴⁶⁸ K 43a.

⁴⁶⁹ A 26a.

⁴⁷⁰ raḥimehu'llāh M, K: raḥmetu'llāhi 'aleyh A.

⁴⁷¹ buyururlardı M, K: buyurdıardı A.

⁴⁷² K 43b. Ayrıca Müellif, Yezid ismini yazmışsa da M. Köseoğlu ve A.Kara'nın Arapça aslındaki Türkçe tercemelerinde "Ebü Zeyd ed- Debbüsī" olarak geçmektedir.(Köseoğlu, s. 65, Kara, s. 87), İslām Ansiklopedisinde ise "Debūsī, Ebü Zeyd Abdullah (Ubeydullāh)b. Muhammed b. Ömer b. İsâ" olarak geçmektedir.

⁴⁷³ raḥimehu'llāh M, K: raḥmetu'llāhi 'aleyh A.

⁴⁷⁴ iderdüm K, A: iderdü M.

⁴⁷⁵ ehl-i ḥalās K, A: ehil M.

⁴⁷⁶ A 26b.

anı⁴⁷⁷ ziyārete geldi illā kāḏī Ebū Bekir Zerencerī gelmedi ve yine şehre ‘avdet idüp anuñ ile mülākāt müyesser olduḡda aña didi ki niçün beni ziyārete gelmedüñ? Ol dahi didi ki vālidem hizmetine meşġül⁴⁷⁸ olmuş idim. Pes buyurdılar ki ömr ile merzūk olursın, ammā revnaḡ-ı ders ile merzūk olmazsın.⁴⁷⁹ Fi’l-ḡaḡīka yine buyurdıkları gibi oldu, pes bir şākirdden ki⁴⁸⁰ üstādı müte’ezzi olup rencide-ḡātır ola, lābüdd bereket-i ‘ilmden maḡrüm u ḡāsir olup menfa‘at-ı ‘ilmden maġbün u ḡāşır olur. Ve Hārūn’r-Reşid ḡazretlerinden raḡmetu’llāhi ‘aleyh ḡikāyet olunmuşdur ki ebnāsından birini Aşmā‘ī ḡazretlerine irsāl eyledi, tā ‘ilm ü edeb ta’līm eyleyüp fāzl u hüner ile mühezzeb ü mü’eddeb⁴⁸¹ ola. Bir gün Hārūn Aşmā‘ī’yi ziyārete varduḡda gördü ki abdest alup ayakların yur ve ḡalifezāde su koyar, pes ḡalife bunu gördüḡde Eşmā‘ī’ye ‘itāb idüp didi ki, ben saña bu ġulamı göndermedüm illā ‘ilm ü āḡāb ile⁴⁸² mühezzeb ü mü’eddeb⁴⁸³ [30^a] olsun diyü gönderdüm, niçün emr eylemedüñ bu ġulamı ki taburalı ile su koyaydı ve beralı ile⁴⁸⁴ ayāġuñuz yuyaydı naḡar eyle gör ki bir pādişāh-ı ‘azīmken⁴⁸⁵ püserüñüñ üstādına ne mertebede ta’zīm idüp ne derecede tekrīm eyledi. Ve ta’zīm-i ‘ilm ü āḡābdandur ta’zīm-i ḡirtās u kitāb ve tālib-i ‘ilme lāyık budur ki kitāba yapışmaya illā ḡahāret ile, nitekim şemsü’l-e’immeti el-ḡalāvānī ḡazretleri raḡimehu’llāh⁴⁸⁶ buyurdu ki şol nesne ki ‘ilmden tekmiḡ eyledüm ‘ilme ta’zīm ile taḡşil eyledüm zīrā ki ḡiçbir kaġıda yapışmadum illā ḡahāret ile ve ḡiç müḡāla’a itmedüm illā nezāfet ile. Ve İmām Ebū ḡanīfe ḡazretlerinden mervīdür ki ḡin-i şıġarlarında bir gün Şıbyān ile oynarken bir kimse bir merkebe yük yükletmiş gelür ve ḡatuna geldikde aña didi ki⁴⁸⁷ yā ġulam bu merkebi sen bir miḡdār ḡutaḡur ben ḡazā’-i ḡācet ideyim Ebū ḡanīfe ḡazretleri dahi didi ki bu merkebüñ yükü nedir? Didi ki kaġıddur⁴⁸⁸ imām dahi buyurdu ki ben kaġıd yükün götüren merkebüñ yuları

⁴⁷⁷ cümle anı M, K: cümlesi A.

⁴⁷⁸ meşġül M, K: -A.

⁴⁷⁹ ders ile merzūk olmazsın M, K: -A.

⁴⁸⁰ K 44a.

⁴⁸¹ mühezzeb ü mü’eddeb M, A: mü’eddeb ü mühezzeb K.

⁴⁸² ile A: -M, K.

⁴⁸³ mühezzeb ü mü’eddeb M, K: mü’eddeb ü mühezzeb A.

⁴⁸⁴ A 27a.

⁴⁸⁵ K 44b.

⁴⁸⁶ raḡimehu’llāh M, K: raḡmetu’llāhi ‘aleyh A.

⁴⁸⁷ didi ki M, K: di ki A.

⁴⁸⁸ K 45a.

sapına vuzūsuz yapışmağa revā görmezem, [30^b] zīrā ki⁴⁸⁹ kelāmu’llāh anuñ üstüne yazılır āferīn ol imām-ı Hammām’uñ nazar-ı pākine⁴⁹⁰ ve ‘ilm-i idrākine ki şıgar-ı sinninde⁴⁹¹ itdügi āşār-ı kebīresine yetişen kibārun maqđürü degüldür ve şeyhü’l-imām şemsü’l-e’immeti es-Serahsī hazretlerinden raḥimehu’llāh⁴⁹² mervīdür ki bir zamānda ishāl belāsına mübtelā olmuşlar idi. Bir gicede on yedi defa kazā-i ḥācete çıkdılar, her birinde tecdīd-i vuzū itmedin müṭāla’a-ḥānelerine girmediler, tā ki ṭahāretsüz kitāba yapışmak lāzım gelmesin diyü ve lillāhi derruhu zīrā ki ‘ilm nürdür ve vuzū dahi nürdür, pes nūr-ı vuzū nūr-ı ‘ilme inzimām ile izdiyād-ı nūr zāhir olup nūrun ‘alā nūr ma’nāsı bāhir olur. Ve dahi ṭālib-i ‘ilme vācib⁴⁹³ olan tāzīmīdür ki ayağını kitābdan ṭarafa uzatmaya illā meger ki kitāb bir yüksek yirde ola, ol taqđirce lā be’sdür ya’nī itmesi cāiz ve terki evlādur ve⁴⁹⁴ muşhafda dahi ḥüküm böyledür ve kütüb-i tefāsiri kütüb-i eḥādīs üzerine koyā ve kütüb-i eḥādīsi sā’ir kütüb üzerine koyā⁴⁹⁵ ve muşhafı cümlesinüñ üzerine koyā ve dahi kitāb üzerine hiçbir nesne⁴⁹⁶ komaya [31^a] ki kitāb cemī-i eşyādan ‘azīz⁴⁹⁷ ü müstetābdur ve İmām Zernūcī hazretleri raḥimehu’llāh⁴⁹⁸ hikāyet eyler üstādından ve üstādı dahi üstādından ki taḥkīkan fuḳahādan biri⁴⁹⁹ faḳīhi gördi ki dividini kitābı üstüne koymış, pes aña beddu’ā idüp Fārisiyye ile didi ki “ber niyāyi” ya’nī berḥūdār olma ve ilerü gelme ki tāzīm-i kitāb itmeyüp terk-i ādāb eyledüñ ve faḥru’l-İslām Kādī Hān⁵⁰⁰ hazretlerinden raḥimehu’llāh⁵⁰¹ mervīdür ki⁵⁰² kaçan kitāb üstüne şey’en uḥrā vaż’ itmek ile kitābı istihfāf olmasa lā be’sdür, ammā evlā itmemeğdür ve dahi tāzīm-i kitābdandır ki kitābı rüşen ü iri yaza, ḥurde ve ince yazmadan ihtirāz eyleye ve kenārına ḥāşiye yazmaya illā meger ki zarūret iktizā eyleye⁵⁰³ ve İmām-ı A’zam Ebū

⁴⁸⁹ ki M, A: -K.

⁴⁹⁰ A 27b.

⁴⁹¹ sinninde M, K: sinde A.

⁴⁹² raḥimehu’llāh M, K: raḥmetu’llāhi ‘aleyh A.

⁴⁹³ K 45b.

⁴⁹⁴ A’da burada “dahi” var.

⁴⁹⁵ ve kütüb-i eḥādīsi sā’ir kütüb üzerine koyā M, K: -A.

⁴⁹⁶ nesne M: nesneyi A, K.

⁴⁹⁷ A 28a.

⁴⁹⁸ A’da burada “te’ālā” var.

⁴⁹⁹ biri A, K: bir M.

⁵⁰⁰ Hān M, K: -A.

⁵⁰¹ raḥimehu’llāh M, K: raḥmetu’llāhi ‘aleyh A.

⁵⁰² K 46a.

⁵⁰³ eyleye M, A. ide K.

Ḥanīfe ḥazretleri radiya'llāhu 'anh⁵⁰⁴ bir kātibi gördi ki kitābını ḥurde⁵⁰⁵ ve şıḳ ider aña didi ki⁵⁰⁶ 507 **عِشْتُ تَنْدُمُ وَاِنْ مُتَّ تُشْتَمُ** لا تُقْرِمُ حَطَّكَ اِنْ عِشْتُ تَنْدُمُ وَاِنْ مُتَّ تُشْتَمُ Terceme ḳavlü'l-imām Ebī Ḥanīfe raḥimehu li-mü'ellifihī:

Gördi bir kātibi İmām-ı A'zam
İnce ve şıḳ yazar kitābetini [31^b]

Didi şıḳ yazmaya tā ki görmeyesin
Pīr olduḳda sen nedāmetini

Olıcak dahi bulmayasın anuñ
Ḥalkdan ta'n ile şemātetini

Ve eyzan lehu:

Gördi bir kātibi İmām-ı A'zam
Şıḳ yazar yazma didi aña imām

Pīr olsañ nedāmet eylersin
Fevt olsañ şemātet eyler enām

Ya'nī kitābını şıḳ ve ince yazma ki ḳaçan pīr⁵⁰⁸ olsañ ve başaruñ za'if olsa nedāmet idersin ve eger āḥirete giderseñ kime intiḳāl iderse ol saña şetm idüp melāmet ider ve şeyḫü'l-imām Mecdü'd-dīn Şarḫakīden raḥimehu'llāh mervīdür ki buyurmışdur ما قَرَمْنَا نَدِمْنَا وَاِنْ مُتَّ تُشْتَمُ ما اِنْتَحَبْنَا نَدِمْنَا وَاِنْ مُتَّ تُشْتَمُ ya'nī şol ḥaṭṭı ki ince ve şıḳ kitābet eyledüñ 'āḳıbet nedāmet eyledüñ ve şol kitābı ki intiḫāb u iḥtişār eyledüñ, nedāmet eyledüñ ve şol kitābı ki muḳābele eylemedüñ, nedāmet eyledüñ ve dahi lāyıḳ budur ki taḳti'-i kitāb murabba' ola ki İmām-ı A'zam ḳatında raḥimehu'llāh⁵⁰⁹

⁵⁰⁴ radiya'llāhu 'anh M, K: raḥimehu'llāh A.

⁵⁰⁵ ḥurde M, A: ince K.

⁵⁰⁶ M'de daha sonra gelen "ya'nī kitābını şıḳ... melāmet ider" kısmı K'de burada yazılmış. A ise M'ye uymakla birlikte A'da "Terceme ḳavlü'l-imām ebī Ḥanīfe...enām" kısmındaki iki şiir derkenarda yazılmış. Ayrıca son iki beyitin son kelimeleri mikrofilmde görünmemektedir.

⁵⁰⁷ Yazını küçük yazma yaşarsan pişman olursun, ölürsen arkandan söverler.

⁵⁰⁸ A 28b.

⁵⁰⁹ raḥimehu'llāh M, K: raḥmetu'llāhi 'aleyh A.

maḳbūl ü müselleḡ budur, zīrā ki ⁵¹⁰ وَضَعَهُ ايسرُ رَفَعَهُ دür ve müṭāla‘aya āsān ve muḫāfazaya efdaldür ve ammā taḳṭī‘-i muṭavvel [32^a] muḫtār-ı ‘ulemā-i ‘acemdür ve dahi lāyık budur ki kitābda ḫumretten nesne olmaya ya’nī sūrḫle⁵¹¹ yazılmaya ki ṣanī‘-i felāsifedür, ‘ādet-i meṣāyih-i ‘ıẓam ve selef-i kirām degüldür. Zīrā ki sūrḫ tezyīn-i kitāb içündür ve ‘ilm gevherī bir⁵¹² tācdur ki tezyīn-i kitābete muḫtāc degüldür, kemā ḳīle **Mıṣrā‘**:

حَاجَتِ مِشَاطِهِ نَيْسَتْ رُؤْيُ 513 دَلَارِ اَمْرَا

Ve lākin ‘ulemā-i müte‘aḫḫirīn tecvīz eylediler, nuḳaṭ u irāb ḳonmasını tecvīz itdükleri gibi. Pes⁵¹⁴ bid‘at-ı ḫasene ḳabīlinden oldu ve ammā kitābda zevi‘l-ervāḫ ṣekli olup ṣūret yazılmaḳ ḫarām-ı maḫzdu, fi‘l-i revāfīzdür. Vācib budur ki muṣavver olan kitābdan müṭāla‘a-ḫānesini muṭaḫhar eyleye ki duḫūl-i melā‘ikeye mānī‘ olmayup münevver ola ve dahi ṭālib-i ‘ilme lāyık budur ki üstādına teveddüd ü⁵¹⁵ temelluḳ eyleyüp ṣurakāsına telatṭuf u ta‘alluḳ eyleye, tā ki anlardan müstefīd olup kendü dahi āḫara müfīd olmak ile merd-i sa‘īd ola ve temelluḳ-ı ṣer‘ā mezmūm u⁵¹⁶ merdüddur ammā ṭaleb-i ‘ilmde maḳbūl u maḫmūddur ve dahi ṭālib-i ‘ilme lāyık budur ki ‘ilm ü ḫikmeti [32^b] ta‘zīm ü ḫürmet ile istimā‘ eyleye, eger bir mes‘eleyi biñ kerre dahi işidürse. Nitekim dinilmiṣdür⁵¹⁷ مَنْ لَمْ يَكُنْ تَعْظِيمَهُ بَعْدَ الْفِ مَرَّةٍ كَتَّعْظِيمَهُ فِي اَوَّلٍ ya’nī bir kimse ki bir mes‘eleyi biñ kerre işitdükdən soñra⁵¹⁸ aña ta‘zīmi evvel-i emirde işitdügi gibi olmasa, ya’nī ma‘lūmumdur diyü ta‘zīm ile diñlemese, ol kimse ‘ilme lāyık u ehil olmayup rāh-ı irfān aña āsān u sehl olmaz, belki naṣībī ḫirmān u cehl olur. ⁵¹⁹ اَعُوذُ بِاللّٰهِ اَنْ اَكُوْنَ مِنَ الْجَاهِلِيْنَ ve dahi ṭālib-i ‘ilme lāyık budur ki emrini üstādına tevfiż eyleye, ol yine meṣḡūl ol dirse anā meṣḡūl ola ki⁵²⁰ aña enfa‘ını ol bilür ve ṣāḫib-i Hidāye ḫazretleri raḫimehu’llāḫ buyurdu ki zamān-ı evvelde ṭalebe, umūrlarını üstādlarına tefvīz idüp murādlarına vuṣūl bulurlardı ve

⁵¹⁰ Kaldırması ve koyması daha kolaydır.

⁵¹¹ sūrḫle M, K: sūrḫde A.

⁵¹² ‘ilm gevherī bir M K: ‘ilm bir gevherī A.

⁵¹³ A 29a.

⁵¹⁴ K 46b.

⁵¹⁵ teveddüd ü M, K: -A.

⁵¹⁶ u K, A: -M.

⁵¹⁷ K 47a.

⁵¹⁸ A 29b.

⁵¹⁹ Cahillerden olmaktan Allah’a sığınırım.

⁵²⁰ ki M, K: -A.

zamāne t̄alīb-i ‘ilmleri⁵²¹ kendü re’ylerini⁵²² ihtiyār idüp ‘ilm ile berħudār olmadılar ve maqşūdlarına vuşul bulmadılar ħattā böyle ħikāye⁵²³eyledi ki Muħammed bin İsmāīl Buħārī ‘aleyhi raħmetü’l-Bārī Muħammed bin el-Ĥasan⁵²⁴ eş-Şeybānī ħazretlerinden [33^a] kitāb-ı şalāta ibtidā eylediler ve imām Muħammed ħazretleri aña didi ki var ‘ilm-i ħadīse meşğul ol ki ol senüñ maṭlūbuña vuşulde enfa’ u evlā ve elyaq u aħrādur. Pes anlar dahi emrine imtişāl⁵²⁵ idüp ta’allüm-i ‘ilm-i ħadīse iştigāl eylediler, lā-cerem e’imme-i ehādīse re’is ü imām olup fā’ik-i enām oldılar. Ve dahi şakirde lāyık budur ki üstādına ħin-i dersde qarīb oturmaya zarūret iktizā itmedin ve kendü ile üstādı⁵²⁶ arası kavş miqdārınca ola zīrā ki ta’zīme aqreb budur ve dahi ihtirāz⁵²⁷ eyleye aħlāq-ı zemīmeden ki kilāb-ı ma’nevīyyedür ve Resūlu’llāhuñ⁵²⁸ şalla’llāhu⁵²⁹ ‘aleyhi ve sellem ⁵³⁰أَوْصُرَةٌ كَلْبٌ فِيهِ كَلْبٌ diyü buyurdıklarından murād ehl-i te’vīl katında şıfāt-ı zemīme-i kilābiyye ve şuret-i sebu’iyye-i ħayvāniyyedür ki kaçan ħāne-i cenān bunlardan ħālī olmasa şıfāt-ı ħamīde-i rabbaniyye-i melā’ikesi vālī vü mālī olmaz. Tercemetü’l-ħadīsi li-mü’ellifihī:

Buyurdı bunı ol şāh-ı risālet
Şol evde kim ola yā kelb ü şuret [33^b]

Ĥazer idüp melā’ik aña girmez
Çıkar kelbi evüñden bul kerāmet

Gider hem māsivā naqşını dilden
Şıfāt-ı nā-sezādan eyle ħalvet

⁵²¹ A 47b.

⁵²² re’ylerini M: re’ylerin K, A.

⁵²³ ħikāye M, A: ħikāye K.

⁵²⁴ el-Ĥasan K, A: Ĥasan M.

⁵²⁵ A 30a.

⁵²⁶ üstādı M: üstādı K, A.

⁵²⁷ K 48a.

⁵²⁸ resūlu’llāhuñ M, K: resūlu’llāh A.

⁵²⁹ A’da burada “te’ālā” var.

⁵³⁰ **Sahihi Müslim**, Cilt 6, H. No: 2106; **Sünen-i Ebi Davut**, H. No: 4152- 4153- 4155; **Sünen-i Tirmizi**, H. No: 2804-2805; **Sünen-i Nesai**, H. No:5252-5253; **Sünen-i İbni Mace**, H. No: 3649; Köseoğlu, s. 74. “İçinde köpek ve suret bulunan eve melekler girmez.”

Ki tā maḥzen olup hüsn-i şifāta⁵³¹

Bulasın iki ‘ālemde sa‘ādet⁵³²

ve kemā kıle Beyt⁵³³

درون خانه دله از غیر دوست خالی کن
که سلطان دردرون میباید و خیل و حشم⁵³⁴ پیرون

ve kad kıle Beyt:

ز غیرت خانه دله از غیرت کرده ام خالی
که غیرت رانمی زبید درین خلوت سرا بودن⁵³⁵

ve kad kâle ba‘du’ş-şu‘arâ raḥimehu Şîr:

Göñül ki cilvegehîdür cemâl-i ma‘şûkuñ
Ġayürdur kona mı ġayırımı⁵³⁶ götürmeyicek

Egerçi şırçasarây olsa kalbün ey ‘ārif
Şeh ana girmez oturmaz silüp süpürmeyicek⁵³⁷

ḥuşûşâ şîfat-ı kibriyâdan ihtirâz eyleye ki seyl-i kibriyâ bünyân-ı ‘ilmi ihlāk u ifnâ
eyler kemā kıle

العِلْمُ حَزْبٌ لِلْمُتَعَالَى أَيْ لِلْمُنْكَبِرِ
كَالسَّيْلِ حَزْبٌ لِلْمَكَانِ الْعَالِي

Zîrâ ki zeyn-i ‘ilm⁵³⁸ ḥilm iledür⁵³⁹ anuñ⁵⁴⁰ ile⁵⁴¹ münevver olur, keder-i
kibriyâ ile bî-reyb ü riyâ mülevveş ü mükedder olur ve kad kıle مَا جُمِعَ شَيْءٌ إِلَى شَيْءٍ
⁵⁴²عِلْمٌ إِلَى عِلْمٍ ve kâle’l-mü’ellifü Şîr: [34^a]

⁵³¹ K 48b.

⁵³² A’da “Tercemetü’l-ḥadîşi li-mü’ellifihî... sa‘ādet” kısmı derkenarda yazılmış fakat “Tercemetü’l-ḥadîşi li-mü’ellifihî” ifadesi ile son mısra yazılmamış.

⁵³³ ve kemā kıle Beyt M, K: kemā A.

⁵³⁴ حشم M, A: حشم K.

⁵³⁵ A’da “ve kad kıle” diye başlayan tek beyitlik şi’r derkenarda yazılmış. Ayrıca “Beyt” kelimesi yok.

⁵³⁶ ġayırımı M, K: ġayrı A.

⁵³⁷ A’da ve kad kâle ba‘du’ş-şu‘arâ...süpürmeyicek kısmı derkenarda yazılmış. Ayrıca “raḥimehu Şî’r” kımı yok.

‘İlme eger hilm qarīn olmasa
Olmaz aña zerre kadar i‘tibār

Nāfi‘ olan ‘ilm budur ‘ālime
İde müzeyyen anı hilm ü vaqār

Ve ‘an-İbn Mes‘ūd rađıya’llāhu ‘anh⁵⁴³ k̄āle k̄āle Resūlu’llāh şalla’llāhu⁵⁴⁴
مَا أَدْرَكَ مَسْئَلٌ شَرَفًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ بِحَسَبِ وَلَا مَالٍ كَادِرًا بِهِ بِالْجَلْمِ وَالْعِلْمِ وَالْعَمَلِ
بِهِمَا⁵⁴⁵ اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا مُشْرَفًا فِي الدُّنْيَا وَالْغَفَى بِشَرَفِ الْعِلْمِ وَالْجَلْمِ وَالتَّقْوَى وَالْعَمَلِ بِهِمَا بِالْعَزْمِ الْأَقْوَى بِحَقِّ
حَبِيبِكَ مُحَمَّدٍ الْمُصْطَفَى صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ⁵⁴⁶

Bāb-ı Hāmis Cidd ü Muvāzebeti⁵⁴⁷ ve Himmet ü Mülāzemeti Beyān Eyler

Ve dahi tālib-i ‘ilme lāyık budur ki tāleb-i ‘ilmde cidd ü cehd idüp muvāzebet
ü mülāzemet eyleye ki hidāyete vuşüle mücāhedeyi vesīle idüp Haq celle ve ‘alā
böyle buyurdu ki⁵⁴⁸ ⁵⁴⁹ ﴿ وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَهُمْ سُبُلَنَا ﴾ Tercemetü’l-āyeti li-mü’ellifihī:

‘Aqıl oldur cidd idüp ‘āmil ola
Vellezīne cāhedū finā ile

Tā kemāle irişüp haşr ola ol
Āhiretde zümre-i bīnā ile⁵⁵⁰

⁵³⁸ zeyn-i ‘ilm M, K: ‘ilm A.

⁵³⁹ K 49a.

⁵⁴⁰ A 30b.

⁵⁴¹ ile M, A: -K.

⁵⁴² İlim ile hilmin birbirine yakın olduğu kadar hiçbir şey birbirine yakın olmadı.

⁵⁴³ ‘anh M, K: ‘anhümā A.

⁵⁴⁴ A’da burada “te’ālā” var.

⁵⁴⁵ Bir Müslüman dünyada ve ahirette hilm, ilm ve amelle eriştiği kadar soyla ne de malla bir şerefe erişmemiştir.

⁵⁴⁶ Allah’ım bizi dünyada ve ukbada hilm, ilm, takva ve amel şerefiyle en güçlü şekilde müşerref kıl habibin Muhammed Mustafa salla’llahu aleyhi ve sellem hakkı için.”

⁵⁴⁷ K 49b.

⁵⁴⁸ ki M, A: -K.

⁵⁴⁹ Ankebut Suresi, 29/69. “Bizim için cihat edenleri yollarımıza sevk ederiz.”

بِقَدْرِ مَا تَنْعَى⁵⁵² تَنَالُ مَا كَيْلَهُ [34b] وَ مِنْ فَرَعِ بَابِأُ وَ لَجَّ وَ لَجَّ مِنْ طَلَبِ شَيْئاً وَ جَدَّ وَ جَدَّ⁵⁵¹ كَيْلَهُ
553 كَيْلَهُ عِبُ تَيْيِبِ

فَلَمْ ارَ فِي عِيُوبِ النَّاسِ عَيْباً
كَنَقْصِ الْقَادِرِينَ عَلَى التَّمَامِ⁵⁵⁴

Terceme li-mü'ellifihî:

Bu 'aybdan özge 'ayb olmaz enāma
Ki kâdirken ola nākış tamāma⁵⁵⁵

Ve dahi dinildi ki müte'allim muhtâcdur ta'allüm-i 'ilmde üç kimesnenüñ⁵⁵⁶
cidd ü sa'yine: Cidd-i müte'allime ve cidd-i mu'allime ve cidd-i vâlide eger hayâtda
ise Tercemetü'l-ķal:

Bil bunı kim her ki t̄alib-i 'lm ola
Ciddine üç kimsenüñ muhtâc olur

Cidd-i tilmiz ü mu'allim cidd-i eb
Zi-şeref kim hikmet aña t̄ac olur⁵⁵⁷

ve ķad ķale Ebū Naşr el-Fārānī ķaddese sırrahu'l-'aziz **Şir:**

نَظَرَى إِلَى الْاِدْوَانِ قَدْ اِدْوَانِي
وَ تَطَلَّبِي الْأَعْيَانِ قَدْ أَعْيَانِي

عَابُوا عَلَيَّ خِصَاصَتِي فَاجِبْتُهُمْ
عَقْلٌ وَ حَظٌّ كَيْفَ يَتَفَقَّانِ

⁵⁵⁰ A'da "Tercemetü'l-āyeti li-mü'ellifihî... bīnā ile" kısmı yok.

⁵⁵¹ Kim bir şeyi talep eder ve çabalarsa dilediğine ulaşır ve kim bir kapıyı çalar ve ısrar ederse kapıdan girer.

⁵⁵² A 31a

⁵⁵³ Yorulduğun kadar muradına ulaşırsın.

⁵⁵⁴ K 50a.

⁵⁵⁵ M'de bu şiir ve tercemesi yok. A'da ise Arapça kısmı yok, tercemesi derkenarda yazılmış. Ayrıca tamāma K: tāma A.

⁵⁵⁶ kimesnenüñ M, K: kimsenüñ A.

⁵⁵⁷ "Tercemetü'l-ķal... t̄ac olur" M'de yok. A'da ise derkenarda yazılmış.

رُجحانُ ذا نقصانِ ذاكلاهما⁵⁵⁸
يتخالفان ككفّتي الميزان

حاز⁵⁵⁹الجهول الرزق بالسبب الذي
وقّع اللبيب على الحرمان⁵⁶⁰

ve kemā ḳīle Beyt:

تَمَتَّعِي كِه مِن اَزْ فَضْلِ دَر جِهَانِ دِيدِم
هَم اَز جَفایِ پَدَر بُوَد و سَلَى اسْتاد

ve enşede'l-üstazü⁵⁶¹ Sedidü'd-dīn Şirāzī⁵⁶² li'ş-Şāfi'ī raḥimehuma'llāh⁵⁶³ Şīr:⁵⁶⁴

الجِدُّ يُدْنِي كُلَّ أَمْرٍ شَاسِعٍ
و الجِدُّ يَفْتَحُ كُلَّ بَابٍ مُغْلَقٍ

و أَحَقُّ خَلْقِ اللّهِ تَعَالَى بِالْهَمِّ امْرُءٌ
ذُو هِمَّةٍ يُبْلَى بِعَيْشِ ضَيْقِ

و مِن الدَّلِيلِ عَلَى القَضَاءِ وَ حَكْمِهِ
بُؤْسُ اللَّيْبِ وَ طَيْبُ عَيْشِ الأَحْمَقِ

Terceme li-mü'ellifihi: [35^a]

Cidd ider emr-i ba'idi bil ḳarīb

Cidd ider meftūh-ı bāb-ı muḡlaḳı

Oldurur tekrīm-i Ḥaḳḳa müsteḥaḳ

İḥtiyār eyleye 'ayş-ı ḳayyıḳı

⁵⁵⁸ كلاهما M, A: كلاهم K.

⁵⁵⁹ حاز K: جاز M, A.

⁵⁶⁰ “ve ḳad ḳāle Ebū Naşr el-Fārānī” diye başlayan şiir K’de “Ta’ab ḳadrince kesb olur me’ali” dizesiyle başlayan şiirden sonra verilmiş. A’da ise bu şiir yok.

⁵⁶¹ üstaḳü M, K: üstādü A.

⁵⁶² K 50b.

⁵⁶³ raḥimehuma'llāh M, K: raḥimehu'llāh A.

⁵⁶⁴ Şīr M, K: -A.

Budurur hüküm-i kazâ kim der ezel
Eyledi taqdîr-i halkuñ Hâlıkı

‘Âkılüñ rızkını tazyîk eyleyüp⁵⁶⁵
Vâsi‘ vü sehl ide ‘ayş-ı ahmaķı

ve enşede’l-İmâm ez-Zernüci rahimehu’llâh **Şîr:**

تَمَنَيْتَ أَنْ تُمْسِيَ فَقِيهًا مُنَاطِرًا
بِغَيْرِ عَنَاءٍ وَ الْجُنُونُ فُنُونٌ⁵⁶⁶

و لَيْسَ اكْتِسَابُ الْمَالِ دُونَ مَشَقَّةٍ
تَحْمِلُهَا فَالْعِلْمُ كَيْفَ يَكُونُ

Ve tâlib-i ‘ilme lâyiķ budur ki leyâlîde terk-i menâm idüp mü’tala’a içün kıyâm
eyleye ki seher-i leyâlî sebep-i bulûğ-ı me’âlîdür kemâ kıle **Şîr:**

بِقَدْرِ الْكَدِّ تُكْتَسِبُ الْمَعَالِي
فَمَنْ طَلَبَ الْعُلَى سَهَرَ اللَّيَالِي

تَرُومُ الْعِرَّ ثُمَّ تَنَامُ لَيْلًا
يَعُوضُ الْبَحْرُ مَنْ طَلَبَ اللَّالِي

و مَنْ رَامَ الْعُلَى مِنْ غَيْرِ كَدِّ
أَضَاعَ الْعُمْرَ فِي طَلَبِ الْمَحَالِ⁵⁶⁷

Terceme:

⁵⁶⁵ K 51a.

⁵⁶⁶ A 31b.

⁵⁶⁷ K 51b.

Ta'ab adrince kesb olur me'ālī

alar bara murād iden leālī

'Azīz olmak dilerseñ olma nā'im

'Ulā isterseñ uyan der leyālī

Belāsuz bāl uyanlar cihānda

aleb eylediler emr-i muālī⁵⁶⁸

[35^b] ve īle⁵⁶⁹ أَتَّخَذُ اللَّيْلَ جُمْلًا تُذْرِكُ بِهِ أَمَلًا ve enṣe'e'l-İmām ez-Zernūcī raimehu'llāh⁵⁷⁰
fī-hāze'l-ma'nā **Şīran**⁵⁷¹:

مَنْ شَاءَ أَنْ يَخْتَوِيَ أَمَالَهُ جُمْلًا

فَلْيَتَّخِذْ لَيْلَهُ فِي ذُرْكِهِ جُمْلًا

أَفَلَيْلٌ طَعَامَكَ كَيْ تُخْطَى بِهِ سَهْرًا

إِنْ شِئْتَ يَا صَاحِبِي أَنْ تَبْلُغَ الْكَمْلًا

Tercemetü'ş-şīri li-mü'ellifihī:

Her kim ki diler ire āmāline mecmū'an

Şarf eylesün ol leylin a'māline mecmū'an

Talīl-i ta'am idüp ya'nī ki seher itsün

Tā kim ola ol ālīb emşāline mecmū'an⁵⁷²

ve īle⁵⁷³ مَنْ أَسْهَرَ نَفْسَهُ بِاللَّيْلِ فَقَدْ فَرَّخَ قَلْبَهُ بِالنَّهَارِ Tercemetü'l-īl li-mü'ellifihī'l-'alīl:⁵⁷⁴

⁵⁶⁸ "Ve ad āle Ebū Naşr el-Fārānī" diye başlayan şiir K'de burada yazılmış. A'da ise bu şi'r yok. Ayrıca şi'rde بالسبب الذى kelimesinden sonra K 52a.

⁵⁶⁹ Geceyi tamamen deerlendirirsen, emeline ulaşırsın.

⁵⁷⁰ A'da burada "te'ālā" var.

⁵⁷¹ A'da burada "Şīr" var.

⁵⁷² A'da "Tercemetü'ş-şīri li-mü'ellifihī... mecmū'an" kısmındaki iki beyitlik şiir "Eyā 'ilmi... mürtefi' eyle" kısmındaki şiirden sonra yazılmış.

⁵⁷³ Kim gece uyumazsa gündüzle kalbini ferahlatmış olur.

⁵⁷⁴ K 52b. 'alīl M, K: īl A.

Her ki nefsin gice uyğudan alur
Gündüz anuñ ƙalbi bil ferhān olur

Pes sezā oldur ki āƙıl olana
Gice nevmi terk idüp yaƙzān olur

Ve dahi⁵⁷⁵ ƙalib-i ilme vācibdür ki derse mülāzemet idüp tekrār itmege⁵⁷⁶
müdāvemmet eyleye ve gicenüñ evvel ü āhıründen ğaflet itmeyüp müṭāla‘aya himmet
eyleye, ki es‘ad-ı evƙātdandır وَ كَذَلِكَ مَا بَيَّنَّ الْعَشَائِينَ وَ وَقْتُ السَّحَرِ فَإِنَّهَا وَقْتُ مُبَارَكٍ لِلْبُغْيِ إِلَى
⁵⁷⁷ المَقْصُودِ وَالظَّفَرِ Şîr:

يَا طَالِبَ الْعِلْمِ بِاشِرِ الْوَرَعَا
وَ حَبِيبِ⁵⁷⁸ النَّوْمِ وَاهْجِرِ الشَّبَعَا [36^a]

داوْمٌ عَلَى الدَّرْسِ لَا تُفَارِقُهُ
فَالْعِلْمُ بِالدَّرْسِ قَامَ وَ ارْتَفَعَا

Tercemetü’ş-şîri li-mü’ellifihî:

Eyā ilmi ƙaleb iden yüri ƙaşd-ı vera‘ eyle
Giceler olmaya⁵⁷⁹ hem nāim dahi terk-i şib‘ eyle⁵⁸⁰

Müdāvim ol yüri ders üzre ayrılma şaƙın andan
Ki ilmi a‘lā olur dersiyile anı mürtefi‘ eyle⁵⁸¹

Ve dahi ğanīmet bile eyyām-ı cüvānīyi ki āƙibet hengām-ı nātuvānīye irişür
ve ƙudret ü ƙuvvet ‘acz ü za‘fa yetişür, kemā ƙile Şîr:

⁵⁷⁵ A 32a.

⁵⁷⁶ tekrār itmege K: tekrār itmekle A, tekrār M.

⁵⁷⁷ Aynı zamanda akşam ile yatsı arası ve seher vakti çünkü o kazanmaya ve amaca ulaştırmak için mübarek bir vakittir.

⁵⁷⁸ حَبِيب M, K: اجْتَنِب A.

⁵⁷⁹ olmaya M, K: olma A.

⁵⁸⁰ A 32b ve K 53a.

⁵⁸¹ A’da “Tercemetü’ş-şîri li-mü’ellifihî... mürtefi‘ eyle” kısmı “Murāduña belāğıysa merāmuñ” dizesiyle başlayan şiirden sonra yazılmış.

بِقَدْرِ الكَدِّ تُعْطَى مَا تَرْوُمُ
فَمَنْ رَامَ المُنَى لَيْلَهُ يَقُومُ

و أَيَّامَ الحَدَائَةِ فَاعْتَنِمَهَا
ألا إِنَّ الحَدَائَةَ لا تَدُومُ

Tercemetü'ş-ş'iri li-mü'ellifihî:

Murāduña belāğıysa merāmuñ
Yüri terk it leyālīde menāmuñ

Ta'ab қадрince virülür murādāt
Belā çek olasıñ başı enāmuñ

Ġanīmet bil cüvānī günlerini
Ṭarīķ-i 'ilme şarf it ihtimāmuñ

Ve dahi ṭālib-i 'ilme lāyık budur ki mücāhedeyi ḥadd-i i'tidālde idüp⁵⁸² ifrāt u tefritden ḥazer eyleye ve bir mertebeye eylenmeye⁵⁸³ ki nefsinı za'if idüp 'amelden men' ide ki rıfķ u leyyin cemī'-i umūrda aşl-ı mübīndür, nitekim Resūlu'llāh şalla'llāhu⁵⁸⁴[36^b] 'aleyhi ve sellem buyurmışdur و لا أَلَا إِنَّ هَذَا الدِّينَ مَتِينٌ فَأَوْعِلْ فِيهِ بِرَفْقٍ و لا تُبِغِضْ إِلَى نَفْسِكَ عِبَادَةَ اللَّهِ تَعَالَى فَإِنَّ الْمُؤْتَبِتَ لَا أَرْضَا قَطَعَ و لا ظَهْرًا أَبْقَى⁵⁸⁵ Tercemetü'l-ḥadişi li-mü'ellifihî:

Didi Aḥmed ṭarīķ-i dīn-i İslām
Metīn ve hem medīd oldı be-ğāyet

Bu rāha rıfķ ile seyr eyle tā kim
Yorılup qalmayasın gide kuvvet

⁵⁸² K 53b. idüp K, A: -M.

⁵⁸³ K, A: انميه M.

⁵⁸⁴ A'da burada "te'ālā" var.

⁵⁸⁵ DİB **Hadislerle İslām**, Cilt 1, s.363; Beyhaki, **Şuabu'l iman**, Cilt 4, H. No: 3603; Köseoğlu, s. 83. "Bu din sağlamdır, onda yumuşaklıkla ilerleyin, nefsinı Allah'a ibadetten uzaklaştırma, bineğini fazla koşturan yol alamaz hayvanının da sırtında sağlam yer kalmaz."

Hār-ı nefse şaķın haddeden ziyāde
Yükü yükletme kim irer mażarrat

İbādātına Hakkın buğz ider ol⁵⁸⁶
Gelür Hakk hizmetinden aña nefret⁵⁸⁷

Tercemetü'l-ħadīşi li-mü'ellifihī:

Buyurdı Muştafā gel eyle iz'ān
Kişinüñ merkebidür nefsi ey cān

Aña rıfķ ile bin yükletme ağır
Ki tā kalmaya yoldan⁵⁸⁸ ide dermān⁵⁸⁹

Ya'nī āgāh ol ki taħķīķan bu dīn-i İslām ki Perverdigār-ı 'Allām bendelerine in'ām eyledi ğāyet ihkām üzeredür,⁵⁹⁰ pes aña dāhil ol rıfķ u leyyin eyle⁵⁹¹ nefsüñe 'ibādetu'llāhı mebgüz eyleme ki taħķīķan münbet ya'nī sür'at ile seyr idüp merkebi yorılıb helāk olan ve ķāfileden münķatı' olup kalan kimse ki, ne⁵⁹² kudreti var ki arzı kaķ idüp sālİK ola ve ne merkebi var ki zahrına rakīb ola kezālık bu dīne dahi āsānlık ile şürü' itmeyüp ifrāt ile meşğul olan tizcek uşanup ferāğat ider, pes efđal-i a'māl ü 'ibādet eshel ü āsān olup devām u⁵⁹³ şebāt üzere olandır. Nitekim Resūlu'llāh şalla'llāhu⁵⁹⁴ 'aleyhi ve sellem buyurmuşdur⁵⁹⁵ 596 37a] وَ إِن قَلَّ أَذْوَامُهَا

Tercemetü'l-ħadīş⁵⁹⁷:

⁵⁸⁶ K 54a.

⁵⁸⁷ "Tercemetü'l-ħadīşi li-mü'ellifihī... aña nefret" kısmı M'de yok. A'da ise "Buyurdı Aħmed a'mālüñ 'azīmi" dizesiyle başlayan şiirin yerine yazılmış fakat son beyiti yok.

⁵⁸⁸ yoldan M, K: yolda A.

⁵⁸⁹ A ve K'de "Buyurdı Muştafā gel eyle iz'ān" dizesiyle başlayan şiir derkenarda yazılmış. A'da şiir Tercemetü'l-ħadīş diye başlamış.

⁵⁹⁰ A 33a.

⁵⁹¹ eyle M, A: -K.

⁵⁹² A'da burada "ķadar" var.

⁵⁹³ u M, A: -K.

⁵⁹⁴ A'da burada "te'ālā" var.

⁵⁹⁵ K 54b.

Buyurdı Aḥmed a'mālūñ 'azīmi

Ne deñlü az ise dā'im olundur

'İbāduñ dahi maḳbūl u kerīmi

'İbādet üstüne ḳā'im olundur

Ve ḳale'n-nebiyyü şalla'llāhu⁵⁹⁸ 'aleyhi ve sellem بها⁵⁹⁹ فَارْفُقْ ya'nī nefsuñ binecek merkebūñdür pes aña rıfḳ eyle ya'nī ri'āyet idüp 'İbādet yükünü çok yükletme ki tizcek yorılup ferāğat itmek lāzım gelmeye ve kaçan keşret-i mü'tāla'adan⁶⁰⁰ nefse bir miḳdār kelāl 'arız olup melāl müstevlī olsa yenbağī⁶⁰¹ budur ki mü'tāla'adan ferāğat idüp eş'ār-ı şu'arā ile teneffüs eyleyüp mūlaḥ-i aḥbār ile teḥaddüş eyleye, kemā ḳile **Şir:**

افد طَبْعَكَ الْمَكْدُودَ بِالْجِدِّ رَاحَةً
نَجْمٌ وَ عَلَّلَهُ بِشَيْءٍ مِنَ الْمَرْحِ

وَ لَا كُنْ إِذَا أُعْطِيْتَهُ الْمَرْحَ فَلِيكُنْ
بِمُقْدَارِ مَا تُعْطَى الطَّعَامَ مِنَ الْمَلْحِ

Ve dahi tālib-i 'ilme lāzımdur ki himmeti 'āliye olup⁶⁰² 'azīmeti sāmiye ola ki taḥḳīkan insān himmeti ile seyrān eyler, nitekim tuyūr cenāḥı ile tayarān eyler kemā ḳile ⁶⁰⁴ بِجَنَاحَيْهِ يَطِيرُ كَالطَّيْرِ بِهَمَّتِهِ⁶⁰³ [37b] الْمَرْءُ يَطِيرُ ve ḳale Ebu't-Ṭayyib raḥimehu'llāh⁶⁰⁵ **Şir:**

⁵⁹⁶ **Sahihi Buhari**, Cilt 1, iman, 32, **Sahihi Müslim**, Cilt.2, Musafirin 215; Canan, Cilt.17, H.No: 1317. "İbadetlerin en faziletlisi az da olsa devamlı olundur."

⁵⁹⁷ A'da "Buyurdı Aḥmed a'mālūñ 'azīmi" dizesiyle başlayan şiir yok onun yerinde "Didi Aḥmed tariḳ-i dīn-i İslām" dizesiyle başlayan dört beyitlik şiir var.

⁵⁹⁸ A'da burada "te'ālā" var.

⁵⁹⁹ A 33b.

⁶⁰⁰ K 55a.

⁶⁰¹ yenbağī M, K: lāyık A.

⁶⁰² olup M, A: -K.

⁶⁰³ بِهَمَّتِهِ K, A: همته M.

⁶⁰⁴ Kuş kanatlarıyla uçtuğu gibi kişi himmetiyle kanatlanır.

⁶⁰⁵ A'da burada "te'ālā" var.

على قَدْرِ أَهْلِ الْعَزْمِ يَأْتِي الْعَزَائِمِ
وَ يَأْتِي عَلَى قَدْرِ الْكَرِيمِ الْمَكَارِمِ⁶⁰⁶

وَ تَعْظُمُ فِي عَيْنِ الصَّغِيرِ صِغَارُهَا
وَ تَصْغُرُ فِي عَيْنِ الْعَظِيمِ الْعِظَائِمِ

Ve himmet-i ‘āliyye ‘azīmet-i sāmiyenūñ inzimām-ı iktirānından lābüddür ki mertebe-i ‘irfāna bulūğ u vuşul eshel ü āsān ola. Meşelā bir tālīb-i ‘ilmūñ himmeti İmām Muḥammed bin el-Ḥasan ḥazretlerinūñ cemī’-i kitābını hıfz itmek⁶⁰⁷ olsa ve bu himmete cidd ü ‘azīmet dahi muḳārīn olsa zāhir budur ki ekşerini yāḥud nışfını ezberleye ve ammā himmeti olup cidd ü āzīmeti olmasa yāḥud āzīmeti olup himmeti olmasa mertebe-i ‘ilmde taḥşīli⁶⁰⁸ ḳalīl olup maḳām-ı kemālī tekmīl idemeye ve şeyḥu’l-imām üstād Raḍiyyū’d-dīn en-Nisābūrī ḥazretleri raḥimehu’llāh⁶⁰⁹ Mekārimü’l-Aḥlāk adlu kitābında zıkr eyledi ki taḥḳīkan İskender Zū’l-ḳarneyn vaḳtā ki⁶¹⁰ meşriḳ u mağribe⁶¹¹ ḥākim olmak ḳaşdına müsāferete ‘āzim oldı ise ḳatında olan ḥükemā ile müsāvere eyleyüp didi ki:⁶¹² Dünyā-yı deniyye ḥod zevāl ü fenāya sebīl ve mülk [38^a] ü metā’ı şey-i ḥaḳīr ü ḳalīldür, pes ‘uluvv-i himmetden degüldür ki⁶¹³ şey-i fānīnūñ fethi için müsāferet idem ve ḥükemā dahi buyurdılar ki ey melik-i zī-himmet, müsāferet eyle ‘azīmet-i emr-i ma’rūf ve niyyet-i nehy-i münker ile, tā ki mülk-i dünyā⁶¹⁴ vü ‘uḳbāya mālīk olup rāh-ı sa‘ādet-i sermediyyeye sālīk olasin. Pes ḥükemānuñ bu ḳavl-i ḥasenlerini⁶¹⁵ ma’ḳūl u müstahsen görüp envā’-ı ifzāl ü in‘ām ile ikrām u ihtirām eyledi ve ḳad ḳāle’n-nebiyyü şalla’llāhu⁶¹⁶ ‘aleyhi ve sellem⁶¹⁷ سَفْسَافَهَا

⁶⁰⁶ A 34a ve K 55b.

⁶⁰⁷ itmek M, K: -A.

⁶⁰⁸ taḥşili M, A: taḥşil K.

⁶⁰⁹ raḥimehu’llāh M, K: raḥmetu’llāhi te‘ālā ‘aleyh A.

⁶¹⁰ K 56a.

⁶¹¹ meşriḳ u mağribe K. A: meşriḳa ve mağribe M.

⁶¹² didi ki M, K: di ki A.

⁶¹³ A 34b.

⁶¹⁴ mülk-i dünyā M, K: mülk-i dünyāya A.

⁶¹⁵ K’de “bu ḳavl-i ḥasenlerini” yerine “bu ḳavleri ḥasen” şeklindedir.

⁶¹⁶ A’da burada “te‘ālā” var.

⁶¹⁷ Köseoğlu, s. 86, Yavuz, s. 117.

vü esnâ olanlarına⁶¹⁸ muḥabbet⁶¹⁹ idüp esfel ü ednâ olanlarına⁶²⁰ buğz u ‘adâvet ider, ya’nî ‘ālî himmet olanları sever ve denî himmet olanlara buğz eyler ve kad ḳale’n-nebiyyü ‘aleyhi’s-selâm غُلُوْهُمُ الْهَمَّةُ مِنَ الْإِيمَانِ أَي فِي بَابِ الْعِبَادَةِ وَ التَّقْوَى لَا فِي أُمُورِ الدُّنْيَا وَ يُؤَيِّدُ 621 ve dahi ṭālib-i ‘ilme lāyık budur ki emrinde ‘acele itmeyüp te’ennî ve iṭmî’nân üzere ola ki ‘acele şeytândan ve te’ennî Raḥmân’dandur. [38^b] Kemâ ḳāle’n-nebiyyü ‘aleyhi’s-selâm الْعَجَلَةُ مِنَ الشَّيْطَانِ 622 ve kâle’ş-şā’iru **Şîr:**

و لَا تَعْجَلْ بِأَمْرِكَ وَاسْتَنْدِمِهِ
فَمَا صَلَّى عَصَاكَ كَمَا سُنَّتِنَا

ve kad ḳāle’ş-şā’iru **Şîr:**⁶²³

إِنْ أَرَدْتَ رِضًا رَحْمَانَ
لَا تَكُنْ فِي الْأُمُورِ مُسْتَعْجِلًا

قَالَ رَبِّ الْأَنْبِيَاءِ مَوْلَانَا
فَسْتَغْفِرُكَ إِنْ صَبَرْتَ تَصِلُ 624

Terceme:

İster iseñ rızâ-yı Raḥmânı
İtme emründe şaḳın isti’cāl

Ḳāle rabbü’s-semâ’i mevlânâ
Fesetekfîk in şabarte tenâlü⁶²⁵

Ve Ebû Ḥanîfe ḥazretleri raḳıya’llâhu ‘anh⁶²⁶ Ebû Yūsuf ḥazretlerine⁶²⁷ buyurdılar ki كُنْتُ بَلِيدًا فَصُرْتُ بِالْمَوَاطِبَةِ جَلِيدًا ya’nî evvel sen kevden idüñ şugle-i kesret-i

⁶¹⁸ olanlarına M, K: olanlara A.

⁶¹⁹ K 56b.

⁶²⁰ olanlarına M, K: olanlara A.

⁶²¹ A’da bu hadis rivayetinden sonra “إِنْ أَرَدْتَ رِضًا رَحْمَانَ” dizesiyle başlayan şiir yazılmış. “Himmetin yüceliği imandandır. İbadet ve takva kapısında dünya işlerinde değil ve bu mana (Resül’ün) sözünü aleyhi’s-selam destekler: “Kişinin namazdaki gevşekliği iman zaafındandır.”

⁶²² **Sünen-i Tirmizi**, H. No: 2012; Canan, Cilt 16, H. No: 5843. “Acele şeytandan, teenni (düşünerek hareket etme) Raḥman’dandır.”

⁶²³ K 57a.

⁶²⁴ A 35a.

⁶²⁵ A’da burada “ve dahi ṭālib-i ‘ilme lāyık budur ki emrinde ‘acele itmeyüp” kısmından başlayıp “إِنْ أَرَدْتَ رِضًا رَحْمَانَ” dizesiyle başlayan kısımdan önceki bölüm yer alıyor.

mülâzemet ile zeyrek olduñ ve dahi řālib-i ‘ilme vācibdür ki keslāndan hazer eyleye ki āfet-i ekber ve zehr-i řātilden adarrdur. Kemā kāle eş-şeyhu’l-imām Ebū Naşr eş-Şaffāru’l-Enşārī raḥimehu⁶²⁸Şîr:

يا نَفْسُ يا نَفْسُ لا تُرْخِي عَنِ الْعَمَلِ
في البِرِّ وَالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ فِي مُهَلٍ^{[39a]629}

وَ كُلُّ ذِي عَمَلٍ بِالْخَيْرِ مُعْتَبَرٌ
وَ فِي بَلَاءٍ وَ سُومٍ كُلُّ ذِي مُهَلٍ

كَمْ مِنْ حَيَاءٍ وَ كَمْ عَجْزٍ وَ كَمْ نَدَمٍ
جَمَّ تَوَلَّدَ لِلْإِنْسَانِ مِنْ كَسَلٍ⁶³⁰

Ve kâle’l-İmām ez-Zernūcī⁶³¹ raḥimehu’llāh⁶³² ve řad ittefeķa lī fi-hāze’l-ma’nā Şîr:

دَعَى نَفْسِي التَّكَاثُلَ وَالنَّوَانِي
وَ إِلا فَاثُبَّتِي فِي ذِي الْهَوَانِ

فَلَمْ أَرَ لِلْكَسَالَى الْحِظَّ يُحْظِي
سِوَى نَدَمٍ وَ جُرْمانِ الْأَمَانِي⁶³³

Irağ ol keselden eyā nefsi-i şom
Şaķın birr ü iḥsānda itme mühel

⁶²⁶ rağıya’llāhu ‘anh M, K: raḥimehu’llāh te’ālā A.

⁶²⁷ Ebū Yūsuf ḥazretlerine A: Ebū Yūsuf’a M, K.

⁶²⁸ raḥimehu M, K: -A.

⁶²⁹ K 57b.

⁶³⁰ A’da bu şiirin orta beyti “... وَ كُلُّ ذِي مُهَلٍ” başka bir şiirin içinde yer alıyor.

⁶³¹ A 35b.

⁶³² raḥimehu’llāh M, K: -A.

⁶³³ A’da bu iki beytin arasına önceki şiirden şu kısım yazılmış:

وَ كُلُّ ذِي عَمَلٍ بِالْخَيْرِ مُعْتَبَرٌ
وَ فِي بَلَاءٍ وَ سُومٍ كُلُّ ذِي مُهَلٍ

Ki sā'ī olan ḥayra mesrūr olur
Belā vü 'anāda olur zī-kesel⁶³⁴

Terceme-i dīger:⁶³⁵

Keselden kesil kim bulasın kemāl
Ki keslāndan olur⁶³⁶ kelāl ü melāl

Küsālī⁶³⁷ için yokdurur bil naşīb
Meger kim nedāmetle naqş-ı nevāl

Ve lezzet-i baṭālet ü kesel ki lezzet-i 'aselden ehlādur, ṭālib-i 'ilme eḥrā budur
ki andan nefret idüp sa'y ü mücāhedeye himmet ide ve ḳad ḳāle ba'du'z-zūrafā fi-
hāze'l-ma'nā **Şîr:**

انّ البطال و الكسل
احلى مذاقاً من غسل [39b]

ان لم تصدقني فسل
عمّن كسل عمّن كسل

Ve dahi ṭālib-i 'ilme lāyık budur ki kendüne⁶³⁸ maḥfī olan 'ilme⁶³⁹ 'ār itmeyüp
ehlinden istifsār eyleye, kemā kāle'ş-şā'iru **Şîr:**

تعلم و كن واعياً للعلوم
و ما قد خفي علمه عنك سل⁶⁴⁰

فإن السؤال شفاء العمى
و كم حسرة اورثت عن كسل

⁶³⁴ K 58a.

⁶³⁵ Terceme-i dīger M, K: Terceme A.

⁶³⁶ A'da burada "kişiyeye" var.

⁶³⁷ küsālī M, K: küsāl A.

⁶³⁸ kendüne M, K: kendüye A.

⁶³⁹ A 36a.

⁶⁴⁰ K 58b.

Ve eger ‘ilm-i a’lā mücerred ārzū ve münāyla hāşıl olaydı nev’-i insānda bir eḥād cahil olmayup cümlesi ‘ilmile fāzıl olaydı ve ḳad ḳāle’ş-şā’iru⁶⁴¹ **Şîr:**

لَوْ كَانَ هَذَا الْعِلْمُ يُدْرِكُ بِالْمُنَى
مَا كَانَ يَبْقَى الْبَرِيَّةَ جَاهِلُ

فَاجْهَدْ وَلَا تَكْسَلْ وَلَا تَكْ غَافِلًا
فَنَدَامَةَ الْعَقْبَى لِمَنْ يَتَكَاسَلْ

⁶⁴²Münāyile eger ‘ilm olsa hāşıl
Cihānda bir eḥād olmazdı cahil

Çalış cehd eyle taḥşîl-i ‘ulūm it
Ḥulūs ile ‘amel ḳıl olma ġāfil⁶⁴³

Ki tā ‘ilm ü ‘amel birle olasın
İki ‘ālemde maḳsūduna vāşıl⁶⁴⁴

ve ḳad ḳāle’ş-şā’iru raḥimehu⁶⁴⁵ **Şîr:**

اِذَا مَا أَضَعْتَ الْعِلْمَ كُنْتَ مُضِيعًا
لِنَفْسِكَ فِي تَضْيِيعِكَ الْعِلْمَ فَاعْلَمْ [40^a]

فَاتِي رَأَيْتَ الْعِلْمَ يَنْفَعُ أَهْلَهُ
فَكُنْ عَالِمًا تَعْلَمُوا بِذَلِكَ وَتَغْنَمْ

Terceme:⁶⁴⁷

⁶⁴¹ K’de burada “fi hāze’l-ma’nā” kısmı var.

⁶⁴² A’da “Münāyile” ile başlayan şiirden önce M’de bir sonraki “اِذَا مَا أَضَعْتَ الْعِلْمَ كُنْتَ مُضِيعًا” dizesiyle başlayan şiir yazılmış.

⁶⁴³ A 36b.

⁶⁴⁴ K 59a.

⁶⁴⁵ raḥimehu M: raḥimehu’llāh” K; -A.

⁶⁴⁶ ما M, K; -A.

⁶⁴⁷ Terceme M, A: Terceme li-mü’ellifihî K.

Kişi nefsinı tekmil itmek için
‘İlmden özge yokdur ana nāfi’

Eger terk eyleseñ zāyi’ olursun
Ve ger⁶⁴⁸ berk itseñ olur saña şāfi’

Zümre-i efāzıl didiler ki: Kesel ki insāna vāşıl olur⁶⁴⁹ menākıb-ı ‘ilm ve fezā’il-i ‘irfāna⁶⁵⁰ kılllet-i te’emmülden hāşıl olur, müte’allime yenbağı budur ki te’emmül eyleye ki ‘ilm bākıdır⁶⁵¹ māl fānidür, pes fāniyi terk idüp⁶⁵² bākıyi⁶⁵³ taleb itmek sa’adet nişānidur ve ‘ilm-i nāfiden zıkr-i cemil ü hüsn-i meab ve māl-ı fāniden hasret ü nedāmet ve ‘ikāb u ‘azāb hāşıl olur, pes ‘ilmüñ sa’adetini ve māluñ nedāmetini te’emmül eyleyicek ‘ilme müte’allimüñ rağbeti bisyār olup dünya-yı deniden nefreti āşikār⁶⁵⁴ olur, kemā kile **Şir**:

رَضِينَا قِسْمَتَةَ الْجَبَّارِ فِينَا
لَنَا عِلْمٌ وَ لِلْأَعْدَاءِ مَالٌ

فَإِنَّ الْمَالَ يُفْنَى عَنْ قَرِيبٍ
و الْعِلْمُ اللَّهُ بَاقٍ لَا يَزَالُ

Terceme⁶⁵⁵: [40^b]

Bi-ḥamdi’llāh ki taḫsīmine hoşnūduz Hüdāvendüñ
Ki ‘ilm itdi bize iṭā dahi a’dāya virdi māl⁶⁵⁶

Muḫarrerdür fenāya tiz irer māl u ğinā cāna
Velī envār-ı ‘ilme yok fenā bākıdurur her hāl

⁶⁴⁸ ger M, K: eger A.

⁶⁴⁹ olur M, K: -A.

⁶⁵⁰ menākıb-ı ‘ilm ve fezā’il-i ‘irfāna M, K: menākıb-ı fezā’il-i ‘irfāna A.

⁶⁵¹ A’da burada “ve” var.

⁶⁵² K 59b.

⁶⁵³ bākıyi M, K: ‘ilm-i bākıyi A.

⁶⁵⁴ āşikār M, K: āşikāre A.

⁶⁵⁵ Terceme M, A: Terceme li-mü’ellifihī K.

⁶⁵⁶ A 37a.

Ve şol kimse ki şıfât-ı ‘ilmiyye ve ‘ameliyye ile muttaşır ola, hayât-ı ebediyye ve devlet-i sermediyye ile mu‘azzez⁶⁵⁷ ü mükerrerem olup memâta dahi irerse hayâtda olur ve şol kimse ki cehâlet ü de başâletde şala, hayâtda dahi olursa memâtda olur, kemâ enşede’l-imâmu’l-ecellü ez-Zahîru’d-dîn müfti’l-e’immeti Ğasan ibnü ‘Alî el-Ma’rûf bi’l-Merġinânî raġimehu⁶⁵⁸Şîr:

الجاهلون مَوْتِي قَبْلَ مَوْتِهِمْ
وَالْعَالِمُونَ وَإِنْ مَاتُوا فَأَحْيَاءُ

Terceme:

Câhilün ölmezden evvel öldiler
‘Âlimün ölse dahi aġyâdurur

Müsteġaġdur mevte ehl-i cehl olan
Hem ġayâta⁶⁵⁹ ehl-i ‘ilm aġrâdurur⁶⁶⁰

ve şad şâle ba’du’ş-şu‘arâ raġimehu’llâh Şîr:

حَيَوَةُ الْقَلْبِ عِلْمٌ فَاعْتَنَّمَهُ
وَمَوْتُ الْقَلْبِ جَهْلٌ فَاجْتَنَّبَهُ

ve şâle ba’du’ş-şu‘arâ raġimehu’llâh⁶⁶¹[41^a]Şîr.⁶⁶²

وَفِي الْجَهْلِ قَبْلَ الْمَوْتِ مَوْتُ لِأَهْلِهِ
وَأَجْسَامُهُمْ قَبْلَ الْقُبُورِ قُبُورٌ

⁶⁵⁷ K 60a.

⁶⁵⁸ raġimehu M: raġimehu’llâh K, -A.

⁶⁵⁹ ġayâta M, K: ġayât A.

⁶⁶⁰ A’da “Terceme... aġrâdurur” kısmı “Ölmezden evvel cehl ile... bulmaz nüşür” kısmından sonra yazılmış.

⁶⁶¹ raġimehu’llâh M, K: raġmetu’llâhi ‘aleyh A.

⁶⁶² Şîr K, A: -M.

وَأَنْ أَمْرُو لَمْ يَحْيَ بِالْعِلْمِ مَيِّتٌ⁶⁶³

فَلَيْسَ لَهُ جِئِنَ النَّشُورِ نُشُورٌ⁶⁶⁴

Terceme li-mü'ellifihî⁶⁶⁵:

Ölmezden evvel cehl ile ölmüşdürur bil cāhilūn
Ammā diridür 'ilm ile fevt olsa dahi 'ālimūn

Ecsāmı bil cāhillerūn ḳable'l-ḳubūr oldı ḳubūr
Ḥay olmayanlar 'ilm ile neşr olıcak bulmaz nüşūr

Ve İmām Zernūcī ḥazretleri raḥimehu'llāh⁶⁶⁶ buyurdı ki üstādumuz şeyḫu'l-İmām Burhānū'd-dīn şāḥibū'l-Hidāye ḥazretleri raḥmetu'llāhi 'aleyh baña inşād idüp buyurdı ki Şîr:

إِذَا الْعِلْمُ أَعْلَى رَتْبَةً فِي الْمَرَاتِبِ
وَمَنْ دُونَهُ عَزَّ الْعُلَى فِي الْمَوَاقِبِ

فَدُوا الْعِلْمَ يَبْقَى عِزُّهُ مُتَضَاعَفًا
وَذُو الْجَهْلِ بَعْدَ الْمَوْتِ تَحْتَ التِّيَارِبِ⁶⁶⁷

فَهَيْهَاتَ لَا يَرْجُو مَدَاهُ مَنْ ارْتَفَى
رَقَى وَلَى الْمُلْكِ وَالِى الْكُتَابِ⁶⁶⁸

سَأْمَلِي عَلَيْكُمْ بَعْدَ مَا فِيهِ فَاسْمَعُوا
فَبِي حَصْرٍ عَنِ ذِكْرِ كُلِّ الْمَنَاقِبِ

هُوَ النُّورُ كُلُّ النُّورِ يَهْدِي عَنِ الْعَمَى
وَذُو الْجَهْلِ مَرَّ الدَّهْرِ بَيْنَ الْغِيَابِ

⁶⁶³ K 60b.

⁶⁶⁴ A 37b.

⁶⁶⁵ Terceme li-mü'ellifihî M, K: Tercemetü'l-mü'ellif' A.

⁶⁶⁶ raḥimehu'llāh M, K: raḥmetu'llāhi 'aleyh A.

⁶⁶⁷ A 38a.

⁶⁶⁸ K 61a.

هو الذرّوة السماء تحمي من النجا
إليها و يُمسي أمناً في النوايب [41^b]

به ينتجى و الناس في عفلاتهم
به يرتجى و الروح بين الثرائب

به يشفع الإنسان من راح عاصياً
إلى ذك النيران شرّ العواقب

فمن رامة رام المارب كلها
و من حازه قد حاز⁶⁶⁹ كل المطالب

هو المنصب الكلى يا صاحب الجبا
إذا نلته هون بقوت المناصب

فإن فاتك الدنيا و طيب نعيمها⁶⁷⁰
فغمض فإن العلم خير المواهب

Naẓīratün li-mü'ellifihī ve kātibihī fī-medḥi'l-ʿilmi ve tālibihī:

Şorarsañ rütbe-i ʿilmi baña aʿlā merātibdür
ʿİlm sultāndurur sāʿir feẓāʿil bil mevākibdür

ʿUlüm erbābınuñ ʿizzi muẓāʿafdur dahi bākī
Ḳalur cāhillerüñ zikri kaçan taḥteʿt-teyāribdür

Baʿīd oldı irişmek ğāyetine rütbe-i ʿilmüñ⁶⁷¹
Gerekse şāḥibüʿl-mülk ve gerek vāliʿl-ketāʿyibdür

⁶⁶⁹ M. جازة قد جاز K, A: جازة قد حاز

⁶⁷⁰ K 61b.

⁶⁷¹ A 38b.

Saňa virem haber diňle ‘ulūmuñ ba’zı evşāfin
Ki mecmū‘ın haber virmekde yođ imkān metā‘ibdür

‘İlm bir nūr-ı sātı‘dur hidāyet eyler ehline
Đalāletle ebed cehl ehlinüñ yiri ğayāhibdür

‘İlm bir gūh-ı bālādur çıkanlar aña ırtuldı[42^a]
Naşīb anlara bilgil ne şedā‘id ne nevā‘ibdür

Anuñla ehli ırtuldı ıalanı ıaldı ğafletde⁶⁷²
Şu‘ūd itdi göge rūhı bedendeyken ‘acā‘ibdür

Şefī‘ anuñla oliser uşāta ehl-i ‘uıbāda
Ki tā ıurtaralar nārdan ki ol şerrü’l-‘avāııbdür

Anı t̄alib olan bil vāşıl-ı küllü’l-münā oldı
Anı cāmī‘ olan bil cāmī‘-i küllü’l-meṭālibdür

İrişdüñse eger sen mañşıb-ı ‘ilme eyā ‘ākıı
Saňa lāzım degül dünyā ki ol hayru’l-menāşıbdür

Hazīn olma eger fevt oldı ise mañşıb-ı fānı⁶⁷³
Geç andan ‘ilme meşğül ol ki ol bākı mevāhibdür

Egerçi ki ‘ulūm şāhibini iħtirāmdan maħrūm itmez ammā ki ‘ilm-i fikh ile
iltizāz u i‘tizāz e‘azz-i iħtirām u imtiyāzdur, kemā kıle Şıf:

اذا اعتز ذو علم بعلم⁶⁷⁴
فَعَلِمُ الْفَقْهَ اولى باعتزاز

⁶⁷² K 62a.

⁶⁷³ A 39a.

⁶⁷⁴ بعلم M, K: بعلمه A.

و كَمْ طَيِّبٍ يَفُوحُ وَلَا كَمِيسِكٍ⁶⁷⁵
وَكَمْ طَيِّرٍ يَطِيرُ وَلَا كِبَازِي

Terceme li-mü'ellifihî⁶⁷⁶: [42^b]

‘İzzete⁶⁷⁷ irmek dilerseñ ‘ilm ile
‘İlm-i fikh ile gel eyle itizāz

‘İlm-i fikh ile bulanlar bil⁶⁷⁸ kemāl
Buldılar iki cihānda imtiyāz

Çok revā’ih miske ammā beñzemez
Çok tuyūr ammā ki olmaz mişāl-bāz

Lezzet-i ‘ilm ‘ākıle kāfīdür ki fehmi-fıkhı qalbi dā’i olup cemī’-i⁶⁷⁹ ‘ilme şadri⁶⁸⁰ şāfi
vü vā’i⁶⁸¹ ola ve kâle’ş-şā’iru **Şîr**:

الْفَقْهُ أَنْفَسُ كُلِّ شَيْءٍ أَنْتَ ذَاخِرُهُ
مَنْ يَدْرُسُ الْفَقْهَ لَمْ يَدْرَسْ⁶⁸² مَفَاجِرُهُ

فَاجْهْدْ بِنَفْسِكَ مَا أَصْبَحْتَ تَجْهَلُهُ
فَأَوَّلُ الْعِلْمِ إِقْبَالٌ وَ آخِرُهُ⁶⁸³

Terceme:⁶⁸⁴

Fıkh enfes-i ‘ulūmdur sen ol anuñla zāhîr
Dersine ol müdāvim ki oldur ser-mefāhîr⁶⁸⁵

⁶⁷⁵ K 62b.

⁶⁷⁶ Terceme li-mü'ellifihî M, K: Terceme A.

⁶⁷⁷ ‘İzzete M, K: ‘izze A.

⁶⁷⁸ bil M, K: -A.

⁶⁷⁹ cemī’-i M, K: cem’-i A.

⁶⁸⁰ şadri M, A: şadr K.

⁶⁸¹ vā’i M, K: dā’i A.

⁶⁸² A: تدرس M, K.

⁶⁸³ K 63a.

⁶⁸⁴ Terceme M, A: Terceme li-mü'ellifihî K.

⁶⁸⁵ A 39b.

Cehd eyle cān u dilden tā kim faḳīh olasın
K'oldur senūñ refīkūñ aña ki evvel āḫir

Cüvānā mādām ki tıfl-ı nefis-i nefīs gehvāre-i ten-i ḥākīde enīsdür ğıdāsını
‘ilm ile enfes ve libāsını ‘amelden atlas eyle ki cān tūṭīsī⁶⁸⁶ ten ḳafesinden pervāz
idicek zād-ı seferi ‘ilm ü ‘amel⁶⁸⁷ olup maḳbūl-ı dergāh-ı Ḥūdā-yı ‘azze ve celle [43^a]
olur, kemā ḳāle⁶⁸⁸ ba‘du’ş-şu‘arā raḥimehu’llāh⁶⁸⁹Şîr:

این نفس نفیس رادرین جامه نس
از علم غداده از عمل پوش اطلس

کین طوطی معنوی جوپرد ز قفس
زاد سفرش علم و عمل باشد بس⁶⁹⁰

Terceme:

Bu nefis-i nefīse vaṭan-ı tende hemīşe
Vir ‘ilmi ğıdā aña ‘amelden gör atlas
Cān tūṭīsī çün ten ḳafesinden ide pervāz
Zād-ı seferi ‘ilm ü ‘amel olur ise bes

Ve ḥükemā didiler ki keslān ki insāna vāşıl olur kesret-i⁶⁹¹ balġam ve vefret-i
ruṭubātdan hāşıl olur ki ol dahi maṭ‘ūmāt u meşrubātdan zuhūr bulur ve ṭarīḳ-i taḥlīli
ekl ü şürbi taḳlīl ile müyesserdür. Nitekim mervīdür ki enbiyādan yetmiş bini bunuñ
üzerine ittifāḳ eylediler ki taḥḳīḳan nisyān ki insāna ‘arız olur⁶⁹² kesret-i
balġamdandır ve kesret-i balġam kesret-i şürb-i mādandır ve kesret-i şürb-i mā

⁶⁸⁶ tūṭīsī M, K: tūṭīsini A.

⁶⁸⁷ ‘amel M, K: ‘ameli A.

⁶⁸⁸ kemā ḳāle M, K: kemā ḳīle A.

⁶⁸⁹ Diġer nüshada “raḥimehu” şeklinde. A’da yok.

⁶⁹⁰ K 63b.

⁶⁹¹ A 40a.

⁶⁹² olur M, K: -A.

kesret-i ekl-i ta'āmdandur çünki aṣl-ı nisyān u keslān ve emrāz u esḳām⁶⁹³ kesret-i tenāvül-i ta'āmdandur. Pes 'āḳıle lāyık budur ki kesret-i ta'āmdan nefret idüp kılet-i ta'ām ile ülfet eyleye ki ba'zı erbāb-ı 'irfān [43^b] böyle beyān itmişdür Şîr:

کویند⁶⁹⁴ بسی خوردن صوفی ز چه غمکین شد⁶⁹⁵
زیرا که خورش کردی در دیده نمکین شد

معه چو بوده⁶⁹⁶ خالی باشد نظرش عالی
کز آتش هر خامی با لذت⁶⁹⁷ و شیرین شد

تا طبع بود مسکین جان⁶⁹⁸ خوش بود و مشکین
چون⁶⁹⁹ طبع بشد غالب جان⁷⁰⁰ خسته و مسکین شد⁷⁰¹

Terceme:

Dirler ki yimekten çok şūfî ne nūfūr eyler
Zîrā ki yimek tuzdur cān gözünü kör eyler

Mi'de çün ola ḥālî olur⁷⁰² nazarı 'ālî
Her ḥāmı büşürmekden dildārını dūr eyler⁷⁰³

Çün tab' ola miskîn cān hoş olur ve müşgîn
Tab' olsa velî gālib cān ḥastesi zūr eyler

Ve ḥükemā didi ki ḥubz-ı yābis balgāmı ḳat' eyler ve ācile ḳurı üzüm yimek dahi eyledür ammā ekl-i zebîbi bisyār itmeden perhîz eyleye ki balgāmı ziyāde itmeye kesret-i şürb-i mā sebebi ile ve ḥükemādan mervîdür ki bir kimse ki her

⁶⁹³ K 64a.

⁶⁹⁴ A. کوینده M K: کویند.

⁶⁹⁵ A'da 1,2,4 ve 6. dizelerin sonundaki "شد" "شده" şeklinde yazılmış.

⁶⁹⁶ A. بود: M, K: بوده.

⁶⁹⁷ K. لذات: M, A: با لذت.

⁶⁹⁸ A. خان: M, K: جان.

⁶⁹⁹ A. خون: M, K: چون.

⁷⁰⁰ A. خان: M, K: جان.

⁷⁰¹ A 40b.

⁷⁰² olur M, K: ol A.

⁷⁰³ K 64b.

şabāh tenāvül-i ta‘ām itmedin kırk güne dek her gün kırk dāne qurı üzüm yise herkez tabībe muhtāc olmaya, ammā lāyık budur ki zebībi⁷⁰⁴ hūbz ile yiye ki hūbzdan yubūset hāşıl olur ve zebībden harāret ve harāret ü yubūset bir yere cem‘iyyet itse itidāl⁷⁰⁵ hāşıl olup menfa‘ate⁷⁰⁶ vāşıl olur, kemā kıle [44^a] الخُبْزُ مَعَ الزَّبِيبِ لَا يَحْتَاجُ إِلَى الطَّبِيبِ⁷⁰⁷ Ve misvāk isti‘māl itmek balğamı taqlīl⁷⁰⁸ eyler ve hıfzı ziyāde eyler ve feşāhat irās idüp zihni küşāde eyler ve isti‘māl-i misvāk sünnet-i seniyyedür ki fem-i insānı tāhir u pāk idüp şevāb-ı şalātı muzāf u mübīn eyler ve kıra‘at-ı Qur‘āna naşır ü mu‘in olur. Nitekim hadīs-i şerīfde vārid olmuştur ki Resūlu’llāh şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem buyurmuşdur⁷⁰⁹⁷¹⁰ رَكَعَتَانِ بِالسِّوَاكِ أَفْضَلُ مِنْ سَبْعِينَ رَكْعَةً بِغَيْرِ سِوَاكِ ya’nī isti‘māl-i sivāk ile olan abdest ile iki rek‘at namāz kılmak efdaldür yetmiş rek‘at misvāksuz kılmak namazdan. Tercemetü’l-ḥadīs li-mü’ellifihī:

Ne buyurdı işit ol fahr-i ‘ālem

Tut anuñ sünnetin ol merd-i efdal

İki rek‘at sivāk ile namāzuñ

Olur yetmiş⁷¹¹ namāzıñdan mufazçal

Ve ‘an-Ebī Bekr eş-Şiddīk rağıya’llāhu ‘anh ‘ani’n-nebiyyi şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem innehu kāle⁷¹² مطهرةٌ للسِّوَاكِ للغمِّ مَرْضَاتٌ لِلرَّبِّ مَجْلَاةٌ لِلْبَصْرِ⁷¹³ Tercemetü kavli’s-şiddīk⁷¹³ rağıya’llāhu ‘anh li-mü’ellifihī:

Buyurmuşdur bunu Ebū Bekr şiddīk

Virür misvāk üç nefi muḥaqqak⁷¹⁴ [44^b]

⁷⁰⁴ zebībi A: zebībi M, K.

⁷⁰⁵ A 41a.

⁷⁰⁶ menfa‘ate M, K: menfa‘ate.

⁷⁰⁷ Kim ekmele birlikte kuru üzüm yerse doktora ihtiyaç duymaz.

⁷⁰⁸ K 65a.

⁷⁰⁹ K’de bu hadisten sonra “Ne buyurdı işit ol fahr-i ‘ālem” dizesiyle başlayan iki beyitlik şiir yazılmış. Şiir sonrasında “ ya’nī isti‘māl-i sivāk ile olan abdest ile iki rek‘at namāz kılmak efdaldür yetmiş rek‘at misvāksuz kılmak namāzdan” kısmı yazılmış. Ayrıca Hz. Ebūbekir’den rivayet edilen hadis-i şerif K’de “Buyurmuşdur bunu Ebū Bekir şiddīk” dizesiyle başlayan şiirden sonra yazılmış.

⁷¹⁰ DİB Hadislerle İslām, Cilt 7 s.456; Heysemi, Zevaid, Cilt 3, H. No: 2555.

⁷¹¹ yetmiş M, K: -A.

⁷¹² **Sünen-i Nesai**, Taharet 5; **DİB Hadislerle İslām**, Cilt 7, s. 451; Canan, H. No: 3621. “Misvak, ağzın temizliği, Rabb’in rızası, gözlerin cilasıdır.”

⁷¹³ A 41b.

Femi t̄ahir ider çeşmi münevver
Olur rāzī hem andan azret-i Hāk

Ve ‘an-‘Āiše rađıya’llāhu ‘anhā k̄ālet k̄āle Resūlu’llāh şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem^{715 716} في السّواكِ عشْرُ خِصالٍ مطهْرَةٌ للّفمِ و مرضاتٌ للرب و مسخطةٌ للشّيطان و محبةٌ للحفظَةِ و مفرحةٌ للملائكةِ و يَشْدُ اللّثةَ يَقْطَعُ البلغمَ و يطفئُ المرّةَ و يَجْلُو السّائرينَ و يُوفِّقُ الاسنانَ كذا في نزل السائرين

Buyurdı bunı ol şāh-ı risālet
Ki var misvākda on dürlü aşlet

Olur rāzī Hūdā misvāk idenden
Velī şeytān bulur ahr u mezellet

Dişin dibindeki lehmi ider berk
Virür esnāna ihkām ile şiddet

Kesüp şafrāyı kaṭ-ı balğam eyler
Kirāmen kātibin eyler muḥabbet

Femi t̄ahir ider çeşmi münevver
Melekler hem ider⁷¹⁷ aña meveddet⁷¹⁸

li’ş-şeyhi’l-kāmil⁷¹⁹ el-Maḥmūd ed-Derkezīnī raḥimehu’llāh⁷²⁰ ve bu ḥadīs-i şerīfde Resūlu’llāh şalla’llāhu⁷²¹ ‘aleyhi ve sellem on ḥaşlet zıkr eyledi bişi uḥrevī ve bişi

⁷¹⁴ K 65b.

⁷¹⁵ şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem M, K: şalla’llāhu te’ālā ve sellem A.

⁷¹⁶ Misvak ölüm dışında her hastalığa şifadır.

⁷¹⁷ ider M, A: eyler K.

⁷¹⁸ K 66a. Ayrıca A’da “Tercemetü’l-ḥadīs li-mü’ellifihī... meveddet” arasındaki beş beyitlik şiir yok ve K’de bu beş beyitlik şiir Hz. Aişe ve Hz. Enes’in rivayet ettiği hadislerden önce verilmiş yani hadisten önce şiirin tercemesi yazılmış.

dünyevî [45^a] ve ‘ukbāi olanı dünyevî olan⁷²² üzerine taqdim eyledi menfa‘at-i ācileyi ta‘cīl menfa‘at-i ācileyi taḥṣīlden ehemmiyyet ü evlā⁷²³ idüğine imā iddü nebi ve ukbāi olan ḥiṣāl budur ki⁷²⁴ evvelā femi pāk eyler ve Ḥaḳ te‘ālā andan rāzī olur ve şeytān andan bī-ḥuzūr olur, kirāmen kātibīn aña muḥabbet eyler ve melā’ike andan ferḥān olur.⁷²⁵ Dünyevî olan ḥiṣāl budur ki diṣin dibinde olan eti kāvī eyler ve balgāmı kaḫ eyler ve safrāyā söyündürür ve göze cilā virür ve diṣleri muḥkem eyler ve ‘an-İbn-i Mes‘ūd raḫıya’llāhu ‘anh ‘ani’n-nebiyyi ṣalla’llāhu⁷²⁶ ‘aleyhi ve sellem innehu kāle murt lile asrı bi ḥor fslm̄n ʿli frddt ʿliyhñ slm̄ fqln li ya rsol llh m̄r ʾm̄tk flbstkwa fāthm̄ murt lile asrı bi ḥor fslm̄n ʿli frddt ʿliyhñ slm̄ fqln li ya rsol llh m̄r ʾm̄tk flbstkwa fāthm̄ arzdnā ḥsnā ʾstkwā 727 k̄mā kezā fī-firdevsi’l-a’lā ya’nī leyle-i mi’rācda zümre-i ḥūr bana mürür idüp benüm üzerime selām⁷²⁸ virdiler ben dahi selāmlarını aldum. Pes baña didiler ki yā resūla’llāh ümmetüñe emr eyle ki anlar [45^b] misvāk isti’māl eyleyeler taḫkīkan anlar her bariña misvāk ile vuzū ideler biz ḥüsn ü⁷²⁹ cemāl ile neṣv ü nümū bulup kemāle irerüz⁷³⁰ ve ‘an-Ca’bir raḫıya’llāhu ‘anh ‘ani’n-nebiyyi ṣalla’llāhu⁷³¹ ‘aleyhi ve sellem innehu kāle 733 ʿli fihñ qrān 732 ʾne s̄yn̄zl̄ 734 ʾmr̄t̄ bāl̄s̄wāk̄ ḥt̄ȳ ṭ̄n̄nt̄ ya’nī isti’māl-i misvāk ile ṣol ḫadar emr olundum ki⁷³⁵ ḫattā ḫan eyledüm ki⁷³⁶ anuñ ḫaḫkında Ḳur’ān nāzil olup ümmetüme isti’māli ḫīn-i vüzūda⁷³⁷ vācib ola Tercemetü’l-ḫadīsi li-mü’ellifihī:

⁷¹⁹ li’ş-şeyḫi’l-kāmil M, K: li’ş-şahşı’l-kāmil

⁷²⁰ raḫimehu’llāh M, K: raḫimehu A.

⁷²¹ A’da burada “te‘ālā” var.

⁷²² olan M, K: olanı A.

⁷²³ K 66b.

⁷²⁴ A 42a.

⁷²⁵ A’da burada “ve” var.

⁷²⁶ A’da burada “te‘ālā” var.

⁷²⁷ k̄mā M, K: k̄mā A.

⁷²⁸ K 67a.

⁷²⁹ ḥüsn ü cemāl M, A: ḥüsn cemāl K.

⁷³⁰ A’da “Tercemetü’l-ḫadīsi li-mü’ellifihī(Ayrıca A 42b)” diye başlayan ilk dizesi “Sivāk ile ṣu denlü emr olundum” olan şiir burada yazılmış.

⁷³¹ A’da burada “te‘ālā” var.

⁷³² s̄yn̄zl̄ M, K: ȳn̄zl̄ A.

⁷³³ Ahmed Bin Hanbel, **El-Müsned el-Fethu’r Rabbani tertibi**, (Çev. Rifat Oral), Cilt.2. H. No: 159/467,Heysemi, **Zevaid**, Cilt. 3, H. No: 2556-2557.

⁷³⁴ K’de bu hadisten sonra “Sivāk ile ṣu denlü emr olundum” dizesiyle başlayan şiir verilmiş, “ya’nī” ile başlayan açıklama şiirden sonra yapılmış.

⁷³⁵ ki M, K: -A.

⁷³⁶ ḫattā ḫan eyledüm ki M, A: -K.

⁷³⁷ ḫīn-i vüzūda M, K: -A.

Sivāk ile Şu denlü emr olundum
Ki zan itdüm ki ol Sultān u Sbhān

İdüp irsāl Cibril-i emini
Anuñçn indreydi baña Qurān

Ve kad kāle⁷³⁸ n-nebiyyü Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem⁷³⁹ ل لا اشق على امتي⁷⁴⁰
ya'n eger ben mmetm üzerine isti'māl-i sivāk meŐaŐkat
 zaŐmet⁷⁴¹ idgini idrak itmeyeydm taŐkikān anlara sivāk ile emr ideydm, her
Őalāta vuz katında ammā anlara meŐaŐkat ola diyü bu emirden ferāŐat eyledüm.
Tercemetü'l-Őadisi li-m'ellifih:

Eger olmayaydı mmetim üzre
Sivāk itmek vzda bil meŐaŐkat [46^a]

İderdm emr anlara sivaki
Őalātuñ cümlesinde didi ĥazret

Ve yenbaŐi budur ki ėilz-i sivāk ėilz-i ĥınsırda ola ve tli tl-i Őibr ola⁷⁴² ya'n
ŐalınlıŐı ŐırŐa barmaŐ katındaki⁷⁴³ barmaŐ gibi ola ve uzunluŐı bir ŐarıŐ ola ve eger
misvāk bulunmasa⁷⁴⁴ saŐ elñ⁷⁴⁵ msebbiŐa v ibhāmı ya'n baŐbarmaŐı ve Őehādet
barmaŐı ile⁷⁴⁶ ide ki kā'im-i maŐām-ı misvāk olur ya'n nef  Őevāb-ı misvaki bulur
ve dahi Őankı barmaŐı birle⁷⁴⁷ iderse zarar yoŐdur ammā evlā v elyāk msebbiŐa v
ibhām ile olmaŐdur kezā zekerahu el-imāmu el-Őaznevi⁷⁴⁸ raŐimehu'llāh⁷⁴⁹ **LaŐife:**

⁷³⁸ K 67b.

⁷³⁹ Şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem M, K: Şalla'llāhu te'ālā A.

⁷⁴⁰ **Sünen-i Ebi Davut**, H. No: 46-47; **Sünen-i Tirmizi**, H. No:22, DİB **Hadislerle İslām**, Cilt 7 S.451.

⁷⁴¹ zaŐmet M, K: -A.

⁷⁴² A 43a.

⁷⁴³ ŐalınlıŐı A: Őatundaki M, K.

⁷⁴⁴ K 68a. Ayrıca bulunmazsa M, K: bulunmasa A.

⁷⁴⁵ elñ M, K: elinñ A.

⁷⁴⁶ ile M, K: -A.

⁷⁴⁷ birle M, K: ile A.

⁷⁴⁸ el-Őaznevi M, K: el-Őazāl A.

⁷⁴⁹ raŐimehu'llāh M, K: raŐmetu'llāhi 'aleyh A.

Mervîdür ki Hārūnū'r-Reşîd hazretlerinin rahimehu'llāh⁷⁵⁰ iki oğlu var idi ki birisi zevcesi Zübeyde Hātūndan idi ki nām-ı mübîni Muḥammed Emîn idi ve birisi cāriyesinden idi ki nām-ı meymūnı Me'mūn idi ve Hārūn Me'mūn'ı Muḥammed Emîn'den artuḫ severdi bir gün Zübeyde Hātūn Hārūn'a didi ki sebep nedür ki ⁷⁵¹ ibn-i emeyi ibn-i zevceden ziyāde sevesin, Hārūn didi ki Me'mūn'ın 'aḫlı pāk ü maşūndur [46^b] ve Muḥammed Emîn'ün andan⁷⁵² nāḫış u dūndur, pes bu sebebden⁷⁵³ Me'mūn'a muḥabbetüm evfer ü ekşerdür, zīrā ki nūr-ı 'aḫlile münevver ve kıyāset ü firāsetde andan aḫderdür ve bu da'vāyı hātūnuna taşdıḫ u tefhîmden ötüri Muḥammed Emîn'i da'vet idüp aña didi ki ⁷⁵⁴ مَا جَمَعُ مَسْوَكَ فَقَالَ مَسْوَكَ ve Me'mūn'u da'vet idüp aña didi ki ⁷⁵⁵ مَا جَمَعُ مَسْوَكَ فَقَالَ الْمَأْمُونُ ضِدَّ مَحَاسِنِكَ ⁷⁵⁶ yā emîre'l-müminîn ya'nî mesāvîk lafzı ki şüretā kāfi-i hitāba müşābih oldı ise mesāvî-i emîri müşîr ola diyü andan ictināb idüp ⁷⁵⁷ ضِدَّ مَحَاسِنِكَ diyü cevāb virdi ve Zübeyde Hātūn dahi bî-iḫtiyār inşāf⁷⁵⁷ idüp fazlına⁷⁵⁸ i'tirāf eyledi ve kezālik el-ḫay'u ya'nî taḫlîl-i balḡam itmede encîre-i ḫāmdan ḫāşıl olan ruḫbātı ta'dîl itmede istifrāḡ dahi isti'māl-i⁷⁵⁹ sivāk gibidür nitekim 'Alî ibn-i Sînā dimişdür **Şîr:**

و فِي كُلِّ أَسْبُوعٍ عَلَيْكَ بِقِيَّةٌ
فَفِيهَا أَمَانٌ مِنْ شُرُورِ الْبَلَاغَمِ

Ve hükemā didi ki ḫarîḫ-i taḫlîl-i ekl-i ḫāam menāfi'-i ḫillet-i eklde [47^a] te'emmül-i tām ile tamām⁷⁶⁰ olur ki şıḫḫat u 'āfiyet ve şıyānet ü iffet ve şabr u ḫanā'at ve iḫā vü iḫsār ü ferāḡat ve bezl ü cūd u seḫāvet ve fiḫnat u kıyāset ve fehm ü fiḫr u firāset ve bunun emşāli ḫiḫāl-i ḫamīde cümlesi ḫillet-i eklden peydā ve cū' vü şabrdan

⁷⁵⁰ rahimehu'llāh M, K: rahmetu'llāhi 'aleyh A.

⁷⁵¹ sebep nedür ki K, A: -M.

⁷⁵² K 68b.

⁷⁵³ A 43b.

⁷⁵⁴ Ey oḡlum, misvakın çoḡulu nedir, dedi ki "mesāvîk". (Mesavik misvakın çoḡuludur aynı zamanda "senin günahların" ya da "çirkinliklerin" manasına da gelmektedir.)

⁷⁵⁵ Misvakın çoḡulu nedir Me'mun dedi ki "senin güzelliğinin zıttıdır."

⁷⁵⁶ mesāvîk M, K: misvāk A.

⁷⁵⁷ inşāf M, K: inşirāf A.

⁷⁵⁸ fazlına M, K: fazla A.

⁷⁵⁹ K 69a.

⁷⁶⁰ A 44a.

hüveydā olur ve Muḥammed ibnü'l-Hāriş ḥazretleri raḥimehu'llāh⁷⁶¹ buyurdu ki biş ṭā'ifeye biş nesneden su'al eyledüm, cümlesi bir cevāb ile cevāb virdi. Evvel eṭibbāya eşfā-yı edviyye-i dāye nedür didüm, didiler ki cū' u kılllet-i⁷⁶² ekldür, ikinci ḥükemāya a'ven-i eşyā 'ibādet-i ḥüdaya nedür didüm, didiler ki cū' u kılllet-i ekldür, üçüncü zühhāda aqvā-yı eşyā zühd ü taqvāya nedür didüm, didiler ki cū' u kılllet-i ekldür, dördüncü 'ulemāya efdal-i eşyā hıfz-ı 'ilm ve cem'-i kuvvāya nedür didüm, didiler ki cū' u kılllet-i ekldür, beşinci umerāya elezz-i ta'am ve eşhā-yı idām nedür didüm, didiler ki cū' u kılllet-i ekldür ve ḥazret-i 'Ā'işe'ye⁷⁶³ raḍıya'llāhu 'anhā ḥazret-i Muḥammed Muştafā şalla'llāhu⁷⁶⁴ 'aleyhi ve sellem⁷⁶⁵ buyururlardı ki [47b] 766 یا عائشه داومي قرع باب الجنة ve 'Ā'işe dahi dirdi ki رسول الله بماذا bāb-ı cenneti kaḫmağa ne 'amel ile müdāvet ideyim, Resūlu'llāh dahi şalla'llāhu⁷⁶⁷ 'aleyhi ve sellem buyururlardı ki bi'l-cū' ya'nī açlık⁷⁶⁸ ile müdāvet eyle yā 'Ā'işe. Ve Yaḥyā bin Mu'az ḥazretleri ḫuddise sırruhu buyurdu ki eger cū' sūḫda bey' olınaydı ṭālib-i 'uḫbāya yenbağī vü⁷⁶⁹ evlā ol idi ki kaçan bāzāra varsa cū'dan ğayrı eşyayı iştirā itmeyeydi ve sebīl-i taḫlīl-i ekl-i bisyār, mażarr-ı kesret-i eklde te'emmül ü efkār ile müyesser olur ki marāz u miḥnet ve saḫam u 'illet ve hırş u şehvet ve buḫl ü⁷⁷⁰ 'adāvet ve kevdenī⁷⁷¹ vü ḥamāḫat ve belāhat ü belādet ve bunuñ emşāli ḫişāl-i nā-pesendīde⁷⁷² külliyyen kesret-i ta'āma⁷⁷³ tenāvülden zāhir ü bāhir olur kemā ḫile Şīr:

فَعَارٌ ثُمَّ عَارٌ ثُمَّ عَارٌ
شَقَاءُ الْمَرْءِ مِنْ أَجْلِ الطَّعَامِ

Terceme:

⁷⁶¹ raḥimehu'llāh M, K: raḥmetu'llāhi 'aleyh şeklinde A.

⁷⁶² K 69b.

⁷⁶³ 'Ā'işe'ye M, K: Ā'işe A.

⁷⁶⁴ A'da burada "te'ālā" var.

⁷⁶⁵ A 44b.

⁷⁶⁶ Ya Aişe cennetin kapısını çalmaya devam et.

⁷⁶⁷ A'da burada "te'ālā" var.

⁷⁶⁸ K 70a.

⁷⁶⁹ vü M, K: -A.

⁷⁷⁰ ü M, K: -A.

⁷⁷¹ kevdenī M, K: kevden A.

⁷⁷² ḫişāl-i nā-pesendīde A: nā-pesendīde M, K.

⁷⁷³ ta'āma M, K: ta'am A.

Büyük ‘ār ve büyük ‘ār büyük ‘ār⁷⁷⁴

Kişi çok yimeden ola giriftār⁷⁷⁵

Olup tuḥme taleb ide şifāyı

Bula mı böyle olan hiç⁷⁷⁶ şafāyı

[48^a] Terceme-i dīger:

Ḳati ‘ayb u ḳati ‘ayb u ḳati ‘ayb

Ki çok yimekten ola kişi ḥaste

Degül dānāya erzānı ki nefsin

Ḳavī idüp ide rūḥın şikeste

Ve her bār ki nefis ḳavī ola rūḥ za‘if olur ve her zamānki nefis za‘if ola rūḥ ḳavī olur. Pes ‘ākıle erzānı budur ki nefisine himmetden⁷⁷⁷ rūḥına merḥameti bisyār ola ki nefis vaṭanında derkār ve rūḥ diyar-ı ḡurbetde ḡarīb ü ḡamḥārdur, kemā ḳāle ba‘du’ş-şu‘arā raḥimehu⁷⁷⁸Şîr:

الرُّوحُ مِنْ نُورِ عَرْشِ اللَّهِ مَبْدُؤُهَا⁷⁷⁹
و تربة الارض اصل النَّفْسِ و البدن

قد آلف الملُك الجبار بينهما
ليصلحا لقبول العهد و المحن

الروح في غربةٍ و النفس في وطن
فأرحم غريباً كئيباً نازح الوطن

Ve ḳad ḳāle’n-nebiyyü şalla’llāhu⁷⁸⁰ ‘aleyhi ve sellem ثَلَاثَةٌ يَبْغُضُهُمُ اللَّهُ تَعَالَى مِنْ غَيْرِ جُزْمِ الْأَكُولِ وَ الْبَخِيلِ وَ الْمُتَكَبِّرِ

⁷⁷⁴ K 70b.

⁷⁷⁵ A 45a.

⁷⁷⁶ hiç M, K: -A.

⁷⁷⁷ himmetten M: himmetinden K, A.

⁷⁷⁸ raḥimehu M, K: raḥmetu’llāhi te‘ālā ‘aleyh A.

⁷⁷⁹ K 71a.

ider buğz⁷⁸¹ u ğadıba istihkāk u sebebsüz⁷⁸² birisi ekl-i bisyār idendür ve birisi mālını imsāk idüp [48^b] infāk u işār itmeyendür ve birisi⁷⁸³ kibriyā şıfātı ile muttaşif olup iftiḥār u istikbār idendür, eger su‘āl olursa⁷⁸⁴ ki⁷⁸⁵ ekl-i bisyār u buḥl u istikbār⁷⁸⁶ şıfāt-ı zemīmedendür ve şıfāt-ı zemīme ile ittişāf ḥod cürm-i maḥzdur. Pes Resūlu’llāhuñ şalla’llāhu⁷⁸⁷ ‘aleyhi ve sellem min-ġayri cürmin diyü buyurdularınıñ vechi nedür? Cevāb böyle virilür ki “min-ġayri cürmin”den murād şol cürm-i fāḥşdur ki fā’iline ikāmet-i ḥudūd olma, katl-i nefis ü zinā ve şürb-i ḥamr u livāṭa vü ribā gibi. Ve Calinos ḥakīmden ḥikāyet olındı ki buyurdı ki الرُّمَانُ نَفْعٌ كَثِيرٌ وَ السَّمَكُ ضَرٌّ كَثِيرٌ وَ قَلِيلٌ وَ الرُّمَانُ⁷⁸⁸ ve dahi keşret-i eklde itlāf u isrāf-ı māl var ḥālde,⁷⁸⁹ enkāl ü eġlāl var me‘alde ve ekl-i fevka’ş-şib’ bir zarar-ı küllidür, ki⁷⁹⁰ insān anuñla müsteḥaḥ olur dār-ı ‘uqbāda ‘uqūbete ve dār-ı dünyāda⁷⁹¹ belādet⁷⁹² ü ḥamāqata zirā ki biṭnet müzīl-i fiṭnatdur, kemā kīle⁷⁹³ أَلْبِطْنَةُ تُذْهِبُ الْفِطْنَةَ ve ekül mebgūz⁷⁹⁴ kulüb-i insānda ve merdüddur⁷⁹⁵ nezd-i Raḥmānda ve taqlīl-i ekl-i ta‘amuñ ṭarīki budur ki elṭaf u eṣḥā olan [49^a] ta‘āmı evvel yiye ki mercūdur ki bunun ile⁷⁹⁶ ḳanā‘at ḥāşıl olup nā-müşteḥī olanlardan ferāġat eyleye ve cī‘ān ile ekl-i ta‘ām itmeye ki tenāvül-i kesret-i ta‘āma bā’iş olur ve kesret-i ekl mezmūmdur her ḥālde illā meger ki ġaraż-ı şaḥīḥā muḳārin ola ol taqdīrce cā’iz u maḥmūd olur şıyāma ḳuvvet vırsün⁷⁹⁷ içün, a‘māl-i şāḳiye ḳudret gelsün içün zayfı istiḥyā itsün⁷⁹⁸ içün bunuñ emşāli niyyet-i şaḥīḥa ile keşret-i ekl-i ta‘ām mezmūm u merdüd iken maḳbūl u maḥmūd olur.

⁷⁸⁰ A’da burada “te‘ālā” var.

⁷⁸¹ A 45b.

⁷⁸² سببٌ و سوز K, A: سببٌ و سوز M.

⁷⁸³ birisi A: -M, K.

⁷⁸⁴ olursa M, K: olınırsa A.

⁷⁸⁵ ki M, K: -A.

⁷⁸⁶ K 71b.

⁷⁸⁷ A’da burada “te‘ālā” var.

⁷⁸⁸ Narın hepsi faydalıdır, balıġın hepsi zarardır, balıġın azı narın çoġundan daha hayırlıdır.

⁷⁸⁹ A’da burada “ve” var.

⁷⁹⁰ ki A: -M, K.

⁷⁹¹ A 46a.

⁷⁹² belādet K, A: بلاوت M.

⁷⁹³ Oburluk zekanın kıvraklıġını giderir.

⁷⁹⁴ K 72a.

⁷⁹⁵ merdüddur M, K: merdüdedür A.

⁷⁹⁶ ile A: M, K.

⁷⁹⁷ vırsün M, K: vırmesi A.

⁷⁹⁸ itsün M, K: itmesün A.

Bāb-ı Sādis Bidāyet-i Sebakı Beyān ve Miqdār-ı Tertībini ‘Ayān Eylet⁷⁹⁹

Ve İmām Zernūcī ḥazretleri raḥimehu’llāh⁸⁰⁰ rivāyet eylediler üstādları şeyḥu’l-İslām⁸⁰¹ Burhānū’d-dīn ḥazretlerinden raḥimehu’llāh⁸⁰² ki anlar şākirdlerini bidāyet-i sebak için yevm-i erbi’āya ya’nī çahārşenbe gününe te’ḥīr itdürürlerdi ḥattā bu ḥuşuşda Resūlu’llāhdan şalla’llāhu⁸⁰³ ‘aleyhi ve sellem ḥadīs-i şerīf naql iderlerdi ki⁸⁰⁴ مَا مِنْ شَيْءٍ يُبْدَأُ فِي يَوْمِ الْاَرْبِعَاءِ [49b] الْاَوَّلِ وَ قَدْ تَمَّ⁸⁰⁴ Tercemetü’l-ḥadīs-i li-mü’ellifihī:

Didi Aḥmed yokdurur bir nesne kim
Çarşamba⁸⁰⁵ günü aña başlana

Ḥayrla illā olur iş ol tamām
Pes sezā oldur iş anda işlene

Ve eyzan li-mü’ellifihī:

Erbī’āda ḥayr işe eyle şürū⁸⁰⁶

Tā kim ḥayr ile ola ol iş tamām

Ḳāfirīn ḥaḳḳında naḥs oldı o gün

Mü’minīne nisbet oldı şa’d-ı tām

Şa’d onuñçün oldı ol gün mü’mine

Nurı ol günde yaratdı lā yenām⁸⁰⁷

Ya’nī yevm-i erbi’āda a’māl-i ḥayrdan ḥiçbir şeye ibtidā⁸⁰⁸ olunmaz illā eger olınırsa⁸⁰⁹ tamām olur ve Ebū Ḥanīfe ḥazretleri dahi raḍıya’llāhu ‘anh⁸¹⁰ böyle

⁷⁹⁹ K 72b.

⁸⁰⁰ raḥimehu’llāh M, K: raḥmetu’llāhi te’ālā ‘aleyh A.

⁸⁰¹ şeyḥu’l-İslām M, K: şeyḥu’l-imām A.

⁸⁰² A 46b.

⁸⁰³ A’da burada “te’ālā” var.

⁸⁰⁴ Köseoğlu, s. 93; Kara, s.151, Yavuz s.125. “Hiçbir şey yok ki çarşamba gün bir işe başlansın da o iş tamam olmuş olmasın.”

⁸⁰⁵ Çarşamba M, A: Çaharşenbe K.

⁸⁰⁶ K 73a.

⁸⁰⁷ A’da “Tercemetü’l-ḥadīs-i li-mü’ellifihī... lā yenām” arasındaki beş beyitlik iki şiir “ya’nī yevm-i erbi’āda a’māl-i ḥayrdan ḥiçbir şeye ibtidā olunmaz illā eger olınırsa tamām olur” ifadesinden sonra yazılmış.

iderlerdi ya'nî telâmizesini ibtidâ-yı ders için çahârşenbe gününe katıldururlardı ve hadîş-i mezkûru dahi rivâyet iderlerdi,⁸¹¹ üstâdları şeyhü'l-imâm Kıvâm⁸¹²u'd-dîn Ahmed bin 'Abdu'r-Reşîd'den⁸¹³ rahmetu'llâhi 'aleyh ve dahi İmâm Zernûcî hazretleri rahimehu'llâh⁸¹⁴ buyurdu ki aña bir 'ulemâdan itimâd itdügüm kimseden işitdüm ki⁸¹⁵ taḥkîkan şeyh Yûsuf Hemedâni hazretleri kudise sırruhu a'mâl-i ḥayrdan her 'amele ibtidâ itmekde te'hîr [50^a] iderlerdi yevm-i erbi'aya hattâ dirlerdi ki Hâk te'âlâ⁸¹⁶ celle ve 'alâ nûrı yevm-i erbi'ada ḥalk eyledi ve yevm-i erbi'â naḥsdur kâfirîn ḥaḳḳında ve şâddur mü'minîn şânında ve Ebû Hanîfe hazretleri raḍıya'llâhu 'anh⁸¹⁷ hikâyet eyler şeyhü'l-imâm kâdî 'Ömer bin ebî Bekir ez-Zerenciden rahimehu'llâh⁸¹⁸ ki ol dirdi ki meşâyih didi ki lâyıḳ budur ki ḳadr-i sebaḳ mübtediye zabtı mümkün olan miḳdârdur, iki defa tâlîm itmek ile ve her günde evvelki sebaḳından⁸¹⁹ bir kelime ziyâde ide kelimedenden ziyade itmeye⁸²⁰ hattâ ne deñlü sebaḳı keşir olursa zabtı dahi iki kerre i'âde ile itmeye⁸²¹ 'asir olmayup sehl ü yesir ola ammâ ki⁸²² sebaḳ-ı ibtidâda⁸²³ çok olsa⁸²⁴ ve i'âdesine dahi ihtiyâcı kerrâtle olsa intihâda dahi merrâtle i'âdeye muhtâc olur, pes zabtına iḳtidârı olmayup ferâgata⁸²⁵ ḳarâr eyler ve ḳad ḳîle⁸²⁶ تَكَرَّرُهُ أَلْفٌ ve ḳad ittefekâ lî fî-hâze'l-maḳâm nazmun mine'l-keḷâm Şîr: [50^b]

Sebaḳ bir ḥarfdür ma'nide taḥkîk

Hezâr oldı velî tekrârı anuñ

⁸⁰⁸ ibtidâ M, K: بدء A.

⁸⁰⁹ olırsa M, K: olunsa A.

⁸¹⁰ raḍıya'llâhu 'anh M: rahimehu'llâh K, rahmetu'llâhi 'aleyh A.

⁸¹¹ telâmizesini ibtidâ-yı ders için çahârşenbe gününe katıldururlardı ve hadîş-i mezkûru dahi rivâyet iderlerdi M, K: telâmizesi ibtidâ-yı ders için rivâyet iderlerdi A.

⁸¹² A 47a.

⁸¹³ 'Abdu'r-Reşîd'den M, K: 'Abdu'llâh er-Reşîd'den A.

⁸¹⁴ rahimehu'llâh M, K: rahmetu'llâhi 'aleyh A.

⁸¹⁵ K 73b.

⁸¹⁶ A'da burada "te'âlâ" yok.

⁸¹⁷ raḍıya'llâhu 'anh M, K: rahmetu'llâhi 'aleyh A.

⁸¹⁸ rahimehu'llâh M, K: rahmetu'llâhi 'aleyh A.

⁸¹⁹ sebaḳından M, K: sebaḳdan A.

⁸²⁰ itmeye K, A: -M.

⁸²¹ itmeye M: -K, A.

⁸²² ki M, A: -K.

⁸²³ A 47b.

⁸²⁴ K 74a.

⁸²⁵ ferâgata M, K: ferâgatine A.

⁸²⁶ Ders bir harftir tekrarı bindir.

Ne deñlü az olursa bihter oldur
Ki hıfz u zabt ile üns ide cānuñ

Ve Şeyh Şerefü'd-dīn el-Uḳaylī⁸²⁷ ḫazretleri raḫimehu'llāh⁸²⁸ buyurdu ki şavāb benüm ḳatumda oldur ki mübtedīye muḫtaşarāt-ı mażbūtayı ta'līm idüp kütüb-i mebsūṭadan men' eyleyeler ki fehm ü zabta aḳrebdür ve melālet ü nefret gelmeden eb'addür ve dahi ṭālib-i 'ilme lāyıḳ⁸²⁹ budur ki oḳuduđı kitābı kitābet eyleye ammā sebaḳını ḳıra'at idüp zabt u i'ādeden soñra yaza, tā ki nefi⁸³⁰ kāmil olup kitābı dahi sehv ü⁸³¹ ḫaṭadan ḫāliş ola ve müte'allim fehm itmedüği nesneyi⁸³² kitābet itmeye ki ṭab'ına kelāl virüp ḳalbine melāl getürür ve fiṭnatını zā'il idüp evḳātını zāyi' eyleser ve dahi lāyıḳ budur ki sebaḳını üstādından oḳurken añlamasına diḳḳat idüp fehm itmezşüzün geçmeye ve te'emmül ü tefekkürü bisyār idüp i'ādeyi tekrār ide zīrā ḳaçan sebaḳ ḳalīl ü yesīr olup te'emmül ü tekrārı keşīr olsa idrāk ü fehme⁸³³ vāşıl olup murādı ḫāşıl olur [51^a] kemā ḳīle جَفُظُ الْحَرْفَيْنِ خَيْرٌ مِنْ سَمَاعِ الْوَقْرَيْنِ وَ فَهْمُ الْحَرْفَيْنِ خَيْرٌ مِنْ جَفُظِ الْوَقْرَيْنِ⁸³⁴ ya'nī iki ḫarfı ezberlemek iki yük kitābuñ 'ilmini işitmeden ḫayırlıdır ve iki ḫarfı fehm itmek iki yük kitābı hıfz itmeden ḫayırlıdır, ḳaçan müte'allim dersini añlamaḳda tehāvün eylese müṭala'a vü mülāḫazada tesāhül eylese kelām ne deñlü yesīr olursa da fehmi 'asīr olur. Pes müte'allime yenbeği budur ki tehāvüni⁸³⁵ terk idüp mücāhedesini berk ide ve Ḥaḳ te'ālā ḫazretine celle ve 'alā tazarru' u zārı birle du'ā ide ki dā'isinüñ du'āsını ḳabül idüp⁸³⁶ recāsını red eylemez, kemā ḳīle اللّٰهُ يُجِيبُ مَنْ دَعَاهُ و لا يُخَيِّبُ مَنْ رَجَاهُ⁸³⁷ ve ḳad enşede'l-imāmu Ḳıvāmu'd-dīn Ḥammād bin İbrāḫīm

⁸²⁷ el-Uḳaylī M, K: Uḳaylī A.

⁸²⁸ raḫimehu'llāh M, K: raḫmetu'llāhi 'aleyh A.

⁸²⁹ K 74b.

⁸³⁰ A'da "nef" şeklinde

⁸³¹ A'da "و" yok.

⁸³² A 48a.

⁸³³ A'da "fehm" şeklinde.

⁸³⁴ K 75a.

⁸³⁵ A'da "tehāvün" şeklinde.

⁸³⁶ A 48b.

⁸³⁷ Allah kendisine dua edene icabet eder, ondan isteyenin isteğini kırmaz.

eş-Şaffārī el-Enşārī raḥimehu'llāh⁸³⁸ li'l-ḳādī el-Ḥalīl bin Aḥmed es-Sencerzī
raḥimehu'llāh⁸³⁹ şīran⁸⁴⁰Şīr.⁸⁴¹

أُخِذُ الْعِلْمَ خِدْمَةَ الْمُسْتَفِيدِ
وَ أَدِمَّ دَرَسَهُ بِفِعْلِ حَمِيدِ

وَ إِذَا مَا⁸⁴² حَفِظْتَ شَيْئاً أَعِدْهُ
ثُمَّ أَكِّدْهُ غَايَةَ التَّأَكُّيدِ

ثُمَّ عَلِّقْهُ كَيْ تَعُودَ إِلَيْهِ
وَ إِلَى دَرَسِهِ إِلَى⁸⁴³ التَّأْبِيدِ [51b]

فَإِذَا مَا⁸⁴⁴ أَمِنْتَ مِنْهُ فَوَاتِئاً
فَانْتَدِيبْ بَعْدَهُ بِشَيْءٍ جَدِيدِ

مَعَ تَكَرُّرِ مَا تَقَدَّمَ مِنْهُ
وَ اقْتِنَاءِ لِشَأْنِ هَذَا الْمَزِيدِ

ذَاكِرِ النَّاسَ بِالْعُلُومِ لِتُحْيِي
لَا تَكُنْ مِنْ أَوْلِي النَّهْيِ بِبَعِيدِ

إِنْ كُنَّمْتَ عُلُوماً أَنْسَبْتَ
لَا تَرَى غَيْرَ جَاهِلٍ وَ بَلِيدِ

ثُمَّ أَلْجَمْتَ فِي الْقِيَامَةِ نَاراً
وَ تَلَهَّبْتَ فِي الْعَذَابِ الشَّدِيدِ

Terceme:

⁸³⁸ A'da "raḥmetu'llāh" şeklinde.

⁸³⁹ A'da "raḥmetu'llāhi 'aleyh" şeklinde.

⁸⁴⁰ A'da "şīran" yok.

⁸⁴¹ K 75b.

⁸⁴² A'da "إذا ما" yerine "إذ" şeklinde.

⁸⁴³ A'da "إلى" yerine "على" şeklinde.

⁸⁴⁴ ما M, K: -A.

Hizmet it ilme müstefid ola gör
Dersine eyle hem müdāvemeti⁸⁴⁵

Şol ki ezberledüñ i'ade idüp
Eyle tekrār ve⁸⁴⁶ kııl mülāzemeti

Ba'dehu kııl anı kitābet kim⁸⁴⁷
Tā bulasın aña mu'āvedeti

Çünkü fevt olmadan emīn olasın
Taleb eyle yine mu'āveneti

Ya'nī tekrārına yine sa'y it
Olma keshān ve kııl mücānebeti

Nāsa ta'līm eyle bildügüñi
Haqq'a⁸⁴⁸ tā bulasın muqārebeti

Bildügüñ ilmi gizleme zinhār
Buhlile eyleme münāsebeti

Ketm iderseñ idüp anı nisyān
İlmden idesin müfāraqati

Müsteħaqq-ı 'azāb-ı nār olasın
Eşkiyāya idüp muqāreneti

⁸⁴⁵ A 49a.

⁸⁴⁶ ve M, K: -A.

⁸⁴⁷ K 76a.

⁸⁴⁸ Haqq'a M, K: hattā A.

Ve Kıvāmu'd-dīn Ḥammād ḥazretlerinüñ raḥimehu'llāh⁸⁴⁹ ثُمَّ أَجْمَعَتْ فِي الْقِيَامَةِ نَاراً
didükleründen murād⁸⁵⁰ bu ḥadīş-i [52^a] şerīfdür ki Resūlu'llāh şalla'llāhu 'aleyhi ve
sellem buyurmuşdur⁸⁵¹ مَنْ كَتَمَ عِلْماً عَنِ أَهْلِهِ الْجَمِ بِلْجَامٍ مِنْ نَارٍ Tercemetü'l-ḥadīşi li-
mü'ellifihī:

Didi bunı Muḥammed-i muḥtār
Her ki ketm ide 'ilmi ehlinden

Nārdan ağızına licām uralar
Āhiretde kemāl-i cehlinden⁸⁵²

Ya'nī bir kimse ki 'ilmi⁸⁵³ ehlinden men' eylese ya'nī tālib ü rāğīb olanlara
istikbār idüp ḥaber virmese yevm-i kıyāmetde anuñ ağızına cehennem⁸⁵⁴ odundan bir
uyan vururlar⁸⁵⁵ استعِذْ بِاللَّهِ الْمَلِكِ الْغَفَّارِ مَنْ أَنْ يَلْجِمَنَا بِلْجَامٍ مِنْ نَارٍ
nice mūcib-i 'azāb ise kezālik nā-ehle dahi bezl itmek müstevcib-i 'iḳābdur, nitekim
dinilmişdür⁸⁵⁶ بَدَّلُ الْعِلْمِ إِلَى أَهْلِهِ طَاعَةً وَالْغَيْرِ أَهْلِهِ اضَاعَةً⁸⁵⁷ ve ḳad ḳāle'l-imām Ebū Yūsuf
raḥimehu'llāh⁸⁵⁷ Şir:⁸⁵⁸

الْعِلْمُ يَنْهَى أَهْلَهُ أَنْ يَمْنَعُوهُ أَهْلَهُ
لَعَلَّه يَبْذُلُهُ لِأَهْلِهِ لَعَلَّه

Terceme li-mü'ellifihī:

'İlmi bezl it ehline tātadür ol
İtme nā-ehle ki ol tażyī' olur[52^b]

⁸⁴⁹ raḥimehu'llāh M, K: raḥmetu'llāhi 'aleyh A.

⁸⁵⁰ K 76b.

⁸⁵¹ **Sünen-i Ebi Davut**, H. No: 3658; **Sünen-i Tirmizi** H. No: 2649; **Sünen-i İbni Mace**, H. No: 264; Köseoğlu, s. 96. “Kim bildiğini ehlinden gizlerse ağızına ateşten bir gem vurulur.”

⁸⁵² A'da “Tercemetü'l-ḥadīşi li-mü'ellifihī...cehlinden” kısmı arasındaki iki beyitlik şi'r “استعِذْ بِاللَّهِ الْمَلِكِ الْغَفَّارِ مَنْ أَنْ يَلْجِمَنَا بِلْجَامٍ مِنْ نَارٍ” ifadesinden sonra yazılmış.

⁸⁵³ 'ilmi K, A: -M.

⁸⁵⁴ A 49b.

⁸⁵⁵ Bize ateşten bir gem vurulmasından Gaffâr, Melik Allah'a sığınırım.

⁸⁵⁶ Ehil olana ilm vermek ibadettir, ehil olmayana ise heba etmektir.

⁸⁵⁷ raḥimehu'llāh M, K: raḥmetu'llāhi 'aleyh A.

⁸⁵⁸ K 77a.

Ehl-i 'ilmüñ ehline men' itmeden
Men' itdi itme kim teşnî⁸⁵⁹ olur⁸⁶⁰

Vehb⁸⁶¹ hazretlerinin kimseye kitâb virmek 'âdetleri degüldi, bir gün⁸⁶² Tāvūs hazretleri raḥimehu'llāh⁸⁶³ buyurdı ki اللّٰهُ سَيُعَذِّبُكَ بِهَذِهِ الْكِتَابِ ya'nī taḥkīkan ben bilürem ki Allāh dünyāda men'-i kitâb itdügün ile 'uqbāda⁸⁶⁴ saña hışm u 'azāb ide, و اللّٰهُ لَوْ كُنْتُ نَبِيًّا فَكَتَمْتُ الْعِلْمَ كَمَا تَكْتُمُهُ لَرَأَيْتُ ان اللّٰهُ تَعَالَى سَيُعَذِّبُكَ⁸⁶⁷ و يعذبني⁸⁶⁵ şümme kâle ve ya'nī vallāhi eger ben peygāamber olaydum taḥkīkan⁸⁶⁸ ve 'ilmi ehlinden sen men' itdügün gibi ben men' ideydüm taḥkīkan bilirdüm⁸⁶⁹ ki Hāk te'ālā yakıncuḡda saña ve baña 'azāb ider ve Muḡammed bin Ka'b'dan raḥimehu'llāh⁸⁷⁰ mervīdür ki dimişdür hiç 'ulemādan bir 'ālime ḡelāl degüldür ki 'ilmi üzerine sākıt olup bezl⁸⁷¹ eylemeye ve cūhelādan dahi hiçbir cāhile ḡelāl degüldür ki cehli üzerine kânī olup ṡaleb-i 'ilm eylemeye ve ṡalib-i 'ilme lāzımdur ki gaḡlet itmeye müzākere vü münāzaradan ve⁸⁷² 'uzlet itmeye mübāḡaşe vü muṡāraḡadan ammā lāyık budur ki mübāḡaşeyi te'ennī vü te'emmül üzerine idüp inşāf u itirāf ile ide ve ḡazer eyleye şaḡab u gaḡabdan [53^a] zīrā ki münāzaradan murād istiḡrāc-ı şavābdur⁸⁷³ ve şavāb dahi ḡaşıl olmaz illā te'emmül ü inşāf ile ve te'ennī vü itirāfla olur, gaḡab u şaḡab ve ḡiddet ü⁸⁷⁴ itisāfla olmaz ve⁸⁷⁵ eger mübāḡaşeden murād ilzām-ı ḡaşm ve ḡahr-ı muḡāṡab olursa ḡelāl degüldür, 'uqbāda mu'āteb olur belki yenbaḡi budur ki⁸⁷⁶ murād izḡār-ı şavāb ola ki müsteḡaḡ-ı itāb olmaya ve mübāḡaşede ḡiyle vü telbīs ü ḡud'a cā'iz degüldür illā meger ki ḡaşm-ı müte'annit-i muṡlaḡ olup ṡalib-i Ḥaḡ olmaya ol taḡdirce cā'iz olur ve

⁸⁵⁹ تشفيع M, K: تشفيع.

⁸⁶⁰ A'da "Terceme li-mü'ellifihi... teşnî olur" kısmındaki iki beyitlik şiir yok.

⁸⁶¹ M, K: وهب A.

⁸⁶² A'da burada "aña" kelimesi var.

⁸⁶³ raḥimehu'llāh M, K: raḡmetu'llāhi 'aleyh A.

⁸⁶⁴ 'uqbāda M, K: -A.

⁸⁶⁵ A 50a.

⁸⁶⁶ M, K: تكتمه A.

⁸⁶⁷ K 77b.

⁸⁶⁸ taḥkīkan M, K: -A.

⁸⁶⁹ A'da "bilirdi" şeklinde.

⁸⁷⁰ raḥimehu'llāh M, K: raḡmetu'llāhi 'aleyh A.

⁸⁷¹ bezl M: bezl-i 'ilm K, A.

⁸⁷² ve M, K: -A.

⁸⁷³ K 78a.

⁸⁷⁴ ü M, K: -A.

⁸⁷⁵ ve M, K: -A.

⁸⁷⁶ A 50b.

Muhammed bin Yaḥyā ḥazretleri raḥimehu'llāh buyurdu ki kaçan münāzırūñ üzerine işkāl-i müteveccihe olup cevāb ḥāzır olmasa lāyık budur ki diye مَا أَلَزَمْتَهُ لَازِمٌ وَ اَنَا فِيهِ مَطَارِحَةٌ سَاعَةٌ خَيْرٌ [53^b] مِنْ مطارحة ساعة خير من فنون كل ذي علم عليم فنون كل ذي علم عليم ve fā'ide-i mübāḥaṣe aqvādur⁸⁷⁷ fā'ide-i tekrārdan zīrā ki münāzarada tekrār mevcūddur ve tekrārda münāzara mefḫūddur. Pes münāzara tekrārdan eblāḡ u enfa' oldı, pes bu sebebdendür ki dinildi أَنَا فِيهِ مَطَارِحَةٌ سَاعَةٌ خَيْرٌ [53^b] مِنْ فنون كل ذي علم عليم فنون كل ذي علم عليم ammā kaçan mübāḥaṣe 'akl-ı selīm ve ṭab'-ı müstaḳīmi olan kimse ile olsa ve ṭab'-ı müstaḳīmi olmayup i'vicāc u 'inād ve inḥirāf u fesād ehli olandan iḥtirāz u ictināb eyleye ki taḥḳīkan ṭabī'at müsriyedür ve aḥlāk⁸⁷⁸ müte'addiyedür ve mücāvere mü'eşşiredür ve şeref-i 'ilmdendür ki her kimse ki aña meşḡul u müdāvim ola sār nās ve⁸⁷⁹ dahi aña muḥibb ü ḥādim⁸⁸⁰ ola kemā ḳāle ba'du's-şu'arā raḥimehu'llāh⁸⁸¹

Şir:⁸⁸²

الْعِلْمُ مِنْ شَرْطِهِ لِمَنْ خَدَمَهُ
أَنْ يَجْعَلَ النَّاسَ كُلَّهُمْ خَدَمَهُ

Terceme:

Hidmet-i 'ilm idene taḳvāyile
Halk-ı 'ālem cümle ḥidmetkār ola
Budurur 'ilm-i şerīfūñ şartı kim
'İzzetiyle ehli berḥūdār ola

Ve tālib-i 'ilme lāyık budur ki cemī'i evḳātde daḳā'ıḳ-i 'ulūma tefekkür ü tedebbürden ḥālī olmaya ki ḥaḳā'ıḳ-i 'ulūma idrāk, te'emmül ü tefekkür ile ḥāşıl olur ve li-hāze ḳīle⁸⁸³ تَأْمَلْ تَدْرِكُ وَ تَدَبَّرْ تَمْلِكُ ve mütekellime yenbaḡī budur ki evvel te'emmül ide [54^a] andan tekellümide zīrā kelām siḥām gibidür te'emmül ile taḳvīminden lābüddür ḳable'l-keḻām tā ki keḻāmında muşīb olup muḥāṭaba ḥüsn-i cevāb ile mucīb

⁸⁷⁷ K 78b.

⁸⁷⁸ ve aḥlāk M, K: -A.

⁸⁷⁹ ve M: -K, A.

⁸⁸⁰ A 51a.

⁸⁸¹ raḥimehu'llāh M, K: raḥmetu'llāhi 'aleyh A.

⁸⁸² K 79a.

⁸⁸³ Düşünürsen idrak edersin, tefekkür edersen sahip olursun.

ola⁸⁸⁴ ve kad k̄āle ba‘du’ş-şu‘arā raḥimehu’llāh⁸⁸⁵ fī-hāze’l-ma‘nā⁸⁸⁶ bi’l-Fārisiyyeti

Beyt:

أول أنديشه و انكهي كفتار
پای پست آمدست و پس دیوار

q̄īle⁸⁸⁷ و التَّدْبِيرُ و التَّأَمُّلُ و التَّفَكُّرُ و النَّكْبُتُ بِاللَّكَلَامِ بِالنَّكْبُتِ ve kad k̄āle ba‘du’ş-şu‘arā⁸⁸⁸ raḥimehu’llāh⁸⁸⁹ **Şîr:**

أُوصِيكَ فِي نَظْمِ الْكَلَامِ بِخَمْسَةِ
إِنْ كُنْتَ لِلْمُوصِي الشَّفِيقِ مُطِيعاً

لَا تَغْفَلَنَّ سَبَبَ الْكَلَامِ وَ وَقْتَهُ
وَ الْكَيْفَ وَ الْكَمَّ وَ الْمَكَانَ جَمِيعاً

Ve t̄ālib-i ‘ilme erzān budur ki müstefid ola ‘irfān ile cemī‘-i aḥvāl ü ezmānda cemī‘-i eşḥās u cümle insāndan kemā k̄āle bi’l-Fārisiyyeti ba‘du ehli’l-‘irfān ازهرکس از هر کس cemī‘-i eşḥās u cümle insāndan kemā k̄āle bi’l-Fārisiyyeti ba‘du ehli’l-‘irfān⁸⁹⁰ ya’nī her kimseden okı eger a’lā ve eger ednā, zīrā ki ‘ilme ‘ār olmaz ve ehli-‘ār ‘ilm ile yār olmaz⁸⁹¹ ve ‘irfānla berḥūdār olmaz ve kad k̄āle’n-nebiyyü şalla’llāhu⁸⁹² ‘aleyhi ve sellem⁸⁹³ [54b] **ضَالَّةُ الْمُؤْمِنِ أَيْنَمَا وَجَدَهَا أَخَذَهَا** ya’nī ‘ilm mü’minün yitügidür her nerede bulsa aḥz eyleye ve q̄īle⁸⁹⁴ **خُذْ مَا صَفَا وَ ضَعْ مَا جَفَا** ya’nī şol ‘ilm ki aḥzi yesir olup saña şafā vire, anı kabül idüp muḥabbet eyle ve şol ‘ilm ki istihrācı ‘asir olup saña keder ü cefā vire anı terk idüp ferāgat eyle⁸⁹⁵, yāḥud şol⁸⁹⁶ ‘ilm ki nāfi‘ olup dünya vü ‘ukbāda saña andan⁸⁹⁷ sürür u şafā ve nef ü vefā ḥāşıl ola,

⁸⁸⁴ K 79b.

⁸⁸⁵ raḥimehu’llāh M, K: raḥmetu’llāhi ‘aleyh A.

⁸⁸⁶ ma‘nā M, A: -K.

⁸⁸⁷ Akli başında olanın konuşması kendinden emin, tefekkürle, düşünüp taşınarak olur.

⁸⁸⁸ A 51b.

⁸⁸⁹ raḥimehu’llāh M, K: raḥmetu’llāhi ‘aleyh A.

⁸⁹⁰ K 80a.

⁸⁹¹ olmaz M: -K, A.

⁸⁹² A’da burada “te’ālā” var.

⁸⁹³ **Sünen-i Tirmizi**, H. No: 2687; **Sünen-i İbni Mace**, H. No: 4169; Köseoğlu, s.102.

⁸⁹⁴ Safa vereni al keder vereni bırak.

⁸⁹⁵ anı terk idüp ferāgat eyle K, A: -M.

⁸⁹⁶ A 52a.

⁸⁹⁷ andan M, K: -A.

aña mülâzemet eyle ve şol ‘ilm ki ğayr-ı nâfi‘ olup ‘âcil ü âcilde⁸⁹⁸ saña andan keder ü zarar ve ‘anâ vü cefâ vâşıl ola andan ferâġat eyle ve İmâm Zernüci ġazretleri raġimehu’llâh⁸⁹⁹ buyurdu ki⁹⁰⁰ Faġru’d-dîn Keşâni ġazretlerinden raġimehu’llâh⁹⁰¹ işitdüm ki buyururlar⁹⁰² ki İmâm Ebü Yûsuf ġazretlerinüñ raġimehu’llâh⁹⁰³ bir cāriyesi var idi, İmâm Muġammed ġazretlerinüñ raġimehu’llâh⁹⁰⁴ ġatında emānet ġodu ve İmâm Muġammed dahi aña didi ki hîġ İmâm Ebü Yûsuf’dan mesā’il-i fikhiiyeden bir mes’ele işitdün mü? Cāriye dahi⁹⁰⁵ didi ki işitmedüm illā hemān bunu tekrār idüp [55^a] dirdi ki سَهْمُ الدَّوْرِ سَاقِطٌ ya’nî⁹⁰⁶ devr tārîķi ile vāşıl olan naşîb vārişe sākıtdur ve sehm-i devr şol naşîbdür ki yed-i vārişden ġıkdıġdan soñra yine ‘avdet⁹⁰⁷ eyleye ve İmâm Muġammed ġazretlerine dahi bu mes’ele müşķile idi, pes ol cāriyeden⁹⁰⁸ istimā‘ itmek ile şübhesi zāil olup⁹⁰⁹ maġşûduna vāşıl oldu. Pes bundan ma’lûm oldu ki her eġaddan istifāde mümkinedür,⁹¹⁰ andan ötüridür ki İmâm Ebü Yûsuf ġazretleri raġimehu’llâh⁹¹¹ buyurdu ki şol vaġtin ki⁹¹² aña didiler ki ‘ilme ne ile vāşıl oldun مَا اسْتَنْكَفْتُ مِنَ الْإِسْتِفَادَةِ وَ مَا بَخَلْتُ مِنَ الْإِفَادَةِ ya’nî bilmedüġümü öġrenmeġe ‘ār eylemedüm bildiġümü dahi öġretmeġe buġl eylemedüm⁹¹³, pes bu iki ġaşlet-i şerîfe ile ‘ilm-i laġife vāşıl oldum ve ‘Abdullāh ibn Abbās ġazretlerine raġıya’llāhu ‘anhümā didiler ki ‘ilme ne ile idrāk eyledün, buyurdılar ki⁹¹⁴ يَلْسَانَ سَوَّلٍ وَ قَلْبٍ عَقُولٍ ya’nî ziyāde şorucu lisān ile ve ziyāde iz‘ān idici cenān ile taġşîl-i ‘irfān eyledüm ve tālîb-i ‘ilme anuñ iġün “mā teġûlu” diyü ad [55^b] virdiler ki zaman-ı evvelde⁹¹⁵ مَا تَقُولُ فِي هَذِهِ الْمَسْئَلَةِ⁹¹⁵ kavlini ġoġ didüklerinden ötüri ve İmâm Ebü Ĥanîfe ġazretleri raġıya’llāhu ‘anh⁹¹⁶

⁸⁹⁸ K 80b.

⁸⁹⁹ ġazretleri raġimehu’llâh M, K: raġmetu’llâhi ‘aleyh ġazretleri A.

⁹⁰⁰ A’da burada “imām” var.

⁹⁰¹ raġimehu’llâh M, K: raġmetu’llâhi ‘aleyh A.

⁹⁰² buyururlar M, K: buyururlardı A.

⁹⁰³ raġimehu’llâh M, K: raġmetu’llâhi ‘aleyh A.

⁹⁰⁴ raġimehu’llâh M, K: raġmetu’llâhi ‘aleyh A.

⁹⁰⁵ dahi M, K: -A.

⁹⁰⁶ ya’nî A: -M, K.

⁹⁰⁷ K 81a.

⁹⁰⁸ cāriyeden M, K: cāriye A.

⁹⁰⁹ A 52b.

⁹¹⁰ mümkinedür M, K: mümkindür A.

⁹¹¹ raġimehu’llâh M, K: raġmetu’llâhi ‘aleyh A.

⁹¹² ki K, A: -M.

⁹¹³ bildiġümü dahi öġretmeġe buġl eylemedüm K, A: -M.

⁹¹⁴ K 81b.

⁹¹⁵ Bu mesele hakkında ne dersin?

⁹¹⁶ raġıya’llāhu ‘anh M, K: raġimehu’llâh A.

dükkânında bezzâz iken tefekkuhu kesret-i mübâhâse ve vefret-i müzâkere ile taḥşîl eylediler, pes bundan ma'lûm oldu ki kesb taḥşîl-i 'ilme mâni' degül imiş, belki naşîr ü nâfi' imiş⁹¹⁷ ve şol kimsenüñ ki⁹¹⁸ bedeni⁹¹⁹ şahîḥ olsa ve 'aklı selîm olsa ammâ ki faḳîr olsa taleb-i 'ilmi terk itmege özürl olmaz ve İmâm Ebû Yûsuf'dan⁹²⁰ efkar kimse yog idi zamânında çünki faḳrı taleb-i 'ilme mâni' kılmayup taḥşîl-i fıkha cân u dilden⁹²¹ şâgîl olduysa lâ-cerem Perverdigâr-ı kâdir envâ'-ı 'ilm ü⁹²² hikmet ile mâhir idüp beyne'l-enâm maḳbûl u müselleme ve vüs'at ü ğinâyile mu'azzez ü mükerrem eyledi ve şol kimsenüñ ki vüs'ati keşîr ve kudreti kebîr olsa *فَيْعَمَ الْمَالُ الصَّالِحُ لِلرَّجُلِ الصَّالِحِ* ya'nî ne gökcek māl-ı şālîhdür racul-i şālîḥ için ki tarîḳ-i 'ilmde bezl-i māl idüp tekmi'l-i kemâl itmege kâdir ü⁹²³ mâhir ola ve bir 'âlîme didiler ki 'ilme ne ile vâsıl olduñ, didi ki⁹²⁴ eb-i ğanî ile zîrâ ki ehl-i 'irfâna [56^a] envâ'-ı in'âm u iḥsân⁹²⁵ iderdi, pes anuñ 'ilme ikrâm ve ehline ihtirâmı benüm 'ilme vuşûlûme bâiş oldu ve Ebû Ḥanîfe ḥazretleri raḥimehu'llâh buyurdu ki 'ilme yetişmedüm illâ cehd-i firāvân ve şükr-i yezdân ile irişdüm ve her bâr ki⁹²⁶ şol mes'eleyi ki fehm ü idrâk eyledüm, şükr-i ḥalîḳ-ı eflâk idüp el-ḥamdü lillâh didüm çünki ḥamd u şükr ile şâkir oldum. Pes 'ilm ü hikmet ile mâhir oldum⁹²⁷ ve tâlib-i 'ilme erzân budur ki şükr-i yezdâna meşğûl ola taleb-i 'irfânda lisan-ı cenân u erkân ile ve bezl-i māl u iḥsân ile fehm ü 'aḳl u ferâseti ve zekâ vü fiṭnat u kıyâseti Allâh'dan bilüp tevfiḳ ü hidâyeti ve nuşret ü inâyeti Allâh'dan isteye ki taḥkîḳan Ḥüdâ taleb-i ihtidâ idene ihdâ ve tazarru' vü du'â idene i'tâ itmede a'tâdur ve ehl-i sünnet ve cemâ'at radıya'llâhu⁹²⁸ 'anhüm ecma'in vaḳtâ ki hidâyeti ḥazret-i Ḥaḳ'dan ve ol cevâd-ı muṭlaḳdan taleb eyledilerse lâ-cerem ḥazret-i 'izzet inâyet ü nuşret idüp 'işmet müyesser eyledi [56^b] dalâletden⁹²⁹ ve ehl-i bid'at ü dalâlet⁹³⁰ *حَدَّثَهُمُ اللَّهُ الْمُبِينُ* vaḳtâ ki 'aḳl ü idrâkları ile icâb idüp Ḥaḳkı maḥlûḳ-ı 'âcizden

⁹¹⁷ belki naşir ü nâfi' imiş M, A: -K.

⁹¹⁸ ki M, A: -K.

⁹¹⁹ A 53a.

⁹²⁰ imâm Ebû Yûsuf'dan M, K: ammâ Yûsuf'dan A.

⁹²¹ K 82a.

⁹²² ü M, K: -A.

⁹²³ ü M, K: -A.

⁹²⁴ didi ki M, K: di ki A.

⁹²⁵ iḥsân M, K: iḥsânla A.

⁹²⁶ K 82b.

⁹²⁷ A 53b.

⁹²⁸ A'da burada "te'âlâ" var

⁹²⁹ K 83a.

⁹³⁰ Allah onları apaçık yüzüstü bıraktı.

taleb eyledilerse ki ‘ağıldur, lābüdd Hāḡ te‘ālā ḡazreti ḡalālet ile maḡcūb idüp cehālet ile ma‘yūb⁹³¹ eyledi فَضَّلُوا وَاَصْلُوا pes hem ḡāll ve hem muḡill oldılar ve ḡāle’n-nebiyyü şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem⁹³² عَمَلٌ بِعَقْلَةٍ وَاَلْغَائِلُ مَنْ عَمَلٌ بِعَقْلَةٍ ya’nī ḡāfil ḡaflet ile ‘āmil olandur ve ‘āqıl ‘ağılla ‘āmil u kāmil⁹³³ olandur ‘aql ile ‘āmil olmaḡuñ ‘alāmeti budur ki nefsinüñ ‘aczi ve rabbisinüñ ḡudretini bile ki Resūlu’llāh şalla’llāhu⁹³⁴ ‘aleyhi ve sellem buyurmuşdur 935 عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ ya’nī bir kimse ki nefsini bildi taḡḡıḡan rabbisini bildi ve bir kimse ki nefsini bilmedi taḡḡıḡan rabbisini⁹³⁶ bilmedi 937 ﴿ وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَىٰ فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَىٰ ﴾ nefsini bilmeyen kimsenüñ ḡālını i’lām u īmā ider pes ‘ağıle lāyık budur ki nefesine i’timād ve ‘ağılınā istinād eylemeye belki tevekkül ü i’timādı ve tevessül ü⁹³⁸ istinādı Allāh üzerine ola ki 939 ﴿ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ ﴾ [57^a] 940 ﴿ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ ﴾dür ve eḡer ḡālib-i ‘ilmüñ māla iḡtidārı olursa taḡḡil-i ‘ulūm itmede bezl ü iḡār idüp buḡl u imsākdan iḡtirāz u ictināb eyleye ve şerr-i buḡlden isti‘āze eyleye ḡudāya ki andan eḡedd-i dā yoḡdur, ḡābil olmaz devāya kemā ḡāle’n-nebiyyü şalla’llāhu⁹⁴¹ ‘aleyhi ve sellem 942 دَاءٌ أَدْوَأُ مِنَ الْبُخْلِ ya’nī ḡanḡı veca’dur ki evcā’ ola buḡlden ve şeyḡu’l-islām şemsü’l-e’immeti el-ḡalavānī⁹⁴³ ḡazretleri raḡimehu’llāh faḡīr idi ḡelvā şatardı, ve⁹⁴⁴ fuḡahā ve ḡālib-i ‘irfāna ḡelvāyı rayḡān virürdi ve⁹⁴⁵ dirdi ki benüm oḡlıma du‘ā eylen tā Hāḡ te‘ālā celle ve ‘alā sizüñ gibi āña dahi ‘ilm iḡā ide pes Hāḡ⁹⁴⁶ cūd u ‘aḡası berekātı birle⁹⁴⁷ i’tiḡād u temennāsı⁹⁴⁸ sebebi ile kendüni ve oḡlını cemī’an şeref-i ‘ilm ile müşerref ü mükerrem idüp fazl u taḡvā ile mu‘azzez ü muḡterem eyledi ve dahi

⁹³¹ ma‘yūb M, K: معيب A.

⁹³² şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem K: ‘aleyhi’s-selām M, şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellem A.

⁹³³ A 54a.

⁹³⁴ A’da burada “te‘ālā” var

⁹³⁵ Köseoḡlu, s. 107-108, İmām Gazalī, **İhya’u Ulumi’d-din** (Terceme, Ahmed Serdaroḡlu) Bedir Yayınevi, İstanbul (tarihsiz), Cilt 1 s.254 (“... kendini bilmeyen ise rabbini nasıl bilebilir?” Şeklinde geçmektedir)

⁹³⁶ K 83b.

⁹³⁷ İsra Suresi 17 /72. “ Kim burada kör olursa ahirette de kördür.”

⁹³⁸ ü M, K: -A.

⁹³⁹ Talak Suresi 65 /3. “ Kim Allah’a tevekkül ederse O ona yeter.”

⁹⁴⁰ Al-i İmran 3 /101. “Kim Allah’a bağlanırsa o doğru yola hidayet edilmiştir.”

⁹⁴¹ A’da burada “te‘ālā” var

⁹⁴² Beyhaki, **Şuabu’l-İman**, Cilt 10, H. No: 10358.

⁹⁴³ A 54b ve 84a.

⁹⁴⁴ ve A. -M, K.

⁹⁴⁵ ve K, A: -M.

⁹⁴⁶ A’da burada “te‘ālā” var

⁹⁴⁷ A’da burada “ve” bağlacı var.

⁹⁴⁸ temennāsı M, K: عناسي A.

mālı birle kütüb iştirā ide ki ta'allüm-i 'ilme a'ven-i eşyā kitābdur ve İmām Muḥammed bin el-Ḥasan ḥazretlerinüñ raḥimehu'llāh māl-ı keşiri var idi ḥattā dirlerdi⁹⁴⁹ ki mālınuñ [57^b] üzerine üç yüz vükelāsı vardı ve bunca māl-ı firāvānuñ cümlesini 'ilm ü 'irfān yolında bezl⁹⁵⁰ ü infāḫ eyledi ḥattā libās-ı nefsinı dahi ḥarc u⁹⁵¹ işār idüp libās-ı köhne giymegi ihtiyār eyledi ve Ebū Yūsuf ḥazretleri raḥimehu'llāh libās-ı köhne içre görüp şiyāb-ı nefise gönderdi ve İmām Muḥammed ḥazretleri raḥimehu'llāh ḫabül eyledi ve mektüb ile cevāb gönderüp buyurdi ki عَجَلْ لَكُمْ وَ أَجَلْ لَنَا ya'nī metā'-ı dünyā size taḫdīm ü ta'cīl olındı ve bize te'ḫīr⁹⁵² ü te'cīl olındı⁹⁵³ ve taḫdīr-i melik-i ḫadīre rażı ve ḫoşnūduz⁹⁵⁴ ve imām Muḥammed ḥazretleri İmām Ebū Yūsuf ḥazretlerinüñ hediyyesini anuñ için ḫabül eyledi ki egerçi ki ḫabül-ı hediyye sünnet-i seniyye idi zīrā ki anda nefisleri için mezellet ḫāşıl olmasın añladılar, mezellet-i nefis-i ḫod muḫabbet-i dünyā için menhīdūr⁹⁵⁵ nitekim⁹⁵⁶ Resūlū'llāh şalla'llāhu⁹⁵⁷ 'aleyhi ve sellem buyurmuşdur 958 أَنُ يُزَلَّ نَفْسُهُ ya'nī ḫiçbir mü'min için cā'iz degüldür ki nefsinı zelīl eyleye dünyā taḫşīli⁹⁵⁹ için ve imām faḫru'l-islām Ersābendī ḥazretleri ḫuddise sırruhu [58^a] ḫavun ve ḫarpuz ḫabuḫların⁹⁶⁰ ki aḡniyā evlerinden sūḫa ilḫā iderlerdi, anı cem' idüp yirlerdi bir gün bir cāriye aña müttālī'a olup efendisine aḫvālī ḫaber virdi pes mevlāsı dahi anuñ için ta'am müheyyā idüp anı da'vet eyledi ol dahi da'vete icābet eyledi⁹⁶¹ egerçi ki icābet-i da'vet sünnet idi ammā nefsinı mezellet ḫavfından cür'et itmeyüp terk-i icābet eylediler ve ḫālib-i 'ilme böyle olmak lāyıḫdur ki 'ilm ile cemī'-i eşyadan

⁹⁴⁹ dirlerdi M: dirler ki K.

⁹⁵⁰ K 84b.

⁹⁵¹ ḫarc u işār K: ḫarc işār M, ḫarc A.

⁹⁵² A'da bu kelime yok. "te'cīl olındı" şeklinde.

⁹⁵³ A 55a. te'ḫīr ü te'cīl olındı M, K: te'cīl olındı A.

⁹⁵⁴ A'da burada K ve M'de bulunmayan şu kısım var:

Terceme:

Size ta'cīl olındı 'ayş-ı dünyā
Velī bizden olındı men' ü te'ḫīr
Size olındı müyesser 'ayş-ı fānī
Bize 'ayş-ı ebed olındı taḫdīr

⁹⁵⁵ menhīdūr M, K: nehydūr A.

⁹⁵⁶ K 85a.

⁹⁵⁷ A'da burada "te'ālā" var

⁹⁵⁸ **Sünen-i İbni Mace**, H. No: 4016, **Sünen-i Tirmizi**, H. No: 2254; Köseoğlu, s.109.

⁹⁵⁹ dünyā taḫşīli M,K: taḫşil-i dünyā A.

⁹⁶⁰ ḫabuḫların M, K: ḫabuḫları A.

⁹⁶¹ A 55b.

fā'ikdür pes lāzımdur ki himmet-i⁹⁶² 'āliye ile taqdīr-i rabbāniye rāzī olup emval-i nāsa tama' itmeye ki tama' faqr-ı hāzırdur ve tāmī' zelīl ü hāsirdür⁹⁶³ ve zebūn u⁹⁶⁴ kāşırdur nitekim Resūlu'llāh şalla'llāhu⁹⁶⁵ 'aleyhi ve sellem buyurmuşdur إِيَّاكَ وَ الطَّمَعِ
966 فَاِنَّهُ فَقْرٌ حَاضِرٌ Tercemetü'l-ḥadīş:

Buyurmuşdur bunı Aḥmed ki dīn emrinde nāşırdur
Hazer eyle tama' itme kim ol bil faqr-ı hāzırdur

Tevekkül eyleyüp Ḥaḳka ḳanā'at it mükerrerem ol[58^b]
Tama' itme şaḳın dünyāya tāmī' merd-i hāsirdür⁹⁶⁷

Ya'nī tama' itmekden hazer eyle ki taḥḳīḳan tama' faqr-ı hāzırdur kemā ḳāle'ş-şeyḥü'l-kāmil Celāle'd-dīn er-Rūmī ḳaddese sırrahu'l-'azīz **Şir:**

كفت بیغامبر كه جنتأزاله
كرهمی خواهی زكس چیزى مخواه⁹⁶⁸

چون نخواهی من كفيلم مرترا
جنت الماوى و دیدار خدا

Ve tālib-i 'ilm ḳatında olan mālı buḥl u imsāk itmeyüp nefesine ve ğayrına bezl ü infāḳ eyleye ki ḥavf-ı faqr 'ayn-ı faqrdir nitekim Resūlu'llāh şalla'llāhu⁹⁶⁹ 'aleyhi ve sellem buyurmuşdur 971 فِي الْفَقْرِ مَخَافَةَ الْفَقْرِ Tercemetü'l-ḥadīş:

⁹⁶² K 85b.

⁹⁶³ hāsirdür M, A: hāsir K.

⁹⁶⁴ u M, K: -A.

⁹⁶⁵ A'da burada "te'ālā" var

⁹⁶⁶ Canan, Cilt.14, H. No: 4878, Heysemi, **Zevaid**, Cilt. 7, H. No: 7129; Köseoğlu, s. 109. "Tama'dan şaḳın çüñkü o hazır bir fakirliktir."

⁹⁶⁷ A'da bu şiirden sonraki "Ya'nī tama' itmekden... خدا" kısmı yok.

⁹⁶⁸ K 86a.

⁹⁶⁹ A'da burada "te'ālā" var.

⁹⁷⁰ A 56a.

⁹⁷¹ A'da "Tercemetü'l-ḥadīş... ḥaḳīr" kısmı "ya'nī nāsın... faḳīr olmaz" kısmından sonra yazılmış.

Didi Aḥmed nāsdan oldı keṣīr
Faḫrdan ḥavf eyleyüp merd-i faḫīr

Bil ḡanī oldur⁹⁷² ola ḡalbi ḡanī
Faḫr-ı şūrī eylemez anı ḫaḫīr

Ya'nī nāsun ekṣeri meḫāfet-i faḫr sebebi ile ḡanī ise de faḫīrdür ve aṣl-ı ḡinā ḡinā-yı ḡalbdür faḫr-ı şūrī ile kiṣi faḫīr olmaz⁹⁷³ ve zamān-ı evvelde evvel ṣan'at öğrenürler andan 'ilm ü ma'rifet öğrenürlerdi tā emval-i nāsa [59^a] tama' itmek lāzım gelmesün diyü ve şimdiki zamānda 'ilmi nāsuñ mālını cem' idelüm diyü öğrenürler 975 من ذلك⁹⁷⁴ العياد بالله ve ḫikmetde geldi ki 976 من استغنى بمال الناس افتقر⁹⁷⁶ Terceme:

Şu⁹⁷⁷ kim bil māl-ı nās ile ḡanī olmaḫ diler olmaz
Naṣībi faḫr olur anuñ cihānda ol ḡinā bulmaz⁹⁷⁸

Ya'nī bir kimse ki nāsuñ mālı ile ḡanī olmak dilese faḫīr olur ve ḫāle emīrū'l-mü'minīn 'Alī raḫıya'llāhu 'anh⁹⁷⁹ موت⁹⁷⁹ نزع والجرمان مؤت⁹⁷⁹ Tercemetü ḫavli 'Alī raḫıya'llāhu 'anh:

'Alī ibnü Ebī Ṭālib buyurdi⁹⁸⁰
Ṭama' insāna ḫılķī bir 'anādur

Su'āl itmek olur cānını çekmek
Eger maḫrūm ola mevt-i fenādur⁹⁸¹

⁹⁷² M, K ve 'da burada "ki" var.

⁹⁷³ K 86b.

⁹⁷⁴ A'da burada "te'ālā" var.

⁹⁷⁵ Bundan Allah'a sığınırım.

⁹⁷⁶ A'da burada "Terceme... ḡinā bulmaz" kısmından önce "ya'nī bir kimse... faḫīr olur" kısmı var. "Kim insanların malı ile zengin olmak isterse fakir olur."

⁹⁷⁷ Şu M, K: Şol A.

⁹⁷⁸ A 56b.

⁹⁷⁹ Tama hastalık, istemek canın çekilmesi, mahrum olmak ölümdür.

⁹⁸⁰ 87a.

⁹⁸¹ mevt-i fenādur M: mevt ü fenādur K, A.

وَ فِي الْكَافِي وَ لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ أَنْ يَسْأَلَ النَّاسَ شَيْئاً مِنَ الْقُوْتِ وَ عِنْدَهُ⁹⁸² قُوْتٌ يَوْمَهُ لِأَنَّ السُّؤَالَ لَا يَجُوزُ إِلَّا لِضَرُورَةٍ وَ لَا ضَرُورَةَ لِمَنْ لَهُ قُوْتٌ يَوْمَهُ وَ قَالَ بَعْضُ الْعُلَمَاءِ رَجَمَ⁹⁸³ مَنْ كَانَ قُوْتٌ يَوْمَهُ لَا يَجِلُّ لَهُ السُّؤَالَ أَصْلًا، لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَنْ يَسْأَلُ⁹⁸⁴ النَّاسَ وَ هُوَ [59b] غَنِي عَمَّا سَأَلَ جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ مَسْئَلَتُهُ فِي وَجْهِهِ خُدُوشٌ أَوْ خُمُوشٌ أَوْ كُدُوحٌ وَ لِأَنَّهُ اذَلَّ نَفْسَهُ مِنْ غَيْرِ ضَرُورَةٍ وَ أَنَّهُ حَرَامٌ، لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ لَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يُذِلَّ نَفْسَهُ وَ لِأَنَّهُ لَمْ يَحْفَظْ عِرْضَهُ الْعَزِيزَ وَ هُوَ وَاجِبٌ عَلَيْهِ⁹⁸⁵، لِقَوْلِهِ عَلَيْهِ⁹⁸⁶ السَّلَامُ عِرْضُ الْمُؤْمِنِ كَدَمِهِ⁹⁸⁷

Tercemetü'l-ḥadīs:

Mü'minüñ 'ırzı bil⁹⁸⁸ demi gibidür

Yağma dünyā-yı dūñçün 'ırzuñ⁹⁸⁹

وَ قَالَ الْعُلَمَاءُ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ مَنْ كَانَ حَرْفَتُهُ سُؤَالَ كَانَتْ عَلَيْهِ أَرْبَعَةٌ خُسْرَانٍ ذَهَابَ الْحَيَاءُ عَنْ وَجْهِهِ وَ ذَهَابَ الْقَدْرُ عِنْدَ النَّاسِ وَ لَا يَقْرَرُ فِي قَلْبِهِ عِلْمُ اللَّهِ تَعَالَى وَ رَفَعَ اللَّهُ بَرَكَتَهُ عَنْ رِزْقِهِ كَمَا قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ⁹⁹⁰ تَعَالَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مَنْ فَتَحَ بَاباً مِنَ السُّؤَالِ فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ أَرْبَعِينَ بَاباً مِنَ الْفَقْرِ⁹⁹¹

Tercemetü'l-ḥadīs:

Didi Aḥmed şu kim cerr eyleyüp fetḥ eyleye bir bāb

Fağrdan aña fetḥ eyler Ḥüdā bilgil ki kırk ebvāb

السُّؤَالَ حَرَامٌ [60^a] اَلَيْهِ رَاḤْمَتُهُ الْإِلَهِ مُحَمَّدُ الْعِزَّالِيّ الْغَزَّالِيّ

فِي الْأَصْلِ وَ إِنَّمَا يُبَاحُ لِضَرُورَةٍ⁹⁹² لِأَنَّهُ لَا يَنْفَكُ عَنْ ثَلَاثَةِ أُمُورٍ مُحَرَّمَةٍ أَوْلَاهَا إِظْهَارُ الشُّكُورَى مِنَ اللَّهِ تَعَالَى إِذَا

⁹⁸² عِنْدَهُ A: عِنْدَ M, K.

⁹⁸³ رَجَمَ A: رَجَمَ اللَّهُ تَعَالَى M, K: رَجَمَ

⁹⁸⁴ يَسْأَلُ A: سَأَلَ M, K: يَسْأَلُ

⁹⁸⁵ عَلَيْهِ K, A: -M.

⁹⁸⁶ K 87b.

⁹⁸⁷ El-Kāfi'de (?): Bir kimseye günlük yiyeceği varken gıda istemesi gerekmez çünkü zaruret dışında istemesi caiz değildir ve bir kimsenin günlük yiyeceği varsa zaruret yoktur. Bazı alimler -Allah rahmet etsin- dedi ki kimin günlük yiyeceği varsa istemesi aslında helal değildir. (Allah resulü) sözünde aleyhi's-selam "Kim insanlardan isterse istediklerinden mahrum olur, kıyamet günü gelir istedikleri onun yüzünde yırtık ya da cırmık olur. Çünkü o nefsinin zaruret olmaksızın zelil eyledi, o haramdır." (Allah resulü) sözünde aleyhi's-selam "Müslüman'a nefsinin zelil etmesi helal olmaz çünkü o üzerine gerekli olduğu halde ırzını korumadı." (Allah resulü) sözünde aleyhi's-selam "Mü'minin ırzı kanı gibidir."

⁹⁸⁸ bil K, A: -M.

⁹⁸⁹ A 57a.

⁹⁹⁰ A'da burada "تعالى" var.

⁹⁹¹ Heysemi, *Zevaid*, Cilt.5, H. No: 4518-4577-4579 (yakın manalı hadisler). "İlmde önde olan ulema dedi ki: Kimin mesleği istemek olursa dört hüsrana üzerine olur: Yüzünden utanması gider, insanların katında kıymeti gider, Allah tealanın ilmi kalbinde durmaz, Allah rızkindan bereketi kaldırır. Nebi'nin sallallahu aleyhi ve sellem dediği gibi "Kim istemekten bir kapı açarsa Allah ona fakirlikten kırk kapı açar."

⁹⁹² K 88a.

السؤال إظهار الفقر و ذكر قصور نعمة الله عليه فلا يحلّ الأ لضرورة كما لا يحلّ الميتة الأ لضرورة⁹⁹³ و ثانيها⁹⁹⁴ ان فيه اذلال السائل نفسه لغير الله تعالى فلا يجوز ان يزل نفسه لهم الأ لضرورة و ثالثها⁹⁹⁵ انه لا يتفك⁹⁹⁶ عن ايداء المسؤل عنه غالباً لأنه ربما لا تسمح نفسه الى اليزل عن طيبة قلب فلؤ بزل حياء من السائل او من الناس أو رياء فهو حرام على المعطى والأخذ و ان منع⁹⁹⁷ ربما استحي⁹⁹⁸ ففي اليزل نقصان ماله و في المنع نقصان جاهه و كلاهما مؤذيان و السائل هو السبب فيكون حراماً الا لضرورة⁹⁹⁹ انتهى كلام الامام الغزالي رحمه الله¹⁰⁰⁰ و العالم اذا كان طماعاً لم يبق له حُرمة العلم و لا يُنطق بالحق و لهذا كان رسول الله ya'nī Allāh'a şığınırın şol tama'dan ki [60^b] tab'a qarīb ide ya'nī şahibinüñ qalbine mühr vurulmağa ve sem' u başarı mahtüm olmağa yakın idüp haqqı görmesine ve işitmesine ve fehm ü iz'an itmesine māni' ola ve mü'mine lāyık budur ki havf itmeye illa'llahdan ve recā itmeye illa'llāhdan ve halkdan havf idüp Allah'a 'āsī olmaya ve hudūd-ı şer'i murākabe ve muhāfaza eyleye ve dahi tālib-i 'ilme lāyık budur ki dünki günün dersini¹⁰⁰² biş kerre¹⁰⁰³ tekrār eyleye ve dünkiden öteki günün dersini dört kerre tekrār eyleye ve andan öteki günün dersini üç kerre tekrār eyleye ve andan öteki günün dersini iki kerre tekrār eyleye¹⁰⁰⁴ ve andan öteki günün dersini bir kerre tekrār eyleye ki hıfz itmege eshel ve zabt itmege eşmeldür ve dahi lāyık budur ki tālib-i 'ilm dersinden¹⁰⁰⁵ ve tekrār itmede ve müzākerede za'f u keslān üzere¹⁰⁰⁶ olmayup kuvvet ü ferhān

⁹⁹³ K, A: -M. كما لا يحلّ الميتة الأ لضرورة

⁹⁹⁴ M. ثانيهما K, A: ثانيها

⁹⁹⁵ M. ثالثهما K, A: ثالثها

⁹⁹⁶ A 57b.

⁹⁹⁷ A. منح M, K: منع

⁹⁹⁸ A. استحيى M, K: استحي

⁹⁹⁹ K 88b.

¹⁰⁰⁰ A. رحمة الله عليه M, K: رحمه الله

¹⁰⁰¹ İstemek aslında haramdır, sadece zaruret onu mübah kılar, çünkü onun haram olması üç haramdan dolayıdır: Birincisi Allah tealedan şikayet etmek; o vakit istemek fakirliğini belli etme, Allah'ın üzerindeki nimetlerin kusurunu ifade etme olur, ölünün haram olması gibi zaruret dışında helal olmaz. İkincisi onda dilenenin Allah tealedan dışındakilere kendini zelil etmesi vardır, zaruret dışında nefsinin onlara zelil etmesi caiz olmaz, üçüncüsü kendisinden istenen kişi de çoğu zaman razı olmadan vermektedir. Gönül hoşnutluğu yoktur. Kendisinden istenen kişi isteyenden ya da insanlardan utanarak veya gösteriş için verirse bu da haramdır. Çünkü bu şekilde kendinden istenen kişiye eza verilmektedir. Bunlardan dolayı zaruret dışında insanlardan bir şey istemek haramdır... İmām Gazali'nin - Allah ona rahmet etsin- sözü sona erdi. Bir alim tamah ettiğinde ilmin hürmeti kaybolur, hakkı konuşmaz, bu yüzden Resulu'llahu salla'llahu aleyhi ve sellem ondan sakındırıyor ve diyor ki: İnsanı hakkı görmesine ve konuşmasına engel olan tamadan Allah'a sığınırım.

¹⁰⁰² A 58a.

¹⁰⁰³ K 89a.

¹⁰⁰⁴ ve andan öteki günün dersini iki kerre tekrār eyleye M, A: -K.

¹⁰⁰⁵ dersinden M: dersinde K.

¹⁰⁰⁶ üzere M, K: üzerine A.

üzere ola ki İmām Ebū Yūsuf ḥazretlerinden raḥimehu’llah¹⁰⁰⁷ maḥkīdūr ki taḥkīkan anlar¹⁰⁰⁸ müzākere [61^a] iderlerdi fuḫahāyla ḫuvvet ü neṣāt¹⁰⁰⁹ u sürūr ile, ve¹⁰¹⁰ ḫatununuñ vālidī anda ḥāzır idi, emr-i Ebū Yūsuf’da ta’accüb idüp dirdi ki ben bilürem ki taḥkīkan imām dahi biş gündən berü ekl-i ta’am itmemişdür, bunuñ birle ki sizüñ ile ḫuvvet ü neṣāt ile münāzara idüp şıdḫ u şafā ile müzākere eyler ve dahi tālib-i ‘ilme lāyık budur ki za’f u fetret üzerine olmaya ki¹⁰¹¹ taḥkīkan ḫavf¹⁰¹² u fetret büyük āfetdür belki ḫuvvet ü şecā’at üzerine ola¹⁰¹³ ki ehemmi-āletdür ve şeyḫü’l-islām Burhānū’d-dīn ḥazretleri raḥimehu’llah¹⁰¹⁴ buyurırdı¹⁰¹⁵ ki ben aḫran u emşālüm üzerine fā’ik oldum zamān-ı taḫsilümde ḫavf u fetret baña vāki’ olmamak ile ve şeyḫü’l-islām ‘Alī el-İsbicābī ḥazretlerinden raḥimehu’llah¹⁰¹⁶ maḥkīdūr ki anların ta’allüm ü taḫşīleri zamānında inḫilāb-ı melīk ile on iki yıl fetret vāki’ oldı aṣlā bu fetretten¹⁰¹⁷ ḫavf u ḫaṣyet itmeyüp münāzara ve müzākere için meclislerinden ferāgat eylemediler [61^b] ve on iki yıl tamām¹⁰¹⁸ ta’līm ü ta’allümleri üzerine şābit ḫadem ṫurdılar bi-’avni’llah¹⁰¹⁹ tevekkülleri berekātı ile bir ḫıllarına zarar gelmedi ve şeyḫü’l-islām Faḫru’d-dīn Ḳaḏī Ḥān ḥazretleri raḥimehu’llah¹⁰²⁰ buyurur ki mütefaḫḫıha yenbegī¹⁰²¹ budur ki kütüb-i fikhdan bir kitābı¹⁰²² ezberleye ki tā aña āsān ola, sa’ir kitābdan işitdügünü zabṫ idüp ḫātırına almak ve göñlinde münāḫḫaş¹⁰²³ olup¹⁰²⁴ ḫalmaq vallāhü’l-hādī ile sebīli’s-sedād

¹⁰⁰⁷ raḥimehu’llāh M. K: raḥmetu’llāhi ‘aleyh A.

¹⁰⁰⁸ anlar A: -M, K.

¹⁰⁰⁹ K 89b.

¹⁰¹⁰ ve A: -M, K.

¹⁰¹¹ A 58b.

¹⁰¹² ḫavf u fetret M,: ḫavf u fetret üzerine olmaya ki K, ḫavf u “za’af A.

¹⁰¹³ ola M, A: ol K.

¹⁰¹⁴ raḥimehu’llāh M, K: raḥmetu’llāhi ‘aleyh A.

¹⁰¹⁵ buyururdu M: buyurdu K, A.

¹⁰¹⁶ raḥimehu’llāh M. K: raḥmetu’llāhi ‘aleyh A.

¹⁰¹⁷ K 90a.

¹⁰¹⁸ tamam K, A: -M.

¹⁰¹⁹ A’da burada “te’ālā” var.

¹⁰²⁰ raḥimehu’llāh M. K: raḥmetu’llāhi ‘aleyh A.

¹⁰²¹ yenbegī M, K: lāyık A.

¹⁰²² kitābı M, K: kitāb A.

¹⁰²³ münāḫḫaş M, K: منتقش A.

¹⁰²⁴ A 59a.

Bāb-ı Sābi' Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretlerine Tevekküli ve Ṭaleb-i İlme Tevekküle Tevessüli Beyān İder

Ve dahi andan soñra ṭālib-i ilme lāzımdur ki ṭaleb-i ilme tevekkül eyleye mevlā-yı a'lāya¹⁰²⁵ ve emr-i rızıkda ihtimām itmeyüp ḳalbini meşgül eylemeye dūnyā-yı ednāya zīrā ki¹⁰²⁶ bir kimse ki Allāh yolında ta'allüm-i ilme eylese Ḥaḳ te'ālā ḥazreti anuñ hemminde kāfīdür ve emrinde¹⁰²⁷ vāfīdür aña rızık gönderür ḥatırına ḥutūr u ḥelecān itmedügi mekāndan, nitekim Ebū Ḥanīfe ḥazretleri [62^a] raḳıyallahu 'anh rivāyet eyledi 'Abdullah bin Hüseyin ez-Zübeydī'den¹⁰²⁸ raḳıyallahu 'anh ki rasūlullahuñ sāhibi idi ve resūlu'llah şallā'llahu¹⁰²⁹ 'aleyhi ve sellem buyurdu ki مَنْ فَقَّهُ مِنْ فَقَّهِ فِي دِينِ اللَّهِ كَفَاهُ اللَّهُ تَعَالَى هَمَّهُ وَرَزَقَهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ¹⁰³⁰ Kemā ḳāle ba'du's-şu'arā raḥime¹⁰³¹

Şir:

چه نادان بو¹⁰³² مرڈم مکتسب¹⁰³³
که از بهر روزی شود مضطرب¹⁰³⁴
ندانند که دادار هفت آسمان
ویرزقه من حیث لا یحْتَسِبُ¹⁰³⁵

Terceme:

Ne nādān olur merdüm muktesib
Ki rızıkından ötüri olur muḫtarib

Bunu eglemez kim Ḥüdā-yı cihān
Ve yerzuḳuh min-ḥaysü lā yeḫtesib

Ve ḳad ḳāle İbnü'l-Yemīn raḥimehu'llāh¹⁰³⁶ Şir:

¹⁰²⁵ K 90b.

¹⁰²⁶ ki M: -K, A.

¹⁰²⁷ ve emrinde M, K: -A.

¹⁰²⁸ ez-Zübeydī'den M, K: Zübeydī'den A.

¹⁰²⁹ A'da burada "te'ālā" var.

¹⁰³⁰ Ebū Ḥanīfe, **Müsned**, Emin Yayınları, Bursa 1978, H. No: 3, Köseoğlu, s.113. "Kim dinde fâkih olursa Allah onun sıkıntısına kafidir ve onu umulmadık yerden rızıklandırır."

¹⁰³¹ raḥime M, K: -A.

¹⁰³² بو M: بود K, A.

¹⁰³³ K 91a.

¹⁰³⁴ مضطرب M, A: مضطرب A.

¹⁰³⁵ A 59b.

چه دانیک¹⁰³⁷ روزی دهنده خداست
چه خواهی تواز خواجه و محتسب

و من يتق الله يجعل له
و يرزقه من حيث لا يحتسب

Terceme:

Ĥüdādur viren rızķı ķullarına¹⁰³⁸
Degüldür ŧeh ü ĥ`āce vü muķtesib

Ve men yetteķillāhe yec'al lehu
Ve yerzūķuh min-ĥaysü lā yeķtesib¹⁰³⁹

Ve ķad ķale ba'du'l-ārifin **Şir:**[62^b]

أَتَطْلُبُ رِزْقَ اللَّهِ مِنْ عِنْدِ غَيْرِهِ
و تُصْبِحُ مِنْ خَوْفِ الْعَوَاقِبِ أَمْنًا

و تَرْضَى بِصَرَافٍ و ان كان مشرڪا
ضَمِينًا و لا تَرْضَى بِرَبِّكَ ضَامِنًا

Zīrā ki¹⁰⁴⁰ bir kimsenüñ ki ķalbi emr-i rızķa¹⁰⁴¹ meŧgöl olsa taĥşil-i 'ulüm
itmege feraġ ve meālī-i umūra belāġ bulmaz kemā ķile **Şir:**

¹⁰³⁶ raĥimehu'llāh M. K: raĥmetu'llāhi 'aleyh A.

¹⁰³⁷ دانیک M: دانیکه K, A.

¹⁰³⁸ K 91b.

¹⁰³⁹ A'da buradan sonra "Zīrā ki...الكاسي" kısmı geliyor. Sonra da "Ve ķad ķale ba'du'l-ārifin" diye başlayan ŧiire devam edilmiş.

¹⁰⁴⁰ ki M: -K, A.

¹⁰⁴¹ emr-i rızķa K, A: emrine M.

دَعِ الْمَكَايِبَ لَا تَرْحَلْ لِبُعَيْتِهَا
وَأَقْعُدْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الطَّاعِمُ الْكَاسِي 1042

Ve kaçad kâle's-şâiru bi'l-Fârisiyyeti Şîr:

رسدای دل بتو روزی توبی سعی و لیک 1043
از کدا طبعی خویشت طلب حواستن 1044 است

Terceme:

Naşîbüñ saña sa'y itmez sözün dahi irer ammâ
Gedâ tab' olduğundandır talebde olduğun dâ'im

Beyt li-muħaririhî 1045:

Ne rızka oldu ħarîş ve ne ğaybdan geleni
Yabâna atdı şu kim Ĥaĥka eşnâdur ol 1046

Ve bir racul Hüseyin bin Mansür Ĥallâc'a ĥuddise sırruhu didi ki baña vaşiyet eyle ol dahi buyurdu ki شغلانك [63^a] تشتغلها ya'nî vaşiyet saña nefsiñdür eger anuñ işlâhına meşğul olmayasın 'ilm ü 'amel ile ol saña meşğul olur hevâ vü emel ile. Pes herkese lâyıĥ budur ki a'mâl-i ĥayrla nefsine meşğul ola tâ ki nefsini 1047 aña hevâsı ile meşğul olup anı kendüye ĥul 1048 itmeye ve dahi 'âqıl ü dânyâya yenbeĝi 1049 budur ki emr-i dünyâ için maħzûn u ĝamĝin olmaya. Belki hemm ü ĥüzni emr-i dîn için ola ki hemm-i dünyâ muşîbeti def itmez ve ĥüzni ref itmez belki bedene zarar ve 'aĥla keder virür, ĥilâf-ı hemm-i dîn ve ĥüzni-i âĥiret ki şâhibine menfa'at virür. Kemâ ĥîle **Beyt:**

1042 A 60a.

1043 K 92a.

1044 حواستن M, A: حواستن K.

1045 Beytü limuħaririhî M: Beytü li-mü'ellifihî K.

1046 A'da "Ve kaçad kâle's-şâiru bi'l-Fârisiyyeti... Ĥaĥka eşnâdur ol" kısmı yok.

1047 nefsini M, K: nefsi A.

1048 K 92b.

1049 yenbeĝi M, K: lâyıĥ A.

غم دين خوركه غم غم دين است
همه غمها فرو تراين¹⁰⁵⁰ است

Terceme:¹⁰⁵¹

Ġām-ı dīn yiñi ġamda dīn ġamıdur
Ġam-ı dīnün cemī'-i ġam kemidür

ve kaçad kâle mü'ellifü hâze'l-kitâb **Şîr**:

Kaçan kim gönül tıflı maḥzûn ola
Direm ben aña kim kefâke'l-celîl

Tevekkül idüp Ḥaḳḳa ġam yime kim¹⁰⁵²
Hüva'llâhü ḥasbüye ve ni'me'l-vekîl

[63^b] Ve eger su'âl olınırsa ki Resûlu'llâh şalla'llâhu¹⁰⁵³ 'aleyhi ve sellem buyurmuşdur ki ¹⁰⁵⁴ *إِنَّ مِنَ الذُّنُوبِ ذُنُوبًا لَا يُكْفَرُهَا إِلَّا هُمُ الْمَعِيشَةُ* ya'nî günâhdan ba'zı günâh var ki anı yarlıgamaz illa hemm-i ma'îşet, pes bu taqdirce hemm-i ma'îşet 'ayn-ı 'ibâdet oldı. Yâ hemm-i dünyâ itmeye demekden murâd ü münâ nedür? Cevâb böyle virülür ki hemm-i ma'îşetden murâd şol hemmdür ki a'mâl-i âhîreti muḥill olmayup taḥşîl-i 'ilm ve tekmîl-i 'amel itmege mani' olmaya ve bu miqdâr hemm-i ma'îşet 'amel-i âhîret ve 'ayn-ı 'ibâdetdür ve dahi tâlib-i 'ilme lâzımdur ki 'alâ'ik-i dünyâyı taḳlîl idüp ihtiyâr-ı ġurbet eyleye ve sefer-i ta'allümde olan ta'ab ü naşaba taḥammül eyleye ki ḥazret-i Mûsa bin İmrân¹⁰⁵⁵ 'aleyhi¹⁰⁵⁶ 'ş-şalavâtü'r-Raḥmân¹⁰⁵⁷ buyurmuşdur ki¹⁰⁵⁸ ¹⁰⁵⁹ *(لَقَدْ لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا هَذَا نَصَبًا)* ya'nî ḥazret-i Mûsa ḥazret-i Hızır

¹⁰⁵⁰ M, A: ترين K.

¹⁰⁵¹ A 60b.

¹⁰⁵² K 93a.

¹⁰⁵³ A'da burada "te'âlâ" var.

¹⁰⁵⁴ Heysemi, **Zevaid**, Cilt 6, H. No: 6239, Köseoğlu, s.114. (yakın manalı hadisler)

¹⁰⁵⁵ K 93b.

¹⁰⁵⁶ A 61a.

¹⁰⁵⁷ şalavâtü'r-Raḥmân M, K: şalavâtü'llâh A.

¹⁰⁵⁸ ki M, K: -A.

¹⁰⁵⁹ Kehf Suresi 18 /62

peygamberden ‘aleyhima’s-selām ta’allüm-i ‘ilm-i ledün niyyetine sefere gidicek buyurdılar ki yā Yūşa ¹⁰⁶⁰ ﴿ آتِنَا غَدَاءَنَا ﴾ şabaḥ yiyecek ta‘āmumuzu getir taḥkīkan bize mulākī oldı bu seferimüzden naşab ki [64^a] sā’ir seferimüzde yokdur ta‘ab görmezdük ve bu ma’nāya işāret eylediler ki sefer-i ta’allüm naşabdan ḥālī degüldür zīrā taleb-i ‘ilm emr-i ‘azīmdür ve ta‘abı dahi ta‘ab-ı elīmdür ve ecri dahi ¹⁰⁶¹ أَجْرُكُمْ بِقَدْرِ تَعَبِكُمْ feḥvāsınca ecr-i faḥīmdür ve ekşer-i ‘ulema katında ta’allüm-i ‘ilm niyyetine seyr ü sefer sefer-i gāzādan efḍal ve şevābda eczel ve ecirde efzūn u evferdür, şol kimse ki ¹⁰⁶² ta‘ab-ı ta’allüme ¹⁰⁶³ şabr eylese lezzet-i ‘ilmden aña bir ḥālet ḥāşıl olur ki sa’ir lezzāt-ı dūnyā aña nisbet ednā olur, nitekim imām Muḥammed ḥāzretleri raḥimehu’llāh ¹⁰⁶⁴ cevḑ-i leyālīde mesā’il-i müşkīle ḥall eyleseler buyururlardı ki أَيْنَ ¹⁰⁶⁵ هذه لذات الملوك من هذه لذات الملوك ya’nī ḳandadır şol begzādeler ki bu lezzāt-ı ‘ulūm ki bize müyesser olmışdur andan maḥrūmlardur ¹⁰⁶⁶ ve İmām Ebū Hanīfe ḥāzretleri dahi raḥimehu’llāh ¹⁰⁶⁷ buyurmuşdur يُحَارِبُونَ بِالسَّهَامِ ما لنا من لذات العلوم يُحَارِبُونَ بِالسَّهَامِ ya’nī eger pādīşāhların bizde olan bu lezzāt-ı ¹⁰⁶⁸ ‘ulūma şu’urları olaydı taḥkīkan bizüm [64^b] ile muḥārebe vü muḳātele idelerdi, ol lezzātı ¹⁰⁶⁹ bizden izāle için lākin Ḥaḳ te‘ālā ¹⁰⁷⁰ ḥāzreti kemāl-i kereminden anlara ol lezzete şu’ur müyesser itmeyüp anı ‘ulemā bendelerine muḳarrer ü muḳadder eyledi ﴿ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ¹⁰⁷¹ ﴾ Terceme: Buyurmuşdur İmām-ı A’zam eger begler bilelerdi Ḥūdānun bize iḩā itdüğü lezzāt-ı ‘irfānı bizümle cenk idelerdi, kim ol lezzātı almaḳçün. Velī anlara taḳdīr-i ezel bildürmedi anı. Ve dahi tālib-i ‘ilme lāyīḳ budur ki ‘ilmden uḥrā ‘ilm üstüne iḩtiyār itmeyüp mehdden laḥde dek ya’nī beşikden ḳabre dek ‘ilme hizmetkār ola ki İmām Muḥammed ḥāzretleri

¹⁰⁶⁰ Kehf Suresi 18 /62

¹⁰⁶¹ Sevabınız yorulduğunuz kadardır.

¹⁰⁶² K 94a.

¹⁰⁶³ ta’allüme M, K: ta’allümde A.

¹⁰⁶⁴ raḥimehu’llāh M. K: raḥmetu’llāhi ‘aleyh A.

¹⁰⁶⁵ لذات K, A: -M.

¹⁰⁶⁶ A 61b.

¹⁰⁶⁷ dahi raḥimehu’llāh M, K: raḥmetu’llāhi ‘aleyh dahi A.

¹⁰⁶⁸ bu lezzāt-ı K, A: -M.

¹⁰⁶⁹ lezzātı A: lezzāt M, K.

¹⁰⁷⁰ K 94b.

¹⁰⁷¹ Bakınız Al-i İmran Suresi 3/73, Cuma Suresi 62/4. “Bu Allah’ın fazlı, nimetidir dilediğine verir. O her şeyi kuşatan ve bilendir.

¹⁰⁷² Al-i İmran Suresi 3/74. “Dilediğine rahmetini bağışlar, yüce ihsan sahibidir.”

raḥimehu'llāh¹⁰⁷³ buyurmuşdur¹⁰⁷⁴ اللّٰحْدِ مِنَ الْمُهْدِ إِلَى الْوَيْدِ إِنَّ صِنَاعَتَنَا هَذِهِ مِنْ الْمُهْدِ إِلَى الْوَيْدِ ya'nī taḥkīkan bizüm şana'atımız ki taleb-i 'irfāndur¹⁰⁷⁵ bir laḥza andan ferāgat itmek tālib-i 'ilme erzān degüldür belki taleb-i tariķinde mehdden laḥde dek pūyān u pehlivān [65^a] gerek كما روى أنّ الله تعالى أوحى إلى موسى بن عمران عليه السلام يا موسى اتخذ نعليك من حديد و عصاك من حديد و أطلب العلم حتى يتخرق النعلان و يتكسر العصا¹⁰⁷⁶ Terçemetü'l-ḥadīs:

Buyurdı ḥazret-i Mūsā'ya Allāh

'Aşā vü na'līnuñu eyle āhen

Yüri taḥşil-i 'ilm it tā ki bunlar

Ufanup yırtılup olalar evhen

Ve fuḫahādan biri ki İbrahīm Cerrāḥ¹⁰⁷⁷ idi Ebū Yūsuf ḥazretlerine raḥimehu'llāh¹⁰⁷⁸ maraz-ı mevtlerinde 'iyādete vardılar. Ḥalbuki¹⁰⁷⁹ imām ḥazretleri ḥālet-i nez'de idi vaḳtā ki mübārek gözleri imām Ebū Yūsuf ḥazretlerinüñ¹⁰⁸⁰ İbrahīm Cerrāḥ'a¹⁰⁸¹ nazār idicek aña su'al idüp buyurdı ki رَمِي الْجِمَارِ رَاكِبًا أَفْضَلُ أَمْ رَاكِبًا ya'nī ḥuccāc¹⁰⁸² cemre taşını rākiben atmaḳ mı efdaldür yāḥud rācilen mi ya'nī beyān olduḡı ḥalde atmaḳ mı efdaldür ve İbrahīm Cerrāḥ¹⁰⁸³ dahi cevāba ḳādir olmayıcak imām ḥazretleri buyurdı ki كُلُّ رَمِي بَعْدَهُ رَمِي فَالرَّمِي مَأْشِيًا و إِلَّا رَاكِبًا¹⁰⁸⁴ و her remy [65^b] ki ba'dehu yine remy lāzım ola anı māşiyen atmaḳ efdaldür ve eger ba'dehu remy yoḡısa rākiben efdaldür ya'nī remy-i evvel ve remy-i şānī māşiyen efdaldür ve remy-i şālīş ki remy-i āḥirdür rākiben efdaldür, pes faḳīhe lāyık budur ki cemī-i evḳātını¹⁰⁸⁵ 'ilme şarf idüp şuḡl-ı 'ilmden bir laḥza ḥālī olmaya ve İmām Muḥammed

¹⁰⁷³ raḥimehu'llāh M. K: raḥmetu'llāhi 'aleyh A.

¹⁰⁷⁴ A 62a.

¹⁰⁷⁵ K 95a.

¹⁰⁷⁶ Rivayet edildiḡi gibi Allah teala Musa bin İmran alehi's-selama şöyle dedi: "Ey Musa ayakkabını ve âsânı demirden edin ve ayakkabın parçalanıncaya, âsân kırılıncaya kadar ilim talebinde ol."

¹⁰⁷⁷ Cerrāḥ K, A: Ḥarrāc M.

¹⁰⁷⁸ raḥimehu'llāh M. K: raḥmetu'llāhi 'aleyh A.

¹⁰⁷⁹ K 95b.

¹⁰⁸⁰ imām Ebū Yūsuf ḥazretlerinüñ M, K: -A.

¹⁰⁸¹ Cerrāḥ'a K, A: Ḥarrāc'a M.

¹⁰⁸² A 62b.

¹⁰⁸³ Cerrāḥ K, A: Ḥarrāc M.

¹⁰⁸⁴ رَاكِبًا M, K: مَأْشِيًا A.

¹⁰⁸⁵ K 96a.

ḥazretlerini raḥimehu'llāh¹⁰⁸⁶ vefātlarından soñra menāmda görüp aña didiler ki كَيْفَ كُنْتُ مُتَأَمِّلًا فِي مَسْئَلَةٍ مِنْ مَسَائِلِ ya'nī nice olduñ ḥālet-i nez'de buyurdı ki كُنْتُ مُتَأَمِّلًا فِي مَسْئَلَةٍ مِنْ مَسَائِلِ ya'nī nice olduñ ḥālet-i nez'de buyurdı ki كُنْتُ مُتَأَمِّلًا فِي مَسْئَلَةٍ مِنْ مَسَائِلِ ya'nī nice olduñ ḥālet-i nez'de buyurdı ki كُنْتُ مُتَأَمِّلًا فِي مَسْئَلَةٍ مِنْ مَسَائِلِ

ya'nī nice olduñ ḥālet-i nez'de buyurdı ki كُنْتُ مُتَأَمِّلًا فِي مَسْئَلَةٍ مِنْ مَسَائِلِ ya'nī nice olduñ ḥālet-i nez'de buyurdı ki كُنْتُ مُتَأَمِّلًا فِي مَسْئَلَةٍ مِنْ مَسَائِلِ ya'nī nice olduñ ḥālet-i nez'de buyurdı ki كُنْتُ مُتَأَمِّلًا فِي مَسْئَلَةٍ مِنْ مَسَائِلِ

ya'nī nice olduñ ḥālet-i nez'de buyurdı ki كُنْتُ مُتَأَمِّلًا فِي مَسْئَلَةٍ مِنْ مَسَائِلِ ya'nī nice olduñ ḥālet-i nez'de buyurdı ki كُنْتُ مُتَأَمِّلًا فِي مَسْئَلَةٍ مِنْ مَسَائِلِ ya'nī nice olduñ ḥālet-i nez'de buyurdı ki كُنْتُ مُتَأَمِّلًا فِي مَسْئَلَةٍ مِنْ مَسَائِلِ

ya'nī nice olduñ ḥālet-i nez'de buyurdı ki كُنْتُ مُتَأَمِّلًا فِي مَسْئَلَةٍ مِنْ مَسَائِلِ ya'nī nice olduñ ḥālet-i nez'de buyurdı ki كُنْتُ مُتَأَمِّلًا فِي مَسْئَلَةٍ مِنْ مَسَائِلِ ya'nī nice olduñ ḥālet-i nez'de buyurdı ki كُنْتُ مُتَأَمِّلًا فِي مَسْئَلَةٍ مِنْ مَسَائِلِ

Bāb-1 Sāmin Vaqt-i Taḥşīli Beyān ve Zamān-ı Şuḡlı 'Ayān Eyler

Dinildi ki vaqt-i ta'allüm-i 'ilm mehdden laḥde dekdür. Nitekim Resūlu'llāh şalla'llāhu¹⁰⁹⁰ 'aleyhi ve sellem buyurmuşdur ¹⁰⁹¹ أَطْلُبُوا الْعِلْمَ مِنَ الْمَهْدِ إِلَى اللَّحْدِ ve Ḥaḫ te'ālā dahi celle ve alā ḥabībi Muḥammed Muştafā'ya şallallāhu¹⁰⁹² 'aleyhi ve sellem emr idüp kelām-ı kadīminde böyle buyurmuşdur ki ¹⁰⁹³ وَاعْبُدُوا رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ اى الْمَوْتِ ya'nī yā Muḥammed rabbine 'ibādet eyle 'ilm ü 'amel ile vaqt-i nüzül-i¹⁰⁹⁴ ecele dek ve zamān-ı şebāb fevt olsa terk-i taleb-i 'ilme özr olmaz. Belki taleb-i 'ilm kişinüñ cemī'-i ömründe lāzımdur. Nitekim Ḥasan¹⁰⁹⁵ bin Ziyād ḥazretleri raḥimehu'llāh¹⁰⁹⁶ seksen yaşlarında iken 'ilme şürü' eylediler¹⁰⁹⁷ ve kırk yıl taleb-i 'ilmde mücāhede idüp dōşek üstünde yatmadılar 'akibet-i 'ilmi kemāline irgürüb kırk yıl fetvā virüp müfti-i zamān oldılar ve selef-i kibārdan 'ilme büyükle şürü¹⁰⁹⁸ idüp mertebe-i kemāle yetişmiş kimseler [66^b] bī-şümārdur ammā efdāl-i evḫāt tekmi'l-i kemālāta ve eşref-i ezmān taḥşil-i 'irfāna şerḫ-i şebāb ya'nī evvel-i cüvānīdür, nitekim İbn-i Abbās

¹⁰⁸⁶ raḥimehu'llāh M. K: raḥmetu'llāhi 'aleyh A.

¹⁰⁸⁷ rūhum M, K: rūhumı A.

¹⁰⁸⁸ A 63a.

¹⁰⁸⁹ K 96b.

¹⁰⁹⁰ A'da burada "te'ālā" var.

¹⁰⁹¹ Beşikten mezara kadar ilim talebinde olun.

¹⁰⁹² A'da burada "te'ālā" var.

¹⁰⁹³ Hicr Suresi: 15 /99. "Sana ölüm gelinceye kadar Rabb'ine kulluk et."

¹⁰⁹⁴ nüzül-i M, K: -A.

¹⁰⁹⁵ K 97a.

¹⁰⁹⁶ raḥimehu'llāh M. K: raḥmetu'llāhi 'aleyh A.

¹⁰⁹⁷ A 63b.

¹⁰⁹⁸ şürü' M, K: -A.

hazretleri rađıyallahu¹⁰⁹⁹ anhumā buyurmuşdur ki ما اتى الله عبده علماً الاً شباباً وعلم كله في الشباب ya'nī Allāh bendesine 'ilm itā itmedi¹¹⁰⁰ illā zamān-ı şebābda ya'nī tāzeligi zamānında ihsān eyledi ve 'ilmūn cümlesi şebābdadır (وَأَتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا) ثم قرا قوله تعالى (وَأَتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا) ve Yaḥyā ibn-i Eksem hazretleri raḥimehu'llāh¹¹⁰² taḥkīkan każāya vāli oldılar ya'nī kādī oldılar yigirmi bir yaşlarında iken bir racul-i kebīr meclisinde anuñ şıgār-ı sinni ile ta'yīb ü ta'yīr kaşd idüp didi ki¹¹⁰³ hazret-i Yaḥyā dahi şāhib-i 'ilm ü nüḥā¹¹⁰⁴ idi buyurdı ki مثل سبن خباب بن أسيد رضى الله عنه حيث ولأه رسول اله صلى الله عليه وسلم¹¹⁰⁶ قضاء مكة شرفها الله و هو ابن احدى و عشرين سنة فالزمه ya'nī şıgār-ı sinn ile beni ta'yīb itme ki benüm sinnüm Ḥabbāb bin Useyd¹¹⁰⁷ [67^a] hazretlerinūñ rağıya'llāhu ānh sinni ile berāberdür ki Resūlu'llāh şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem anları Kābetu'llāha kādī eyledi yigirmi bir yaşlarında iken, pes anı ilzām idüp fażl u 'irfānını i'lān u i'lām eyledi ve mervīdür ki ḥulefā-i rāşidīnden birine rağıya'llāhu 'anhum ecma'īn bir elçi geldi ve anlarıñ içinde bir cüvān var idi ki¹¹⁰⁸ ḥalīfe ile tekellüm itmege ibtidā ol eyledi ve ḥalīfe dahi buyurdı ki içünüzde senden esenn kimse yok mudur ki, ol söyleyeydi ve cüvān dahi şāhib-i 'aql u 'irfān idi didi ki ya emīre'l-mü'minān لو كان الأمر بالسبن لكان الخليفة من اسن منك لا انت eger i'tibār kibār-ı sinne olup 'ilm ü 'akla olmayaydı ḥalīfe dahi siz¹¹⁰⁹ olmayup¹¹¹⁰ belki sizden esenn olan¹¹¹¹ olaydı pes ḥalīfe dahi taḥsīn idüp kelāmını istimā' vü işgā' eyledi ve tefsīr-i 'Allāmī'de mezkūrdur ki Resūlu'llāh şalla'llāhu¹¹¹² 'aleyhi ve sellem bir melike bir cemā'ati elçi gönderdi ve anlara bir cüvānı ḥıfz-ı Kūr'an itdüğü ecilden emr idüp [67^b] buyurdı ki إذهب فانت أميرهم¹¹¹³ eḥracehu et-Tirmizī raḥimehu'llāh ve bu ḥadīş-i şerīfī mü'eyyedür ki Resūlu'llāh şalla'llāhu¹¹¹⁴ 'aleyhi ve sellem

¹⁰⁹⁹ A'da burada "te'ālā" var.

¹¹⁰⁰ K 97b.

¹¹⁰¹ Meryem Suresi 19/12. " Biz ona daha çocukken hikmet verdik."

¹¹⁰² raḥimehu'llāh M. K: raḥmetu'llāhi 'aleyh A.

¹¹⁰³ "Kadı'nın yaşı kaçtır?"

¹¹⁰⁴ A 64a.

¹¹⁰⁵ A. لخباب M, K: خباب.

¹¹⁰⁶ A. صلى الله تعالى M, K: صلى الله عليه وسلم.

¹¹⁰⁷ K 98a.

¹¹⁰⁸ ki M, K: -A.

¹¹⁰⁹ siz K, A: -M.

¹¹¹⁰ K 98b.

¹¹¹¹ A 64b.

¹¹¹² A'da burada "te'ālā" var.

¹¹¹³ Git sen onların emirisin.

¹¹¹⁴ A'da burada "te'ālā" var.

buyurmışdır العالم كبيرٌ و لو كان حدثاً و الجاهل صغيرٌ و لو كان شيخاً ya'nī 'ālim büyükdür eger yaşı kücücük ise de ve cāhil kücücükdür eger yaşı büyük ise de ve taḥşīl-i 'ilm itmege eşref-i evkāt ve es'ad-i sāt vakt-i seherdür ve mā beyne 'iṣā'eyndür¹¹¹⁵ ya'nī aḥşām ile yatsu namāzınıñ arasıdır ve lāyık budur ṭālibe ki cemī'-i evkātını şarf ide ve kaçan bir 'ilm-den melāl gelse bir 'ilm-i āḥara dahi iştiğāl eyleye ve İbn-i Abbās ḥazretlerinin raḍıya'llāhu¹¹¹⁶ 'anhumā 'adet-i serīfleri buyıdı ki kaçan bir 'ilm-den melāl gelse buyurlardı ki هاتوا ديوان الشعر¹¹¹⁷ ya'nī dīvān-ı şu'arayı getirün tā ki mütālā'adan ḥāşıl olan melālī aña iştiğāl ile def idevüz ve dahi ḳatlarında¹¹¹⁸ kütüb ü defātiri ihzār iderlerdi ve kaçan bir fenne mütālā'adan melāl gelse bir fenn-i āḥara dahi¹¹¹⁹ iştiğāl iderlerdi ve dahi ḳatlarında¹¹²⁰ mā ihzār iderlerdi kaçan nevm galebe [68^a] eylese anuñ ile mübārek yüzlerini¹¹²¹ yuyup def-i niyām iderlerdi ve buyurlardı ki ان النوم من الحرارة ya'nī taḥḳīḳan nevm ki adama vāşıl olur ḥarāret-den ḥāşıl olur, pes ḥarāret¹¹²² mā ile def idicek nevm dahi ref olur.

Bāb-ı Tāsī' Naşihat ü Şefḳati ve Muḥabbet ü Merḥameti Beyān Eyler¹¹²³

Ve ehl-i 'ilme lāyık budur ki nāsa nāsih olup ḥalḳa müşfik ola ve herkese muḥabbet ü meveddet ile nazār idüp ḥased ü 'adāvetden ḥazer eyleye ki الخسود لا حكي ان رجلاً رأى رجلاً ركباً على الأسد له لماذا ركبت الاسد¹¹²⁴ فقال يا بطال تركت ve ديسود¹¹²⁴ حكي ان رجلاً رأى رجلاً ركباً على الأسد له لماذا ركبت الاسد¹¹²⁵ فقال يا بطال تركت ve كالتة¹¹²⁶ و قهرت الجسد و ذكرت¹¹²⁶ الصمد¹¹²⁷ و ركبت الأسد¹¹²⁸ 'aleyhi ve sellem¹¹²⁹ النار الى الكفر و الكفر يجره الى النار¹¹²⁹ ya'nī ḥasedden ḥazer eyleñ ki taḥḳīḳan ḥased bir yulardur ki şāḥibini küfre çeker ve küfr dahi nāra çeker ve dahi Resūlu'llāh şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem [68^b] du'ālarında

¹¹¹⁵ K 99a.

¹¹¹⁶ A'da burada "te'ālā" var.

¹¹¹⁷ A 65a.

¹¹¹⁸ ḳatlarında M, K: ḳatlarına A.

¹¹¹⁹ dahi M, A: -K.

¹¹²⁰ ḳatlarında M: yanlarında K, A.

¹¹²¹ K 99b.

¹¹²² ḥarāret M: ḥarāreti K, A.

¹¹²³ eyler M: ider K, A.

¹¹²⁴ Kiskanen rahatlık bulamaz.

¹¹²⁵ له لماذا ركبت الاسد K, A: -M.

¹¹²⁶ A 65b.

¹¹²⁷ K 100a.

¹¹²⁸ Hikaye edildi ki bir adam aslana binen bir adam gördü, ona (dedi ki) niçin aslana bindin, ey yiğit ḥasedi terk ettim, bedene boyun eğdirdim, hiçbir şeye muhtaç olmayan ve her şeyin ona muhtaç olduğu Allah'ı zikrettim ve aslana bindim.

¹¹²⁹ şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem K, M: 'aleyhi's-selām A.

buyurdılar ki ¹¹³⁰حاسداً لا تَجْعَلْنِي مَحْسُوداً و لا تُجْعَلْنِي حاسداً ve kîle عند السلام رجلاً على موسى عليه السلام و العرش فغبطه فقال ما صفته فقيل كان لا يحسد الناس على ما آتاهم الله من فضله¹¹³¹ ve kaçd kaçale'ş-şā'iru

Şîr:

ايا حاسداً لي على نعمة
أ تدرى على من اسأت الادب

اسأت على الله فى حكمه
لأنك لم ترض لى ما وهب¹¹³²

Terceme:

Eyā ni'metüme ḥased eyleyen
Kime eyledüñ añla terk-i edeb

Ḥüdā ḥükmüne rāzī olmayu ben
Ki ni'met zevālini etdüñ taleb¹¹³³

Ve kîle عثرة شمت اذا رأى نعمة بهت و اذا رأى عثرة شمت ياñi ḥasidüñ 'alāmeti oldur ki kaçan ḥased itdügi kimseyi ni'met ü devletde görse mebhüt u bî-ḥuzür olur ve zillet ü şiddetde görse şād u mesrūr olur ve kaçd kaçale'ş-şā'iru¹¹³⁴ Şîr

كلّ العداوة قد تُرْجى إزالتها
الا عداوة من عاداك من حسد¹¹³⁵

Terceme: [69^a]

Her 'adāvet ki olur gitmesi mercūdur līk¹¹³⁶
Şol 'adāvet ki ḥasedden ola ol gitmez ebed

¹¹³⁰ Allah'ım beni hasete uğrayan ve haset edenlerden eyleme.

¹¹³¹ Musa aleyhi's-selam arşın yanında bir adam gördü ona gıpta etti, dedi ki onun özelliği nedir? Denildi ki Allah'ın fazlından verdiği şeyler için insanlara haset etmezdi.

¹¹³² K 100b.

¹¹³³ A'da bu iki beyitlik şiir derkenarda yazılmış. Ama baştaki "terceme" kelimesi yok.

¹¹³⁴ K'de burada "rahimehu'llāh" var.

¹¹³⁵ A 66a.

¹¹³⁶ K 101a. līk M, K: ve līk A.

Ve ba'zı āsārda vārid oldı ki taḥkīkan semā-i ḥāmisede bir melek vardur ki ḥased üzerine mü'ekkeldür ve 'ibāddan ba'zı 'abdūñ 'ameli aña mürür ider güneş ziyası gibi münevver olduğu ḥalde ve ol melek dahi aña dir ki tur bundan yukarı gitme ki ben melek-i ḥasedin bu 'ameli yevm-i kıyāmetde şāhibinüñ yüzine vururın zirā ol racul-i ḥasīddür ve derūnī şıfat-ı¹¹³⁷ ḥased ile fāsiddür ve ḳad ḳāle'ş-şā'iru **Şir**:

قل للّٰحسود اذا تنفّس طعنةً فيا ظالماً و كآته مظلوم

ما رأيت ظالماً اشبه بمظلوم من الحاسد غم¹¹³⁸ kemā ḳāle Ömer bin 'Abdu'l-'Azīz raḥimehu'llāh ve دائم و نفس متابع¹¹³⁹ **Şir**:

Rızkı Haḳ virür ḳulina artuḳ eksük ey ḥasūd¹¹⁴⁰

Ḥuyunı terk it ḥased itme ki virmez saña sūd

Ben hużūr-ı [69^b] dilde-em hoş yan ḥased nārında sen

Rahat olma bir nefes kim el-ḥasūdu lā yesūd

Ve ḳāle ba'duhum¹¹⁴¹ العايد جاداً لأنه لا يرضى بقضاء الواحد لا حسد الا في اثنين رجلاً آتاه القرآن فهو يتلوه آتاه الليل و آتاه النهار فهو يقول لو أتيت مثل ما أوتى هذا لعلت كما يفعل و رجل آتاه الله مالاً فهو ينفقه في حقه فيقول لو أتيت مثل ما أوتى هذا لعلت كما يفعل¹¹⁴³ cevāb virürüz ki Resūlu'llāh şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem¹¹⁴² bu ḥadīş-i şerīflerinde ḥasedden ğıbṭa murād eylediler ki ğıbṭa temannā-yı ni'met-i maġbūṭdur andan zevālını dilemezsüzün ve

¹¹³⁷ şıfat-ı M, K: -A.

¹¹³⁸ raḥimehu'llāh M. K: raḥmetu'llāhi 'aleyh A.

¹¹³⁹ Haset eden kadar mazluma benzeyen bir zalim görmedim. (O) devamlı gam ve tabi olan bir nefistir.

¹¹⁴⁰ A 66b ve K 101b.

¹¹⁴¹ Haset eden nankördür çünkü Vahid Allah'ın kazasına razı olmaz.

¹¹⁴² şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem M, K: ve sellem A.

¹¹⁴³ **Sahihi Müslim**, Cilt 2, H. No: 266-267-268; **Sünen-i Tirmizi**, H. No: 1936. "İki durumda haset olmaz, Kur'an'ı gece gündüz okuyan bir adam ve (diğeri) der ki ona verilen bana da verilse ben de onun gibi yapsam; Allah'ın mal verdiği bir adam o ki malını infak eder (diğeri) onun hakkında der ki ona verilen bana da verilse ben de onun gibi yapsam."

¹¹⁴⁴ A'da burada "te'ālā" var.

¹¹⁴⁵ K 102a.

ḥased temennā-yı ni‘met-i maḥsūddur andan zevālini dilemek ile, pes bu taqḍīrce ḥased ile ḡıbtā mābeyninde fark zahīr [70^a] oldu ki ḥased ḥarāmdur, ḡıbtā mübāh u müstaḥsendür¹¹⁴⁶. Kaçan mütemennā Allāh’a anuñla¹¹⁴⁷ taqarrüb¹¹⁴⁸ olandan olsa taleb-i ‘ilm gibi anuñla ‘amel için ve taleb-i māl gibi anuñla ḥayrāt u ḥasenāta infāk için ve ‘ulemā didiler ki kaçan Allāh te‘ālā celle ve ‘alā bir kılını ni‘met ü devlet itā eylese ve birisi dahi bu ni‘metüñ andan zevālin dilese¹¹⁴⁹ bu ḥaseddür, ḥarāmdur ve eger ol kişi ol ni‘meti fişk u fücūr u ‘isyāna¹¹⁵⁰ ve küfr ü ḍalālet¹¹⁵¹ ü tuḡyāna şarf eylese ve birisi dahi andan bu ni‘metin zevālin dilese bu ḥased degüldür mübāḥdur, zīrā ol¹¹⁵² ni‘metüñ ni‘met olduğu ecilden izālesin istemedi belki anuñla şerr ü fesād u ma‘siyete tevessül itdüğü sebebden ḥased eyledi pes bu taqḍīrce mübāḥ oldu و الله sellem k̄āle و الاكذب الحديث و لا تجسسوا و لا تحسسوا و لا تنافسوا و لا تحاسدوا و لا تباغضوا [70^b] و لا تدابروا و كونوا عباد الله اخواناً كما امركم المسلم اخوا المسلم لا يظلمه و لا يخزله و لا يحقره التقوى ههنا التقوى¹¹⁵⁵ ههنا التقوى ههنا و يشير الى صدره بحسب امرئ من الشر ان يحقر اخاه المسلم كل المسلم على المسلم حرامٌ دمه و عرضه و ماله¹¹⁵⁶ رواه البخارى و مسلم، و اللفظ له و هو اتم الروايات و ان بدلاء ‘aleyhi ve sellem k̄āle Resūlu’llāhi şalla’llāhu¹¹⁵⁸ ‘aleyhi ve sellem روى عن الحسن رضى الله¹¹⁵⁷ عنه أمتي لم يَدْخُلُوا الجَنَّةَ بكثرة صلوةٍ و لا صومٍ و لا صدقةٍ و لاكن دخلوها برحمة الله تعالى و سخاوة الأنفس و لا ve tālib-i سلامتہ الصدور¹¹⁵⁹ رواه ابن ابى الدنيا كذا قال العلامى رحمه¹¹⁶⁰ فى تفسيره المسمى بفتح المنان i ‘ilme lāyık budur ki ḥasedden ‘arī ola ki ‘ilme zararı sārīdür. Ve şeyḥü’l-islām

¹¹⁴⁶ mübāh u müstaḥsendür K: mübāh-ı müstaḥsendür M, A.

¹¹⁴⁷ anuñla K: anuñ M, -A.

¹¹⁴⁸ A 67a.

¹¹⁴⁹ K 102b.

¹¹⁵⁰ ‘isyāna M, K: ‘isyān A.

¹¹⁵¹ ḍalālet M: ḍalāl K, A.

¹¹⁵² ol M, K: o A.

¹¹⁵³ و الله اعلم M, K: -A.

¹¹⁵⁴ A’da burada “te‘ālā” var.

¹¹⁵⁵ A 67b.

¹¹⁵⁶ K 103a. **Sahihi Müslim**, Cilt. 8, H. No: 2563-2564; **Sahihi Buhari**, Edeb, H.No: 97. “Zandan sakının zan sözlerin en yalanıdır. Birbirinizin eksigini görmeye ve duymaya çalışmayın, birbirinizin kusurunu araştırmayın, birbirinizle rekabet edip çekişmeyin, birbirinize ḥased etmeyin, birbirinize buğz etmeyin, birbirinize sırtınızı dönmeyin, ey Allah’ın kulları kardeşler olun size emrettiği gibi. Müslüman Müslümanın kardeşidir, ona zulmetmez, yardımcısız kaldığı zamanda onu yalnız bırakmaz, onu hor hakir görmez, göğsüne işaret ederek işte takva buradadır, işte takva buradadır, işte takva buradadır. Bir kimsenin kardeşine hakaret etmesi şer namına ona kafidir. Her Müslümanın kanı, canı, malı diğer Müslümana haramdır.”

¹¹⁵⁷ A’da burada “تعالى” var.

¹¹⁵⁸ A’da burada “te‘ālā” var.

¹¹⁵⁹ Beyhaki, **Şuabu’l iman**, Cilt 10, H. No:10393.

¹¹⁶⁰ رحمه K: -M, A.

Bürhānū'd-dīn ḥazretleri raḥimehu'llāh¹¹⁶¹ buyururdu ki taḥkīkan ibn-i mu'allim ekseriyā 'ālim olur zīrā mu'allim telāmizesinūn Qur'an'da 'ālim olmasın istedigünden ötürü [71^a] oğluna dahi Ḥaḳ te'ālā¹¹⁶² 'ilm itā eyler telāmizesine merḥamet ü şefkati berekātı birle ve bundan bu ma'nā peydā oldu ki şol mu'allimūn ki oğlı 'ālim olmaya anuñ niyyet ü itikādında kuşūrı olup telāmizesine¹¹⁶³ merḥamet ü şefkati ḳalīl ve anlaruñ ehl-i Qur'an olmasında himmeti ve 'azīmeti¹¹⁶⁴ celīl ü cemīl olmaduğı sebebdendir, İmām Zernūcī ḥazretleri raḥimehu'llāh¹¹⁶⁵ vālidlerinden naql idüp buyurdılar ki taḥkīkan şadru'l-ecel Burhānū'd-dīn ḥazretleri raḥimehu'llāh¹¹⁶⁶ iki oğullarına biri şadru's-şehīd Ḥüsāmū'd-dīn ve biri şadru's-sa'id Tacū'd-dīn idi raḥimehuma'llāh ve bunlaruñ derslerini ḍaḥve-i kübrāya dek te'hīr idüp sā'ir şakirdlerini zümre-i ğurabādan ve ebnā-i küberādan¹¹⁶⁷ anlaruñ üzerine taḳdīm iderlerdi ve oğulları dahi dirlerdi ki biz ḍaḥve-i kübrāya dek şabr itmek taḅumuza kelāl ve zihnimüze melāl virür bize anlardan evvel ders vir, vālidleri dahi buyururdu¹¹⁶⁸ ki taḥkīkan zümre-i ğurabā [71^b] ve evlād-ı küberā aḳsā-yı arzdan gelürler¹¹⁶⁹ ve siz ḥāne gözdesiz pes anlar taḳdīme müsteḥiklerdür ve ğurabāya şefkat ü refetleri ve merḥamet ü muḥabbetleri bisyār u firāvān olduğı ecilden Perverdigār-ı Raḥmān oğullarını¹¹⁷⁰ faẓl u 'irfān ile emsāl ü aḳranları¹¹⁷¹ üzerine fā'ik idüp fuḳahā-yı emşār üzerine mecālīs ü meḥāfilde taḳdīm ü taşdıre lāyık eyledi ve dahi tālib-i 'ilme lāyık budur ki ḥiçbir eḥad¹¹⁷² ile mukālemede muḥāşama itmeyüp münāza'a vü mücādele itmekden¹¹⁷³ ictināb eyleye ki taẓyī'i evḳāt itmege bāişdür ḳīle المحسنُ الهمل جَزَأُ الاحسانِ ال الاحسان¹¹⁷⁴) ya'nī سَيَجْزِي بِاِحْسَانِهِ وَ الْمُسِيءُ سَيَكْفِيهِ مَسَاوِيهِ vefḳince muḥsinūn cezāsı iḥsān olup ve musi'e isā'eti kifāyet eyleyüp naşibi ḥirmān ü ḥizlān

¹¹⁶¹ raḥimehu'llāh M. K: raḥmetu'llāhi 'aleyh A.

¹¹⁶² K 103b.

¹¹⁶³ A 68a.

¹¹⁶⁴ 'azīmeti M, K: 'izzeti A.

¹¹⁶⁵ raḥimehu'llāh M. K: raḥmetu'llāhi 'aleyh A.

¹¹⁶⁶ raḥimehu'llāh M. K: raḥmetu'llāhi 'aleyh A.

¹¹⁶⁷ K 104a.

¹¹⁶⁸ buyururdu M, K: buyurdu A.

¹¹⁶⁹ gelürler M, K: gelür A.

¹¹⁷⁰ oğullarını M K: oğulları A.

¹¹⁷¹ A 69b.

¹¹⁷² eḥad M, K: kimse A.

¹¹⁷³ K 104b.

¹¹⁷⁴ Rahman Suresi, 55 /60. "İhsan ve iyiliğin karşılığı yalnızca ihsan ve iyilik değil midir?"

olur ve İmām Zernūcī ḥazretleri raḥimehu'llāh¹¹⁷⁵ buyurdu ki baña inşād eyledi şeyḥu'l-imām ve rüknü'l-islām Muḥammed ibn-i ebî Bekr el-ma'rûf bi-Ḥāherzāde¹¹⁷⁶ ve buyurdu ki baña¹¹⁷⁷ inşād eyledi sulṭānu't-ṭarīqati [72^a] ve burhānu'l-ḥaḳīqati Yūsuf el-Hemedāni ḳuddise sırruhu bi-esrāri's-Şamedānī Şîr:

دع المرء لا تجزه على سوء فعله
سيكفيه ما فيه وما هو فاعله¹¹⁷⁸

Terceme:

Ḳo mer'e su'-i fi'ālinden ötüri itme cezā
İsā'eti ider aña kifāyet-i aḥzā

Ve ḳad ḳāle bi'l-Fārisiyyeti Beyt:¹¹⁷⁹

بدی رابدی سهل باشد جزا
اگر مرد احسن الی من اسا

Terceme:

Musi'e isā'et olur bil ḥatā
Eger merd iseñ it musi'e 'atā

نیکی را نیکی را Niķi ra Niķi ra Niķi ra Niķi ra Niķi ra Niķi ra Niķi ra Niķi ra Niķi ra
نیکی خرخاری بدی را بدی سکساری بدی را نیک کوید عبد الله انصاری¹¹⁸⁰ قيل من اراد ان يرغم انف
Şîr: عدوّه فليكرّر هذا¹¹⁸¹ الشعر الشريف¹¹⁸²

¹¹⁷⁵ raḥimehu'llāh M. K: raḥmetu'llāhi 'aleyh A.

¹¹⁷⁶ Yavuz, s.156'da "İnsanların ve cinlerin müftüsü, İmām Hazerzade diye meşhur büyük Müctehit, Zaid, Arifi Billah Rükneddin Muhammed b. Ebi Bekir" olarak geçmektedir. TDV İslām Ansiklopedisi, Ankara 2000, Cilt.22 S.210'da "Babası nedeniyle İmāmzade olarak anılmakta tam künyesi; Ebü'l-Mehâsin Rüknu'l İslām Sedîdüddîn Muhammed b. Ebî Bekr İbrâhîm eş-Şargı el-Buhârî" olarak geçmektedir.

¹¹⁷⁷ baña A: -M, K.

¹¹⁷⁸ K 105a.

¹¹⁷⁹ A 70a.

¹¹⁸⁰ الانصاری M, K: الانصاری A.

¹¹⁸¹ K 105b.

¹¹⁸² Kim düşmanın burnunu yere sürtmek isterse bu yüce şiiri tekrar etsin.

إذا شئت ان تلقى 1183 عدوك راغماً
و تقتله غماً تحرقه همًا

فرام العلى و ازداد من العلم انه
من ازداد علماً زاد حاسده غماً

Terceme: [72^b]

Enfin 'adūñuñ rağm idüp qatlı itmek istersen anı
Var 'ilme çalıř bul 'ulā tā kim 'adūñ ola helāk¹¹⁸⁴

Ger nār-ı hemmile anı yaqmaq dilerseñ 'ālim ol
'İlmūñ ziyāde olıcaq olur 'adū ğamnāk u ħāk

عليك ان تشغل بمصالح نفسك لا بفهر عدوك فأذا قمت بمصالح نفسك تضمن ذلك قهر عدوك كقوله
و اياك و المعادات فانها تفضحك و تضيع الاوقات و عليك بالصبر و التحمل على الاذا¹¹⁸⁵ و الجفاء لاسيما من
احتملوا من السفهاء¹¹⁸⁷ و السفهاء¹¹⁸⁶ ve qad k̄āle 'Īsā bin Meryem 'aleyhima's-selām¹¹⁸⁸ و الجهلاء¹¹⁸⁶ و السفهاء¹¹⁸⁷
الجاهل كالفنسا اذا حركته ya'nī sefīhūñ bir cefāsına řabr eyleñ tā ki واحدة كى تربحوا عشرًا
1189 fahvāsınca on dürlü cefāsından emin olasız ve k̄āle'ş-řā'iru şır:

بلوثة الناس قرناً بعد قرن
و لم أر غير ختال و قالى

و لم ار فى الخطوب اشدّ وقعاً
و اصعب من معادات الرجال

¹¹⁸³ K, -M. تلقى A: تلقان

¹¹⁸⁴ A 70b.

¹¹⁸⁵ K 106a. الاذا M: اذى K, A.

¹¹⁸⁶ A. جهال M, K: الجهلاء

¹¹⁸⁷ Nefsini faydalı işlerle meşgul etmelisin, düşmanın kahrını için değil, nefsin faydalı şeylerle meşgul edersen bu düşmanın kahrını içinde taşır. Düşmalıktan sakın o seni çatlatır, vaktini zayı eder. Eza ve cefaya, özellikle cahilerden ve edepsizlerden gelen, sabır ve tahammül göstermen gerekir.

¹¹⁸⁸ 'aleyhima's-selām K, A: 'aleyha's-selām M.

¹¹⁸⁹ Cahil, hareket ettikçe yellenen bok böceği gibidir.

و ذقت مرارة الأشياء طراً
و ما ذقت امر من السؤال

[73^a] Terceme:

Sınadum ben bu nāsı nice eyyām¹¹⁹⁰
Bulardan¹¹⁹¹ bulmadum bir yār-ı şādıķ¹¹⁹²

Kimi nādān kimi ḥattāl u kālī
Kimi ḥasīd kimi dahi münāfiķ

Bulunmazsa ne ğam bunlarda bir dost
Yeter ‘ilm ü ‘amel yār-ı muvāfiķ

Terceme-i dīġer:

Mu‘ādāta döner tīzcek bürāder
Bu nāsun ittihād u imtizācı

Heves itme şaķın nās ile ünse
Ki nisyān oldı nāsuñ başı tācı

Yiter üns itmege ‘ilm ile a‘māl
Bulur ‘irfān ile dānā revācı

Cemī‘an dehrün acısını tātđum
Su‘āl -i nāsdan özge yoķđur acı

Budur evlā ki idüben ‘uzlet-i nās¹¹⁹³
Bulasın ‘izzetile ḥoş ‘ilācı

Ve ķale’ş-şā‘iru Şīr:

¹¹⁹⁰ K 106b.

¹¹⁹¹ bulardan M: bularda K, A.

¹¹⁹² A 71a.

¹¹⁹³ K 107a.

إذا ساء فعل المرء ساءت ظنونه
و صدق ما يعتاده من توهم

و عادى مُحِبّه بقول عاداته
و اصبح فى شكٍ من الليلي مظلم

Ve k̄ād k̄āle ba'du'ş-şu'arā raḥimehu'llāh¹²⁰³ Şîr:

تَخَّ عن القبيح فلا ترده¹²⁰⁴
و من أوليته حسناً فزده

ستكفى من عدوك كل كيدي
و اذا كاد العدو فلا تكده

Ve ünşide li'ş-şeyhi'l-'Amīd Ebī'l-Fethi'l-Bustī raḥimehu'llāh Şîr:¹²⁰⁵ [74^a]

ذو العقل لا يسلم من جاهل
يسومه ظلماً واعناً¹²⁰⁶

فأختر السلم على حربيه
و ليلزم الإنصات ان صاتا

Terceme¹²⁰⁷:

Bulunmaz 'ālim-i sālīm cihānda cev̄r-i cāhilden
İder ġamgīn anı zūlm ü 'adāvetle idüp i'nāt

Söyündür nār-ı ḥarbin āb-ı şulḥ ile¹²⁰⁸ gel ey sālīḥ
Mülāzım ol yūri inşāfa inşāt eyle sen inşāt

¹²⁰³ raḥimehu'llāh M. K: raḥmetu'llāhi 'aleyh A.

¹²⁰⁴ K 108a.

¹²⁰⁵ Şîr M, K: -A.

¹²⁰⁶ A 72a.

¹²⁰⁷ Terceme K: -M.

¹²⁰⁸ ile K, A: -M.

Bāb-ı ‘Āşir İstifādenüñ Fazlını Beyān ve Nefini ‘Ayān Eyeler

Ṭālib-i ‘ilme yenbeği¹²⁰⁹ budur ki her zamānda müstefid ola¹²¹⁰ ziyāde-i ‘irfān ile tā ki emsāl ü akrānı üzerine ‘ilm ile fā’ik olup ta’zīm ü tekrime lāyık ola ve ṭarīk-i istifāde oldur ki ṭālib-i ‘ilm¹²¹¹ her zamānda kendüden miḥberesin ya’nī dividin ayırmaya ki her işitdügünü nefā’is-i ‘ulūmdan ve her gördüğünü fezā’il-i fūnūndan kitābet idüp defter ü divānında müşebbet eyleye¹²¹² ki dinilmiştir. **Şîr:**

كل علم ليس في القرطاس ضاع
كل سرّ جاوز الاثنين شاع

[74^b] ve kâle emîrî’l-mü’minîn ‘Alî ibnü Ebî- Ṭālib raḍıya’llāhu ‘anh **Şîr:**

تعلم قوام الخط يا ذا التأدب
وما الخط إلا زينة المتأدب
فإن كنت ذا مالٍ فخطك زينة
و إن كنت محتاجاً فأفضل مكسب¹²¹³

Ve ḳad ḳile **فَرَّ** مَنْ كَتَبَ **فَرَّ** و مَنْ حَفِظَ **فَرَّ** ya’nī¹²¹⁴ şol kimse ki ezberledi firār eyledi¹²¹⁵ ve şol kimse ki yazdı ḳarār eyledi ve dinildi ki ‘ilm efvāhi ricālden ya’nī ‘ulemā lisānından aḥz olınandur¹²¹⁶ zirā anlar işütdüklerinüñ gökçeğini hıfz iderler ve hıfz itdüklerinüñ aḥsenini naḳl iderler ve İmām Zernüci ḥazretleri raḥimehu’llāh buyurdı ki şeyḫü’l-imām ve rüknü’l-islām ḥazret-i Edîbden işitdüm¹²¹⁷ buyurdı ki Hilāl bin Yesār ḥazretleri raḍıya’llāhu ‘anh buyurdı ki Resūlu’llāh şalla’llāhu¹²¹⁸

¹²⁰⁹ yenbeği M, K: lāyık A.

¹²¹⁰ K 108b.

¹²¹¹ ‘ilm K, A: ‘ilme M.

¹²¹² eyleye M, K: eyle A. Ayrıca A’da bundan sonra “Ve ḳad ḳile **فَرَّ** مَنْ كَتَبَ **فَرَّ** و مَنْ حَفِظَ **فَرَّ**” kısmı geliyor. “ki dinilmiştir. **Şîr...** مكسب” kısmı “...aḥsenini naḳl iderler.” kısmından sonra yazılmış.

¹²¹³ K 109a.

¹²¹⁴ ya’nī M, K: -A.

¹²¹⁵ A 72b.

¹²¹⁶ olınandur M, K: olınan A.

¹²¹⁷ A’da burada “ki” var.

¹²¹⁸ A’da burada “te’ālā” var.

hazretleri rahimehu'llāh¹²³¹ oğlu Şemsü'd-dīn hazretlerine rahimehu'llāh¹²³² vaşiyet eylediler ki her günde 'ilm ü hikmetden bir miqdār nesne ezberleye ve buyurdılar ki böyle itmek taḥşīl-i 'ilme yesirdür ve 'an-ḳarīb keşir olur ve ḳad¹²³³ ḳīle¹²³⁴ العُمُرُ قَصِيرٌ 1234 و العلمُ كَثِيرٌ فَيَنْبَغِي لِلْعَاقِلِ أَنْ لَا يَضَيِّعَ الْأَوْقَاتَ وَلَا يَفُوتَ السَّاعَاتَ وَيَعْتَنِمَ اللَّيَالِيَّ وَالْخَلَوَاتَ فَاللَّيْلُ طَوِيلٌ فَلَا وَ الْعِلْمُ كَثِيرٌ فَيَنْبَغِي لِلْعَاقِلِ أَنْ لَا يَضَيِّعَ الْأَوْقَاتَ وَلَا يَفُوتَ السَّاعَاتَ وَيَعْتَنِمَ اللَّيَالِيَّ وَالْخَلَوَاتَ فَاللَّيْلُ طَوِيلٌ فَلَا 1235 Ve ḳad ittefeḳa lenā fi-hāze'l-ma'nā Şīr:

Leyl-i ṭavīli şaḳın itme dilā
Ġaflet ü nevm ile ḳasīr u ḳalīl

Yevm-i muḏī'i dahi itme şaḳın
Zulmet-i āşām u kederle 'alīl

Ve dahi ṭālib-i 'ilme lāyık budur ki şuyūh-ı 'ulemāya hizmet itmegi ganīmet ü devlet bilüp anlardan 'ilm ü hikmet ile her günde¹²³⁶ müstefid ola ki her fevt [76^a] olan hikmet rücu' vü 'avdet itmez¹²³⁷ ve¹²³⁸ İmām Zernūcī hazretleri rahimehu'llāh¹²³⁹ buyurdu ki üstādumuz şeyhü'l-İslām hazretleri rahimehu'llāh buyurdu ki كم من شيخ كبير و ما استخبرته 1240 و ما استخبرته 1240 ya'nī çok şeyh-i kebire yetişdüm ammā anlardan 'ilm ü hikmet haberin sormadum ve bu fevt-i fırsat üzerine inşā ṭarīḳi ile böyle didüm ki Şīr:

لهفى على فوت التلافي لهفى
ما كل ما فات و يفنى يلقى

Terceme:

¹²³¹ rahimehu'llāh M. K: rahmetu'llāhi 'aleyh A.

¹²³² rahimehu'llāh M, K: -A.

¹²³³ ḳad M, K: -A.

¹²³⁴ K 110b.

¹²³⁵ Ömür kısadır, ilim çoktur; âkile vakitleri zayı etmemesi, zamanı geçirmemesi geceleri ve halvet zamanlarını ganīmet bilmesi gerekir; Gece uzundur uykuyla kısaltma, gündüz ışıktır onu günahlarla bulandırma.

¹²³⁶ günde M, K: gün A.

¹²³⁷ A 74a.

¹²³⁸ ve M, K: -A.

¹²³⁹ rahimehu'llāh M. K: rahmetu'llāhi 'aleyh A.

¹²⁴⁰ K 111a.

Dirīğa fevt-i fırşat üzre hayfā
Ki her fā'it degül mā fāte¹²⁴¹ vācid

Ve k̄āle emīrū'l-mū'minān 'Alī bin Ebī Ṭālib raḍıya'llāhu¹²⁴² 'anh ıkt fı amr
ıdā knnt fı fıne w k̄fı balā'eraḍ en ılm lllē tēlī ḫzıyā w ḫsarā w astēz mne¹²⁴³ balle lıylā w neharā
emr-i ḫıketden¹²⁴⁴ bir emre¹²⁴⁵ ūru' itsen anuñ itmāmına ihtimām idüp tamām
eylemedin¹²⁴⁶ andan¹²⁴⁷ irāz eyleme¹²⁴⁸ ki 'ılmiden irāz k̄ŷıye k̄fıdır ḫızy ü
ḫasāreden¹²⁴⁹ ve irāz-ı 'ılm itmeden Allāh'a [76^b] isti'āze ile leyl ü nehārda ve sırr u
cihārda ve dahi¹²⁵⁰ ṭālib-i 'ılme lāzımdur ki ṭaleb-i 'ılme taḫammül-i meşakḫat idüp
ihtıyār-ı mezellet ide ki temelluḫ cemī-i umūrda mezmüm illā ṭaleb-i ılme
maḫmūddur. Lāzımdur ki üstādına ve ūrekāsına ve dahi istifāde itdügi kimselerün
cümlesine meveddet ü muḫabbet idüp temelluḫ u ta'alluḫ eyleye ki cümlesinün
ıḫsānın görmüşdür kesb-i 'ırfānda ve ḫad ḫıle¹²⁵¹ fıne lā ez' fıne lā ıdz' fıne lā ıbz' fıne lā ez' fıne
Ve k̄āle'ş-şā'ıru raḫımeḫ¹²⁵² **Şır:**

arı لك نفساً تشتهي أن تُعزها
فلسلت تنال العز حتى تذُها

Terceme:¹²⁵³

Eger nefsün 'aziz itmek dilerseñ
Zelil it kim mu'azzez ola aḫir

'İlm yolında zillet çekmeyince
Bulur mu 'izzetiyle ol mefāḫir

¹²⁴¹ فاتی

¹²⁴² A'da burada "te'ālā" var.

¹²⁴³ منه M, K: -A.

¹²⁴⁴ ḫıketden K, A: ḫıketde M.

¹²⁴⁵ bir emre M, K: birine A.

¹²⁴⁶ eylemedin M, K: bilmedin A.

¹²⁴⁷ K 111b.

¹²⁴⁸ eyleme M, K: eylemeye A.

¹²⁴⁹ ḫasāreden M, K: ḫasārede.

¹²⁵⁰ A 74b. dahi A: -M, K.

¹²⁵¹ İlm içinde zillet olmayan bir izzettir ve yalnızca içinde izzetin olmadığı bir öğretmede idrak edilir.

¹²⁵² raḫımeḫ K: -M, A.

¹²⁵³ K 112a.

Bāb-ı Hādiye ‘Aşer Hīn-i Ta‘allümde Fazīlet-i Vera‘ı Beyān Eyler

Ve bāb-ı vera‘da ba‘zı erbāb-ı eḥādīs bu ḥadīs-i şerīfi rivāyet eylediler ki Resūlu’llāh şalla’llāhu¹²⁵⁴ ‘aleyhi ve sellem buyurdı ki [77^a] ¹²⁵⁵ *فِي تَعْلَمِهِ ابْتِلَاءُهُ* *مَنْ لَمْ يَتَوَرَّعْ* ¹²⁵⁶ *يَا نِي* bir kimse ki taḥşil-i ‘ilme iştiğālī zamānında zūnūb u ‘isyāndan perhīz ü ictināb itmese¹²⁵⁶ Hāḡ te‘ālā celle ve ‘alā anı üç belādan biri ile mübtelā eyler, yā cūvānī zamānında cānın alur, yā ḥizmet-i sultān ile imtihān eyler, yāḡud ḡurāda ḡarār itmegi müyesser ider ve bu ḥadīs-i şaḡīḡ bu ma’nāyı taşriḡ eyledi ki ḡalib-i ‘irfāna şehirde ḡarār itmege imkān var iken köyde mekān ḡutsa ḡırmān-ı ‘irfānile irtikāb-ı ‘isyān itmiş olur zīrā ki ekşeri¹²⁵⁷ ehl-i ḡurā ‘ilm ü nūhā ve ‘amel¹²⁵⁸ ü tuḡādan ‘arī olup ḡamāḡat ü cehālet ü¹²⁵⁹ ḡaflet ile ülfet itmişlerdür, pes anlar ile ihtilāt idüp müvāneset ü muḡārenet itmeden kişiyeye cehālet ü ḡaflet sirāyet ider. Nitekim Mevlānā Ḥūdāvendigār Rūmī ḡazretleri ḡuddise sırruhu’l-‘azīz Meşnevī’de buyurmuşlardır [77^b] **Beyt:**¹²⁶⁰

ده مرده مرد را احمق کند¹²⁶¹

عقل رابی نور¹²⁶² بی رونق کند

من اختار المكث في ya‘nī من ترزدق يوما فقد تحمق شهراً *ya‘nī* bir gün köyde ḡarār itmek bir aylıḡ ḡamāḡati ihtiyār itmekdür illā meḡer ki kişi tekmiḡ-i ‘ulūm itdükden soñra köyde ḡarār eyleye ehl-i ḡaryeyi ışlāḡ itmek¹²⁶⁴ niyyetine bu taḡdīrce köyde sākin olmak lā be’s ü mubāḡdur ammā aḡrā vü evlā ulü’n-nūhāya medīnede sūḡunı ihtiyār itmekdür ve ruviye ‘ani’n-nebiyyi şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem innehu ḡāle *لا تسكنوا في الرستاق فإن الرستاق جزيرة من جزاير جهنم ليس فيهم علم ولا أدب، شيوخهم جهال و اغنياؤهم بخلاء*¹²⁶⁵ و نساؤهم غير

¹²⁵⁴ A’da burada “te‘ālā” var.

¹²⁵⁵ A 75a.

¹²⁵⁶ K 112b.

¹²⁵⁷ ekşeri M: ekşer K, A.

¹²⁵⁸ ‘amel M, K: -A.

¹²⁵⁹ A’da burada “baḡālet” var.

¹²⁶⁰ K 113a.

¹²⁶¹ A 75b.

¹²⁶² نور M, A: نور K.

¹²⁶³ A. تحمق M, K: تكلف

¹²⁶⁴ itmek A: -M, K.

¹²⁶⁵ K 113b.

اهل الكفور هم اهل ¹²⁶⁶ ve مخدرة اي غير مستورة ¹²⁶⁶ اهل الكفور هم اهل
 اهل القبور اي اهل القرى لبعدهم عن اهل العلم كالموتى من تفسير التيسر ¹²⁶⁷ Resūlu'llāh
 ya'nī من سكن الرستاق فكأنما سكن القبر حياً ^[78^a] اleyhi ve sellem buyurmuşdur ¹²⁶⁸ şalla'llāhu
 bir kimse köyde sâkin olsa gūyā ol kişi diri iken maḳberede mütemekkin olmuş ¹²⁶⁹
 فضل اهل ¹²⁷⁰ aleyhi ve sellem innehu ḳāle şalla'llāhu 'ani'n-nebiyyi
 zīrā ki ehl-i emsār faẓīlet-i ¹²⁷² المدينة على اهل القرى كفضل اهل السماء ¹²⁷¹ على اهل الارض
 cum'a vü cemā'at ile ve şeref-i 'ilm ü ḥikmet ile ehl-i ḳurādan mufaẓẓal ¹²⁷³ u muḥtār
 ذلك فضل الله يؤتيه من يشاء والله ¹²⁷⁴ واسع علم ¹²⁷⁵ يختص برحمته من يشاء والله ذو
 المفضل العظيم ¹²⁷⁶) ve erbāb-ı dāniş ve aşhāb-ı 'irfāna lāyık u erzān budur ki her ḳanḳi
 mekāndaki dīn ü dūnyāsı ıslāḥa eshel ü āsān ola, ol mekāna 'azīmet idüp vaṭanından
 ferāḡat ü hicret eyleye ki ḥazret-i peygamber şalla'llāhu ¹²⁷⁷ aleyhi ve sellem böyle
 البلاد بلاد الله و العباد عباد الله فأينما وجدت خيراً فأقم فيه و اتق الله ¹²⁷⁸ ki haber virmişlerdür
 cemī'-i bilād Allāh'uñdur ve cemī'-i 'ibād dahi Allāh'uñdur ^[78^b] her ḳanḳi mekānda
 ki ḥayr u ni'met bulasın anda ikāmet idüp Allāh te'ālādan ḥavf u ḥaşyet eyleye ki saña
 hicreti müyesser idüp ni'met ü devlete irgürdi ve dahi Resūlu'llāh şalla'llāhu 'aleyhi
 ve sellem buyurmuşdur ki ¹²⁷⁹ من أرض إلى أرض و ان كان شبراً من ¹²⁸⁰ الأرض و جبت
 ya'nī bir kimse ki ¹²⁸¹ dīnini ıslāḥ itmek için bir yerden firār idüp bir āḥar yerde
 ḳarār eylese eger firār itdügi yer bir ḳarış ¹²⁸² miḳdārı dahi olursa bāḡ-ı cinān aña
 vācib ü erzān olur ve dahi Resūlu'llāh şalla'llāhu ¹²⁸³ aleyhi ve sellem buyurmuşdur ki

¹²⁶⁶ Köyde oturmayın, köy cehennem adalarından bir adadır, onda ne ilim ne edep vardır. Yaşlıları cahillerden, zenginleri cimrilerden, kadınları da örtüsüzdür.

¹²⁶⁷ A'da "ve ruviye 'ani'n-nebiyyi... من تفسير التيسر" kısmı derkenarda yazılmış. "Küfür ehli kabir ehli ya da köy ehlidir. Ölüler olarak ilim ehlinden uzak olsunlar."

¹²⁶⁸ A'da burada "te'ālā" var.

¹²⁶⁹ olmuş M, K: -A.

¹²⁷⁰ A'da burada "te'ālā" var.

¹²⁷¹ M. السماء K, A: اهل السماء

¹²⁷² Şehir ehlinin fazileti köy ehlinin üzerindedir, semanın fazileti yerin üzerinde olduğu gibi.

¹²⁷³ mufaẓẓal M, K: -A.

¹²⁷⁴ A 76a.

¹²⁷⁵ Bakınız Al-i İmran Suresi 3/73, Cuma Suresi 62/4. "Bu Allah'ın fazlı, nimetidir dilediğine verir. O her şeyi kuşatan ve bilendir.

¹²⁷⁶ K 114a. Al-i İmran, 3/74. "Dilediğine rahmetini bağışlar, yüce ihsan sahibidir."

¹²⁷⁷ A'da burada "te'ālā" var.

¹²⁷⁸ virmişlerdür M, K: virmişdür A.

¹²⁷⁹ ki M, K: -A.

¹²⁸⁰ M'de "من" iki kez yazılmış.

¹²⁸¹ K 114b.

¹²⁸² A 76b.

¹²⁸³ A'da burada "te'ālā" var.

yañi sizüñ üzeriñüze olsun āhir zamānda büyük
şehlerde mekân tutmak gerek¹²⁸⁴ ki fitne-i āhir zamāndan emān bulup cevri
zalemeden emīn olasız¹²⁸⁵ ve ruviye
من فرّ لدينه¹²⁸⁶ من ارض الى ارض و
'ani'n-nebiyyi şallallāhu 'aleyhi ve sellem innehu k̄āle
ان كان شبراً من الارض [79a] استنّوج من الله الجنة و كان رفيق ابراهم و رفيق نبيه فأن ابراهم¹²⁸⁷ هاجر
من ارض حران الى الشام و هاجر النبي من مكة الى المدينة فمن كان في ارض فظهر فيها المعاصي فخرج
منها ابتغاء مرضات الله تعالى فقد اقتدى بابراهيم و محمد عليهما السلام و يكون رفيقهما في دار السلام كذا ذكر
1289:Şîr: في مشكوة الانوار و قال بعض الشعراء¹²⁸⁸

بلادُ اللهِ واسعةُ الفضاءِ
فرزقُ اللهِ في الدنيا فسيح

فَقُلْ لِلْقَاعِدِينَ عَلَى هَوَانٍ
اِذَا ضَاقَتْ بِكُمْ اَرْضٌ فَسَيُحُوا

Terceme li-mü'ellifihî:

بلاد الارض للرحمان طراً
و كلّ الناس عبدالله فيها

اِذَا ضَاقَتْ بِكَ الْعَيْشُ بَارِضٍ¹²⁹⁰
فَقُمْ وَاهْجُرْ اِلَى اَرْضٍ سِوَاهَا

Ve kaç k̄āle ba'du'ş-su'arā raḥimehu¹²⁹¹Şîr:

عجبتُ لمن يعش بغير عرٍّ
و ارض الله واسعةٌ فضّاهَا

¹²⁸⁴ gerek A: -M, K.

¹²⁸⁵ Din ve dünyanın tahsili için bir beldeden diğerine hicretin fazileti hakkında...

¹²⁸⁶ لدينه M, K: بدينه A.

¹²⁸⁷ K 115a.

¹²⁸⁸ Kim dini için bir yerden bir yere firar ederse arzdan bir karış toprak dahi olsa Allah ona cenneti vacip kılar ve İbrahim ve Nebi'sinin yoldaşı olur. İbrahim Harran'dan Şam'a hicret etti, Muhammed aleyhima's-selam Mekke'den Medine'ye hicret etti. Kim bir yerde olup ve orada kötülükler üstün olsa ve oradan Allah rızasını arayarak çıksa İbrahim ve Muhammed aleyhima's-selama uymuş olur ve cennette ikisine yoldaş olur. Mişkätü'l- Envar'da bahsedildiği gibi bazı şairler şöyle dedi.

¹²⁸⁹ A 77a.

¹²⁹⁰ K 115b.

¹²⁹¹ raḥimehu M, K: -A.

يرى في نفسه ذلاً و عجزاً
و لم يرحل الى ارضٍ سواها¹²⁹² [79b]

‘Acebdür ol ki zemīnūñ fezāsı vāsı’ iken
Vaṭan vaṭan diyü zaḥmet çeker bilādında

Varup bir özge diyāruñ şafāsını sürmez
Meger ki ḳonmadı fehm ü zekā nihādında¹²⁹³

Ve ḳad ḳāle ba’ḍu’ş-şu’arā eyzan **Şifr:**

و اذا الديار تنكرت عن حالها
فدع الديار و عجل التحويل¹²⁹⁴

ليس المقام عليك فرضاً لازماً¹²⁹⁵
في بلدةٍ تُذَلُّ العزيز ذليلاً

Ve ḳad ḳāle ba’ḍu’ş-şu’arā eyzan¹²⁹⁶

چون دیاری تلخ شد بر خاطرت
بلخ اکر باشد مکن انجا قرار

ای عزیز ارملکت مصرست مان¹²⁹⁷
منزلی کآنجا عزیز انند خوار

Terceme li-mü’ellifihī:

Ger dilüñ bir diyārda ola telḥ
Belḥ olursa da itme anda ḳarār

¹²⁹² A’da burada “Terceme li-mü’ellifihī” var.

¹²⁹³ nihādında K, A: nihādından M.

¹²⁹⁴ A 77b.

¹²⁹⁵ K 116a.

¹²⁹⁶ A’da burada “bi’l-Fārisiyyeti” var.

¹²⁹⁷ A. راملک مصرست یان M, K: ارملکت مصرست مان

Dīn ü dünyā ‘imāretin dileyüp
Eyle bir belde-i ‘aẓīme firār

Ve ƙad ƙīle Şīr:

المرء في بلدته ضايع
و الليث في غيضته جايح

Terceme li-mü’ellifihī:

Kişi bil beldesinde zāyi’ olur¹²⁹⁸
Nitekim leys̄ ininde cāyi’ olur

[80^a] ve ƙaçan bir diyārda ‘ilme rağbet ve ‘ulemāya meyl ü muħabbet ƙalīl olsa¹²⁹⁹ t̄alīb-i ‘ilme lāyık budur ki andan hicret idüp bir rağbet-i ‘ulemā olan memlekete rihlet eyleye, ¹³⁰⁰ nitekim imām Ebū Yūsuf ĥazretlerinden raħimehu’llāh¹³⁰¹ mervīdür ki anlar bir beldede yedi gün ƙarār itmişler ĥiçbir eħad anlara varub ‘ilm̄den bir nesne istifsār itmemiş, pes anlar dahi buyurmışlar ki bu diyārda ‘ilm̄¹³⁰² ölmüş hemān ƙalkup bir diyāra dahi güzār itmişler ve ƙad ittefeƙa lī fi-hāze’l-ma’nā şīrun Şīr:

كر ديارى نيست رغبت علم را
زينهار انجا مكن هرگز قرار

خلقت انسان زيهر علم بود¹³⁰³
اين چنين فر مود شاه كردكار

﴿ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴾¹³⁰⁴ ای ليعرفون حزفت اليأ اكتفاء kemā ƙale’llāhu te’ālā

Şīr: بالكسرة¹³⁰⁵

ای دل بطواف اين ديار آميده
درياب كه از بهر چه كار آميده

¹²⁹⁸ K 116b.

¹²⁹⁹ A 78a.

¹³⁰⁰ eyleye M, K: -A.

¹³⁰¹ raħimehu’llāh M. K: raħmetu’llāhi ‘aleyh A.

¹³⁰² ‘ilm̄ M, K: ‘ulūm A.

¹³⁰³ K 117a.

¹³⁰⁴ Zariyat Suresi 5 /56. “ Ben cin ve insi yalnızca bana ibadet etsinler diye yarattım.”

¹³⁰⁵ Yani beni bilsinler diye ya kaldırıldı kesre ile yetinildi.

بهر عمل و علم فرستاد تر احق
تابا عمل و علم بکار آمیده

Ve dahi ṭālib-i ‘ilme lāyık budur ki bāb-ı verā‘da fā’ik ola zīrā¹³⁰⁶ her bār ki ṭālib-i ‘ilm evrā‘ ola ‘ilmi [80^b] enfa‘ olur ve ta‘allūmi eyser ü āsān ve fevā’idi ekṣer ü¹³⁰⁷ firāvān olur ve dahi vera‘dandur ihtirāz eylemek şib‘den ya’nī lāyık budur ki ictināb eyleye keṣret-i ta‘āmdan ve keṣret-i menāmdan ve keṣret-i¹³⁰⁸ kelāmdan ve dahi ictināb eyleye ta‘ām-ı sūḳdan ki kār-ı ehl-i ğaflet ve şī‘ar-ı ehl-i füsūḳdur eger ictināba imkān olursa nitekim imām Ebū Ḥanīfe ḥazretleri raḥimehu’llāh¹³⁰⁹ طعم السُّوقِ اقرب الى النجاسة و الخبائثة و ابعده عن ذكر الله تعالى¹³¹¹ يورث الغفلة و¹³¹⁰ buyurmuşdur ki¹³¹² zīrā ebṣār-ı fuḳarā vü mesākīn ta‘ām-ı sūḳa nāzır olup şirāsına kādir olmadukları sebebden müte’ellim ü müte’ezzi olurlar pes bu ecilden berekātı zā’il olup ‘ākıline nefi nā’il olmaz ve şeyḥü’l-imām Muḥammed bin el-Faḍl ḥazretlerinden raḥimehu’llāh maḥkīdūr ki anlar ḥāl-i ta‘allūmlerinde çarṣu ta‘āmun yimezlerdi ve pederleri köyde sākin olurdu ve her cum‘a günü aña ta‘ām götürürdi, bir gün yine¹³¹³ gelüp oğlunuñ hücreinde bāzār açmağı¹³¹⁴ görüp [81^a] ziyāde bī-ḥuzūr oldu ve kemāl-i ğaḍabından anuñ ile aṣlā kelimāt eylemedi ve oğlı dahi nur-ı firāsetle każıyyeyi fehmi idüp pederine itizār eylediler ve didiler ki¹³¹⁵ ben iştirā itmedüm ve rızām dahi yoḳdur ve lākin şerīküm benüm ḥaberümsüz getürmüş ve pederi dahi buyurdu ki eger senüñ ihtiyāt u¹³¹⁶ verā’ında kuvvet olaydı şerīküñ bu isā’ete ikdām u cür’et itmezdi nazār eyle gör ki selef-i şālihīnuñ ve ‘ulemā-ı müteḳaddimīnuñ bāb-ı vera‘ ve¹³¹⁷ taḳvāda himmetleri ne mertebede aḥkem ü aḳvāymış, pes bu ecildendür ki Ḥazret-i Ḥaḳ ve ol ferd-i muṭlaḳ anları ‘ilm ü ḥikmet ile muvaffaḳ idüp ‘amel-i

¹³⁰⁶ A 78b.

¹³⁰⁷ ü M, A: -K.

¹³⁰⁸ K 117b.

¹³⁰⁹ raḥimehu’llāh M, A: -K.

¹³¹⁰ ki M, A: -K.

¹³¹¹ تعالى A: نع M, K.

¹³¹² Çarşı yemeği necasete ve pislige en yakındır, Allah tealanın zikrinden en uzaktır; gaflet bırakır, hikmeti giderir.

¹³¹³ K 118a.

¹³¹⁴ A 79a.

¹³¹⁵ didiler ki M, K: didi A.

¹³¹⁶ u K,A: -M.

¹³¹⁷ ve M, K: -A.

şālih ile nāsdan fa'ik eyleyüp¹³¹⁸ cennet ü ḥazretine¹³¹⁹ lāyık eyledi ve nām-ı¹³²⁰ şerīflerini tā kıyāmete dek ebedī idüp āsar u menkībelerini tā ba'se dek sermedī eyledi ve dahi tālīb-i 'ilme lāyık budur ki gıybet kelimātı ile mükālemeden perhiz idüp muğtābīn ile mücāleseden ictināb eyleye¹³²¹ ki¹³²² Resūlu'llāh şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem¹³²³ buyurmışdur ki ثواب مائة لله لها عنها كذب الله لها ثواب مائة [81^b] من سمع غيبة مسلم ثم صم عنها او نها عنها كتب الله له ثواب مائة¹³²⁴ Ve k̄āle Ḥātemü'z-Zāhidi raḥimehu'llāh¹³²⁵ فإلرحمة مصروفة¹³²⁶ ذكر عنه¹³²⁷ ya'nī el-gıybetü ve k̄āle'n-nebiyyü şalla'llāhu¹³²⁸ 'aleyhi ve sellem¹³²⁹ لا يغفر له حتى يعفو له¹³³⁰ Resūlu'llāh şalla'llāhu¹³³¹ 'aleyhi ve sellem¹³³² لا تعتابوا المسلمين فمن¹³³³ اغتاب اخاه المسلم جاء يوم القيامة ولسانه معقود الى قفاه لا يحله الا¹³³⁴ ve eger gıybet meclisine giriftār olsa def ü men'ine¹³³⁵ iktidārı olmasa yenbeğī budur ki keffāretin ya'nī ma'siyet-i gıybetün mağfiretin ḥazret-i Ḥaḳdan taleb itmezsizün meclisden ḳalkmaya¹³³⁶ ya'nī estağfiru'llāh diyüp andan ḳalka, nitekim Ca'bir Ensārī ḥazretleri raḍıya'llāhu 'anh buyurur ki Resūlu'llāh şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem buyurdu¹³³⁷ ki من اغتاب اخاه المسلم ثم¹³³⁸

¹³¹⁸ K 118b.

¹³¹⁹ ḥazretine K, M: ḥazrete M.

¹³²⁰ nām-ı şerīflerini M, K: nām u şerīflerini A.

¹³²¹ eyleye M, K: eyle A.

¹³²² A 79b.

¹³²³ A'da burada "dahi" var.

¹³²⁴ Kim bir Müslümanın gıybetini duyar sonra onu susturur ve nehyederse Allah ona yüz şehit sevabı yazar.

¹³²⁵ raḥimehu'llāh M, K: raḥmetu'llāhi 'aleyh A.

¹³²⁶ ذكر M, K: -A.

¹³²⁷ Üç şey vardır bir mecliste zikredildiğinde rahmet oradan gider: Dünyadan bahsetmek, alay etmek ve insanlar hakkında gıybet etmek.

¹³²⁸ A'da burada "te'ālā" var.

¹³²⁹ K 119a.

¹³³⁰ Heysemi, **Zevaid**, Cilt 13, H. No: 13128. "Gıybetten sakının çünkü o zinadan daha şiddetlidir, sahibi onu bağışlamadıkça, bağışlanmaz."

¹³³¹ es-Sā'idi raḥimehu M: Sā'id es-Sā'idi رض K, Sā'id es-Sā'idi raḍıya'llāhu 'anh A.

¹³³² k̄āle k̄āle M, K: k̄āle A.

¹³³³ A'da burada "te'ālā" var.

¹³³⁴ فمن M, K: من A.

¹³³⁵ عفو من A: -M, K.

¹³³⁶ Müslümanları gıybet etmeyin. Kim Müslüman kardeşine gıybet ederse kıyamet günü dili arkasına bağli olarak gelir ve Allah affetmedikçe ya da gıybet edilen affetmedikçe çözülmez. Firdevs-i Ala'da olduğu gibi...

¹³³⁷ def ü men'ine M, K: defe ve men'e A.

¹³³⁸ A 80a.

¹³³⁹ buyurdu M, K: buyurur A.

من اعتاب [82^a] ve kıale'n-nebiyyü şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem استعفر له فان ذلك كفارة¹³⁴⁰
 ve kıale'n-nebiyyü şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ثم قال استعفر الله¹³⁴¹ فقد تاب من الغيبة يعني فقد قبل الله توبته¹³⁴²
 لهن صاحب الهوى و الفاسق المعطن و الامام الجائر¹³⁴³ şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ثلاثة لا غيبة¹³⁴⁴
 ve dahi vera'dandur ki tālib-i 'ilme keşret-i kelāmdan perhiz idüp اي الملك الظالم¹³⁴⁵
 racul-i mikşār ile ya'nī kelimāti ekşer iden kimesne ile mücālese itmekden ictināb ide
 ki dinilmişdür¹³⁴⁶ ve ravā 'an-Mu'āviye من يُكثِرُ الكلام فقد يسرق عمرک و يضیع اوقاتك¹³⁴⁶
 rağiya'llāhu¹³⁴⁷ 'anh innehu kıāle Şîr:

ما إن ندمت على سكوتي مرة
 و لقد ندمت على الكلام مرارا

العلم زين و السكوت سلامة
 فإذا نطقت فلا تكن مكثرا¹³⁴⁸

من صمت اربعين Ve ruviye 'ani'n-nebiyyi şalla'llāhu¹³⁴⁹ 'aleyhi ve innehu kıāle اربعين
 انما جعل الله تعالى ve kıad kıāle صباحا اجرى الله ينابيع الحكمة من قلبه على لسانه¹³⁵⁰ يعني اربعين يوما
 للانسان لساناً و سمعين حتى يكون¹³⁵¹ استماعه اكثر من تكلمه و لا يتكلم بكل ما سمعه لان من كثر كلامه كثر
 لو كان التكلم فضةً [82^b] لكان السكوت ذهباً¹³⁵⁴ و¹³⁵³ kıāle Ebū Hanīfe raḥimehu'llāh ve kıāle ملامه¹³⁵²
 li-mü'ellifihî Beyt: في الحديث القدوسی¹³⁵⁵ يقول الله تعالى يا ابن ادم لسانك اسدك فان اطلقت يأكلك¹³⁵⁶

¹³⁴⁰ Kim Müslüman kardeşini gıybet ederse sonra estağfirullah dese bu onun keffareti olur.

¹³⁴¹ K 119b.

¹³⁴² Kim bir adamı gıybet eder sonra estağfirullah derse gıybet hakkında tevbesi kabul edilir yani Allah tevbesini kabul eder.

¹³⁴³ ve sellem M, K: -A.

¹³⁴⁴ K, A: -M. لا غيبة

¹³⁴⁵ Canan, Cilt 12, H. No: 4327 (Yakın manalı hadis). “Üç kişinin gıybeti olmaz: Heva sahibi, günahını açıktan işleyen fasık, zalim İmâm yani zalim kral.

¹³⁴⁶ Kim çok konuşursa ömründen çalar, vaktini zayi eder.

¹³⁴⁷ A'da burada “te'ālā” var.

¹³⁴⁸ K 120a. Ayrıca A'da “ve ravā 'an-Mu'āviye... مكثرا” kısmı “ve kıāle Ebū Hanīfe... لكان السكوت ذهباً” kısmından sonra yazılmış.

¹³⁴⁹ A'da burada “te'ālā” var.

¹³⁵⁰ Kim kırık sabah yani kırık gün susarsa Allah kalbindendiline hikmet pınarları akıtır.

¹³⁵¹ A 80b.

¹³⁵² Allah insan için yalnızca bir dil, iki kulak kılmıştır; dinlemesi konuşmasından daha çok olsun, bütün duyduklarını konuşmasın diye çünkü kim kelamını artırırsa kabahatını artırır.

¹³⁵³ A'da burada “te'ālā” var.

¹³⁵⁴ Söz gümüşse sükut altındır.

¹³⁵⁵ M. في الحديث القدوسی K, A: في الحديث القدوسی

Senüñ arslānuñ olmışdur dilüñ ey ādem oğlanı

Seni yiyüp helāk eyler şaliverme şağın anı

Ve k̄ālē İbn-i Mes'ūd rađıya'llāhu 'anh¹³⁵⁷ ما شيءٌ بطُول السجن احق من اللسان¹³⁵⁷ ve k̄ad k̄ālē
ba'đu¹³⁵⁸ ş-şu'arā raḥimehu¹³⁵⁹ **Şîr:**

ایزد چو بنا کرد بحکمت تن انسان

در هر عضوی مصلحتی کرد نهان

کر مفسده ندیده بودی رزیان¹³⁶⁰

محبوس نکرستی بد ندان زبان

Terceme li-mü'ellifihî:

Çün bana itdi ten-i ādemi Sübhān ey cān

Virdi her 'uzvuna bir Hikmet-i maḥfi¹³⁶¹ bî-nihān

Ger ziyānını zebānuñ niçedür bilmeye di

Ḥabs itmezdi anı çevre yanından dendān

Ve 'Alī bin Bekkār ḥazretleri raḥimehu'llāh¹³⁶² buyurdu ki Ḥaḳ te'ālā ḥazreti
'azze ismühü her şey'e iki ḳapu ḳıldı ve dile dört ḳapu ḳıldı ikisi şefetān ve ikisi [83*]
dahi esfel ü a'lāda olan esnāndur tā¹³⁶³ ki insān fetḥ-i dehān¹³⁶⁴ idüp ıtlāḳ-ı zebān
itmeye ki ziyān görür ve k̄ad ḳulnā fi-hāze'l-ma'nā **Beyt:**

¹³⁵⁶ İmām Gazali, **Kutsi Hadisler**, (Çev. Feyzullah Demirkıran), Semerkant yayınları, İstanbul, 2015, H. No: 23. "Kutsi hadiste Allah teala şöyle buyurur: Ey ademoğlu dilin aslanındır onu serbest bırakırsan seni yer."

¹³⁵⁷ Uzun süre hapsedmeye dilden daha layık hiçbir

şey yoktur.

¹³⁵⁸ K 120b.

¹³⁵⁹ raḥimehu M: raḥimehullāh K, raḥimehullāh te'ālā A.

¹³⁶⁰ A 81a.

¹³⁶¹ maḥfi M, K: -A.

¹³⁶² A'da burada "te'ālā" var.

¹³⁶³ tā M, K: -A.

¹³⁶⁴ K 121a.

Dilüñ tüt ki irmeye saña ziyān
Ki tecnīs-i haḫdur ziyān u¹³⁶⁵ zebān¹³⁶⁶

Ve ḫad ḫāle ba'du'l-fuzalā' mine'l-'ulemā'¹³⁶⁷ طيلسانه لا في طيلسانه
ve ḫāle'n-nebiyyū šalla'llāhu¹³⁶⁸ 'aleyhi ve sellem¹³⁶⁹ كبيرُ الجرم و صغيرُ الجرم ve
ḫad ḫāle ba'du'ş-şu'arā' raḫime¹³⁷⁰ **Beyt:**¹³⁷¹

من غلام آن جوانمردمکه کفت
راحة الانسان في حفظ اللسان

Ve ḫad ḫāle'ş-Şeyḫ Sa'dī Şirāzī raḫime¹³⁷² fī-Gülistānihī **Beyt:**

زبان بریده بکبخی نشسته صم بکم
به از کسی که بناشد زبانش اندر حکم¹³⁷³

Ve ḫad ittefekā lenā fī-hāze'l-ma'nā nazmun **Şîr:**

Ḥiredmendān-ı 'ālem didiler kim
Tekellümden ḫamūşı mu'teberdür

Şadef-veş mühr urur ağzına dānā
Egerçi kim derūnī pür-güherdür

¹³⁶⁵ u K, A: -M.

¹³⁶⁶ Burada A'da şu kısım bulunmaktadır:

Ve ḫad ḫāle Nāşıru'd-dīn raḫmetu'llāhi 'aleyh **Şîr:**

زبان شودناصر زبان تو همکی از زبان نست يك نقطة بر زبان چو فزایی

Şîr:

مرد نادان هر چو در دل دارد بر زبان [A 81^b]
وز زبان خوشتین با شد همیشه در زبان
سر خود در دل نکه دارد مدام اهل خرد

تاز دل رخصت ینا ید بر زبانش نکذرد

¹³⁶⁷ Kişinin şerefi sarığında değil diline sahip olmasındadır.

¹³⁶⁸ A'da burada "te'ālā" var.

¹³⁶⁹ Dilin cirmi küçük cürmü büyüktür.

¹³⁷⁰ raḫime M, K: raḫimehullāh te'ālā A.

¹³⁷¹ Beyt M, K: -A.

¹³⁷² raḫime M, K: raḫmetu'llāhi 'aleyh A.

¹³⁷³ 121b.

Velī nādān olanlar ruṭb u yābis

İderler güft ü gū ger ḥayr u şerdür¹³⁷⁴

فضول الكلام [83^b] من فضول الطعام و¹³⁷⁵ Ve ḳad ḳāle ba'du'l-ḥukemā' raḥimehu'llāh من فضول الطعام و فضول الشهوة و فضول الشهوة¹³⁷⁶ من قلة الورع و قلة الورع من كثرة الحرص و كثرة الحرص من طول الأمل و طول الأمل من نسيان الموت و نسيان الموت من حب الدنيا و حب الدنيا من نسيان الآخرة و نسيان الآخرة من الغفلة و الغفلة من قلة ذكر الله تعالى و قلة ذكر الله¹³⁷⁷ تعالى من قلة الايمان و قلة الايمان من كثرة الذنوب و كثرة الذنوب من جرأة و الجرأة من الحذران و الحذران من الكفر و كثرة الكلام بدايته و الكفر نهايته¹³⁷⁸ نعوذ بالله من ذلك فالعاقل من الأنام هو الذى يمنع لسانه عن كثرة الكلام حتى لا يقع في هذه الأثام و نجا من العذاب في دار الانتقام و لهذا قيل من صمت نجاه¹³⁷⁹ ve ḳad ḳāle ba'du'ş-şu'arā raḥimehu'llāh Şîr:

إذا كثر المنام فنبهوني

فإن العمر ينقصه المنام

و إذا كثر الطعام فحذروني

فإن القلب يفسده الطعام¹³⁸⁰

و إذا كثر الكلام فسكتوني

فإن الدين يهدمه الكلام¹³⁸¹

و إذا جاء المشيب فحركوني

فإن الشيب يتبعه الحمام

¹³⁷⁴ A 82a.

¹³⁷⁵ raḥimehu'llāh M, K: raḥmetu'llāhi 'aleyh A.

¹³⁷⁶ فضول الشهوة K, A: -M.

¹³⁷⁷ K 122a.

¹³⁷⁸ K كفايته M, A: نهايته.

¹³⁷⁹ Kelamın fazlası (faydasız, boşu), yemeğin fazlasından; yemeğin fazlası şehvetin fazlasından; şehvetin fazlası vera'nın (takvanın) azlığından; vera'nın azlığı hırsın fazlasından; hırsın fazlası tul-i emelden; tul-i emel ölümü unutmaktan; ölümü unutmak, dünya sevgisinden; dünya sevgisi, ahireti unutmaktan; ahireti unutmak gafletten; gaflet, Allah tealayı zikretmenin azlığından; Allah'ı zikretmenin azlığı, imanın azlığından; imanın azlığı günahın çokluğundan; günahın çokluğu, cür'etten; cür'et (cesaret) hizlandan (aşırılık, başarılı olamamak, hainlik); hizlan küfürden; başlangıcı kelamın çokluğu nihayeti küfürdür. Allah bizi bundan korusun. İnsanların akıllısı lisanını çok konuşmaktan men edendir, bu günahlarda bulunmayınca, intikam gününde azaptan kurtuluncaya kadar. Bu yüzden dendi ki susan kurtuldu.

¹³⁸⁰ A 82b.

¹³⁸¹ K 122b.

[84^a] Ve dahi t̄alib-i ‘ilme lāyık budur ki mecālis ü meḥāfilde şadr-niṣ̄in olmağa heves itmeye ki sevdā-yı ‘abeşdür ve¹³⁸² her ne yerde fūrce bula anda mek̄in olına ki¹³⁸³ شَرَفُ الْمَكَانِ بِالْمَكِينِ feḥvāsınca şerefi-‘ilm¹³⁸⁴ anuñla her yerde qar̄indür taşaddur-ı enām itmemek ile ikrām u ihtirāmdan düşmez ve kibār-ı selefden niçe nāmdār kimesneler mecālisde şaff-ı ni‘ālī ihtiyār iderlerdi tā zümre-i mütevāzī¹³⁸⁵inde dāḥil olup fażīlet-i¹³⁸⁵ tevāzu’dan maḥrūm olmayalum diyü ve ḳad ḳāle ba’du’l’arīfīn raḥimehu’llāhi fih¹³⁸⁶Şīr:

قل هو الله رابناشد هيج عار

كر شود تبت يدا بالآى او¹³⁸⁷

Terceme li-mü’ellifihi:

Sūre-i iḥlāşa ne noḳşān gelür

İtse taşaddur anı tebbet yedā

Bes durur iḥlāşa hemān bu şeref

K’itdi müşerref anı nat-ı Ḥüdā¹³⁸⁸

Ve ḳad ḳāle ba’du erbābi’l-edeb Şīr:

قُدَمَ الْجَاهِلُونَ بِالنَّسَبِ

أَخْرَجَ الْعَالَمُونَ بِالْأَدَبِ

قل هو الله وَصَفَ خَالِقَنَا

تَحْتَ تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ

[84^b] Terceme li-mü’ellifihi:

¹³⁸² ve M, A: -K.

¹³⁸³ olına ki K, A: ola ki M.

¹³⁸⁴ ‘ilm M, A: -K.

¹³⁸⁵ fażīlet-i M, K: -A.

¹³⁸⁶ raḥimehu’llāhi fih M, K: raḥimehullāh te’ālā A.

¹³⁸⁷ K 123a.

¹³⁸⁸ A 83a.

Neseben itdi taşaddur ‘ulemā’yı cühelā
Edeben itdi teaḥḥur cühelādan ‘ulemā¹³⁸⁹

Ne zarar itdiyse iḥlāşı taşaddur tebbet
Besdurur rifat aña na‘t-ı Hüdā-yı a‘lā¹³⁹⁰

Ve dahi tālib-i ‘ilme lāyık budur ki ḥazer eyleye da‘vet-i mażlūmdan¹³⁹¹ ve da‘vet-i ğurabā vü fuḳarādan ki anlaruñ du‘aları müstecābadur kemā ḳāle’n-nebiyyü şalla’llāhu¹³⁹² ‘aleyhi ve sellem¹³⁹³ اياكُم و دَعْوَتِ الْمَظْلُومِ و ان كان كافرًا¹³⁹³ ya’nī mażlūmuñ bed-du‘āsından ḥazer eyleñ eger kāfir olursa da ve ḳīle **Beyt:**

Şaḳın almayıgör āhın ğarībūñ
Ki doymaz āhına āhen ğarībūñ
Nazīre li-mü’ellifihī:
Alma ğarībūñ ḥazer it āhını
Kim eridür āhı anuñ āheni¹³⁹⁴

Ve dahi da‘vet-i şālihīni ğanīmet bilüp anlardan istid‘ā-ı himmet eyleye ki anlar maḳbūl-i ḥazretdür nitekim Ḥaḳ şubḥānehu ve te‘ālā anlaruñ şān-ı¹³⁹⁵ a‘lālarında böyle buyurmuşdur ki اعددت لِعِبَادِي الصَّالِحِينَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ و لَا أُذُنٌ سَمِعَتْ و لَا خَطَرَ عَلَى قَلْبٍ ve dahi¹³⁹⁷ tālib-i ‘ilm [85^a] hücreinde ḳibleye ḳarşu culūs ide ki sünnet-i Resūlū’llāhdur ve şulehā’ ehl-i medīne ile teveccūh-i ḳible itmede ittiḥād u iştirākdur pes tālib-i ‘ilmüñ maḳşūdına idrāk idüp ya’nī ‘ilme vāşıl olmasına sebep-i ḳavīdür,

¹³⁸⁹ K’de 1. beyitle 2. beyitin sırası deĝişik yazılmış.

¹³⁹⁰ K 123b.

¹³⁹¹ ḥazer eyleye da‘vet-i mażlūmdan M, K: da‘vet-i mażlūmdan ḥazer eyleye A.

¹³⁹² A’da burada “te‘ālā” var.

¹³⁹³ Heysemî, **Zevaid**, Cilt 3, H. No: 2149; Canan, Cilt 7, H. No:1 2010; **Sünen-i Tirmizi**, H. No: 2014; Askalani, Cilt 4, H. No: 3097-3370.

¹³⁹⁴ A 83b.

¹³⁹⁵ K 124a.

¹³⁹⁶ **Sahihi Buhârî**, H. No: 3053; **Sahihi Müslim**, Cilt. 8, H. No: 2824; **Sünen-i Tirmizi**, H. No.3197; **Sünen-i İbni Mace**, H. No: 4328. “Salih kullarıma öyle nimetler hazırladım ki ne göz görmüş ne kulak işitmiş ne de beşerin kalbine doğmuştur.”

¹³⁹⁷ dahi K, A: -M.

nitekim mervîdür ki tâlib-i ‘ilmden iki kişi taleb-i ‘ilm niyyetine şirket üzre ‘azîmet-i gurbet idüp bir şehirde karar itmişler ve nice yıllar anda ‘ilme iştigâl idüp yine medînelerine ‘avdet eylemişler¹³⁹⁸ birisi faķâhete vuşul bulup ‘irfân ile gelmiş ve birisi¹³⁹⁹ ‘ilmden mahrûm olup noķřân ile gelmiş ve ol diyârûñ¹⁴⁰⁰ ‘ulemâsı bunlarûñ şânında ta’accüb¹⁴⁰¹ ü te’emmül idüp âhir anlarûñ keyfiyyet-i hâllerinden ve ‘ilme iştigâllerinden ve culûs u tekrârlarından anlara su’âl eylemişler ve anlar dahi böyle cevâb virmişler ki iştigâl-i ‘ilm ve tekrâr-ı sebaķda biri birimizden sebķatimiz yogidi ve lâkin¹⁴⁰² birimizûñ culûsı hücremüzde kıbleye istikbâl ve birimizûñ istidbâr üzreydi pes faķâhete [85^b] vaşıl olan istikbâl-i kıble iden bulundu ve faķâhetden mahrûm olan istidbâr-ı kıble iden çıķdı pes ‘ulemâ vü fuķahâ ittifaķ eylediler ki faķahete vâşıl olan istikbâl-i kıble sünnetini¹⁴⁰³ ri’âyet itdügünden oldu ve noķřânla gelen sünnet-i istikbâli terk ü ihmâl itdügünden oldu pes tâlib-i ‘ilme yenbegî¹⁴⁰⁴ budur ki ri’âyet-i âdâb¹⁴⁰⁵ u sünende tehâvün ü tekâsül eylemeye ki taķķıķan bir kimse ki ri’âyet-i¹⁴⁰⁶ âdâbda tehâvün ide fazîlet-i sünenden mahrûm olur ve ri’âyet-i sünende tehavün itse fazîlet-i ferâizden mahrûm olur ve ri’âyet-i ferâizde tehâvün itse şevâb-ı âhiretten mahrûm olur^{1407 1408} *أَسْتَعِيدُ بِاللَّهِ الْأَعْلَى مِنَ الْحَرَمَانِ عَنْ ثَوَابِ الْعُقْبَى* ve dahi tâlib-i ‘ilme lâyıķ budur ki sâkin olduğı diyârûñ şulehâ vü ‘ulemâsını du’âsında¹⁴⁰⁹ zikr idüp anlardan mu’âvenet isteye ki Hâķ te’âlâ anlarûñ yüzi şuyına ‘ilm ü hikmet müyesser eyleye ki her diyâr bir du’ası maķbûl ‘abd-i muħtârdan hâlî degüldür ve dahi tâlib-i ‘ilme erzânı budur ki nevâfil-i [86^a] şalâta müdâvemem eyleye ki taķşîl-i ‘ilme mu’âvenet eyler ve şalâtını şalât-ı hâřî’in eyleye ki¹⁴¹⁰ vicdân-ı ‘irfâna nâşır u mu’în olur, nitekim şeyhû’l-imâm Necmü’d-dîn Ömer bin Muħammed en-Nesefî hâzretleri ķuddise sırruhu buyurmuşdur **Şîr:**

¹³⁹⁸ eylemişler M, K: itmişler A.

¹³⁹⁹ birisi K, A: biri M.

¹⁴⁰⁰ K 124b.

¹⁴⁰¹ A 84a.

¹⁴⁰² ve lâkin K, A: -M.

¹⁴⁰³ sünnetini K: sünneti M, A.

¹⁴⁰⁴ yenbegî M, K: lâyıķ A.

¹⁴⁰⁵ K 125a.

¹⁴⁰⁶ ri’âyet-i âdâbda M, K: ri’âyet ü âdâbda A.

¹⁴⁰⁷ A 84b.

¹⁴⁰⁸ Ahiret sevabından mahrum olmaktan Allah’a sığınırım.

¹⁴⁰⁹ A’da burada “bile” kelimesi var.

¹⁴¹⁰ K 125b.

وَاطْلُبْ عُلُومَ الشَّرْعِ وَاجْهَدْ وَاسْتَعِنْ
بِالطَّيِّبَاتِ تَصِرْ فَقِيهًا حَافِظًا

كُنْ لِلْأَمْرِ وَالنَّوَاهِي حَافِظًا
وَ عَلَى الصَّلَاةِ مُوَظَّبًا وَمَحَافِظًا¹⁴¹¹

وَاسْئَلِ الْهَيْكَ حَفِظًا حَفِظَكَ رَاغِبًا
فِي فَضْلِهِ فَاللَّهُ خَيْرٌ حَافِظًا

Ve kaç kâle ba'du's-şâlihîn raḥimehu'llāh¹⁴¹² Şîr:

اطيعوا و جدّوا ولا تكسلوا
و انتم الى ربّكم تُرجعون¹⁴¹³

ولا تهجعون¹⁴¹⁴ فخيّر الوارى
قليلاً من الليل ما يهجعون

Terceme li-mü'ellifihî:¹⁴¹⁵

Cidd idüp t̄'at idüñ itmeñ kesel
Kim olur siz rabbiñüze rāci'ün

Nevmi iksār itmeñüz kim ḥayr-ı nās
Gicelerde az olandur hāci'ün¹⁴¹⁶

Ve kaç kâle ba'du'l-'ābidîn raḥimehu'llāh¹⁴¹⁷ Şîr:

يَا مَنْ عَدَى ثُمَّ اعْتَدَى ثُمَّ اقْتَرَفَ
ثُمَّ ارْءَعَى ثُمَّ اعْتَرَفَ ثُمَّ انْتَهَى

¹⁴¹¹ Diğer nüshada 1. beyitle 2. beyitin sırası değişmiş.

¹⁴¹² raḥimehu'llāh M, K: -A.

¹⁴¹³ A 85a.

¹⁴¹⁴ ولا تهجعون M: ولا تهجعوا K, A.

¹⁴¹⁵ K 126a.

¹⁴¹⁶ Terceme li-mü'ellifihî M, K: -A. A'da "Cidd idüp... hāci'ün" kısmı 84b derkenarda yazılmış.

¹⁴¹⁷ raḥimehu'llāh M, K: -A.

ابشر بقول الله في آياته
ان ينتهوا يغفر لهم ما قد سلف

[86^b] Ve dahi t̄alib-i ‘ilme lāzımdur ki her zamānda kendüden bir defteri ayırmaya ki anda fevā’id-i ‘ulūm ve fezā’il-i hikem yazılmış ola t̄a ki anuñ müṭāla‘ası ile lezzet-i ‘ilmden maḥrūm olmaya nitekim dinilmişdür مَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ دَفْتَرٌ فِي كُتُبِهِ لَمْ تَثْبُتْ فِي قَلْبِهِ الْحِكْمَةُ ammā lāyık budur ki defterde mevāzı‘ beyāz ola ki t̄a istimā‘ u vicdān itdügi fevā’id-i hikmeti anda kitābet idüp¹⁴¹⁹ izdiyād-ı ‘irfān eyleye.¹⁴²⁰

Bāb-ı Şaniye ‘Aşer¹⁴²¹ Müris-i Hıfzı ve Müris-i Nisyāmı Beyān Eyley¹⁴²²

Ve ḥukemā didi ki esbāb-ı hıfzda aqvā cidd ü muvāzebet ü taqvā ve taqlīl-i ğıdādur ve şalāt-ı leyle müdāvemem ve ḥazret-i Qur’an ile kırā‘at esbāb-ı hıfzdandır hattā ḥadiş-i şerīfde vārid oldı ki Resūlu’llāh şalla’llāhu¹⁴²³ ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki أَفْضَلُ أَعْمَالِ أُمَّتِي قِرَاءَةُ الْقُرْآنِ نَظَرًا¹⁴²⁴ ve Şeddād ibnü Ḥakīm ḥazretlerini raḥimehu’llāh ba’zı ihvānı vākı‘ada görüp didi ki enfa‘-ı a‘māl¹⁴²⁵ kankı ‘ameli bulduñ böyle cevāb virdi ki kırā‘at-ı Qur’an’ı [87^a] buldum¹⁴²⁶ nazarān ve dahi t̄alib-i ‘ilme lāyık budur ki اللَّهُمَّ افْتَحْ عَلَيْنَا حِكْمَتَكَ وَبَيِّرْ عَلَيْنَا¹⁴²⁸ böyle diye ki رَحْمَتِكَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ وَيَا ذَا الْجُودِ وَالْإِنْعَامِ¹⁴²⁹ diye ki رَبَّنَا افْتَحْ بِالْخَيْرِ وَاخْتِمْ بِالْخَيْرِ وَاجْعَلْ عَاقِبَةَ أُمُورِنَا إِلَى الْخَيْرِ تَوْفَقِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ¹⁴³¹ يا حيُّ يا قيُّوم ائِدِنَا بِالنُّورِ وَتَبِنَّا عَلَى النُّورِ¹⁴³² diye ki بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ¹⁴³¹ ve yāḥud böyle diye ki

¹⁴¹⁸ K 126b. “Kimin kolunda defter yoksa kalbinde hikmet sabit olmaz.”

¹⁴¹⁹ idüp M, K: olmuş ola A.

¹⁴²⁰ eyleye M, K: ide A.

¹⁴²¹ Bāb-ı Şaniye ‘Aşer M, K: el-Babu’s-Şaniye ‘Aşer A.

¹⁴²² A 85b. Eyley M, K: İder A.

¹⁴²³ A’da burada “te‘ālā” var.

¹⁴²⁴ Yavuz, s.171, Köseoğlu, s.129. “Ümmetimin en hayırlı ameli yüzünden kuran okumaktır.”

¹⁴²⁵ a‘māl, M, K: a‘māl i A.

¹⁴²⁶ K 127a.

¹⁴²⁷ zamān M: zamānda K, A.

¹⁴²⁸ ki M, K: kim A.

¹⁴²⁹ A’da burada “ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ ” var. “Allah’ım bize hikmet kapılarını aç, bize rahmetini kolaylaştır. Ey celal ve ikram sahibi ey cömertlik ve nimetlerin sahibi.”

¹⁴³⁰ derse M, A: dersine K.

¹⁴³¹ Rabbimiz hayırla aç hayırla sonlandır, işlerimizin akıbetini hayra getir. Beni Müslüman öldür, beni Salihler arasına kat, rahmetinle ey merhametlilerin en merhametlisi.

¹⁴³² ki M, K: kim A.

واخْشَرْنَا إِلَى 1433 النورِ وَاجْعَلْ مِنْتَهَى مَطَالِبِنَا رِضَاكَ وَاقْصَى مَقَاصِدِنَا لِقَاءَكَ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ 1434
 ve muṭāla‘a-ı kitābdan ferāḡati zamānında böyle diye ki 1435 لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ
 اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ بَعْدَ كُلِّ حَرْفٍ كُتِبَ وَ يُكْتَبُ اِبْدَ الْأَبْدِينَ وَ دَهْرَ
 1436 أَمَنْتُ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ ve dahi ṣalāt-ı mektūbadan soñra böyle diye ki 1439
 1437 بِاللَّهِ الْوَاحِدِ الْأَحَدِ الْحَقِّ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَ كَفَرْتُ بِمَا سِوَاهُ 1438
 seyyid-i kā’ināta ṣalavātı ikṣār eyleye ki tālib-i ‘ilme raḡmet-i bisyār ḡaṣıl olmağ ile
 envār-ı ‘ilme vāṣıl ola ve isti‘māl-i sivāk ve ‘asel-i ţerbetin içmek ve süd içmek ve
 ţeker ile gñnlük ve meţtaki yimek her gñn ve açla yigirmi bir dāne kuru kıızıl üzüm
 yimek ḡıfzı ziyāde eyler ve emrāz u eskāmdan nice marāza 1440 ţifā virür ve her ṭa‘ām
 ki balğamı kat’ eyleye anuñ ekli ḡıfzı ziyāde eyler ve her ṭa‘ām ki 1441 balğamı ziyāde
 ide nisyān virür ve ammā aqvā-yı müriş-i nisyān keţret-i zñnūbla irtikāb-ı ‘iţyāndur
 ve umūr-ı dñnyeviyyede humūm u aḡzāndur nitekim ba‘zı ţu‘arā böyle didi ki Ŵır:

شَكَوْتُ إِلَى وَكَيْعِ سُوءِ حِفْظِي
 فَأَوْصَانِي إِلَى تَرْكِ الْمَعَاصِي

فَإِنَّ الْعِلْمَ فَضْلٌ مِنَ الْهِى
 وَ فَضْلُ اللَّهِ لَا يُعْطَى الْعَاصِي

Terceme li-mü’ellifihî:

Ŵikāyet eyledüm bir gñn vekī‘a sū’-i ḡıfzumdan
 Didı ḡıfz ise maḡţūduñ ţağın itmeyigör ‘iţyān [88^a]

1433 A 86a.

1434 Ey Hayy ve Kayyum bizi nurla destekle ve bizi nura sabitle, bizi nur üzerine haţr et, arzularımızın sonunu rızan, maksatlarımızın en yükseğini likan kıl, rahmetinle ey merhametlilerin en merhametlisi.

1435 K 127b.

1436 Subhan Allah bütñn kusurlardan mñnezzehtir, Hamd Allah’adır, Allah’tan baţka ilah yoktur, Allah en büyüktür, yüce ve azim Allah’tan baţka havl ve kuvvet yoktur, yazılan ve sonsuza dek yazılacak her harfin adedince, rahmetinle ey merhametlilerin en merhametlisi.

1437 الواحد M, K: -A.

1438 Ehad, Vahid, Hakk Allah’a iman ettim, birdir, ortağı yoktur, ondan gayrısını inkar ettim.

1439 ṣalātda M, K: ṣalavātda A.

1440 K 128a.

1441 A 86b.

Ki ʿirfān fażl-ı Raḥmāndur gel eyle ey fetā izʿān
Olur mu fażl-ı Raḥmān maʿşiyet ehline hiç iḥsān¹⁴⁴²

Humūm-ı dūnyā zūlmet ʿirās u ʿisār ider ve humūm-ı ʿuḡbā nūr u ziyā ve hemm-i dūnyā şāhibini ḥayrdan maḥrūm ider ve hemm-i āḥiret ḥayra meşgūl ider ve şalātı ḥuşūyla kılmak ve şalāḥ ile taḥşīl-i ʿulūm itmek hemmi def ve ḥüzni ref eyley nitekim şeyḥūʿl-imām Naşr bin el-Ḥasan el-Mergīnānī ḥazretleri baʿzı kaşāʿidinde böyle buyurdu ki **Şîr**:

اسْتَعْنُ نَصْرَ بُنِّ الْحَسَنِ
بِكُلِّ عِلْمٍ تُحْتَرَنُ¹⁴⁴³

ذَاكَ الَّذِي يَنْفَى الْحَزْنَ
وَمَاعِدًا¹⁴⁴⁴ بَاطِلًا لَا يُؤْتَمَنُ

Ve dahi şeyḥūʿl-imām Necmüʿd-dīn ʿÖmer bin Muḥammed bin en-Neseфі ḥazretleri ümm-i veledinüñ cemālini medḥinde buyurdu ki **Şîr**:

سَلَامٌ عَلَى مَنْ نَيْمَتَنِي بِظَرْفِهَا
وَلَمْعَةٍ خَدِيهَا وَأُمْحَةٍ طَرْفِهَا¹⁴⁴⁵

سَبَبْتَنِي وَأَصْبَبْتَنِي فَتَاءَ مَلِيحَةٍ¹⁴⁴⁶
تَحَيَّرْتُ الْأَوْهَامَ فِي كُنْهٍ وَصَفِهَا

فَقُلْتُ دَرِينِي وَأَعَزَّرِينِي فَإِنِّي
شَغَفْتُ بِتَحْصِيلِ الْعُلُومِ وَكَشَفْتُهَا [88^b]

¹⁴⁴² K 128b. Terceme li-müellifihī M, K -A. Aʿda “Şikāyet eyledüm... hiç iḥsān” kısmı derkenarda yazılmış.

¹⁴⁴³ M: تُحْتَرَنُ K, A.

¹⁴⁴⁴ M, K: ماعدا A.

¹⁴⁴⁵ M, K: -A. وَلَمْعَةٍ خَدِيهَا وَأُمْحَةٍ طَرْفِهَا

¹⁴⁴⁶ A 87a ve K 129a.

ولى في طلب العلم و الفضل و التقي
غناء¹⁴⁴⁷ من غناء الغانيات و عرفها

Ve esbāb-ı nisyāndur¹⁴⁴⁸ tāze baqla yimek ve ekşi elma yimek ve maslūba ya'nī aşılımış kimseye degemek ve maḳbere taşındaki ḫaṭṭı oḳımak ve deve ḳaṭārınıñ arasından geçmek ve biti dirile yire atmak ve eñse çuḳurundan ḫacāmat itdirmek pes ṭālib-i 'ilme lāyık budur ki nisyān viren eşyādan ictināb idüp ḫıfz u zekā viren nesneleri isti'māl eyleye ve ḳad ḳāle Eflātūn el-ḫakīm raḫimehu'llāh أسبَابُ الحِفْظِ عَشْرَةٌ اشياء¹⁴⁴⁹ الجِدُّ والمواظبة و ترك المعاصي والسواك و تَقْلِيلُ الغدَاءِ و صلوة اللیل و قراءة القرآن نظراً و شربُ العسل و أكل الكُنْدُرِ مع السكر و أكل إحدى و عشرين زَبِيْبَةً حمراءَ كلَّ يومٍ على الرقيق اى على الجوع يعنى قبل اكل الطعام و مع ذلك يشفى عن كثير من الامراض والأسقام¹⁴⁵⁰. روي أنّ جبرائيل عليه السلام جاء يوماً من الأيام¹⁴⁵¹ الى رسول الله صلى الله عليه و سلم فقال يا رسول الله اذا تعسر الحفظ على احد¹⁴⁵³ من امتك فليكنَّب سبع اياتٍ [89a] من القرآن العظيم على سبع¹⁴⁵⁴ ورقة و على سبع قطعة من السكر وليأكلها سبعة ايام يعنى من يوم الجمعة الى يوم السبت و يأكل كلَّ يومٍ قِطْعَةً واحدةً حتى يزيد حفظه و يفتح¹⁴⁵⁵ لسانه بفُدرة الله تعالى أو لها قوله تعالى فَتَعَالَى اللهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ¹⁴⁵⁶ و ثانيها¹⁴⁵⁷ قوله تعالى وَ قُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا¹⁴⁵⁸ و ثالثها قوله تعالى لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ¹⁴⁵⁹ و رابعها قوله تعالى إِنَّ عَلَيْنَا

1447 A. غنا, K. غنى M: غناء

1448 nisyāndur M: nisyāndandur K.

1449 K 129b.

1450 Ezberlemenin yolu ondur: Ciddiyetle çalışmak, devamlılık, günahları terk, misvak, gıdanın azlığı, gece namazı, yüzünden Kur'an okumak, bal içmek, şekerle birlikte pancar yemek, her gün aç karına yani yemeden önce yirmi bir kızıl kuru üzüm yemek bununla birlikte birçok dert ve hastalığa şifa verir. Rivayet edildi ki günlerden bir gün Cebrail aleyhisselam Allah resulüne (salla'llahu aleyhi ve sellem) geldi, dedi ki ey Allah'ın resulü ezberlemek ümmetinden birine zor geldiğinde yüce Kur'an'dan yedi yaprağa ya da yedi şeker parçasına yedi ayet yazsın sonra onu yedi gün yesin yani cuma gününden cumartesiye kadar, her gün bir parça yesin ezberi artıncaya ve lisanı açılincaya kadar, Allah'ın kudretiyle. Onda yüce Allah'ın kavli vardır: “ İşte Hakk Melik Allah çok yücedir, Ondan başka ilah yoktur, kerim arşın sahibidir. Allah tealanın sözünün ikincisi: Rabbim benim ilmimi artır de. Allah tealanın sözünün üçüncüsü: Onu çabuk ezberlemek için dilini kıpırdatma. Allah tealanın sözünün dördüncüsü: Onu (senin kalbinde) toplamak ve okutmak bize ait bir iştir. Allah tealanın sözünün beşincisi: Onu okuduğumuzda onun okunuşuna sen de uy. Allah tealanın sözünün altıncısı: Sana okutacağız ve unutmayacaksın. Allah tealanın sözünün yedincisi: Şüphesiz O (Allah) açığı da gizli olanı da bilir.

1451 A 87b.

1452 A'da burada “تعالى” var.

1453 M, A: -K. على احد

1454 M, K: -A. سبع

1455 K 130a.

1456 Mü'minin Suresi, 23/116.

1457 M. ثانيهما K, A: ثانيا

1458 Taha Suresi, 20/114.

1459 Kiyamet Suresi, 75/16

جَمَعُهُ و فُرْأَنُهُ¹⁴⁶⁰ و خامسها قوله تعالى فإذا قرأناه فاتَّبِعْ فُرْأَنَهُ¹⁴⁶¹ و سادسها قوله تعالى سَنَقْرُوكَ فلا ve ruviye ‘ani’n-nebiyyi¹⁴⁶² و سابعها قوله تعالى إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ و ما يَخْفَى¹⁴⁶³ shalla’llāhu¹⁴⁶⁴ ‘aleyhi ve sellem innehu kāle li ‘Ali ibnū Ebī Ṭālib raḍiya’llāhu ‘anh ya ali اذا آرَدتْ أَنْ تَكُونَ حَافِظاً فَخُذْ كَفَّتَيْنِ مِنْ خَرْدَلٍ و كَفَّتَيْنِ مِنْ حَبَّةِ السَّوْدَاءِ فَدَقِّ كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا¹⁴⁶⁵ على جِدَّةٍ و تَخْلُهَا على جِدَّةٍ و عَجْنُهَا بِالْعَسَلِ و دَوْرَهُمَا مِثْلُ الْجَوَزَاتِ اَرْبَعِينَ مُدَوْرَةً فَكُلْ¹⁴⁶⁶ كُلَّ يَوْمٍ وَاحِداً مِنْهَا [89b] على اَرْبَعِينَ يَوْمًا¹⁴⁶⁷ فإذا فَعَلْتَ ذَلِكَ يَكُونُ حَفْظُكَ مِثْلَ حَفْظِ الْأَنْبِيَاءِ و فَهْمُكَ كَفَهْمِ الْأَنْبِيَاءِ¹⁴⁶⁸ بأذن الله تعالى و روي أَنَّ رَجُلًا جَاءَ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا فَقَالَ أَنِّي شَيْخٌ لَسْتُ أَقْدِرُ عَلَى حَفْظِ مِنَ الْعِلْمِ هَلْ عِنْدَكَ رُشْدٌ قَالَ نَعَمْ إِذْهَبْ و خُذْ سَكْرَ طَبْرَزَةَ اَرْبَعِينَ مِثْقَالًا و مِنْ قَرْنِفَلٍ مُتَقَالًا و مِنْ عَاقِرٍ قَرِحًا مُتَقَالًا ثُمَّ دَقِّ كُلَّ وَاحِدٍ عَلَى حِدَّةٍ ثُمَّ عَجِنِ بِالْعَسَلِ و اشْرَبْ فِي ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فَإِنَّكَ أَنْ فَعَلْتَ ذَلِكَ لَا يَرُدُّ عَلَى سَمْعِكَ شَيْءٌ مِنَ الْعُلُومِ إِلَّا حَفِظْتَهَا فَإِنَّ شَرِبْتَ سَبْعَةَ أَيَّامٍ لَا تَحْتَاجُ إِلَى الْكِتَابِ بِعَوْنِ اللَّهِ الْوَهَّابِ سُورَةُ اِبْرَاهِيمَ قَوْلُهُ تَعَالَى الرَّالِي قَوْلُهُ الْحَكِيمِ مَنْ ارَادَ فَهْمَ مَنْ يَعْلَمُهُ يَقْرَأْ عَلَى مَاءٍ قَرَّاحٍ اِي¹⁴⁶⁹ خَالِسٍ اَرْبَعِينَ مَرَّةً¹⁴⁷⁰ و يَضِيغُ بِهِ طَعَامًا و يُطْعَمُ ذَلِكَ الطَّعَامَ لِتَلَامِيذِهِ فَإِنَّهُ يَرَى عَجَبًا مِنْ فَصَاحَتِهِمْ و حَفْظِهِمْ يَفْعَلُ ذَلِكَ سَبْعَةَ أَيَّامٍ¹⁴⁷¹

وَ إِذَا كُنْتَبِتِ الْفَاتِحَةَ بِمَسْكِ و¹⁴⁷² زَعْفَرَانٍ فِي اِنَاءٍ زُجَاجٍ و¹⁴⁷³ مُحَبِّتِ بِمَاءٍ وَرْدٍ و شَرِبَ ذَلِكَ الْمَاءَ بَلِيدٍ **Fāide:** الذهن الذي لا يحفظ يشربه سبعة ايام زالت [90a] بلادته و حفظ ما يسمعه¹⁴⁷⁴ كذا في شرح الشرع لابن سيد علي رحمة الله عليه و عن ابي هريرة رضي الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم من كتب

¹⁴⁶⁰ Kiyamet Suresi, 75/17

¹⁴⁶¹ Kiyamet Suresi, 75/18

¹⁴⁶² A’la Suresi, 87/6

¹⁴⁶³ A’la Suresi, 87 /7

¹⁴⁶⁴ A’da burada “te’ālā” var.

¹⁴⁶⁵ A 88a.

¹⁴⁶⁶ K 130b.

¹⁴⁶⁷ M, K: -A. يَوْمًا

¹⁴⁶⁸ A. الانبياء M, K: الانبياء

¹⁴⁶⁹ M, A: الى اى

¹⁴⁷⁰ K 131a.

¹⁴⁷¹ Ey Ali hafız olmak istersen iki avuç hardal, iki avuç çörek otundan her birini ayrı ayrı ve içine bir şey katmadan döv. Sonra balla her ikisini yoğur, cevizler gibi kırk yuvarlak hale getir, Sonra her gün ondan kırk gün ye. Bunu yaptığında senin ezberin enbiyanın hıfzı gibi olur, fehmin (idrakin) zekilerin fehmi gibi olur, Allah tealanın izniyle. Rivayet edildi ki bir adam ibn-i Abbas’a Allah ikisinden de razı olsun geldi dedi ki ben yaşlıyım ilmi ezberlemeye kudretli değilim, rüşdün (yetişkinlik, şuur) var mı? Dedi ki evet, git kırk miskal (1 miskal: 4,68 gr) şeker al, bir miskal karanfilden, bir miskal nezle otu (Afrika’da yetişen kökü zehirli bir bitki), her birini ayrı ayrı döv, sonra balla yoğur ve üç gün iç, bunu yaparsan ilimden bir şey kulağına dönmez, onu ezberlemen dışında, eğer yedi gün içersen Vehhâb Allah’ın yardımıyla. Allah tealanın sözü İbrahim Suresi الر الحكيم - السؤزونه kadar, kim öğrettiği kişilerin anlamasını dilerse duru, halis bir suya kırk kez okur ve yemeğe katar, bu yemeği öğrencilerine yedirir ve o onların ezberinden, ve etkili, güzel konuşmalarından şaşkınlık duymaz, bunu yedi gün yapar.

¹⁴⁷² A 88b.

¹⁴⁷³ و A: -M, K.

¹⁴⁷⁴ A. سمعه M, K: يسمعه

¹⁴⁷⁵ A’da burada “تعالى” var.

آية الكرسي بزعفران على راحته اليسرى بيده اليمنى سبع مرّات في كلّ ذلك يُلحسها بلسانه لم ينس شيئاً ابداً كذا في تفسير العلامى رحمه الله¹⁴⁷⁶

عن ابن مسعود رضي الله عنه عن الضحاك رضي الله عنه أنّه قال للحفظ¹⁴⁷⁷ و قطع البلغم و دفع **Fāide:** قطر البؤل مجرب كندر عشرة دراهم و قرنفل عشرة دراهم و سكر ابيض خمسة عشر دراهم¹⁴⁷⁸ يدق الجميع و يخلط و يعجن و يدور عشر حبات و يؤكل كلّ صباح¹⁴⁷⁹ و مساءً واحدة منها¹⁴⁸⁰

عن ابي سليم رحمه¹⁴⁸¹ قال قلت لابن مسعود رضي الله عنه¹⁴⁸² اشكو اليك بلادة الذهن قال خذ ما **Fāide:** علمني رسول الله صلى¹⁴⁸³ الله¹⁴⁸⁴ عليه و سلم لحفظ القرآن و الحديث و قطع البلغم و البؤل و قوة الجماع فقالت بيته لي فقال خذ وزن عشرة دراهم قرنفل و عشرة دراهم كندر [90^b] و عشرة دراهم حرمل و عشرة دراهم سكر ابيض الثلثة تسحق ناعماً و الحرمل يفرك و يوضع على البقية و ان لم ينفعك فقل¹⁴⁸⁵ كذب ابن مسعود¹⁴⁸⁶ قال الراوى فاكثره فحفظت القرآن و حفظ ابراهيم النخعي و عمارة و ابيت و مالك و الوزاعي¹⁴⁸⁷ و يحيى و ابراهيم اليتمي و ابو حنيفة رضي الله عنهم اجمعين¹⁴⁸⁸

¹⁴⁷⁶ M, K: رحمه الله A. "Fatihā misk ve safranla gül suyu ile canlandırılan cam bir kaba yazılırsa ve bu su içilirse ezberleyemeyen kıt zihinli, yedi gün içerse ahmaklığı gider, duyduğunu ezberler. Seyyit Ali'nin (rahmetü'llahi aleyh) Şir'a şerhinde olduğu gibi Ebi Hureyre'den (r.a.) dedi Allah resulü dedi ki: Kim sağ eliyle sol elinin ayasına safranla ayete'l-kürsiyi yedi kez yazarsa her defasında diliyle yalarsa asla bir şey unutmaz. Allami tefsirinde geçtiği gibi.

¹⁴⁷⁷ K 131b.

¹⁴⁷⁸ M, K: درهما A.

¹⁴⁷⁹ M: صباح K, A: كلّ صباح.

¹⁴⁸⁰ İbn-i Mesut'tan radiya'llahu anı o da Dehhak'tan radiya'llahu anı rivayet etti, dedi ki: Hıfz etmek, balgamı kesmek, sidik kaçırmayı def etmek için denenmiştir; on dirhem kündür (Günlük adı verilen, tütsü olarak veya çiğnenerek tüketilebilen bitki; bitkiden sakız elde edilmektedir.) , on dirhem karanfil, on beş dirhem beyaz şeker, dövülür, karıştırılır, yoğrulur (macun haline getirilir) ve on tane yuvarlak yapılır, her sabah ve akşam ondan bir parça yenir.

¹⁴⁸¹ M, K: رحمه الله A.

¹⁴⁸² M, K: رضي الله عنه A.

¹⁴⁸³ A 89a.

¹⁴⁸⁴ A'da burada "تعالی" var.

¹⁴⁸⁵ M, K: فقد A.

¹⁴⁸⁶ K 132a.

¹⁴⁸⁷ A'da "الاوزاعي" şeklinde.

¹⁴⁸⁸ İbn-i Selim'den rivayet edildi dedi ki -Allah rahmet etsin- İbn-i Mesut'a dedim zihin kıtlığından şikayetçiyim dedi ki Resulü'llah salla'llahu aleyhi ve sellem Kur'an ve hadis hıfzı, balgamı kesmek, bevl ve cima için bana öğrettiğini al, dedim bana onu söyle, dedi ki on dirhem ağırlığında karanfil, on dirhem kündür (günlük), on dirhem üzerlik tohumu, on dirhem beyaz şeker, üçünü yumuşakça ez, üzerlik tohumu ayrılır ve kalanının üzerine konur, eğer sana fayda vermezse İbn-i Mesut yalan söyledi de. Rivayet eden dedi ki onu yedim ve Kur'an'ı ezberledim. Ve İbrahim Nehaî, Ammar, Leys, Malik, Evzâ'i, Yahya, İbrahim Yetmi ve Ebū Hanife'yi -Allah hepsinden razı olsun- ezberledi.

قوله تعالى ﴿ وَ كَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحاً مِنْ أَمْرِنَا ﴾ 1489 الى آخر السورة هذه الآية للحفظ و الفهم و **Fāide:** العلم و التفقه و التنبه عن الغفلة يحصل منها سرٌ لإفاعله و لمن يُريد القيام و التهجد و العبادة تكتب في اناء زجاج طاهر ابيض بزعفران و ماء و زرد و يحل بغير غسل لم تمسه النار ثم يسقى بعد ان يمحي و يذكر الامر الذي يريده و يشرب ثلث جرعة بعد صلوة من يوم الجمعة يفعل ذلك ثلاث مرات 1490 في ثلاث جمعة فاذا فعل ذلك يورثه الله حسن اليقين و الفهم في القرآن العظيم 1491 و التفقه في الدين و يلهمه الله الصبر و حسن التوكل و الهداية الى العلوم الجليلة و الامور [91^a] النفيسة بحول الله و قوته من شمس المعارف لإحمد البوني قدس سره 1492

خاصته من داوم 1493 على ذكره يُدركه ما يؤمله من المعارف و العلوم و يصل اليه ما **Fāidetü'l-Bedî:** يُريده من الفضائل و الفهوم قال الشيخ احمد البني قدس سره لقد واطببت على ذكره و كنت لا افهم شيئاً من العلوم فما أتى علي اربعة اعوام الا و أجرى الله تعالى الحكمة على لساني فكننت أنطق بما كنت لا أعلمه و ذكر ايضاً ان من ذكره يكون قلبه منبعاً للعلوم الالهية و الحكمة الخفية و الاسرار الربانية و يكون ترجماً لجنايه في اظهار المعارف و ابراز العوارف 1494 و قال بعض الحكماء الحفظ و الفهم لا يجتمعان على سبيل الكمال في شخص واحد لأن الفهم يستدعي مزيد 1495 الرطوبة في الدماغ و الحفظ يستدعي مزيد اليابوسة فيه و الجمع بينهما مُحال 1496 لأنه اجتماع بين النقيضين 1497 كما قال بعض الحكماء من شعراء العجم شعر 1498

اجتماع فهم و حفظ زان نيست كان

آن رطوبت اين ييوست خواهدان [91^b]

1489 Şura Suresi, 42/52.

1490 A 89b.

1491 K 132b.

1492 Allah teala buyruğunda: “Böylece sana emrimizden bir ruh vahyettik.” -Surenin sonuna kadar- bu ayet hıfz, kavrayış, ilm, fıkıh öğrenme, gafletten uyanma içindir; failine ondan bir sır kazandırır. Kıyam, teheccüd ve ibadet isteyen kimse için beyaz, temiz, cam bir kabin içine safranla ve gül suyu ile yazar, ateş değmemiş balla karıştırır, silindikten sonra içilir, istediği işi zikreder, Cuma günü namazdan sonra üç yudum içer, bunu üç cuma üç kez yapar. Bunu yaptığında Allah havl ve kuvvetiyle ona yakın, Kur'an-ı azimde kavrayış, dinde fakihlik, sabır ve güzel tevekkül, yüce ilimler ve değerli işlere hidayet ilham eder. Ahmet el-Bûni'nin kuddise sırruhu Şemsü'l-Maarif'inden...

1493 K, A: دارم M.

1494 K 133a.

1495 M, K: -A. على سبيل الكمال في شخص واحد لأن الفهم يستدعي مزيد

1496 M, K: -A. مُحال

1497 A 90a.

1498 ... Kim zikrine devam ederse maarif ve ilimden ümit ettiğini idrak eder, faziletlerden ve anlamak istediğinden dilediğine ulaşır. Şeyh Ahmet el-Bûni kuddise sırruhu dedi ki: İlimlerden bir şey anlamıyorken zikrine devam ettim ve dört yıl bana (bir şey) gelmedi. Ancak Allah dilime hikmet ihsan etti, bilmediklerimi konuşuyordum. Ve aynı zamanda dedi ki: Kim onu zikrederse kalbi ilahi ilimlere, gizli hikmetlere, rabbani sirlara kaynak olur. Marifetin ortaya çıkması ve ihsanın görünmesinde canlıları için tercüman olur. Bazı hikmet sahibi insanlar dedi ki: Hafıza ve kavrama gücü (zeka) kemal derecede bir şahısta toplanmaz. Çünkü zeka dimağda rutubetin fazla olmasını ister, hafıza ise onda kuruluğu ister. Bu ikisini toplamak imkansızdır, çünkü o zıtların bir arada olmasıdır.

در دماغ امکان بودن هر دورا
اجتماع بین ضدین شدبدان

Terceme li-mü'ellifihî:

Ne didi diñle bürāder hūkemā'
Bir yere gelmedi hıfz ile zekā

Ol yubūset bu ruṭūbetden olur¹⁴⁹⁹
Olmadı cem'-i naḳḳīzeyn revā

Birinūñ keşreti eyler birinūñ
Ḳılllet ü naḳḳını ĩcāb dilā

**Bāb-ı Sālīşe 'Aşer¹⁵⁰⁰ Rızḳı Celb ü Cem' İdeni ve Def ü Men' İdeni Beyān ve 'Ömri
Ziyāde vü Noḳşān Eyleyeni¹⁵⁰¹ 'Ayān Eyler**

Vaḳtā ki tālib-i 'ilme¹⁵⁰² ṭaleb-i 'ilmde kuvvet ya'nī kifāyet miḳdārı rızḳ lāzım u lābüdd oldıysa pes vācib oldı ki rızḳı ve 'ömri¹⁵⁰³ ne¹⁵⁰⁴ ziyāde ider ve ne nāḳış ider anı bile tā ki ziyāde ideni ṭaleb idüp noḳşān virenden ḥazer ü perhīz eyleye¹⁵⁰⁵ tā ki ṭaleb-i 'ilme ferāḡat ḥāşıl olup maḳşūdına vāşıl ola ve Resūlu'llāh şalla'llāhu¹⁵⁰⁶ 'aleyhi ve sellem buyurdu ki¹⁵⁰⁷ لا يَزِيدُ الا الدُّعَاءُ و لا يَزِيدُ فِي الْعَمْرِ الا الْبِرَّ فَاِنَّ الرَّجُلَ 1508
1509 يُصِيبُهُ الَّذِي يُحْرِمُهُ الرِّزْقَ بِالذَّنْبِ الَّذِي يُصِيبُهُ 1510
ziyāde itmez illā cūd u 'atā. Taḥḳiḳān¹⁵¹¹ Racul rızḳdan [92^a] maḥrūm olur günāha irtikāb ile ve zenbi iktisāb ile¹⁵¹² ve bu ḥadıṣ-i şaḥiḥ ile şābit oldı ki taḥḳiḳān irtikāb-ı

¹⁴⁹⁹ K 133b.

¹⁵⁰⁰ Bāb-ı Sālīşe 'Aşer M, K: el-Bābu's-Sālīşe 'Aşer A.

¹⁵⁰¹ Eyleyeni M, K: İdeni A.

¹⁵⁰² 'ilme M, K: 'ilm A.

¹⁵⁰³ ve 'ömri M, K: -A.

¹⁵⁰⁴ A 90b.

¹⁵⁰⁵ eyleye M, K: ide A.

¹⁵⁰⁶ A'da burada "te'ālā" var.

¹⁵⁰⁷ buyurdu ki M, K: -A.

¹⁵⁰⁸ K 134a.

¹⁵⁰⁹ Canan, Cilt 17, H. No: 1223; **Sünen-i Tirmizi**, H. No: 2139; Köseoğlu, s. 133; Kara, s. 257.

¹⁵¹⁰ ḳazā M: ḳazāyı K, A.

¹⁵¹¹ taḥḳiḳān K, A: -M.

¹⁵¹² ile M, K: -A.

zünüb u¹⁵¹³ ‘isyān sebeb-i hırmān-ı rızıkmiş ve terk-i tazarru u¹⁵¹⁴ du‘ā mūrīş-i belā vü kazāymış huşūşā kizb ü bühtān ki mūrīş-i fakr u noķşāndur ve sebeb-i hırmān ü hizlāndur ve nevm-i şubhā ki ya‘nī şabāh vaktinde uyumak rızkı men‘ ider ve keşret-i nevm ya‘nī çok uyumak fakrı celb ü cem‘ ider ve kad kīle **Beyt:**¹⁵¹⁵

سُرُورِ النَّاسِ فِي لِبْسِ اللَّيَّاسِ¹⁵¹⁶
وَجَمْعِ الْعِلْمِ فِي تَرْكِ النَّعَاسِ

Ve eyzan kad kāle’ş-şā’iru¹⁵¹⁷

أَلَيْسَ مِنْ¹⁵¹⁸ الْخُسْرَانِ أَنْ لِيَالِيَا
تَمْرٌ بِلَا نَفْعٍ وَتَحْسَبُ مِنْ عُمَرِ

Ve eyzan kad kāle ba‘duhum **Şifr:**

فُمُ اللَّيْلِ يَا هَذَا لَعَلَّكَ تَرْتُدُّ
إِلَى كَمْ تَنَامُ اللَّيْلَ وَالْعُمْرَ يُنْفَدُ

Ve fakrı mūrīş olan eşyāyı beyān eyler:¹⁵¹⁹ Bilgil ki taḥkīķān ‘uryānen uyumak ve¹⁵²⁰ ‘uryānen bevl itmek ve cenābet ile ekl itmek ve¹⁵²¹ sofradan dökülen et ü etmek ḥurdelerine iltifāt ü ‘itibār itmek ve soğan u şarmısak kabını yakmak ve yanı üstüne yatduğı hālde¹⁵²² yimek yimek ve giceleyin ev süpürmek¹⁵²³ ve süpründüyü evde komak ve pirlir¹⁵²⁴ [92^b] öñünce yürümek ve ata¹⁵²⁵ anasına adı ile çağırmaq ve bulduğı çöple dişin¹⁵²⁶ kırçalamak ve elini balçık ile ve¹⁵²⁷ toprak ile yumak ve eşik üzerine oturmak ve kapunuñ bir kanadına ṭayanmak ve¹⁵²⁸ çöplükde

¹⁵¹³ u K, A: -M.

¹⁵¹⁴ u K, A: -M.

¹⁵¹⁵ K 134b. Beyt M, K: -A.

¹⁵¹⁶ A 91a.

¹⁵¹⁷ kad kāle’ş-şā’iru M: kad kāle ba‘du’ş-şu‘arā K, kad kāle ba‘du’ş-şu‘arā raḥimehu’llāh te‘ālā A.

¹⁵¹⁸ مِنْ K, A: -M.

¹⁵¹⁹ eyler M, K: ider A.

¹⁵²⁰ ve A: M, K.

¹⁵²¹ ve A: M, K.

¹⁵²² yatduğı hālde M, K: yaturken A.

¹⁵²³ K 135a.

¹⁵²⁴ pirlir A: M, K.

¹⁵²⁵ ata M, K: atasına A.

¹⁵²⁶ dişin M, K: dişini A.

¹⁵²⁷ A’da burada”dahi” var.

¹⁵²⁸ ve A: -M, K.

abdest¹⁵²⁹ almak ve üzerinde iken kaftanın yamamak¹⁵³⁰ yeñi ile ve etegi ile yüzün silmek ve örümcek yuvasını evden gidermemek ve namāza kâhillik itmek ve mescidden tiz çıkmak huşuṣā ki¹⁵³¹ ṣalāt-ı fecrde¹⁵³² çārşūya ya'nī bāzāra tiz inmek ve evine bāzārdan geç gelmek ve¹⁵³³ fuḡarādan cerr ile cem' itdükleri etmeleri şatun almak ve peder ü māderine bed-du'ā itmek ve örtülmesi lāzım olan eşyānuñ ağzını¹⁵³⁴ açık komak ve çerāğı üf diyüp ya'nī nefes ile¹⁵³⁵ söyündürmek ve şak olmaduḡ kalem ile yazı yazmak ve¹⁵³⁶ ufanuḡ¹⁵³⁷ taraḡ ile şakalın ve saçın taramak ve ebeveynine du'ā itmemek ve otururken dülbend şarmak örü tururken¹⁵³⁸ tonun giymek ve¹⁵³⁹ buhl itmek ve isrāf itmek ve umūr-ı uhreviyyede tehāvün ya'nī kâhillik itmek cümlesi faḡirlik getirür ve Resūlu'llāh ṣalla'llāhu¹⁵⁴⁰ 'aleyhi ve sellem buyurmuşdur ki¹⁵⁴¹ 1542 *إِسْتَنْزَلُوا الرِّزْقَ بِالصَّدَقَةِ* ya'nī dergāh-ı Hāḡdan size rızḡ itmesini şadaka virmek ile taleb eyleñ ki taḡḡiḡān [93^a] şadaka dāfī-i belā ve cālib-i ḡnā ve mezīd-i 'ömr ü bekādur nitekim Resūlu'llāh ṣalla'llāhu¹⁵⁴³ 'aleyhi ve sellem buyurmuşdur¹⁵⁴⁴ 1544 *و تَزِيدُ الْعُمْرَ وَ تَرُدُّ الْبَلَاءَ وَ تَزِيدُ الرِّزْقَ* ve bukūr ya'nī işe şabāhla şürü' itmek rızḡı ve ni'meti¹⁵⁴⁵ ve bereketi ziyāde eyler ve hüsn-i mücāhede mefātīḡ-i rızḡdur ve güler yüzlü olmak ve kelāmını gökçek itmek hıfzı ve rızḡı ziyāde eyler, ḡasan bin 'Alī ḡazretleri raḡıya'llāhu 'anhumā buyurdu ki *كُنْسُ الْبِنَاءِ وَ غَسْلُ الْإِنَاءِ مَجْلِبَةٌ لِلْغِنَاءِ* ya'nī ev önün¹⁵⁴⁶ süpürmek ve çanaḡ yumaḡ ḡnā getirür *و قَرِيبٌ مِنْ هَذَا مَا قِيلَ أَكْلُ الْغِنَاءِ وَمَسُّ الْإِنَاءِ* و قَرِيبٌ مِنْ هَذَا مَا قِيلَ أَكْلُ الْغِنَاءِ وَمَسُّ الْإِنَاءِ ya'nī sofradan dökülen etmek ḡurdelerini yimek ve baḡıyye-i ta'amı tebsiden ve çanaḡdan yalamak ḡnā virür ve aḡvā-yı esbāb-ı erzāḡı celb idüp ve

¹⁵²⁹ A 91b.

¹⁵³⁰ K'de "dikmek" yazılıp derkenarda "yamamak" şeklinde düzeltilmiş.

¹⁵³¹ ki M, K: -A

¹⁵³² A'da burada "ve" var.

¹⁵³³ ve A: -M, K.

¹⁵³⁴ ağzını K, A: -M.

¹⁵³⁵ K 135b.

¹⁵³⁶ ve A: -M, K.

¹⁵³⁷ ufanuḡ K, A: -M.

¹⁵³⁸ tururken M, A: -K.

¹⁵³⁹ A'da burada "dahi" var.

¹⁵⁴⁰ A'da burada "te'ālā" var.

¹⁵⁴¹ ki M, A: -K.

¹⁵⁴² A 92a. Beyhaki, *Şuabu'l iman*, Cilt 2, N.No:1152; Köseoḡlu, s. 141; Kara, s. 263; Yavuz, s.181.

¹⁵⁴³ A'da burada "te'ālā" var.

¹⁵⁴⁴ Sadaka belayı geri çevirir, ömrü uzatır.

¹⁵⁴⁵ K 136a.

¹⁵⁴⁶ önün M, K: -A.

ğınāyı cezb itmede iḳāmet-i şalāt-dur ya'nī namāzı ta'zīm ü tekrīm¹⁵⁴⁷ ile ve ḥudū' u ḥūşū' ile ve ta'dīl-i erkān ile ve te'ennī vü itmi'nān ile ve¹⁵⁴⁸ cem'-i ḥāṭır u iz'ān ile kıluḫ sā'ir vācībāt¹⁵⁴⁹ ü süneni muḥāfazat idüp¹⁵⁵⁰ müsteḥabāt u ādābını ri'āyet itmekdür ve namāz ki 'abdüñ mevlāsına niyāzıdır vācibdür ki ğaflet ü nisyān ile edā itmeden irāz u ibā eyleye ki ibādet¹⁵⁵¹ uḳubete ve tā'at ma'şiyete mübeddel olur el-ıyāzü bi'llāh¹⁵⁵²[93^b] nitekim ḥazret-i Mevlānā Ḥüdāvendigār¹⁵⁵³ ḳuddise sırruhu buyurmuşdur **Beit:**

سَر بزمین دبنه هوامیکنی یعنی عبادات خُدا میکنی

Ve Ḥamdī Çelebi ḥazretleri dahi ḳuddise sırruhu buyurmuşdur¹⁵⁵⁴ **Beit:**

Ḥalk arasında şalāt-ı ḥāşī'in
Ḥalvetinde san ḥurūs-ı dāneçin

ve ḳad ḳāle ba'ḫu'l-'ulemā' **Şir:**

یا راحیاً کَرَمَ الاله وَ جوده
أحسن صلوتك إن فيه سجوده

لا يقبل الله الصلوة لمسلم
مَنْ لا يتم ركوعه و سُجوده¹⁵⁵⁵

Terceme li-mü'ellifihī:¹⁵⁵⁶

Eyā Ḥakkūñ uman lutfile cūdın
Şalātında cemīl eyle sücūdın

¹⁵⁴⁷ A 92b.

¹⁵⁴⁸ ve A: -M, K.

¹⁵⁴⁹ K 136b.

¹⁵⁵⁰ A'da burada "ve" var.

¹⁵⁵¹ 'ibādet K, A: 'aḳābet M.

¹⁵⁵² bi'llāh A: -M, K.

¹⁵⁵³ Ḥüdāvendigār K, A: Ḥüdāvendigārī M.

¹⁵⁵⁴ A'da burada "ki" var.

¹⁵⁵⁵ K 137a.

¹⁵⁵⁶ A 93a.

Ḳabūl itmez Ḥūdā bil ṣol namāzı

Ki naḳs itseñ rükū' ile sücūdın

Ve eyzan li-mü'ellifihî:

‘Āḳıl iseñ kıl ṣalāt-ı ḥāṣi'în

Tā saña ‘uḳbāda ola ol mu'în

Naḳş idüp zāyi iderseñ girānı

Olmayasın nār-ı dūzaḥdan emīn¹⁵⁵⁷

ḥuṣūṣā ṣalāt-ı duḥā ya'nī kuşluk vaḳtinde iki rek'at yā dōrt rek'at yā on iki rek'at nāfile namāz ḳılmaḳ müriş-i ğinādur nitekim [94^a] Resūlu'llāh ṣalla'llāhu¹⁵⁵⁸ ‘aleyhi ve sellem buyurmuşdur ¹⁵⁵⁹ لا غنى مع الرنا و لا فقر مع الضحى ve yatmazdan evvel sūre-i Vāḳı'a okumaḳ ve Tebāreke sūresin okumaḳ ve sūre-i Müzemmil¹⁵⁶⁰ ve sūre-i ve'l-Leyl ve sūre-i elemneşrah okumaḳ cālib-i rızḳ ve cāzib-i ğinādur ve mescīde ezāndan evvel varmaḳ ve ḥalkdan soñra çımaḳ ve ṭahārete müdāvemet itmek müriş-i erzāḳdur ve bāiş-i ḳurbet-i dergāh-ı melik-i ḥallāḳdur nitekim Resūlu'llāh ṣalla'llāhu¹⁵⁶¹ ‘aleyhi ve sellem Bilāl-i Ḥabeşī ḥazretlerine raḍıya'llāhu ‘anh buyurdu ki yā Bilāl mi'rāca giderken öñümce na'leynüñ şadāsı sem'imden çıkmadı a'māl-i şāliḥadan ne ‘amele meşgulsün baña ḥaber¹⁵⁶² vir dīcek ol dahi didi ki yā Resūlu'llāh hīç ḳazā-ı ḥācete varmazam illāki ‘aḳabince ‘abdest alurın ve hīç ‘abdest dahi almazam illā ardınca iki rek'at namāz¹⁵⁶³ ḳılurın pes Resūlu'llāh ṣalla'llāhu¹⁵⁶⁴ ‘aleyhi ve sellem buyurdu ki yā Bilāl bu kerāmete liyāḳat ṭahāret ü ṣalāta müdāvemet ü mülāzemetüñdendür ve sünnet-i fecri ve ṣalāt-ı vitri evinde edā itmek ve ṣalāt-ı vitrden soñra dünyā kelāmın söylememek müriş-i ğinādur ve ṭālib-i 'ilme lāyık budur ki nisvān ile keşret-i mücāleseden mücānebe eyleye ve anlar ile iḥtilāt ü imtizāc eylemeye illā vaḳt-i ḥācette ve dahi kelām-ı lağv [94^b] u lehvden ictināb eyleye ve

¹⁵⁵⁷ A'da “Ve eyzan li-mü'ellifihî... emīn” kısmı yok.

¹⁵⁵⁸ A'da burada “te'ālā” var. “Zina ile birlikte zenginlik, Duha ile birlikte fakirlik yoktur.”

¹⁵⁵⁹ K 137b.

¹⁵⁶⁰ sūre-i Müzemmil M, K: -A.

¹⁵⁶¹ A'da burada “te'ālā” var.

¹⁵⁶² A 93b.

¹⁵⁶³ K 138a.

¹⁵⁶⁴ A'da burada “te'ālā” var.

malāya'niyeye meşgūl olmaya ki mā-ya'nīsinden maḥrūm olur. Nitekim dinilmişdür
 اذا رأيت الرجل يُكثِرُ ve Büzücrmihr buyurmuşdur ki ما يَعْنِيهِ يَفُوت¹⁵⁶⁵ 1566
 1567 yaq̄inen bil ki فاستتبقن بجنونه¹⁵⁶⁷ ya'nī kaçan bir kimseyi görseñ sözi çok söyler¹⁵⁶⁸
 ol mecnundur zirā keşret-i kelām 'alāmet-i cünündür ve ḥazret-i 'Alī raḍıya'llāhu 'anh
 buyurmuşdur ki¹⁵⁶⁹1570 الكلام نَقَصَ الْعَقْلُ نَقَصَ الكلام ve ḳad ḳāle'l-imāmü'z-Zernūcī raḥimehu¹⁵⁷¹
 Şîr:¹⁵⁷²

اذا تمَّ عَقْلُ المرءِ قَلَّ كَلَامُهُ
 و أَيْقَنَ بحمق المرءِ إن كان مُكثِرًا

Ve dahi erzākı ziyāde eyleyendendür her gün ṭulū'-ı fecrden ṭulū'-ı şemse dek
 yüz kerre böyle demek سبحان الله و بحمده سبحان الله العظيم استغفر الله و اتوب اليه ve dahi
 şabāḥ u mesāda yüz kerre böyle demek لا اله الا الله الملك الحق المبين ve dahi şalāt-ı
 fecrden soñra otuz üç kerre¹⁵⁷³ الله الا الله و سبحان الله و الحمد لله و سبحان الله و سبحان الله
 استغفر الله و demek ve şabāḥ namāzı ile aḥşam namāzından soñra yüz kerre
 demek ve dahi لا قوة الا بالله العلي العظيم [95*] demek ve şalavāt¹⁵⁷⁴
 çok getürmek ve yevm-i cum'ada yetmiş kerre bu du'ayı okumak اللهم اغنني بحلالك
 ve dahi her gün bu du'ā- yı şerîfi bir kerre okumak عن¹⁵⁷⁵ حرامك و اكفني بفضلك عن سواك
 يا الله العزيز الحكيم انت الله الملك القدوس انت الله العليم الكريم انت الله خالق الخير و الشر انت الله خالق
 الجنة و النار عالم الغيب و الشهادة عالم السرّ و الخفي انت الله الكبير المتعالى انت الله خالق كل شيء¹⁵⁷⁶ و
 اليه يعود كل شيء انت الله ديان يوم الدين لم تزل و لا تزال انت الله لا اله الا انت انت الله هو احد صمد¹⁵⁷⁷
 لم تلد و لم تولد و لم يكن لك¹⁵⁷⁸ كفواً احد انت الله لا اله الا انت الرحمان الرحيم انت الله لا اله الا انت الملك
 القدوس السلام المؤمن المهيم العزيز الجبار المتكبر لا اله الا هو الخالق البارئ المصور له الأسماء الحسنى
 ve dahi 'ömri ziyāde eyleyendendür bezl ü

¹⁵⁶⁵ يَفُوت M: يَفُوتَه K, A.

¹⁵⁶⁶ Kim gereksiz olanla meşgul olursa gerekli olanı kaçırrır.

¹⁵⁶⁷ K 138b.

¹⁵⁶⁸ A 94a.

¹⁵⁶⁹ ki M, K: -A.

¹⁵⁷⁰ Akıl tamam olursa kelim noksan olur.

¹⁵⁷¹ raḥimehu M: raḥimehullāh K, -A.

¹⁵⁷² Şîr M, K: -A.

¹⁵⁷³ K 139a.

¹⁵⁷⁴ şalāvāt M: şalāvātı K, A.

¹⁵⁷⁵ A 94b.

¹⁵⁷⁶ K 139b.

¹⁵⁷⁷ هو الاحد الصمد M, K: -A.

¹⁵⁷⁸ له K, A: لك M, A.

‘atā ve cūd u sehā ve terk-i ezā ve tevķir-i şüyüh ya’nî pirlere ihtirām ve şilā-i erhām سبحان الله ملاء الميزان¹⁵⁸⁰ و مُنتهي العلم و مَبْلَغُ 1579 şabāh u mesāda her gün üç kerre الرضا و زنة العرش و الحمد لله ملاء [95b] الميزان و مُنتهي العلم و مبلغ الرضا و زنة العرش و لا اله الا الله ملاء الميزان و منتهي العلم و مبلغ الرضا و زنة العرش و الله اكبر ملاء الميزان و منتهي العلم و مبلغ العرش dimek ve dahi hāzer eyleye eṣcār-ı raṭbeyi ya’nî yaş ağacı kesmeden illā meger ki zarūret icāb eyleye kesmesini ve dahi isbāg-ı vużū eylemek ya’nî ‘abdest suyun her ‘uzva tamām iriṣdürmek ve tilāvet-i Qur’an itmek ḥacc u ‘umre mābeynini kırān itmek ve hıfz-ı şohbet-i ihvān¹⁵⁸¹ itmek ‘ömri ziyāde eyleyendendür ve dahi ṭālib-i ‘ilme yenbeḡi¹⁵⁸² budur ki ‘ilm-i ṭıbdan celb-i nef¹⁵⁸³ ve def-i ḍarr idecek miķdārı ‘ilm ögrene ve dahi ṭıbda vārid olan āṣār u aḡbārı tetebbu‘ idüp selef-i kibāruñ āṣārı ile teberrük eyleye ḡuṣūṣā ki şeyḡ Ebu’l-‘Abbās Müsteḡfirī ḡazretleri¹⁵⁸⁴ raḡimehu’llāh¹⁵⁸⁵ Ṭıbb-ı Nebi¹⁵⁸⁶ ismi ile müsem mā bir kitāb-ı bī¹⁵⁸⁷-hemtā te’lif eylemişdür anı bulup anuñla ‘amel eyleye ki kitāb-ı şerif ü bī-bedeldür. و من الاسباب 1588 ravā Nafi‘ ‘an-ibni ‘Ömer Şehdētü’n-nabiyyi ṣalı الله¹⁵⁸⁹ عليه و سلم فَاتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قُلْتُ اللَّهُ قَلَّتْ رَاڊِيَا’llāhu ‘anhümā kḡāle ذَاتُ يَدِي [96a] فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ¹⁵⁹⁰ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَيُّنَ أَنْتَ عَنْ صَلَاةِ الْمَلَائِكَةِ وَ تَسْبِيحِ الْخَلَائِقِ الَّتِي بَهَا يُرْزَقُونَ قَالَ ابْنُ عُمَرَ¹⁵⁹¹ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا هُوَ قَالَ مِنْ حِينَ تَطْلُعُ الصُّبْحَ الِى¹⁵⁹² تُصَلِّيَ صَلَاةَ الْفَجْرِ تَقُولُ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ بِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ اسْتَغْفِرُ اللَّهُ مِائَةَ مَرَّةٍ بِأَتِيكَ¹⁵⁹³ الدُّنْيَا صَاحِرَةً رَاغِمَةً وَ يُخْلَقُ مِنْ كُلِّ كَلِمَةٍ مَلَكٌ يُسَبِّحُ لَهُ الِى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَ مِنْهَا أُبْنِثُ الْمُصَلِّيَ بَعْدَ صَلَاةِ الصُّبْحِ فِي مَجْلِسِهِ وَ فِي رَاوِيَةٍ فِي مُصَلَّاهُ يَزُكُّرُ اللَّهُ تَعَالَى حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ وَ هُوَ أَبْلَغُ فِي طَلْبِ الرِّزْقِ مِنَ الضَّرْبِ فِي الْأَمْصَارِ عَنْ حَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ يَا¹⁵⁹⁴ رَسُولَ اللَّهِ¹⁵⁹⁵ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مَنْ صَلَّى الْغَدَاةَ ثُمَّ جَلَسَ

1579 A 95a.

1580 K 140a.

1581 ihvān M, K: -A.

1582 yenbeḡi M, K: lāyık A.

1583 K 140b.

1584 A’da burada “ki” var.

1585 raḡimehu’llāh M, K: raḡmetu’llāhi ‘aleyh A.

1586 Ṭıbbü’n-Nebî (Et-Ṭıbbü’n-nebevî) olarak geçiyor. TDV Yayınları İslām Ansiklopedisi, Ankara 2006, “Müstaḡfiri”, Cilt 32 ss.108, 109.

1587 A 95b.

1588 Fecrin doğmasından sonra sabah namazından önce tesbih ve istiḡfar etmek rızkı celb eden sebeplerdendir.

1589 A’da burada “تعالى” var.

1590 A’da burada “تعالى” var.

1591 K 141a.

1592 الِى M, K: ان A.

1593 بِأَتِيكَ M, A: تَأْتِيكَ.

1594 يا A: -M, K.

يُذَكِّرُ اللهُ تَعَالَى إِلَى 1597 أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ فَإِذَا طَلَعَتْ حَمِدَ اللهُ وَ قَامَ وَ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ أَعْطَاهُ اللهُ تَعَالَى الْفَتْحَ الْفَصِيحَ وَ كَانَ عِنْدَ اللهِ 1598 مِنْ الْأَوَابِينِ وَ فِي رِوَايَةٍ أُخْرَى قَالَ أَعْطَاهُ اللهُ تَعَالَى حَسَنَةً عَدَدَ مَا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ مِنَ الْمَشْرِقِ إِلَى الْمَغْرِبِ وَ فِي رِوَايَةٍ أُخْرَى قَالَ كَانَ لَهُ كَحَجَّةٍ وَ عُمْرَةٍ مُتَقَبِّلَتَيْنِ كَذَا فِي نُزُلِ السَّائِرِينَ وَ مِنْهَا النَّهْلِيُّ فِي كُلِّ يَوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ رَوَى جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ [96^b] كَرَّمَ اللهُ وَجْهَهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ مَنْ قَالَ كَلَّ يَوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ الْمُبِينُ كَانَ لَهُ أَمَانٌ مِنَ الْفَقْرِ وَ أَمْنٌ مِنَ وَحْشَةِ الْقَبْرِ وَ اسْتَجْلَبَ لَهُ 1600 الْغِنَا وَ اسْتَقْرَعَ بِهِ بَابَ الْجَنَّةِ وَ مِنْهَا الْأَسْتِكْنَارُ مِنْ قَوْلِ 1601 لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ رَوَى أَبُو خَالِدٍ الشَّيْبَانِيُّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ 1602 أَنَّهُ قَالَ مَنْ قَالَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ لَمْ يَفْتَقِرْ أَبَدًا وَ مِنْهَا الْأَسْتِكْنَارُ 1604 مِنَ الصَّدَقَةِ قَالَ اللهُ تَعَالَى ﴿مَنْ ذَا الَّذِي يُفْرِضُ اللهُ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفُهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرًا﴾ 1605 وَ مِنْهَا تَتَأَوَّلُ مَا يَسْتَفْطِ مِنْ الْمَائِدَةِ مِنْهَا اجْتِنَابُ الْكُذْبِ وَ الزُّورِ وَ مِنْهَا الْجُودُ وَ السَّخَا قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ 1606 الرِّزْقُ أَسْرَعُ إِلَى الْبَيْتِ الَّذِي فِيهِ السُّخَا مِنَ الشَّفْرَةِ فِي سَنَامِ الْبَعِيرِ وَ مِنْهَا لُزُومُ الْكَسْبِ وَ التَّجَارَةِ فَإِنَّ أَعْشَارَ الرِّزْقِ وَ الْبِرْكَةِ فِي الشَّيْرِ وَ الْبَيْعِ وَ مِنْهَا لُزُومُ الْمَزَارَعَةِ كَمَا قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ 1607 أَطْلُبُوا الرِّزْقَ تَحْتَ خَبَايَا الْأَرْضِ 1608 وَ مِنْهَا آدَاءُ صَلَوةِ الْوِثْرِ وَ سُنَّةِ الْفَجْرِ فِي مَنْزِلَةِ أَيِّ فِي بَيْتِهِ كَذَا فِي مَفَاتِيحِ 1609 الْإِقْبَالِ دُعَاءُ مُبَارَكٍ لِيَجْلِبَ الرِّزْقَ اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي وَ أَنَا عَبْدُكَ انْقَطِعْ [97^a] الرَّجَاءُ إِلَيْكَ وَ خَابَتِ الْأُمَالُ إِلَّا فِيكَ وَ صَلَّى اللهُ عَلَيَّ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَ عَلَيَّ آلِ مُحَمَّدٍ وَ صَحْبِهِ وَ سَلَّمَ تَسْلِيمًا كَثِيرًا وَ لَا تَقْطَعْ اللَّهُمَّ مِنْكَ رَجَائِي وَ لَا رَجَاءَ مِنْ يَرْجُوكَ مِنْ مَشْرِقِ الْأَرْضِ إِلَى مَغْرِبِهَا يَا قَرِيبُ عَزِيزُ بَعِيدُ يَا شَاهِدُ 1610 لَا يَغِيبُ يَا 1611 غَالِبُ غَيْرِ مَغْلُوبٍ اجْعَلْ لِي مِنْ أَمْرِي فَرَجًا وَ مَخْرَجًا وَ ارْزُقْنِي رِزْقًا وَاسِعًا مِنْ حَيْثُ لَا أَحْتَسِبُ إِلَيْكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ بِالْإِجَابَةِ جَدِيرٌ اللَّهُمَّ ارْزُقْنَا الدُّنْيَا وَ زَهِّدْنَا فِيهَا وَ لَا تَحْجِبْهَا عَنَّا وَ لَا تُرْغِبْنَا فِيهَا آمِينَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ رَوَى عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ 1612 مَنْ أَرَادَ أَنْ يُطَوَّلَ اللهُ عُمُرَهُ وَ يُظْفَرَ عَلَى 1613 عَدُوِّهِ وَ يُوسِّعَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ وَ يَبْقَى مِنْ

1595 A 96a.

1596 A'da burada "تعالى" var.

1597 K, A: -M. إلى

1598 K 141b.

1599 A'da burada "تعالى" var.

1600 له M: به K, -A.

1601 قوله M, K: قول

1602 A'da burada "تعالى" var.

1603 K 142a.

1604 A 96b.

1605 Bakara Suresi, 2/245. "Kimdir o ki, Allah'a güzel borç verir de Allah da bu borcu ona kat kat fazlası ile öder."

1606 A'da burada "تعالى" var.

1607 A'da burada "تعالى" var.

1608 M, K: صايا الارض A. Suyuti, *Camiü's- Sagir*, H. No: 1109; Askalani, Cilt 2, H.

No:1290.

1609 K 142b.

1610 M, K: شاهدا A.

1611 A 97a.

1612 K 143a.

1613 M, K: -A. على

غَيْرِ فِتْرَةٍ زَمَانِهِ فَعَلَيْهِ أَنْ يَدْعُوَ بِهَذَا الدُّعَاءِ سُبْحَانَ اللَّهِ مَلَأَ الْمِيزَانَ وَ مُنْتَهَى الْعِلْمِ وَ مَبْلَغِ الرِّضَى وَ زِينَةَ الْعَرْشِ
وَ قَدْ قَالَ بَعْضُ الْعَارِفِينَ مَنْ قَالَ فِي كُلِّ صَبَاحٍ اللَّهُمَّ أَصْلِحْ أُمَّةَ مُحَمَّدٍ اللَّهُمَّ أَرْحَمْ أُمَّةَ مُحَمَّدٍ اللَّهُمَّ فَرِّجْ عَنِ أُمَّةِ
مُحَمَّدٍ يَصِيرُ مِنَ الْبُدْلَاءِ بِعَوْنِ اللَّهِ تَعَالَى وَ يَكُونُ مِنَ الْعَارِفِينَ وَ كَذَلِكَ مَنْ قَرَأَ هَذَا الشَّعْرَ الشَّرِيفَ¹⁶¹⁴ شَعْرَ

¹⁶¹⁴ Nebi'ye salla'llahu aleyhi ve sellem şahit oldum, ona bir adam geldi ve dedi ki: Ey Allah'ın resulü elimin sahip olduğu azaldı. Nebi salla'llahu aleyhi ve sellem dedi ki: Meleklerle salat konusunda, onunla rızıklanan yaratılmışların tesbihinde neredesin? Ömer radiya'llahu anhöma dedim ey Allah'ın resulü o nedir? Dedi ki: Kim sabahın doğmasından sabah namazını kılincaya kadar yüz defa subhanallah'i'l- azim estağfirullah derse dünya sana isteksiz ve zelil bir şekilde gelir ve her kelimedeki kıyamete dek onu tesbih eden bir melek yaratılır. Ve bundandır ki sabah namazından sonra namaz kılanın meclisinde kalması, bir rivayette namazgahında güneş doğana kadar Allah'ı zikreder o rızık isteme konusunda büyükşehirlerin darbından (para basmasından) daha önemlidir. Hasan bin Ali radiya'llahu anhömadan dedi ki Allah resulü dedi salla'llahu aleyhi ve sellem: Kim sabah namazını kılar sonra oturup güneş doğuncaya kadar Allah'ı zikreder, doğduğunda Allah'a hamd eder ve kalkıp iki rekat namaz kılsa Allah teala ona milyon saray verir ve Allah katında evvabinlerden yani Allah'a yönelenlerden olur, başka bir rivayette dedi ki Allah teala ona güneşin doğudan batısı üzerine doğduğu şeyler adedince sevap yazar, başka bir rivayette dedi ki iki şeyin karşılığında hac ve umre yapmış gibi olur. Diğer menzillerde de böyledir her gün yüz defa tehlil yani la ilahe illallah demek bundandır. Cafer bin Muhammed babasından o da dedesi Ali bin Ebi Talip'ten (kerrema'llahu veche) rivayet etti dedi ki Allah resülü salla'llahu aleyhi ve sellem dedi ki: Kim her gün yüz defa La ilahe illa'llah el-Melikü'l-Hakku'l-mübin derse fakirlikten emin olur, kabir azabından güvende olur. Gınayı celb eder onunla cennetin kapısını çalar. La havle ve la kuvvete illa billah sözünü çoğaltması da bundandır. Ebu Halid eş-Şeybani Ebu Hureyre'den radiya'llahu anhöma dedi ki Nebi salla'llahu aleyhi ve sellemden rivayet etti ki o dedi: Kim La havle ve la kuvvete illa billah derse asla fakirlik görmez, sadakayı çoğaltmak da bundandır. Allah teala dedi: Kim Allah'a güzel bir borç verirse onu kat kat artırmış olur (2/245). Sofradan düşenleri yemek de bundandır. Günah ve yalandan kaçınmak da bundandır. Cömertlik de bundandır. Allah resülü salla'llahu aleyhi ve sellem dedi: Rızık, içinde cömertlik olan eve devenin hörgücündeki bıçaktan daha hızlıdır. (Yakın manalı hadis için bz. İbn-i Mace H. No: 3356-3357; Canan, H. No: 6993-6994). Ticaret ve kazancın gerekliliği de bundandır. Bereket ve rızıkta onda biri alışveriştedir, ekip dikmenin lüzumu da bundandır. Nebi'nin salla'llahu aleyhi ve sellem dediği gibi: Rızık yerin altındaki doğal kaynaklardan talep edin. Vitir namazının edası, evde yani evinde kılınan sabah namazının sünneti de bundandır. Aynı zamanda geleceğinin anahtarlarında mübarek bir dua var ki rızıkta celb etmek için: Allah'ım sen Rabbimsin ben senin kulunum, senden başka ümit kesildi, senin dışında emellerim hüsrana uğradı, efendimiz Hz. Muhammed'e ve Al-i Muhammed'e ve ashabına salat ve çokça selam et. Allah'ım senden ümidimi kesme, yerin doğusundan batısına kadar senden istemekten başka ümit yoktur, ey uzak olmayan yakın, ey kaybolmayan her şeyin şahidi, ey mağlup olmayan yegane galip, işimden bana çıkış ve kurtuluş ver, beni geniş rızıklarla rızıklandır ummadığım yerlerden, sen her şeye gücü yetensin, sana yakışan karşılıkla. Bize dünyayı ihsan et, bizi onda zahit kıl, onu bize mani kılma, ona bizi arzulu kılma, amin ey alemlerin rabbi. Nebi salla'llahu aleyhi ve sellemden rivayet edildi o dedi ki: Kim Allah'tan ömrünü uzun etmesini ve düşmanına galip gelmesini, rızıkta ona geniş tutmasını, zamanının fetret olmadan kalmasını dilerse ona bu duayla dua etmesi gerekir. Sübhanallah mile'l mizan ve münthe'l- ilm ve mebleğar-rıda ve zinete'l-arş. Ve bazı arifler dedi ki: Kim her sabah "Allahümme eslih ümmete Muhammedin Allahümme'rham ümmete Muhammedin Allahümme ferric ümmete Muhammedin"

ای خدا من الله الله میزنم
بردر نُوشیء لله میزنم

ای خدا سوی خودم راهی نمای
زانکه من کمرا هم وره میزنم¹⁶¹⁵

نَقَلَ فِي تَارِيخِهِ قَاضِي الْقَضَاةِ¹⁶¹⁶ شَمْسُ الدِّينِ بْنِ خَلْقَانَ¹⁶¹⁷ تَعَمَّدَهُ اللهُ بِالْغَفْرَانِ أَنَّ ابْنَ دِحْيَةَ: [97^b] Fāide: قَالَ انْشَدَنِي أَبُو الْقَاسِمِ عَبْدِ الرَّحْمَانَ بْنِ الْخَطِيبِ السُّهَيْلِيَّ نَوَّرَ اللهُ ضَرِيحَهُ وَرَوَّحَ اللهُ¹⁶¹⁸ رُوحَهُ ابْيَاتاً وَقَالَ مَا سَأَلَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ أَحَدٌ بِهَا شَيْئاً إِلَّا أَعْطَاهُ مَا يَتَمَنَّاهُ وَهَذَا مَجْرِبٌ وَهِيَ هَذِهِ¹⁶¹⁹ شِعْرٌ

يا مَنْ يَرَى مَا فِي الضَّمِيرِ وَيَسْمَعُ
أَنْتَ الْمُعَدَّ لِكُلِّ مَا يَتَوَقَّعُ

يا مَنْ يُرْجَى لِلشَّدَائِدِ كُلِّهَا
يا مَنْ أَلِيهِ الْمُشْتَكِي وَالمَفْرَغُ

يا مَنْ حَزَائِنَ رِزْقِهِ فِي قَوْلِ كُنْ
أُمننَ فَإِنَّ الخَيْرَ عِنْدَكَ أَجْمَعُ

ما لي سوي¹⁶²⁰ فقرى اليك وسيلة¹⁶²¹
فبالافتقار اليك فقرى أَدفع

derse Allah tealanın yardımıyla ümmetin önderlerinden olur, ariflerden olur, bu yüce şiiri okuyan da böyledir.

¹⁶¹⁵ K 143b.

¹⁶¹⁶ A 97b.

¹⁶¹⁷ M: حلقان K, A.

¹⁶¹⁸ A: -M, K.

¹⁶¹⁹ M, K: هذه A. “Kadı’l-kudat Semsü’d-din bin Hallikan -Allah bağışlamasıyla kusurlarını affetsin- Tarih’inde nakletti: İbn-i Dıhye dedi ki “Bana Ebu’l-Kasım Abdu’r-Rahman bin el-Hatib es-Süheyli -Allah kabrini nurlandırın ve ruhunu rahat ettirsin- bana beyitler söyledi ve dedi ki: Bir kimse Allah’tan Azze ve Celle bununla bi şey istesin de ona umduğu şeyi (Allah) vermemiş olsun. Bu denenmiştir, işte bu...”

¹⁶²⁰ M: سواى K, A.

¹⁶²¹ K 144a.

ما لي سوى¹⁶²² قرعى لبابك حيلةً
فلئن رددتُ فايّ بابٍ أقرعُ

و من الذي أدعو و أهتف باسمه
إن كان فضلك عن فقرك يُمنعُ

حاشا بجودك ان تُقنط عاصياً
و الفضلُ أجزل و المواهبُ أوسعُ

فعلوت مقداراً و نلتُ معزةً
و عدوتها¹⁶²³ في بركاتها اتمتعُ

و روى ان من قرا هذا الشعر الشريف مائة مرة عطاها الله تعالى جميع مرامه الدنيوية و الاخروية و
غفر له¹⁶²⁴ من الذنوب كلها و يكون عزيزاً و مُكرماً عند الله تعالى و عند الناس و الابيات هذه¹⁶²⁵ شعر¹⁶²⁶

[98^a] يا من تقاصر شكرى عن أيديه

و كلّ كلّ لسانٍ عن معاليه

و جوده لم يزل فرداً بلا سببٍ

علا عن الخلق دانيه و قاصيه

لا قهر يلحقه لا عون ينصره

لا حصر يجمعه لا فطر يحويه

جلاله أزلي لا زوال له

و ملكه دائم لا شيء يُغنيه

¹⁶²² M. سوى: K, A. سوى

¹⁶²³ K. عدوت: M, A. عدوتها

¹⁶²⁴ A 98a.

¹⁶²⁵ Rivayet edildi: Bu şiiri kim yüz defa okursa Allah ona bütün dünyevi ve uhrevi meramını ihsan eder, bütün günahlarını bağışlar, Allah katında ve insanların katında aziz ve mükerrem (ikrama uğramış) olur. Beyitler bu...

¹⁶²⁶ K 144b.

إِهْنَا وَ مَوْلَانَا نَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ التَّامِّ وَ فَيْضِكَ الْعَامِّ وَ كَرَمِكَ الْكَامِلِ وَ لَطْفِكَ الشَّامِلِ أَنْ تَجْعَلَ كِتَابَنَا **Münācāt**: هَذَا مَقْبُولاً عِنْدَ الطَّالِبِينَ وَ مَرْغُوباً عِنْدَ الْمُحْصِلِينَ وَ مَخْفِياً عِنْدَ أَعْيُنِ الطَّاعِنِينَ وَ مَسْتُوراً عَنِ أَبْصَارِ الْجَاهِلِينَ¹⁶²⁷ بِلُطْفِكَ يَا خَيْرَ النَّاصِرِينَ وَ كَرَمِكَ يَا مُجِيبَ السَّائِلِينَ فَالْمَأْمُولِ مِنَ الْكِرَامِ وَ الْمَسْئُولِ عَنِ الْعِظَامِ اِغْمَاضُ الْأَبْصَارِ عَنِ مَعَايِبِهِ وَ قَبُولُ الْاِعْتِذَارِ عَنِ صَاحِبِهِ وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيَّ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ وَ خَاتَمِ النَّبِيِّينَ¹⁶²⁸ وَ عَلَيَّ آلِهِ وَ اصْحَابِهِ اِجْمَعِينَ وَ اَزْوَاجِهِ وَ اَوْلَادِهِ وَ اَنْسَابِهِ الطَّاهِرِينَ ﴿سَبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَ سَلَامٌ عَلَيَّ الْمُرْسَلِينَ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾¹⁶²⁹ وَ قَدْ وَقَعَ الْفِرَاغُ مِنْ تَحْرِيرِ هَذَا الْكِتَابِ فِي سَنَةِ اَرْبَعٍ وَ سِتِّينَ [98^b] وَ تِسْعِمِائَةَ فِي اَوَائِلِ شَهْرِ الْمُحَرَّمِ فِي يَوْمِ الْاَحَدِ فِي وَقْتِ الْعَصْرِ عَلَيَّ يَدِ الْمُؤَلَّفِ اَضْعَفَ عِبَادِ اللَّهِ الْمَلِكِ الْجَلِيلِ عَبْدُ الْمُجِيدِ ابْنُ الشَّيْخِ نَصُوحِ بْنِ اِسْرَائِيلَ عَفَا اللَّهُ¹⁶³⁰ عَنْهُمْ الْمَلِكِ الْجَلِيلِ بِلُطْفِهِ الْجَزِيلِ وَ كَرَمِهِ الْجَمِيلِ¹⁶³¹

هر كه خواند دُعا طمع دارم

زانکه من بنده کنه کارم¹⁶³²

6. SONUÇ

İrşâdü't-Tâlibîn, Talimü'l-Müteallim'in ilk Türkçe tercümesidir. Nüshalardaki ferağ kaydına göre H. 964 (M.1556) yılında tamamlandığı ortaya çıkıyor. Buna göre İbn İsmail'in şerhinden önce yazıldığını anlıyoruz. Bu tercüme müellifin bazı eklemeler yaptığını görüyoruz. Tercüme yapılırken anlamın korunup müellifin edebi gücünü yansıtmaya eserini artırmaktadır. Bu yönüyle İrşâdü't-Tâlibîn'in farklı bir tercüme olduğunu söyleyebiliriz.

¹⁶²⁷ K 145a

¹⁶²⁸ A 98b.

¹⁶²⁹ A'da burada K ve M'de olmayan Zebur'dan bir sure yazılmış sureyle ilgili bazı rivayetleri verdikten sonra ferağ kaydı şu şekildedir: الحمد لله على التمام و منته الجسم و الصلوة على سيد الانام و على آله الكرام و اصحابه الفخام قد وقع الفراغ من تنميقة اليوم الثالث من شهر رمضان المبارك لسنة تسع و خمسين و الف بقسطنطنية المحمية صانها الله تعالى عن البلية بيد العبد الضيف احمد بن محمد النحيف الهم اغفر له و لوالديه وللمصنف و الشارح و جميع الامة امن

¹⁶³⁰ K 145b.

¹⁶³¹ Ey ilahımız, mevlamız senin tam fazlından, kuşatan feyzinden, kamil kereminden, her şeye ulaşan lütfundan, bu kitabımızı talipler katında makbul kılmanı, tahsil edenlerin katında revaçta kılmanı, ta'n edenlerin gözünden gizli kılmanı, cahillerin gözünden gizlemeni senden diliyoruz, lütfun ile yardım edenlerin en hayırlısı ve kereminle isteyenlerin duasına icabet eden. Cömertliğinden umulan, yüceliğinden istenilen, ayıplara gözleri kapatan, sahibinin özrünü kabul eden, peygamberlerin efendisi, nebilerin sonuncusu Efendimiz Muhammed'e, aline ve ashabının hepsine, eşlerine, çocuklarına, temiz nesline salat ve selam et. İzzet sahibi rabbın onların vasfettikleri nitelemelerden münezzehdir. Bütün peygamberlere selam olsun. Hamd alemlerin rabbi Allah'adır. (Saffat Suresi 180-181-182) Bu kitabın yazımı 964 Muharrem ayının başlarında Pazar günü ikinci vaktinde Melik ve Celil Allah'ın kullarının en zayıf müellifi Abdü'l-Mecid ibnü's-şeyh Nasuh bin İsrail'in - Melik ve Celil Allah bol lütfu güzel cömertliğiyle onları bağışlasın- eliyle sona erdi.

¹⁶³²Bu beyit K'de yok. Ayrıca K'de ferağ kaydından sonra istinsah tarihi vardır: تحريرها في اواخر ماه شوال

bu kısımdan sonra K'de çeşitli dua, mesnevi, şiirler ve faydalı bilgiler yer alıyor.

Eser az sözle çok şey anlatması bakımından okunmaya değer bir eserdir. Yaklaşık 8 asır önce, tercümesi de yaklaşık 450 yıl önce yazılmasına rağmen modern zamanın öğrencisine katacağı çok şey var. Sadece bir öğrencinin değil ilim yolcusu olan büyük küçük herkesin okuyabileceği bir kitap. Bilhassa İslâm ilimleriyle meşgul olanlar için. Müellif, bu eseri okuyan ilim taliplerinden hayır dua beklemektedir. Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun.

7. KAYNAKÇA

1. Ahteri Mustafa Muslihuddin el- Karahisari, **Ahteri-yi Kebir**, (hazl. Ahmet Kırkkılıç, Yusuf Sancak)Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2017.
2. Aktürk İsmet, **Abdülmeçîd b. Nasûh'un hadisçiliği ve Sürûru'n-Nâzirîn adlı risalesindeki hadislerin tahrîci**, YL Tezi, N. Erbakan Üniversitesi, 2013.
3. Babanzade Bağdatlı İsmail paşa, **İzahü'l-Meknun Fi'z-Zeyl ala Keşfi'z-Zünun**, Tetkik eden Kilisli Rifat Bilge, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi, Ankara, 1972.
4. Bursalı Mehmet Tahir Bey (Efendi), **Osmanlı Müellifleri**, (hazl. A. Fikri Yavuz, İsmail Özen) Meral Yayınevi, İstanbul 1972.
5. Canan İbrahim, **Kütübü Sitte Tercüme ve Şerhi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1988.
6. Diyanet İşleri Başkanlığı, **Hadislerle İslâm**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2014.
7. Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Alî el -Beyhaki, **Şuabu'l iman** (Tercüme: Hüseyin Yıldız, Hasan Yıldım, Zekeriya Yıldız) Ocak Yayıncılık, İstanbul, 2015.
8. Ebu Davut, Süleyman Bin Esa's Es Sicistani,(çev. Hüseyin Kayapınar, Necati Akdeniz)**Sünen-i Ebu Davut Terceme ve Şerhi**, Şamil Yayınları, İstanbul, 1987.
9. Erbaş Muammer, **Bir Osmanlı Müfessiri: Abdülmeçid, b. Eş-Şeyh Nasuh b. İsrail ve Eserleri**, DEÜ- İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 14, İzmir, 2006, ss. 161-186.
10. Erkan Arif, **Arapça Türkçe Büyük Sözlük**, Huzur yayınevi, İstanbul, 2013.
11. 'Ebu'l Fazl Şihabuddin Ahmed bin Ali bin Muhammed el-Askalanî,**Metalübü-l Aliye**,(çev. Adem Yerinde, Hüseyin Kaya) Ocak Yayıncılık İstanbul, 2010.

12. **Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân el-Heysemî, Mecmaü'z-Zevaid ve Menabu'l-Fevaid**, (çev. Adem Yerinde) Ocak Yayıncılık, İstanbul, 2012.
13. Hayta Ufuk, Birışık Abdülhamit, **Hayatı ve Eserleriyle Abdülmecid b. Şeyh Nasuh Tosyevi ve Cevahiru'l-Kur'an ve Zevahiru'l-Furkan Adlı Tefsir Risalesinin İlmi Değeri**, UÜ-İlahiyat Fak. Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 2, ss. 343-367.
14. İmām Ahmed b. Hanbel, **El-Müsned, el-Fethu'r-Rabbani Tertibi**,(çev. Rifat Oral, haz. Süleyman Sarı) Ensar Yayıncılık, Konya, 2003.
15. İbni Mace, Muhammed b. Yezid, **Sünen-i İbni Mace Tercemesi ve Şerhi**, (çev. Haydar Hatiboğlu), Kahraman Yayınları, İstanbul, 1982.
16. İmām-ı Azam, Ebu Hanife Numan b. Sabit b. Zuta b. Mah, **Müsned**, (çev. Muhammed Selim Köse) Emin Yayınları, Bursa, 1978.
17. İmām Burhaneddin Ez-Zernuci, **Ta'limü'l Müte'allim**,(çev. Ali Kara), Şifa yayınevi, İstanbul, 2016.
18. İmām Burhaneddin Ez-Zernuci, **Ta'limü'l Müte'allim**, (çev. Mustafa Köseoğlu,) Kitap Kalbi Yayıncılık, İstanbul, 2017.
19. İmām Burhaneddin Ez-Zernuci **Ta'limü'l Müte'allim**, (çev. Yunus Vehbi Yavuz)Sahhaflar Kitap Sarayı Yayınları, İstanbul 2015.
20. İmām Celalettin Suyuti,**Camius Sağir Muhtasarı Terceme ve Şerhi** (heyet), Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2008.
21. İmām Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, **Riyaz'üs Salihin**,(çev. M. Yaşar Kandemir, İsmail Lütfi Çakan, Raşit Küçük), Erkam Yayınları, İstanbul, 2001.
22. İmām Gazali Muhammed b. Ahmed, **Kutsi Hadisler**, (haz. Feyzullah Demirkıran) Semerkant Yayınları, İstanbul, 2015;**ihya'u Ulumi'd-din** (Çev. Ahmed Serdaroğlu) Bedir yayınevi, İstanbul, (tarihsiz).
23. İmām Muhammed b. İsmail, **Sahihi Buhari**, (çev. Mehmet Sofuoğlu) Ötügen Yayınları, İstanbul,1987.
24. İmāmı Müslim, **Sahihi Müslim Muhtasar**,(çev. Hanefi Akın) Polen Yayınları, İstanbul, 2008.

25. İmām Müslim, **Sahihi Müslim ve Tercemesi**,(çev. Mehmet Sofuoğlu) İrfan Yayıncılık, İstanbul, 1988.
26. İmām Nesaî,**Sünen-i Nesai**, (çev. Abdullah Parlıyan,) Konya Kitapçılık yayınları, Konya 2005,
27. İmām Tirmizi, Muhammed bin Ali bin Hasan bin Bişr ez-Zâhid, **Sünen-i Tirmizi Tercemesi**, (çev. Abdullah Parlıyan), Konya Kitapçılık yayınları, Konya, 2004.
28. Kanar Mehmet, **Osmanlıca Sözlük**, Say Yayınları İstanbul, 2009.
29. Kara Mustafa, **Bursa’da Tarikatlar ve Tekkeler**, Sır Yayıncılık, İstanbul, 2001.
30. Küçük Serhat, **Şeyh Nasuh Efendi ve Hadis Risalesi Üzerine**, Sufi Araştırmaları- Sufi Studies, Sayı: 8, ss. 49-64.
31. Mütercim Asım Efendi, **Burhamı Katı**, (hazl. Mürsel Öztürk, Derya Örs), Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul, 2009.
32. Ozak Muzaffer, **Envarul Kulup**, Salah Bilici Kitabevi, İstanbul, 1979.
33. Öngören Reşat, **Tarihte Bir Aydın Tarikatı Zeyniler**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003.
34. Pattabanoğlu, Fatma Zehra **Abdülmeccid b. Şeyh Nasuh Tosyevi’nin “Fezailü’l-İlm ve’l-Alim” Adlı Risalesi ve Transkripsiyonu**, EKEV Akademi Dergisi, Yıl: 20, Sayı: 66 (Bahar 2016).
35. Polat, Emannullah, **Tosyevinin “el-Havf ve’l-Hüzün” Adlı Risalesinin Tahkiki ve Değerlendirilmesi**, Bingöl Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2014, Sayı:3 s. 183-204.
36. Sakar Ekrem, **Abdülmeccid b. Nasuh Tosyevî ve Matlab-ı A'lâ Adlı Esma-i Hüсна Şerhi**, YL Tezi, Marmara Üniversitesi, 2016.
37. Türk Dil Kurumu, **Tarama Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009.
38. Türk Dil Kurumu **Türkçe Sözlük**, <http://tdk.gov.tr/> (muhtelif tarihlerde).
39. Türkiye Diyanet Vakfı, **İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Ankara, 2000 (Cilt.22), 2006 (Cilt. 32), 2011 (Cilt. 40), 2013 (Cilt. 44).
40. Hadis arama programı <https://İslâmhouse.com/tr/> (Muhtelif tarihlerde).

